F. S. LEVIN-STŠIRINA JA D. V. MENDŽERITSKAJA

KOOLIEELNE KASVATUS

ÕPPEVAHEND
PEDAGOOGILISTELE
KOOLIDELE

RK PEDAGOOGILINE KIRJANDUS • TALLINN

KOOLIEELNE KASVATUS

F. S. LEVIN-ŠTŠIRINA JA D. V. MENDŽERITSKAJA

KOOLIEELNE KASVATUS

ÕPPEVAHEND
PEDAGOOGILISTELE KOOLIDELE

RK
PEDAGOOGILINE KIRJANDUS
TALLINN 1941

Bibliotheca
Universitatis
Tartuensis

10231
A-12840

Koolieelne kasvatus NSVL-s.

KOOLIEELSE KASVATUSE SEISUKORD KAPITALISTLIKES MAADES.

Koolieelsete kasvatusasutiste tekkimine.

Nõukogude riik on ainus riik maailmas, kus riigivõim teostab laias ulatuses koolieelset kasvatust. On loodud 3—7-aastasi lapsi kasvatavate koolieelsete asutiste (lasteaedade, mängumurude) määratu võrk.

Lasteaia idee tekkis XIX sajandil suurvabrikutööstuse kasvuga. Masinate rakendamine tõi endaga kaasa naiste ja laste odava tööjõu kohutava ekspluateerimise.

Marx oma „Kapitalis" mainib vabrikanti, kes eelistas anda tööd naistele, eriti neile, kellel on suur perekond, sest need on tähelepanelikumad ja sõnakuulelikumad.

Ekspluateeritavate klasside laste olukord kapitalistlikus ühiskonnas on kohutav. Vabrikus käivad tööl mitte ainult isa, vaid ka ema ja vanemad vennad ja õed. Proletaarne perekond ei saa kindlustada lapsele järelevalvet, füüsilist hoolitsust ega kasvatust. Vaese rahva lapsed muutuvad „orbudeks vanemate juures". Kapitalistlik kord sunnib ka väikesi lapsi töötama oma ettevõtteis ja seega muudab nad halastamatult sandiks. Hool tuhandete ja tuhandete hukkumisele määratud väikelaste eest muutub teravaks ühiskondlikuks paratamatuseks ja tekitab paremais inimestes ühiskondliku koolieelse kasvatuse idee. See idee leiab toetust üha enam arenevalt töölisliikumiselt. Väikelaste ühiskondlik kasvatus muutub üheks kapitalistide ikkest vabanemise eest võitleva proletariaadi nõudeks.

XIX sajandil luuakse algul Inglismaal, pärast Saksamaal esimesed väikelaste kasvatusasutised.

Mängumurud. (R. Owen.)

Suur sotsialist-utopist R. Owen (1771—1858) korraldas XIX s. algul New-Lanark'is oma tehase tööliskoloonia juures laste mängumurud. Hiljem hakati sedalaadi asutisi nimetama „lasteaedadeks". New-Lanark'is teostati esmakordselt R. Owen'i poolt üritatud lasteaiad. Sinna võeti lapsi alates kahe aasta vanusest. Neile anti seal nii head tegevust, et vanemad vaevalt said mänguhoos olevaid lapsi koju viia," kirjutas Engels[1].

Mängumurudel õpetati lastele muusikat, laule, tantse, seal korraldati mänge, ekskursioone, jalutuskäike. Lapsi õpetati elama sõbralikult koos, üksteist aitama, kasvatati viisakaid kombeid, harjutati puhtusele ja korrale. Suurt tähelepanu omistati iseloomu aluste kasvatamisele ja füüsilisele kasvatusele. Kogu tegevus toimus vabas õhus. Kasvatus oli täiesti ilmalik.

Owen'i loodud tööliskoloonia ei saanud kapitalistliku ühiskonna tingimustes kaua püsida. Oma tegevuse lõpetas ka laste mängumuru. Ent see esimene katse oli prototüübiks tulevastele lasteaedadele töölislaste jaoks. Owen'i võib õigusega pidada ühiskondliku koolieelse kasvatuse rajajaks. Pärast seda hakati Inglismaal, Ameerikas, Prantsusmaal ja teistes riikides organiseerima väikelaste kasvatusasutisi.

Fröbeli lasteaed.

1837. a. avas Friedrich Fröbel (1782—1852) Saksamaal Blankenburgis lasteaia*. Ta pidas sääraseid asutisi tarvi-

* 1837. a. Fröbeli poolt Blankenburgis avatud asutis kandis nimetust „Anstalt zur Pflege des Beschäftigunstriebes der Kindheit und Jugend" ja oli pigemini Fröbeli „annetiste" valmistamise käitiseks. Lasteaiataolise laste mängurühma organiseeris Fröbel Blankenburgis alles a. 1849.

Eestikeelse väljaande toimetaja.

likuks niivõrd, kui emadel ei ole küllaldaselt aega ja ettevalmistust oma laste kasvatamiseks. Ennekoooliealiste laste ühiskondliku kasvatuse tarviduse kutsus esile kapitalismi areng, odava naiste tööjõu laialdane kasutamine ja ühes sellega arenev laste hooldamatus. Fröbel ei olnud sellest teadlik. Ta põhjendas lasteaedade vajalikkust idealistlikult. Arvates, et kasvatuse abil võib luua uut ühiskonda, kutsus ta anduma väikelaste kasvatusele, looma neile head elu ja ilusat tulevikku. „Elagem oma lastele," kirjutas ta. Need sõnad on raiutud Fröbeli hauamonumendile.

Fröbeli teeneks on koolieelse kasvatuse üksikasjaliku metoodika väljatöötamine, koolieelse kasvatuse süsteemi loomine.

Fröbeli tegevus on lastearmastuse ja nende tähelepaneliku tundmaõppimise eeskujuks. Ta propageeris vaimustatult sel ajal alles uut koolieelse kasvatuse asja, valmistas ette lasteaedade kasvatajaid — „lasteaednikke".

Sellest hoolimata et Fröbeli ja ta järelkäijate poolt loodud lasteaedades teostati usulist ja natsionalistlikku kasvatust, suleti need lasteaiad reaktsiooni saabudes (pärast 1848. a. revolutsiooni mahasurumist). Neid süüdistati ateismi levitamises. Tegelikult aga oli rahva lastele määratud lasteaedade demokraatlik idee vaenuline reaktsioonilisele valitsusele. Keeld tühistati alles pärast Fröbeli surma.

Koolieelsed asutised kaasaegseis kapitalistlikes maades.

Kapitalistliku korra tingimustes ei saa ühiskondliku koolieelse kasvatuse ideed kuigi täielikult läbi viia. Kapitalistlikku korda iseloomustab perekondliku kasvatuse silmakirjalik poetiseerimine. Mõned kodanlikud õpetlased kinnitavad, et naine pole võimeline valitsema riiki, viima edasi teadust, kultuuri. Tema ainsaks ülesandeks pidavat olema — olla naiseks, emaks. Nad

püüavad tõendada, et emadust ei saavat soveldada üheõiguslusega riigis, ühiskonnas; nad nõuavad naise tagasitoomist perekonda, sest naiste emantsipatsioon on nende arvates kultuuri languse ja riigi hävingu sümboliks.

Ja seda ajal, mil proletaarsel perekonnal linnas ja kehviktalupoja perekonnal maal ei ole mingisuguseid materiaalseid võimalusi hoolitseda oma laste eest , mil iga laps on koormaks, üleliigseks suuks, mil sajad tuhanded töölised heidetakse tänavale.

Kodanlikes riikides on erinevate klasside lastele erinevad lasteaiad. Jõukate vanemate lastele korraldatakse maksulised lasteaiad eesmärgiga lapsi paremini koolile ette valmistada ja neid vaimselt enam arendada. Need lasteaiad on hästi varustatud. Nende eesotsas seisavad kvalifitseeritud pedagoogid, teadusmehed, arstid.

Töölislastele korraldatakse nn. „rahva-lasteaedu". Nende otstarbest on väga avameelselt kõneldud leedi Astor'i, Inglise koolieelse kasvatuse ühe aktiivse eestvõitleja ettekandes. Ta põhjendab koolieelsete asutiste sissevõtmist kümneaastasesse rahvahariduse kavasse „tulevaste sõjaliste konfliktide huviga". Ta näitab, et seisab ees küsimus „rahva füüsilisest kõlblikkusest eelolevas võitluses". Füüsilise seisundi parandamiseks on, tema arvates, vaja võtta tarvitusele energilisi abinõusid: „Selleks tuleb alustada algusest peale, s. o. koolieelsest kasvatusest, mis aitab rajada alust ja parandada rahva füüsilist kõlblikkust, mis on tarvilik sõjalise hädaohu olukorras". „Rahva-lasteaedade" ruumid on sageli pimedad ja sünged, sisustus primitiivne, kasvatajad puuduliku kvalifikatsiooniga. Ühe kasvataja kohta tuleb 30—40, isegi 60 last. Toit on napp. Lapsed magavad pinkidel, laudadel, põrandal, laotades alla õhukesed kootud vaibad. Kogu pedagoogilise töö kvaliteet on neis lasteaedades madalal tasemel.

Ent needki tingimused osutuvad soodsaiks suurlinnade urkais elavaile lastele, keda emad seniks, kui nad on tööl, seovad voodijala külge kinni.

Ei tarvitse arvata, et hool laste füüsilise arenemise eest oleks kodanlike lasteaedade ainus ülesanne. Kogu nende töö on suunatud sellele, et kasvatada lapsi kodanliku ideoloogia vaimus, teha nendest kapitali ustavaid teenreid.

V. I. Lenin, kõneldes ühiskondlikest söögimajadest, sõimedest ja lasteaedadest, iseloomustas neid üritusi järgmiselt: „Need vahendid pole uued, nad on loodud (nagu kõik muudki sotsialismi majanduslikud eeldused) suurkapitalismi poolt, ent nad jäid viimase juures esiteks harulduseks, teiseks — ja mis eriti tähtis — kas ärilisteks ettevõteteks ühes kõigi spekulatsiooni, kasupüüdmise, pettuse, võltsingute halvemate külgedega, või „kodanliku heategevuse akrobaatikaks", mida paremad töölised õigusega vihkasid ja põlgasid"[2].

Kapitalistlikes maades peetakse riigi kulul ülal ainult väike osa asutisi. Nii on 1933. a. andmeil Taanis ja Norras kõik lasteaiad eralasteaiad. Hollandis peetakse 1785 lasteaiast 1512 ülal kiriklike organisatsioonide poolt. USA-s kuulus a. 1907 1500 lasteaeda kiriklikele ja misjoniorganisatsioonidele. Viimaseil aastail, seoses majandusliku kriisiga, koolieelsete asutiste võrk väheneb. USA-s oli 1931./32. a. lasteaedades 777 899 last, 1936./37. a. 639 281. Prantsusmaal 1914./15. a. — 608 000, 1934./35. a. — 407 000. Olemasolevad koolieelsed asutised pole hoopiski kohandatud töölisema vajadustega. Nii näiteks viibivad lapsed USA-s enamikus lasteaedades ainult 3—4 tundi. Inglismaal on lapsed lasteaias kella 9—12, millele järgneb 2-tunnine vaheaeg, ja lapsed lähevad koju. Kella 2—4.30 tegevus jätkub. Lõunaks lähevad lapsed koju või toovad kasina eine kaasa.

Koolieelne kasvatus tsaari-Venemaal.

Venemaal hakkas ühiskondlik koolieelne kasvatus mõnel määral arenema alles XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul ühenduses tööstuse kasvuga ja naise lülitumisega tootmisprot-

sessi. Esimestena tekkisid maksulised lasteaiad teenistujate lastele, haritlaste lastele. Alles 1894. a. tekkis esimene maksuta rahva-lasteaed, mille eesmärgiks oli „hooldada lapsi, kaotada tung tänavale, kasvatada nendes häid tundeid, head käitumist, armastust töö, korra ja puhtuse vastu ja ühtlasi avada nende vaimseid ja füüsilisi jõude tulevasteks süstemaatilisteks õpinguteks koolis". Rahva-lasteaedu organiseerisid heategevad seltsid, mõned maaomavalitsused — zemstvod (Harkovi, Vjatka, Permi zemstvo). Oma üleskutseis nad kirjeldasid kehvikute laste hukutavat olukorda, seda, kuidas pealinnas sureb sadu tuhandeid ja kogu Venes miljoneid lapsi, üllatades kogu haritud maailma ennekuulmatult kõrge suremuse protsendiga. Rahva-lasteaiad tegutsesid annetustest, liikmemaksudest, raamatute müügist, pidude ja näituste korraldamisest saadud tuludega. Tsaarivalitsus andis koolieelsele kasvatusele ainult viletsat toetust — 50 000 rubla aastas (keskmiselt 1 kop. lapse kohta aastas). Arusaadav, et koolieelseid asutisi oli ainult üksikuid. Ja olemasolevadki olid ebasoodsais tingimustes.

MARKSISMI-LENINISMI RAJAJAD NAISE SEISUKORRAST JA KOOLIEELSEST KASVATUSEST.

Marx ja Engels naise seisukorrast ja ühiskondlikust laste kasvatusest.

Marx ja Engels tõstsid esimestena esile ühiskondliku koolieelse kasvatuse idee kui riikliku tähtsusega küsimuse. Marx näitas, et naise osavõtt tootmisprotsessist loob uue majandusliku aluse „kõrgemale perekonna vormile ja kõrgemaile suhetele mõlema soo vahel" ja et see „vastavais tingimustes peab, ümberpöördult, muutuma inimliku arengu allikaks[3]." Marx ja Engels ja nende järel V. I. Lenin näitasid, et tarvilik on mitte naiste ja laste töö-

keeld, vaid nende kaitse kapitalistliku ekspluatatsiooni eest. Marx võitles anarhistide-prudonistidega, kes I Internatsionaali kongressil Genfis a. 1886 püüdsid kaitsta väikekodanlikku vaadet naise töö keelu kohta.

Üheks tähtsaks vahendiks, mis aitab kaasa naise orjusest vabastamisele, pidasid marksismi rajajad laste ühiskondlikku kasvatust nende varasest east peale. Seepärast leidubki proletariaadi nõudmiste hulgas alati ka ühiskondliku lastekasvatuse nõue. „Kommunistliku manifesti" 10. punktis nõutakse ühiskondlikku ja maksuta lastekasvatust". „Laiade abinõude hulgas, mis vahenditult taotlevad kallaletungi eraomandile ja kindlustavad proletariaadi olemasolu," tähendab Engels: „Laste kasvatamine riiklikes asutistes ja riigi kulul, sellest momendist peale, mil nad võivad toime saada ilma ema hoolitsuseta[4]." Kommunistliku Internatsionaali programmis mainitakse proletariaadi diktatuuri ülesannete hulgas „algus laste ja noorte eest hoolitsemiseks ja nende kasvatamiseks ühiskonna poolt (lastesõimed, -aiad, -majad jms.)" (lk. 81).

Lenin ja Stalin naise osavõtust sotsialismi ülesehitamisel.

ÜK(b)P programmi paragrahv 12, mis käsitleb rahvaharidust, näitab ära vajaduse luua „koolieelsete asutiste — sõimede, lasteaedade, varjupaikade jms. võrk, et tõsta ühiskondliku kasvatuse taset ja vabastada naist orjusest".

V. I. Lenin ja seltsimees Stalin omistavad naise osavõtule sotsialistlikust ülesehitustööst määratu suurt tähtsust, juhivad korduvalt tähelepanu sellele, et sotsialismi ülesehitamine on võimalik ainult naise tegeval osavõtul. „Seda Nõukogude võimu poolt alustatud tööd saab viia edasi ainult siis, kui sadade naiste asemel kogu Venemaal sellest võtavad osa miljonid ja miljonid naised. Siis, oleme veendunud, on sotsialismi ülesehitamise asi kindlustatud[5]."

„Asi on kõigepealt selles, et kolhoosne liikumine on tõstnud juhtivaile kohtadele terve rea silmapaistvaid ja andekaid naisi. Vaadelge kongressi, tema koosseisu, — ja te näete, et naised on ammugi juba nihkunud mahajäänuist eesrindlikeks. Naised kolhoosides — see on suur jõud. Oleks kuritegu hoida see jõud vaka all. Meie kohuseks on tõsta naisi kolhoosides esile ja lasta see jõud tegevusse [6]."

Suure Oktoobrirevolutsiooni üheks hiilgavaimaks saavutuseks on naise vabastamine igavese surve ja ebavõrdsuse alt. Nõukogude naised võitlevad koos meestega kommunismi eest, lõid sotsialistliku ühiskonna, võtavad osa iga liiki töödest, kõigist riigivalitsemise aladest ja neil on õigus astuda kõikidesse õppeasutistesse. Nõukogude naised näitasid, et nad on võimelised kangelaslikeks tegudeks sotsialistliku isamaa nimel.

V. I. Lenin viitab koolieelsete asutiste kui naise vabastamise ühe vahendi tähtsusele. „Kas me tegelikult omistame küllalt tähelepanu sellele küsimusele, mis teoreetiliselt on igale kommunistile vastuvaidlematu? Muidugi mitte. Kas me suhtume küllalt hoolikalt kommunismi võrseisse, mis juba praegu sel alal on olemas? Veel kord, ei ja ei. Ühiskondlikud söögimajad, sõimed, lasteaiad — need on nende võrsete näited, need on lihtsad, argipäevased, mitte midagi toredat, pidulikku kujutavad vahendid, mis tegelikult võivad naise vabastada, tegelikult võivad vähendada ja kaotada naise ebavõrdsust mehega ta osas ühiskondliku tootmise ja ühiskondliku elu aladel [7]."

Võiduletulnud sotsialismi maa loob kõik eeldused selleks, et naine võiks aktiivse osavõtu ühiskondlikust elust, riigi valitsemisest soveldada emakohuste ja emarõõmuga.

Mitte ühelgi maal maailmas ei kasuta naine kõigil poliitilise, ühiskondliku elu aladel ja perekondlikus olus nii täielikku üheõiguslust kui NSVL-s.

Mitte ühelgi maal maailmas ei saa naine kui ema ja kodanik, kellel lasub kodanike sünnitamise ja kasvatamise suur ja vastu-

tusrikas kohustus, nii suure austuse ja seaduse kaitse osaliseks kui NSVL-s*."

Stalinlikus Konstitutsioonis on naise õigused, mis on kätte võidetud sotsialismi hiilgava võiduga, leidnud täielikku väljendust. Konstitutsiooni X peatükis öeldakse:

„Naisele antakse NSV Liidus mehega võrdsed õigused kõigil majandusliku, riikliku, kultuurilise ja ühiskondlik-poliitilise elu aladel.

Nende õiguste teostamise võimaluse kindlustab naistele meestega võrdse õiguse andmine tööle, töötasule, puhkusele, sotsiaalkindlustusele ja haridusele, ema ja lapse huvide riiklik kaitse, raseduse puhul naisele puhkeaja andmine ülalpidamise säilitamisega, laialdane sünnitusmajade, lastesõimede ja lasteaedade võrk."

Niiviisi peavad kommunistlik partei ja nõukogude valitsus ühiskondlikku koolieelset kasvatust üheks õige lastekasvatuse tähtsaimaks ja vältimatuks tingimuseks, ja selle tingimuseks, et naine aktiivselt osa võtaks sotsialismi ülesehitamisest.

KOOLIEELSE KASVATUSE ARENG NSV LIIDUS.

Nõukogude riigis ümbritsetakse lapsi ajaloos ennenägematu hoole ja tähelepanuga. Laste kasvatus, nende tervis, toitmine, riietus, lõbustused on riigi tõsise hoole asjaks. Lasteaedades, mängumurudel, lasteparkides mängib rõõmsasti ja muretult mitmemiljoniline Nõukogude Liidu lastepere, nautides õnnelikku lapsepõlve.

---

* NSVL Kesktäitva Komitee ja Rahvakomissaride Nõukogu määrus abortide keelu ja sünnitavaile emadele ainelise abi andmise kohta.

Nõukogude võim, vabastades naise sajandeid kestnud rõhumise alt, arendab esmakordselt kogu inimkonna ajaloos tõeliselt laial alusel ühiskondlikku koolieelset kasvatust. Ühes vanematega hoolitsevad bolševikkude partei ja nõukogude valitsus väsimatult laste eest juba nende sündimisest alates.

Nõukogude võimu kehtimapaneku momendist peale võtab riik koolieelse kasvatuse korraldamise enda peale. Raskest olukorrast hoolimata, mis tekkis kontrrevolutsiooni, interventsiooni ja kodusõja tagajärjel 1917.—1920. a., kulutab riik koolieelsele kasvatusele suuri summasid.

Kohe pärast suurt sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni tunnustati koolieelne kasvatus vajalikuks lüliks rahvahariduse süsteemis.

Valitsuse erilises deklaratsioonis novembris 1917 juhiti tähelepanu koolieelse kasvatuse määratu suurele tähtsusele uue põlvkonna kujundamisel ja töötava naise orjusest vabastamisel.

Detsembris 1917 avaldatakse erilise riikliku koolieelse kasvatuse komisjoni üleskutse. See komisjon pöördub kõigi nõukogude asutiste poole, kõigi nõukogude vabariikide poole üleskutsega asuda koolieelse kasvatuse organiseerimisele. Rahvakomissaride dekreediga 26. juunist 1918. a. tähendatakse, et kõigis kohalikes rahvahariduse osakondades tuleb luua erilised koolieelsed osakonnad.

Juba esimesil aastail pärast suurt proletaarset revolutsiooni võib märgata koolieelse ala laia arengut. Asutiste arvu loetakse mitte enam sadades, vaid tuhandetes. 1924. a. kasvatatakse NSV Liidu 1139 lasteaias juba 60 200 last. Organiseeritakse koolieelsete asutiste võrk mittevene rahvusest lastele. Koolieelsete asutiste arv kasvab tõeliselt ja tugevneb stalinlike viisaastakute jooksul.

1928. a. saab NSV Liidu lasteaedades ja mängumurudel kasvatust 452 900 last, 1936. a. — 3,5 miljonit last.

Samal ajavahemikul on märgata koolieelsete asutiste suurt kasvu mitmesuguste NSVL rahvuste juures.

Baškiiri ANS Vabariigis ei olnud kuni suure Oktoobrirevolutsioonini ainustki lasteaeda. 1937. a. oli seal 238 lasteaeda 10 563 lapsega. Krimmi ANSV-s oli 1. jaan. 1937. a. (mittetäielikel andmeil) 232 lasteaeda 10 000 lapsega. Tatari ANSV-s oli 1. nov. 1937. a. 756 lasteaeda 31 015 lapsega. Hoogsalt valmistatakse rahvuslikke kaadreid tööks lasteaedades. Kirjandust koolieelse kasvatuse kohta ilmub mitmesugustes keeltes.

Kesktäitva Komitee ja Rahvakomissaride Nõukogu määrus 27. juunist 1936. a. „Abortide ärakeelamisest" püstitab suurejoonelise kava edasisteks üritusteks, mis on vaja selleks, et naine võiks „ilma mureta tuleviku pärast täita oma kodanikuja emakohuseid". Need üritused avavad ennenägematud perspektiivid koolieelse kasvatuse arengus.

Selle kava teostamine on kindlustatud riikliku toetusega koolieelsete asutiste ehitamiseks ja kaadrite ettevalmistamiseks.

1937. ja 1938. aastat iseloomustab koolieelsete asutiste võrgu määratu kasv, uute hoonete ehitamine lasteaedadele, rahasummade suurendamine. Nii näit. on HRK 1937. a. Moskvas ehitanud 19 lasteaeda 1900 kohaga, teised rahvakomissariaadid ja tööstuslikud ettevõtted — 77 lasteaeda 7700 kohaga.

Leningradis on 1937.—1938. a. ehitatud 100 lasteaeda 10 000 kohaga.

Voronežis kasvas lasteaedade võrk kahe aasta jooksul (1936—1938) kahekordseks.

Sms Molotovi aruandes ÜK(b)P XVIII kongressil märgitakse ära uus sõimede ja lasteaedade määratu juurdekasv. 1 800 000 lapse asemel 1937. a. kavatsetakse 1942. a. võtta sõimedesse ja lasteaedadesse 4 200 000 last.

Koolieelse ala areng on seotud leninlik-stalinliku rahvahariduspoliitika järjekindla rakendamisega.

Lasteaiad on rahvahariduse süsteemi esimeseks lüliks. Lasteaedades kasvatatakse lapsi 3—7 eluaastani. Kasvatus lasteaedades on maksuta.

Lasteaedadel on kaks ülesannet: a) laste kasvatamine kommunismi vaimus; see eesmärk muutub konkreetseks laste kasvatamise ülesandeis, sisus ja meetodeis; b) naise orjusest täielik vabastamine; lasteaiad soodustavad naise-ema osavõttu majanduslikust, riiklikust, kultuurilisest ja ühiskondlik-poliitilisest elust.

Töö lasteaedades toimub emakeeles. Hoogsalt arendatakse ühiskondlikku koolieelset kasvatust mittevene rahvuste keskel.

Ühiskondlik koolieelne kasvatus NSVL-s põhjeneb lasteaia ja perekonna ülesannete ühtsusel. Koolieelsete asutiste, niisamuti kui koolidegi ülesandeks seatakse — saada lastevanemaile õige kasvatuse elavaks eeskujuks, abistada lastevanemaid kommunistliku kasvatuse teostamisel.

Ühiskondliku koolieelse kasvatuse ülesehitamisest võtavad osa töötava rahva laiad hulgad. Eriti suur on seejuures naise osa.

Kõrvuti koolieelsete asutiste võrgu arenemisega propageeritakse nõukogude pedagoogika ideid laiades töörahva hulkades trükisõna, raadio, koosolekute, loengute ja referaatide kaudu.

Koolieelne kasvatus NSVL-s laieneb ja areneb üha, tänu Nõukogude riigi, Lenini-Stalini partei ja kogu nõukogude ühiskonna tähelepanule sellele asjale.

See armastus laste vastu, mis on iseloomulik Stalini ajastule, on väljendatud suurima proletaarse kirjaniku A. M. Gorki teoseis.

Ta kirjutas: „Veel kunagi pole lapsed olnud nõnda kallid kui nüüd, millal nende ees on ülemaailmse tähtsusega asi, asi, mida imestamisväärselt edukalt alustasid nende emad ja isad, asi, mis järk-järgult äratab kogu maailma töörahvas mõistust ja tahet uueks eluks."

Gorki on väljendanud tähelepandavalt sügavaid mõtteid laste kasvatusest, mängu ja muinasjutu tähtsusest. Ta kirjutas palju sellest, missuguseid raamatuid ja mänguasju vajab eel-

koolieelne laps. Gorki mõistis lapsi suure kunstniku geniaalse läbinägelikkusega ja armastas neid õrnalt.

N. K. Krupskaja ja koolieelne kasvatus.

Koolieelse kasvatustöö arenemisel NSVL-s etendas suurt osa N. K. Krupskaja (1869—1939).

Juba enne suurt sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni esines ta tulise võitlejana laste ühiskondliku kasvatuse eest nooremast east peale. Pärast sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni propageeris N. K. Krupskaja ühiskondliku koolieelse kasvatuse ideid. Erilise tähelepanuga jälgis ta koolieelse kasvatuse arenemist kolhoosides ja mittevene rahvuste hulgas.

N. K. Krupskaja arendas edasi Lenini ja Stalini mõtet naise kui kasvataja osa tähtsusest, kutsus naisi õppima ja ühiskondlikust elust osa võtma. „Nüüd, millal kolhooslane on saanud teadlikuks, võitleb helge tuleviku eest, püüab partei poole, õpetab ta ka oma lastele sedasama," kirjutas N. K. Krupskaja. Ta esitab F. Engelsi sõnad: „Kui aga need ideed, mille eest me uue aja lapsed võitleme, on tõelised, siis ei ole enam kaugel aeg, mil naise süda hakkab tuksuma kaasaegse vaimu ideaali eest niisama palavalt kui see tuksub traditsionaalse isade usu eest, ja ainult siis saabub uue võit, kui noor generatsioon hakkab seda sisse imema koos emapiimaga[8]."

N. K. Krupskaja, korduvalt viidates perekondliku ja ühiskondliku kasvatuse ühtsusele NSVL-s, arendas välja perekonna ja koolieelsete asutiste koostöö kava.

N. K. Krupskaja on meie aja suurim pedagoog. Ta avaldas tähelepanuväärseid mõtteid laste kasvatamise tähtsusest varasest east peale, esimeste lapselike muljete tugevuse, lapse omapära, tema kasvatuse ülesannete kohta. Ta juhtis tähelepanu mängu tähtsusele kui lapse kasvatamise meetodile ja andis väärtuslikke näpunäiteid mänguasjade iseloomu kohta. Ta kirjutas palju austuse kasvatamisest lastes töö vastu, sõbraliku

kollektiivse laste elu organiseerimisest, kodumaa-armastuse kasvatamisest, internatsionaalsest ja usuvastasest kasvatusest, kunstilisest kasvatusest. N. K. Krupskaja kirjutused ja kõned koolieelsest kasvatusest olid ja on aluseks nõukogude koolieelse pedagoogika loomisel. N. K. Krupskaja elu ja tegevus, tema armastus laste vastu on eeskujuks igale nõukogude pedagoogile.

KOOLIEELSETE ASUTISTE TÜÜBID.

NSV Liidus organiseeritakse mitmesuguseid lasteasutisi, kus lapsed leiavad vajalikku hoolt, kasvatust ja mõistlikke meelelahutusi.

Lasteaiad.

Koolieelsete asutiste põhimisteks, massilisteks tüüpideks on kolme- ja neljakomplektilised lasteaiad. 3—4-aastased lapsed astuvad nooremasse gruppi, 4—5-aastased — keskmisse gruppi, 5—6-aastased — vanemasse gruppi. 7-aastastele lastele organiseeritakse eri grupid, kus nendega eri tegevusi korraldatakse.

Mitmekomplektiliste lasteaedade kõrval tegutsevad ühe- ja kahekomplektilised lasteaiad, kus ühes grupis võivad olla lapsed mitmesuguses vanuses.

Lasteaedade töö kestus on 7—9—12 tundi päevas, olenevalt ettevõtete ja asutiste tööst, keda lasteaed teenib. Töö algus ja lõpp ning puhkepäevad on kohandatud vanemate käitiste vajadustega. Lapse viibimise kestus lasteaias kindlustab emale mitte ainult seitsmetunnilist tööpäeva, vaid ka aega (1—2 tundi) ühiskondlikuks tööks ja õpinguiks, mil on suur poliitiline tähtsus. Käitiste juures, kus töötab õhtune ja öine vahetus, võib lasteaedades organiseerida öised grupid lastele, keda ei ole võimalik jätta koju kellegi hooleks. Selle nädala jooksul, kui ema töötab öövahetuses, jääb laps lasteaeda terveks ööks-päevaks. Sel

viisil teenib lasteaed vanemaid kõige paremini ja loob parimad tingimused laste kasvatamiseks.

Laste mängumurud.

Et teenida võimalikult suuremat eelkooliealiste laste hulka ja kindlustada nende tervist, luuakse suvel laste mängumurud. Eriti laialt on suvised laste mängumurud levinud kolhoosides põllumajanduslike tööde ajal. Laste mängumuru ei vaja alalist ruumi. Jätkub katusealusest ja toast (koolis, klubis jne.) halva ilma puhuks. Mängumurudel tehakse suurt tööd laste tervise kindlustamiseks, nende kasvatamiseks. Mängumurudel võib lapsi jagada 2—3 gruppi nagu lasteaiaski. Võib olla ühekomplektilisi mängumurusid, mitmes vanuses laste koosseisuga.

Lastekodud.

Orbude jaoks on organiseeritud lastekodud. Üksikuil juhtudel võetakse lastekodusse ka nende vanemate lapsi, kellele riik ei usalda kasvava generatsiooni kasvatamist. Lastekodud peetakse ülal tervenisti riigi kulul. Neil on head ruumid. Lapsed saavad head toitu, on ümbritsetud armastuse ja hoolega, saavad kommunistliku kasvatuse. Vanemate armastusest ja õrnusest ilmajäänud lapsed, keda lastekodudes kasvatatakse, nõuavad kasvatajate erilist tähelepanu. Lastekodudes on eriti tähtis täiskasvanute ning laste sõbraliku elu organiseerimine. Suurt tähelepanu omistatakse laste silmaringi laiendamisele, jalutuskäikudele, ümbritseva elu vaatlemisele. Et lastekodude lapsi tihedamalt siduda töötava rahvaga, seatakse sisse vabrikute, tehaste, asutiste hooldus (šeflus) lastekodude üle. Trjohgornaja manufaktuuri naistööliste algatusel veedavad mõnede lastekodude lapsed revolutsioonilised pühad tööliste ja teenijate perekondades. Riik kindlustab lastekodude lastele kõik selle,

mis on tarvis nende õigeks kasvatamiseks. Lastekodude lapsed ei tunne end mahajäetuina ja unustatuina.

Lastetoad.

Majavalitsuste, klubide ja täiskasvanute koolide juures organiseeritakse lastetoad. Lastetuppa jätab ema lapse selleks ajaks, kui ta ise õpib või teeb ühiskondlikku tööd. Lastetoa jaoks antakse puhas, valge ruum, see sisustatakse tarviliku sisseseadega (laud, toolid, 1—2 voodit juhuks, kui mõni lastest magama uinub, jne.), mänguasjadega, raamatutega, tegevusvahenditega.

Suurt huvi pakuvad lastetoad läbisõitvate reisijate jaoks jaamades. Rongi oodates võivad vanemad jätta oma lapsi lastetuppa. Arst vaatab lapse läbi, teda pestakse, pannakse puhtasse voodisse magama ja toidetakse maitsvalt väikese tasu eest. Jaamade lastetubades antakse lapsele huvitavat tegevust ja meelelahutust. Lastetubade administratsioon aitab vanemaile vagunis paremat kohta saada. Kui laps reisul haigestub, aidatakse ta haiglasse paigutada.

Massilised töövormid lastega.

Viimaste aastate jooksul on Nõukogude riigis välja kujunenud laialdane lasteparkide võrk. Igas pargis on korraldatud plats eelkooliealistele lastele mängudeks ja tegevuseks. Siia tulevad lapsed puhkepäevadel või pärast lasteaeda, tulevad isegi need lapsed, kes ei käi lasteaias. Laste jaoks on korraldatud palju lõbustusi, laste atraktsioone. Nendega korraldatakse mänge, massitantse, õpitakse laule. Organiseeritakse muinasjuttude kuulamist, raamatute lugemist, korraldatakse lõbusaid lastepidusid, rongkäike, nukuteatri etendusi, lastele meeldivate muinasjuttude lavastamisi.

Klubides, pioneeride kodudes, parkides eraldatakse toad, mis sisustatakse igasuguste mänguasjadega. Siia tulevad lapsed kasvataja juhatuse all mängima ja tegutsema.

Vanemad ja ühiskondlikud organisatsioonid ilmutavad palju hoolt massiliste lastepidude korraldamisel. Igal aastal süüdatakse kogu maal küünlad sadadel tuhandetel ilustatud näärikuuskedel. Lapsed saavad palju eredaid muljeid pidulikust olukorrast, kostitamisest, rõõmsaist mängudest ja tantsudest. Revolutsiooniliste pühade puhul toimuvad klubides ja asutistes eredad, huvitavad peod.

Linnade nõukogud, majavalitsused avaldavad suurt hoolt laste suhtes. Puiesteedel, õuedel tehakse liivakastid, ostetakse vajalikud mänguasjad, spordiinventar (pallid, kelgud, suusad jne.), kutsutakse kasvatajaid massimänge ja nukuteatrit organiseerima, vestlejaid jne.

Raviasutised.

Laste tervise järele valvamiseks ja nende ravimiseks korraldatakse laste ambulatooriume, haiglaid, laste sanatooriume, söögimaju. Suvel viiakse tuhanded lapsed linnadest maale suvitama. Nõrgad lapsed viiakse arsti korraldusel ka talvisel ajal linnast välja.

Perekonna abistamiseks laste eest hoolitsemisel korraldatakse juuksurite juures ja saunades laste osakonnad.

Partei ja valitsuse suur hool laste eest, lootused, mis pannakse laste ühiskondlikule kasvatusele, selleks kulutatud rahasummad, teevad koolieelsete asutiste töö eriti vastutusrikkaks.

[1] Маркс и Энгельс, Сочинения, XIV kd., lk. 265. [2] Ленин, Соч., XXIV kd., lk. 344. [3] К. Маркс, Капитал, I kd., lk. 407. [4] Маркс и Энгельс, Соч., V kd., lk. 475. [5] Ленин, Соч., XXIV kd., lk. 472. [6] Сталин, Вопросы ленинизма, 10. vlj. lk. 534. [7] Ленин, Соч., XXIV kd., 3. vlj., lk. 343—344. [8] Н. К. Крупская, Женщина — равноправный гражданин СССР, lk. 58.

Lasteaia kasvatustöö ülesanded ja põhiprintsiibid.

ENNEKOOLIEALISTE LASTE KASVATUSE ÜLESANDED.

Nõukogudemaal on väikeste laste kasvatamine — vastutusrikas ja austav ülesanne. Esmakordselt kasvab maailmas inimpõlv, kes on sündinud sotsialistlikus ühiskonnas ja saab elama kommunistlikus ühiskonnas. Sellele inimpõlvele luuakse niisugune õnnelik lapsepõlv, mida ajalugu veel ei tunne. See inimpõlv tuleb nõnda kasvatada, et temast võrsuks igakülgselt arenenud inimesed, kes on täielikult ette valmistatud uuele kaunile elule, mis on loodud isade ning emade sangarlikkude pingutustega.

Kodanliku koolieelse kasvatuse ülesanded.

Kodanlik pedagoogika on enam kui üks kord kuulutanud lapse „harmoonilise" arengu loosungit. Kuid kodanlik ühiskond — ekspluatatsiooni ning rõhumise ühiskond — ei suuda seda loosungit teostada. Miljonid töötava rahva lapsed on kapitalismi poolt määratud näljale, viletsusele, rõõmuta lapsepõlvele. Lapsi mürgistatakse varasemast east peale kodanliku moraali mürgiga, religiooniga, inimestevihkamise jutlustamisega, šovinismiga. Arutlused „harmoonilisest" isiksuse arengust kodanlikus ühiskonnas on silmakirjalikkus ja võlts, mis varjavad töörahva petmise poliitikat.

Marx ja Engels on tõendanud, et klassiühiskonnas määratakse kasvatuse eesmärgid alati valitsevate klasside poolt. Marxi ja Engelsi õpetus paljastab kodanlike pedagoogiliste teooriate paikapidamatust, mis targutavad, et kasvatuse eesmärgid väljuvat lapse huvidest, tema „vabast" arengust. V. I. Lenin kirjutas kasvatuse apoliitilisust jutlustava kodanluse silmakirjalikkusest ning valelikku-

sest. V. I. Lenin toonitas, et kool väljaspool elu, väljaspool poliitikat — on vale ning silmakirjalikkus.

Kõik koolieelsed asutised kapitalistlikes maades annavad lastele kodanliku klassipärase kasvatuse. Kodanlik pedagoogika püüab kasvatuse abil lapsi veenda kapitalistliku korra õigluses ja kõikumatuses. Varasemaist aastaist alates sisendatakse lastesse teadvust, et peamine voorus rikkale — on halastus, kuid vaesele — kannatlikkus, et igaüks peab leppima oma saatusega, mitte nurisema, sest kõik on ülitarga jumala poolt ette määratud.

Kodanlik pedagoogika juhib sageli laste tähelepanu ümbritseva elu ebaõiglusest kunstlikult kõrvale, kõrvale kõigest sellest, mis võib laste juures ebasoovitavaid küsimusi esile kutsuda. Seda eesmärki teenivad lasteraamat, pilt, mänguasi. Seda saavutatakse ka kunstliku didaktilise materjali keerulise süsteemiga, millega tegelemine teeb elu lasteaias suletuks, ümbritsevast elust eraldatuks.

Enamikus kodanlikes lasteaedades saavad lapsed rahvusliku, šovinistliku kasvatuse. Lastesse kasvatatakse hoolimatu, sageli isegi vaenuline, suhtumine teistesse rahvastesse, igati õhutatakse rahvuslikku vihavaenu.

Kodanlikes lasteaedades teostatakse laste usulist kasvatust. Nii tähendatakse New-Jersey osariigi (USA) õppekavas, et lasteaed ei soorita kasvatustööd teatud kiriku vaimus, kuid last tuleb kasvatada „austuses kiriku ning usu suhtes"; looduse tundmaõppimine peab temas arendama „pieteeditunnet looduse imeväärse töö ees, armastuse ning tänulikkuse tunnet tema looja suhtes". Inglismaal on koostatud erilised usulise kasvatuse kavad. Koolieelseis asutistes on igapäevane palve sunduslik, lastele õpetatakse vaimulikke laule.

Lasteaedades peetakse usulisi pühi — jõule, lihavõttepühi jne. Lastele loetakse ja jutustatakse müstilisi muinasjutte, piibli legende, neile sisendatakse kõige varasemast lapsepõlvest alates ebausku, fantastilisi ettekujutusi häist ja kurjest haldjaist jne.

Eri klasside laste kasvatuses taotellakse eri ülesandeid. Iseloomustavad on pedagoogide vastused küsimusele: „Millistena teie tahate lapsi lasteaiast välja saata?" (ankeedi järgi, mis on toodud prantsuse pedagoogi Estelle Alfane'i raamatu järgi „Tänapäeva lasteaed").

Lasteaed tööliste lastele.

Me tahaksime, et lapsed, kes lahkuvad lasteaiast, omandaksid puhtuse ning korra harjumuse — mis on eriti kasulikud nende armetuis hurtsikuis. Et nad õpiksid käsi pesema, küüsi puhastama, nägu pesema, hambaid puhastama, et nad tunneksid vastikust kõige mustuse vastu, et nad ise oskaksid riietuda, et nad harjuksid kõnelema kultuursemalt kui see tavaliselt nende ümbruses esineb, et nendel ilmuksid meeldivad, viisakad kombed, et nad oskaksid lauas istuda ja korralikult süüa; et nad õpiksid mõtlema nendele, kes neid ümbritsevad ja neid aitavad; et nad vihkaksid valet. Me tahaksime neid, homseid töölisi, õpetada osavasti oma käsi kasutama, avada nende väikest intellekti ja otsustamis-, mõtlemis- ning võrdlemisvõimet, kinnitada nende väikeses südames sügavat armastust tehtava töö vastu.

Lasteaed jõukate vanemate lastele.

(Sevigne'i kolledži juures).

Lasteaiast väljudes peab laps oskama igat sõna lugeda (tundma lugemise mehhanismi). Oskama kirjutada, liita ja lahutada 10 piirides. Loendama ja kirjutama arvusid 10 piirides. Tundma aega kella järgi. Teadma Montessori-materjali geomeetriliste vormide nimetusi. Teadma nädalapäevi, kuusid, eilset ja homset päeva, aastaaegu, oskama vaadelda nende tundemärke. Peab pesema, riietuma jne., oskama juhtida oma liigutusi. Nägemine, kompimine peavad olema küllaldaselt välja arenenud selleks, et alustada kunstilist kasvatust. Vaatlusvõime peab olema arenenud niivõrd, et ta kõike tema ümber toimuvat tähele paneks ja selgitust küsiks. On tarvis, et ta oleks teadlik sellest, et ta teab, ja oleks teadlik rõõmust, mida annab õppimine, et ta edaspidi võiks olla intelligentseks kaastööliseks, aga mitte passiivseks, painduvaks materjaliks.

Niisiis tööliste lapsi kasvatatakse ainult füüsilisele tööle ja neile ei anta vaimset arendamist, mida antakse kodanlaste lastele.

Nõukogude laste igakülgse arengu ülesanded.

Nõukogude laste kasvatamise ülesanded on tingitud huvidest klassideta sotsialistlikus ühiskonnas, kes hoolitseb iga oma liikme täieväärtusliku elu eest.

NSVL-s, võiduletulnud sotsialismi maal, kus jäädavalt on hävitatud inimese ekspluateerimine inimese poolt, on loodud tõeline võimalus isiksuse igakülgseks arenguks. Meie maal kasvatatakse uus põlv inimesi, kes on piiritult truu kommunismile, sotsialistlikule kodumaale, kes armastab ja oskab töötada, ehitada, luua; erksaid, julgeid, kindlaid ja elurõõmsaid inimesi, kes kasutavad kõiki looduse ande, teaduse ning kunsti saavutusi.

Nõukogude pedagoogikas mõistetakse igakülgset arenemist kui füüsilise, vaimse, kõlbelise, kunstilise kasvatuse ja polütehnilise õpetuse ühtsust.

Koolieelsed asutised — on üks meie maa kasvatussüsteemi alglülidest. Mil määral nad võivad kommunistliku kasvatuse ülesandeid teostada?

Koolieelse ea suhtes tuleb esimesele kohale asetada füüsiline kasvatus.

ÜK(b)P XVI kongressil ütles sms Stalin oma kõnes, et meie maal on loodud niisugune olukord, „mis meile võimaldab üles kasvatada uut generatsiooni töölisi, terveid ning elurõõmsaid, kes on suutelised Nõukogudemaa võimsust vajalikule kõrgusele tõstma ja teda oma rinnaga vaenlaste kallaletungide vastu kaitsma".

Koolieelses eas rajatakse tervise alused. Lapse arenev organism nõuab suurt tähelepanu, piinlikku hoolitsemist täiskasvanute poolt. Selleks et laps normaalselt areneks ja kasvaks tervena, vajab ta õiget toitlustamist, värsket õhku, režiimi ranget täitmist. Lapse tervise ja õige arenemise jaoks on tingimata tarvilikud rõõmsad mängud ja tegevus, mis lapsele annavad võimaluse liikumiseks, vallatlemiseks, mis loovad erksust, elurõõmsat meeleolu.

Nõukogude riik loob kõige paremad tingimused selleks, et lapsed kasvaksid terveina, tugevaina, elurõõmsaina.

Laste vaimne kasvatus — see on lasteaia tähtsaim ülesanne. Kommunismi ülesehitamiseks on

vajalikud laialdase silmaringiga inimesed, kes valitsevad teadust, tehnikat, kes on tundma õppinud marksismi-leninismi aluseid. Nõukogude koolis saavad õpilased laialdase hariduse.

Vaimset kasvatust on tähtis alustada varasest lapsepõlvest peale. Koolieelses eas arenevad silmapaistvalt lapse vaimsed võimed, laieneb tema silmaring; suur tähtsus on taju arenemisel. Lapse kõrv ja silm on hästi arenenud, kuid ta ei tee küllalt täpset ja selget vahet selles, mida ta tajub.

Tajumine ei ole ainult füsioloogiline akt, vaid ta on seotud lapse üldise mõtlemise, teadvuse arenemisega. Kolmeaastane poiss nimetab sageli kõik varjundid heleroosast kuni punaseni „punaseks". Kõik väikesed linnud on „värvukesed". Laps ei tee vahet aja ja ruumi, „ammu" ja „kaugel" suhtes. Lasteaias mängu, tegevuse, vaatluste abil hakkab laps eritlema peenemaid asjade omadusi: värve, helisid, hääli, aega, ruumilisi vahekordi, suurust, hulka.

Laps tajub ümbritsevat maailma omal viisil, peamiselt seepärast, et ta mõtlemine ei ole arenenud, et ta kogemused on kehvad. Tajude arenemine on lapse üldisest vaimsest arengust eraldamatu. Selleks et laps täielikumalt ning õigemini tajuks ümbritsevat elu, on vajalik mitte ainult nägemise, kuulmise, kompimise teravus, vaid ka võime tajumusi teadvuses ümber töötada. Arendades lapse tajumusi, peab kasvataja samaaegselt hoolitsema ka selle eest, et äratada ja arendada tema mõtet, laiendada tema silmaringi.

Koolieelseil aastail omandab laps palju teadmisi ümbritsevast elust. Need esialgsed teadmise elemendid on väga tähtsad lapse vaimseks arenemiseks. Kasvataja ülesanne seisneb selles, et pakkuda muljeid, mis soodsalt mõjuvad lapse emotsioonidele ja ta arenevale teadvusele, mis äratavad ning arendavad ta mõtet. Kasvataja peab lapsele omast uurimis- ja teadmishimu ülal hoidma ja arendama. Kuid seejuu-

res ei tohi lapse arengut forsseerida, teda koormata liiga keeruliste teadmistega, teda enneaegselt täiskasvanuks teha. Lapse aju peab saama vaid talle arusaadavat ja tarvilikku tervet toitu.

Tutvumine ümbritseva eluga, silmaringi laiendamine mõjub ka tema fantaasia arenemisele. Kõigile on tuntud lapseliku fantaasia elavus ja liikuvus, lapse vajadus mängu järele, tema armastus muinasjutu vastu.

Kasvatuse ülesanne seisneb selles, et anda vajalikku toitu lapse fantaasiale, seda juhtida õiget teed mööda.

Koolieelse kasvatuse tähtis ülesanne on tähelepanu ja mälu arendamine. Kasvataja arendab laste juures aegamööda tähelepanu keskustust, oskust sooritada tööd, mis nõuab mõningat pingutust, oskust teadlikult meeles pidada. On väga tähtis rikastada lapse mälu mõningate teadmistega, elementaarsete, kuid hädavajalikega edaspidiseks arenguks. See kõik soodustab ettevalmistust koolitööle.

Koolieelses eas tuleb arendada laste kõnet. Lasteaias viibimise aja jooksul peab laps õppima õigesti, puhtalt rääkima, omandama sõnade tagavara. Kõne arenemine on lahutamatult seotud mõtlemise arenemisega. Tutvumine ümbritseva eluga, kunstipärased jutustused ja muinasjutud rikastavad lapse kõnet. Kasvataja kultuurne, laitmatult õige kõne on lapsele näiteks ja eeskujuks. Läbikäimine seltsimeestega, ühised mängud ja tegevus soodustavad ülimal määral kõne arenemist.

Niisiis seisab vanemate ning kasvatajate ees väga tõsine ennekoolieaeliste laste vaimse kasvatamise ülesanne: taju, tähelepanu, mälu, fantaasia, kõne, mõtlemisvõime arendamine, esialgne tutvustamine ümbritseva eluga. Need ülesanded sooritatakse kogu kasvatustöö protsessis, tänu vaatlustele, mängule, muinasjuttudele, jutustustele, tegevusele eriliste vahendite abil.

Ehitusmaterjaliga mängides ei tea laps, et ta samal ajal omandab kujutlusi vormist, suurusest, et tal arenevad liigutused. Mäng kisub teda kaasa. Kasvatajale on niisugune mäng abinõuks arendada last, anda talle teadmisi.

Lasteaia elus on palju juhuseid, mida kasvataja kasutab laste silmaringi ja mõtlemisvõime avardamiseks. Pesemise ajal teevad lapsed kindlaks, kas vesi on külm või soe. Hoolitsedes taimede ja loomade eest omandavad lapsed palju teadmisi nende iseärasustest. Kui lapsed midagi välja lõikavad või joonistavad, siis tutvuvad nad paberi omadustega, õpivad eraldama värve.

Kasvataja püüab äratada laste mõtet, arendada nende juures võrdlemise, järelduste tegemise võimet. Seejuures nõutakse peenetundelisust, ettevaatlikkust, mõõdutunnet. Muidu võib töö lapsele igavaks minna, teda väsitada.

Kommunistlik moraal, sügavalt inimlik ja siiras, juurdub üha sügavamini sotsialistliku ühiskonna liikmete teadvuses. Meie elu on rikas silmapaistvate näidetega stalinlikust hoolest inimeste suhtes, enneolematust sangarlikkusest, rõõmsast tööst. Nõukogude laste kõlbeline kasvatus — see on tänulik ning kaasakiskuv ülesanne.

Kasvataja ülesanne on selles, et esimesist eluaastaist peale lapses arendada iseloomujooni, mis on tarvilikud tulevasele kommunistliku ühiskonna liikmele.

Vanemad ja kasvatajad hoolitsevad selle eest, et lapsed kasvaksid mehiseina, püsivaina, ausaina, et neil oleks tugev iseloom, rikkalik initsiatiiv. Lasteaias harjuvad lapsed seltsimeestega mängima ning tegutsema, hoolitsema üksteise eest, austama vanemaid inimesi. Need esimesed kollektivismi võrsed aitavad hilisemail arenguastmeil kasvatada noorsugu sotsialistliku humanismi vaimus.

Lastes kasvatatakse armastust kodumaa vastu, uhkust tema vägevusest, armastust meie

suurte juhtide, sangarite, kuulsusrikka Punaarmee, Nõukogudemaa parimate inimeste vastu.

Lasteaias luuakse lastel armastus ning austus kõigi töötavate suhtes, vaatamata rahvusele, sõbralikud suhted mitmesugusest rahvusest laste vahel, huvi teiste rahvaste elu vastu. Nõukogude lasteaias kasvatatakse lapsi usuvastases vaimus. Nad kasvavad vabadena usulistest eelarvamustest, ebausust, neil luuakse eitav suhtumine ususse. See kõik on ettevalmistuseks usuvastase maailmavaate loomisele tulevikus.

Niisiis lasteaed täidab väga tähtsa ülesande laste kasvatamisel kommunistlikus vaimus.

Suur tähtsus loova isiksuse igakülgseks arenemiseks on kunstilisel kasvatusel.

Kunsti ning ilu osa väikelapse elus on erakordselt suur. Pildid, muusika, laulud, luule jne. valmistavad lapsele naudingut, rõõmustavad teda värvide, joonte, rütmi kooskõlaga. Kunstipärased kujud mõjuvad lapse tundeile, haaravad teda ja kisuvad teda kaasa. Lapsed ise luuletavad värsse, koostavad jutukesi. Palju luulelendu ja omapärast ilu on naiivseis laste jooniseis, mängudes.

Kunstiline kasvatus on lapse vaimsest ning kõlblast kasvatusest lahutamatu. Raamat, pilt, muusika äratavad mitte ainult ilutunnet, vaid arendavad ka lapse mõtlemist, annavad talle teadmisi, mõjuvad ta meeleolule, käitumisele. Looduse ja ühiskondliku elu vaatlemine rikastab mitte ainult lapse teadmisi, äratab ja arendab ta mõtlemist, vaid kasvatab ka esteetilist tunnet.

Samuti ei tohi eraldada füüsilist kasvatust vaimsest, kõlbelisest, esteetilisest. Õpetades last puhtusele ning korrale, me säilitame ta tervist, kasvatame kultuursust — armastust ilu vastu.

Luues lastele õnnelikku elu, neid igakülgselt arendades, me sellega valmistame neid ka koolile. Terve, elurõõmus, füüsili-

selt ja vaimselt hästiarenenud laps, kes on harjunud kollektiivsete mängudega ning tegevusega, õpib ka koolis edukalt.

Lasteaias äratatakse lastes tahet õppida, kasvatatakse huvi raamatu, kooli vastu.

KASVATUSE OSA LAPSE ARENGUS.

Lasteaia töö sisu ja meetodid on kõigepealt tingitud kasvatusülesandeist. Igas koolieelse kasvatuse süsteemis on kasvatustöö sisul ja meetodil oma iseärasused.

Nõukogude lasteaias kasvataja valib laste jaoks mänguasju, raamatuid, jutustusi, laule, mis kasvatavad erksust, elurõõmu, armastust meie suure kodumaa vastu. Nõukogude lasteaedades luuakse terve, erk distsipliin, mis põhjeneb kasvataja autoriteedil, laste armastusel ja usaldusel tema vastu. Lastel arenevad seltsimehelikud tunded, oskus ühiselt mängida ja tegutseda. Samal ajal rahuldatakse kogu laste individuaalsete vajaduste ja iseärasuste mitmekesisust, kindlustatakse iga lapse annete igakülgne areng. Nõukogude lasteaia kasvatustöö annab avarust lapse aktiivsuse, initsiatiivi, lapseliku teadmise- ja uurimishimu arengule, äratab lapse mõtet, arendab fantaasiat.

Lapse arengus kuulub tähtsaim osa kasvatusele. Kasvatus mõjutab niihästi lapse füüsilist kui ka vaimset arengut, määrab kindlaks ta huvid, ellusuhtumise, tema isiksuse põhijooned.

Kõik silmapaistvad pedagoogid räägivad lapse kasvatamise tähtsusest alates esimesist eluaastaist. Koolieelne iga — see on väga tähtis inimese arengu periood. Väheste aastate jooksul toimuvad lapse füüsilises ning psüühilises ilmes tähtsad muutused. Seepärast vajab laps osavat hoolitsemist ja juhtimist.

„Kõik see, millega me tahame inimest eluajaks varustada, tuleb temasse sisendada juba selles esimeses koolis," räägib XVII sajandi suur pedagoog Jan Amos Komensky (1592—1670).

„Esimeseks kooliks" ta nimetab emakooli, see on lapse kasvatamist koolieelses eas.

Jean Jaques Rousseau (1712—1778), kuulus prantsuse filosoof, Prantsuse kodanliku revolutsiooni eelkäija, kirjutas: „Taimi kujundatakse kultuuriga, inimesi — kasvatusega... Kõike, mis meil ei ole sündides, mida aga vajame täisealisteks saades, antakse meile kasvatusega." Rousseau pidas eriti tähtsaks väikelapse kasvatust. Ta ütles, et igal järgmisel kasvatajal on lapse kasvatusele väiksem mõju kui eelmisel.

Suur šveitsi pedagoog J. H. Pestalozzi (1746—1827) samuti rõhutas lapse kasvatuse tähtsust koolieelses eas.

„Ma olen veendunud, et loodus juba kuni selle ajani* lastele annab täpseimad mõisted esemete tohutust hulgast. Laste jõud, nende kogemused on selles eas juba suured. See on roim, et me kuni viie aasta vanuseni lastele võimaldame täielikult nautida loodust, aga pärast seda neid hoiame aastaid otsa kinni vaatlemas ühetaolisi, ebahuvitavaid tähti."

Friedrich Fröbel, tuntud saksa pedagoog (1782—1852), arvas, et koolieelsest east peale algab lapse kasvatamine ja et see aste on väga tähtis inimese arengus.

Suuremate pedagoogide mõtteid lapse kasvatamise kohta koolieelses eas teostatakse nõukogude pedagoogide poolt kriitiliselt ümbertöötatud kujul meie lasteaedade praktikas.

Koolieelse kasvatuse suurest tähtsusest kirjutas palju N. K. Krupskaja.

„... See, kes mäletab oma varajast lapsepõlve," kirjutab N. K. Krupskaja, „teab, kui tugevad on lapsepõlve muljed ja millise kustutamatu jälje nad jätavad kogu eluajaks[1]."

Teises kohas Nadežda Konstantinovna (Krupskaja) kirjutab: „Lapse esimesed muljed jätavad jäljed kogu eluks, ja seepärast on väga tähtis, eriti lapse esimesil eluaastail, kasvatusele läheneda väga järelemõtlikult, kui me tõsiselt, mitte ainult sõnadega, tahame kasvatada leninlaste-stalinlaste generatsiooni,

* S. o. kuni kooli astumiseni.

generatsiooni, kes iga aastaga tõstab elu kõrgemale astmele. Selleks on tarvis erilist tähelepanu omistada lastele, koolieelsele kasvatusele."

Lapsepõlve muljete tugevusest ja nende mõjust edaspidisele arengule räägivad ka paljud kirjanikud.

„Oo leebed mälestused, rahustavad kujud, mis jäävad meelde kogu eluks nagu alati korduv meloodia: reisud, mida hiljem sooritame, suured linnad, tormised mered, imeilusad maastikupildid, armastatud näod — midagi sellest ei jää niisuguse selgusega meelde kui need lapselikud jalutuskäigud või lihtne aia nurk, iga päev nähtav läbi aknaklaasi, mille oli ähmaseks muutnud tema vastu surutud tegevuseta lapse suu*."

Lapsepõlve muljete tähtsus on selgesti näidatud Gontšarovi romaanis „Oblomov". Paljud üldnimeks saanud Oblomovi iseloomujooned olid kujunenud virila kasvatuse, tegevusetu, eesmärgita elu eeskuju mõjul.

Järelikult, lapsepõlve muljed, last ümbritsevate täiskasvanute eeskuju, harjumused, vaated, kasvatus lapsepõlves, avaldavad edaspidisele arengule suurt mõju. Endastmõistetavalt on laps koolieelses eas veel väljakujunemata inimene. Järgnevad aastad võivad palju ta teadvuses muuta, ta ellusuhtumist, ta vaateid ja harjumusi ümber kujundada. Sotsialistlik ühiskond kasvatab isegi täiskasvanuid ümber, likvideerib edukalt nende teadvuses kapitalismi jäänuseid. Kuid õige kasvatuse tingimustes, esimesist eluaastaist peale, võib saavutada suuri tulemusi, võib moodustada lapse isiksust mitmekülgsemaks, tema elu täielikumaks ning värvikamaks.

Lasteaeda astuvad lapsed, kes on vähemalt 3 aastat vanad. Neil on juba mõningaid elukogemusi, neil on mõningad harjumused, iseloomujooned, vahel head, kuid vahel ka halvad, välja kujunenud.

Igal lapsel on individuaalsed omapärasused, kalduvused, anded.

* Romain Rolland, „Jean-Christophe".

Kasvatuse ülesanne on selles, et soodustada kõige väärtusliku arenemist, mis lapses on, luua temas uusi huve ja kalduvusi, ning ettevaatlikult, oskuslikult teda vabastada halvast.

Kui lapsel puudub muusikaline anne, siis ei saa temast suurt muusikut, kuid kasvataja saab palju ära teha ta muusikalise maitse arendamiseks, huvide ning teadmiste laiendamiseks muusika alal. Kasvatusest oleneb õigeaegne annete ilmnemine ja nende arenemine. Kui palju talente hääbus tsaariaegsel Venemaal ja kui palju neid on ilmnenud Nõukogude riigis, mis on loonud kõik tingimused isiksuse arenemiseks.

Väikese algatusvõimega, tagasihoidlik laps sageli „lööb õitsele" tähelepaneliku ja peenetundelise kasvataja kätes, hakkab end kollektiivis vabalt tundma, loomingut ilmutama. Lapsed, kes vanemate sõnade järgi midagi teha ei oska, osutuvad lasteaias võimelisteks joonistama ning voolima. Kasvataja mõju all ärkab lastes huvi looduse, reisude vastu. Argades, kartlikes lastes kasvataja arendab julgust, vastupidavust.

Mõned kodanlikud pedagoogid arvavad, et kasvatuse vahelesegamine lapse arenemisse peab olema väga piiratud, et see on üleliigne ja isegi kahjulik. Lapse arenemine olla pärilikkusega ja muutmatu miljööga ette kindlaks määratud. Kasvataja peab ainult soodustama arengu loomulikku käiku, püüdmata seda mõjutada.

Seda teooriat on levitanud ebateaduse pedoloogia esindajad.

Pedoloogia peamine reaktsiooniline ebateaduslik „seadus" laste arengu fatalistlikust tingitavusest pärilikkusega ja mingi muutmatu miljööga paljastati ÜK(b)P KK otsusega. 4. juulist 1936. a. Millised vormid sel „seadusel" pedoloogide „töödes" olekski, on ta alati viinud ühele ja samale tulemusele: kasvatuse osa ja tähtsuse äärmisele alahindamisele üldse, pedagoogi osatähtsuse vähendamisele. Lapse areng olla ette kindlaks määratud. Laste huvid, nende käitumine olla seletatavad ainult pärilikkuse või keskkonnaga.

Praktiliselt need kõige kahjulikumad kodanlikud „teooriad" viisid sellele, et kasvataja veeretas eneselt vastutuse laste kasvatamise eest, lapsed jäeti eneste hooleks, jäid ilma tarviliku juhtimiseta. UK(b)P KK ajalooline määrus 4. juulist 1936. a. „Pedoloogilistest moonutustest Rahvahariduse Komissariaatide süsteemis" paljastas pedoloogia reaktsioonilise olemuse, näitas kätte nõukogude pedagoogika tõelise tõusu tee. Pedagoogide ette on asetatud määratu suure tähtsusega ülesanne: luua marksistlik teadus lastest, restaureerida pedagoogika kui teaduse õigused. Selleks on tarvis vabaneda vigadest, välja juurida kodanlike teooriate kahjulik mõju, mis on ebateaduse pedoloogia esindajate kaudu üle kantud ebakriitiliselt nõukogude pedagoogikasse.

Niisiis on üks nõukogude pedagoogika põhijuhtlauseist kasvatuse juhtiva osa tunnustamine.

Selleks et täita nõukogude laste kasvatamise ülesandeid, on tarvilik teada, kuidas areneb laps koolieelses eas, milles on ta iseärasused, ning vastavalt sellele pedagoogilist tööd üles ehitada.

NÕUKOGUDE LASTEAIA KASVATUSTÖÖ PÕHIPRINTSIIBID.

Lapse tundmaõppimine ja individuaalne käsitamine.

Kasvataja organiseerib oma töö ainult siis õigesti, kui ta iga last hästi tunneb.

„Õpetaja peab õppetöö protsessis tähelepanelikult iga õpilast tundma õppima," öeldakse UK(b)P KK otsuses kooli kohta 25. augustist 1932. a. See käib täiel määral ka lasteaia kasvataja kohta.

Kõik silmapaistvad pedagoogid räägivad lapse tundmaõppimise tähtsusest, tema hoolika vaatlemise vajalikkusest.

Kuid laste vaatlemise tähtsust võib mitmeti tõlgitseda. Mõned kodanlikud pedagoogid, näiteks Montessori, põhjendavad passiivse vaatluse vajadust. Montessori võrdleb pedagoogi astronoomiga, kes liikumatult istub teleskoobi juures, sel ajal kui maailmad tuulekeerisena ruumis tiirlevad. Ta väidab, et elu läheb „iseendast", et ta tundmaõppimiseks, ta „saladuste" avastamiseks on vaja teda vaadelda ja temast aru saada, „ise mitte vahele segades".

Nõukogude pedagoogikas saadakse lapse tundmaõppimise tähtsusest hoopis teisiti aru. Nõukogude lasteaia kasvataja arvestab laste huve, kuid ei sammu nende järel. Ta õpib last tundma selleks, et paremini oma ülesandeid täita, et paremini oma tööd organiseerida. Kasvataja jälgib tähelepanelikult, kuidas iga laps füüsiliselt ning vaimselt areneb, ta vaatleb, millega lapsed kõige rohkem armastavad tegelda, missuguseid mänge nad eelistavad, mida joonistavad, millest vestlevad.

Kasvataja tarvitab laste tundmaõppimiseks järgmisi meetoodeid.

1. Kasvataja vaatleb süstemaatiliselt gruppi tervikuna ja iga last eraldi. Niiviisi ta kogub huvitavaid andmeid, mis iseloomustavad lapsi, nende järk-järgulist arengut, kasvatustöö mõju nendele. Osata lapsi vaadelda ja oma tähelepanekuist järeldusi teha — see ei ole kaugeltki lihtne ega kerge ülesanne. Selleks nõutakse, esiteks, lapse-ea psühholoogia tundmist, nende tähtsate, keeruliste arenguprotsesside mõistmist, mis toimuvad koolieelses eas. Ja teiseks, selleks on tingimata tarvilik õppida vaatlema, omandada oskus näha peaasju, ära märkida faktid, mida kõrvalseisja võib-olla ei märka, kuid mis kasvatajale on väärtuslikud. Niisugune vaatlemisoskus omandatakse kogemuste teel. Harilikult on meie paremad pedagoogid suurepärased vaatlejad, head laste tundjad. Eesrindlike pedagoogide päevikud annavad palju töö meetodite tundmaõppimiseks, lapsepsühholoogia uurimiseks.

Eriti tähtis on lapse tundmaõppimisel vaadelda tema mängu. Mängus avaldab laps end täielikumalt ning eredamalt kui kõigis

teistes tegevustes. Mängud räägivad ilmekalt laste huvidest ja kujutlustest, laste suhetest elusündmustesse.

Jälgides mängu näeb kasvataja, kuidas arenevad lapse kujutlus- ja mõtlemisvõime, kuidas rikastub ta looming, kuidas kujuneb ta iseloom.

Mängudes ilmnevad iga lapse individuaalsed iseärasused, ta arenemise tase. Ühed lapsed harjuvad kiiresti kollektiiviga, võtavad aktiivselt kõigist mängudest osa, organiseerivad neid ise. Teised, ümberpöördult, harjuvad raskesti lasteaia olukorraga, näivad kartlikena, häbelikena. Ühed lapsed armastavad ehitusmänge, teistele meeldivad enam nukud.

Endastmõistetavalt ei ole võimalik kõiki laste mänge kirjeldada. See polegi nõutav. Kui kasvataja vähemalt 2—3 korda kuus mängud lühidalt üles tähendab, siis koguneb temal väga huvitavaid, lapsi iseloomustavaid andmeid.

2. Lapse looming — joonistused, voolimistööd, puu- ja paberitööd — annab palju lapse tundmaõppimiseks. Lapse joonistuste sisu räägib lapse huvidest. Joonistused näitavad loomingu arenemise taset, laste kunstimaitset, tähelepanelikkust ja mälu, pintsli ja pliiatsi käsitsemisoskust, värvides ja vormides orienteerumist. Joonistuse korralikkus või lohakus räägib hügieeniliste harjumuste tasemest. Tekst, mis on kirjutatud laste sõnade järgi, annab võimaluse otsustada kõne arenemise üle.

Igal lapsel on eraldi mapp joonistuste ja lõiketööde jaoks. Igale lapse joonistusele märgitakse ta nimi, kuupäev ja nimetus, mis on üles kirjutatud lapse oma sõnade järgi. Voolimistöid savist, puust ning muust materjalist on raskem säilitada. Kasvataja märgib ära iga lapse töö sisu, joonistab huvitavamad, iseloomulikumad tööd üles või pildistab nad. Kõiki laste töid on võimatu säilitada. Seepärast jätab kasvataja alles lapse esimesed joonistused, voolimistööd ja teised tööd, ning poolaasta või aasta viimased. Nende võrdlemine annab kasvatajale täpse ettekujutuse lapse arenemisest ja vahendeist, mida laps vajab edaspidiseks arenemiseks.

3. Kasvataja tutvub lapse koduse eluga, saab teada, kuidas perekonnas hoolitsetakse lapse eest, kuidas teda toidetakse, kuidas peetakse puhtust, kuidas temasse suhtutakse, millised mänguasjad ja raamatud tal on. Ta selgitab, kuidas laps kõige enam armastab mängida, mis teda huvitab, millised sõbrad tal on. Ta saab teada, kuidas vanemad last kasvatavad, ja aitab neid selles. Kogu oma tähelepanekute rikkust ta kasutab selleks, et last õigemini mõjutada, teda vajaliku hoole ja tähelepanuga ümbritseda.

Iga lapse huvide ja individuaalsete iseärasuste mõistmine on tarvilik selleks, et teda õigesti kasvatada, et temale lasteaias viibimist meeldivaks teha.

Huvi ja harrastus.

Huvil on pedagoogilises töös kahesugune tähendus. Kõigepealt on huvide kasvatamine — lasteaia tähtis ülesanne. Nõukogude lasteaias kasvatatakse lastel mitmesuguseid huve: huvi ümbritsevate inimeste, mõnesuguste ühiskondlike sündmuste, looduse, muusika, kunstipärase raamatu vastu. Kasvataja organiseerib jalutuskäike, loeb lastele raamatuid, jutustab muinasjutte, näitab pilte, nukuteatrit, korraldab pidusid ja äratab paljude teiste vahenditega laste huve, mis vastavad nõukogude kasvatuse ülesandeile.

Peale selle on huvi eduka pedagoogilise tegevuse vajalikuks tingimuseks. See on maksev ka kooli ning täiskasvanute õpetamise kohta. Kuid väikelapsele, kes erineb oma emotsionaalsusega, oma vastuvõtlikkusega, on eriti tähtis kõik mängud ja tegevus huvitavaks teha. Ainult sel juhul nad saavad laste vaimsele ning füüsilisele arengule täisväärtuslikeks.

Ennekooliealine laps huvitub elavalt kõigest, mis teda ümbritseb. Teda paelub peamiselt kõik ere, värvirikas, mis mõjub ta emotsioonidele. Eriti huvitavad on lapsele need asjad, millega

ta saab ise mängida, aktiivselt tegutseda. Tegevus äratab lapses huvi kõigepealt oma meeldivusega, võimalusega aktiivselt sellest osa võtta. Et laps on vähe võimeline tahtelisteks pingutusteks, on tal raske end koondada tegevusele, mis teda küllalt ei huvita. Ta emotsionaalsus, liikuvus, fantaasia elavus lükkavad teda uue tegevuse otsimisele. Vaadelge, kuidas laps kuulab huvitavat muinasjuttu. Ta ei pööra jutustajalt pärani avatud silmi. Ta kord rõõmsasti naerab, kord on ebatavaliselt tõsine. Kui aga jutustus pole huvitav, käitub laps täiesti teisiti. Ta keerleb toolil, ta katkestab jutustust märkustega, mil ei ole mingit suhet jutustusega.

Laps kaldub kergesti kõrvale, läheb ühe tegevuse juurest üle teisele. Kui aga mäng või mingi tegevus last väga huvitavad, siis võib ta kestvalt ja keskendatult mängida ja tegutseda, vähe sellele reageerides, mis ta ümber sünnib. Kasvataja peab lapse seda iseärasust arvestama. Kasvataja valib alati niisugused mängud, raamatud, laulud, pildid, vahendid, mis lastele on huvitavad oma sisult, mis neile meeldivad, lõbu pakuvad.

Teha tegevust lapsele huvitavaks — see ei tähenda, et sealt tuleb kõrvaldada kõik raskused, kõik see, mis nõuab pingutust ja keskendust. Ümberpöördult, liiga kerge töö või mäng, kus kõik raskused puuduvad, läheb igavaks. Kasvataja ülesanne on lastel aidata jõukohaseid raskusi ületada, neil lasta sellest rahuldust tunda.

Kasvataja kõigiti ergutab last ülesseatud eesmärgi saavutamisel, raskuste ületamisel. Niisuguseid raskusi pole vähe. Kõik see, mis edaspidi saab harjumuseks ja toimub märkamatult, ühegi pingutuseta, nõuab algul lapselt pingutust. Ergutus peabki olema esmajoones suunatud sellele, mis lapselt teatud pingutust nõuab. Näiteks, kui laps veel ei oska värvidega joonistada ja ta väga tahab seda õppida, siis peab kasvataja hoolikalt lapse iga saavutust märkima. Kõige enam vajavad ergutust kartlikud lapsed, kes on oma jõu suhtes ebakindlad. Ergutus suurendab sageli nende eneseusaldust, kiitus aitab võidelda kartlikkusega.

Aktiivsus.

Ennekooliealisele lapsele on omane suur liikuvus. Ta on alati tegev, aktiivne, väsimatu mängude ning tegevuse väljamõtlemisel. Laps, asja vaadeldes, harilikult puudutab seda, mängib sellega. Kui laps vaatleb lendavat lennukit või sõitvat raudteerongi, siis hakkab ta mõne aja pärast seda lennukit kujutama oma mängudes, joonistab ja modelleerib seda. Lapsel on suur vajadus liikumise, tegutsemise järele. See leiab selge väljenduse mitmekesiseis mängudes ja kujutavas loomingus — joonistamises, voolimises, väljalõikamises.

Lasteaias leiab see lapse tarvidus liikumise järele rahuldust. Kuid lapse aktiivsust ei tule vaadelda kui paljalt füüsilist aktiivsust. Kasvataja ülesanne on lapse aktiivsuse juhtimine, sellele sisu andmine. Kasvataja püüab lapse juures arendada loovat aktiivsust, mõtte ja fantaasia aktiivsust.

Just seepärast etendab lasteaias mäng nii suurt osa. Nimelt avaldub selles erilise selgusega lapse aktiivsus, leiab toitu ta fantaasia, rullub lahti looming, avardub silmaring, kasvavad ja kujunevad kindlaks mitmesugused harjumused, huvid. Mäng valmistab lapsele palju rõõmu, ja seepärast kõik, mis laps saab mängus, mõjub tugevamini tema emotsioonidele, omandatakse paremini ja jääb kindlamini meelde.

Kujutav looming (joonistamine, voolimine jne.) annab samuti lapse aktiivsusele avarust ja etendab tähtsaimat osa lasteaia kasvatustöös — arendab lapse loovaid andeid, tema mõtlemist, fantaasiat.

Kujutav looming on nagu mängki lastele muljete väljendamise ja loova ümbertöötamise vahendiks: lapsed joonistavad, voolivad, ehitavad puust seda, mis neid köidab, huvitab.

Niisiis lapse aktiivsus leiab oma väljenduse mitmekesiseis loomingu vormides — mängus, joonistustes, voolimistes jne.

Laps harjub aegamööda iseseisvusele pesemisel, riietumisel, söömisel. Isegi väike 2—3-aastane laps sageli protesteerib selle vastu, et teda söödetakse, lahti riietatakse. „Mina ise," nõuab mudilane, lusikat kätte pigistades ja end mitte sööta lastes. Niisugune nõudmine on täiesti loomulik lapsele ta aktiivsuse tõttu, ta terve, ületamatu tarbe tõttu tegevuse järele.

Kõigis koolieelse kasvatuse süsteemides tunnustatakse seda lapse iseärasust, räägitakse vajadusest kasvatada last tema aktiivse tegevuse teel. Kuid laste aktiivsuse sisu on erinev, olenevalt kasvatuse ülesandeist, lapse arengu mõistmisest. Paljudes kodanlikes lasteaedades laste tegevuses puudub peaasi — loov aktiivsus; nii näiteks õpivad prantsuse lasteaedades lapsed õpetaja etteütlemise järgi, joonistavad, mängivad, ilma et neil võimalust oleks oma algatusvõimet avaldada. Montessori-süsteemi lasteaedades peavad lapsed loobuma loovaist mängudest, loovast joonistamisest. Ameerika ja inglise lasteaedades lapsed nagu mängiksid, joonistaksid, vooliksid loovalt. Kuid nende looming on piiratud, tänu kunstlikult loodud laste huvide kitsusele. Perekond, nukkude maailm — see on lapse loomingu valdavaks sisuks.

Mängude ja tegevuste jõukohasus ja kättesaadavus.

Selleks, et mängud ja harjutused oleksid lastele huvitavad, peavad nad tingimata olema laste arusaamisele kättesaadavad, vastama nende arengu tasemele. Iga mäng, iga harjutus nõuab lapselt teatavat füüsilist ning vaimset pingutust — näiteks korralik ringi väljalõikamine ja pealekleepimine, mõistatuse lahendamine, enese ärapeitmine nõnda, et raske on üles leida. Kui ülesanne, mis lapsele on esitatud, vastab lapse jõule, siis täidab ta selle meeleldi. Kui see on aga liiga raske, siis loobub laps pärast ebaõnnestunud katset tegevusest, sageli pettumustundega. Kui jutustus, mis laste jaoks

välja valitakse, on liiga raske nende arusaamisele, siis nad ei kuula seda ja võivad üldse jutustamise vastu kaotada huvi.

Vahel lapsed ei märka, et mäng või ülesanne ei ole neile jõukohane. Lapsed näiteks vaatlevad heameelega kinos filme, mis on määratud täiskasvanuile, ja saavad paljustki seal aru. Ometi on niisuguste filmide kahju väga suur. Väsimus kestvast pingutusest mõjub halvasti laste närvisüsteemile, söögiisule, unele, meeleolule. Muljete küllus loob lapse kujutluses virrvarri. Seepärast on eriti tähtis arvestada laste jõudu, neid mitte üle väsitada.

Näitlikkus.

Lapse mõtlemine opereerib peamiselt konkreetsete kujutlustega. Laps võib teha järeldusi ja üldistusi, kuid need üldistused on väga lihtsad, naiivsed ja tihedasti kujutlustega seotud. Sellest laste mõtlemise konkreetsusest ning naiivsusest räägivad nende küsimused ja arutlused.

„Kui prussakat üha toita ja toita, kas ta kasvab siis hobuse suuruseks või mitte?" küsib Aljoša Gorki teoses „Страсти-мордасти".

„Kunas tuli kiri?" küsib tüdruk oma emalt. — „Ammu, ma ei mäleta enam." — „Nagu siit päikeseni või veel kauem?" — „Kuidas inimesed arvavad — kas kasvu või aastate järgi?" küsib nelja-aastane poiss, kes püüab inimeste erinevustest vanuse ja kasvu järgi jagu saada, seejuures neid omadusi veel segamini ajades.

„Mitu sõrme on minu käel?" küsib ema nelja-aastaselt tüdrukult. — „Viis," vastab see mõtlemata. — „Aga kui palju on minul?" küsib isa. Laps satub segadusse. „Sul on kindlasti rohkem, sa oled ise suur."

Laps saab kõige paremini aru sellest ja mäletab seda, mis ta ise näeb, millega ta vahenditult kokku puutub. Seepärast omistatakse lasteaia

töös suurt tähtsust muljeile, mis laps elust saab. Konkreetsete muljete kogumine — see on järgneva vaimse arengu aluseks.

Näitlike meetodite tähtsusest lasteaias ja algkoolis räägivad kõik silmapaistvad pedagoogid. Näiteks, Ušinski kirjutas: „Laps, kui nii võib väljenduda, mõtleb vormidega, värvidega, häältega, aistingutega üldse, ja asjata ning kahjulikult vägistaks laste loomust see, kes tahaks teda panna teisiti mõtlema. Nõnda andes esialgsele õpetusele vormide, värvide, helide kuju, lühidalt — tehes seda kättesaadavaks lapse võimalikult paljudele aistinguile, me teeme sellega oma õpetuse lapsele kättesaadavaks ja astume lapseliku mõtlemise maailma[2]."

Ušinski omistab suurt tähtsust vaatlustele. Ta ütleb, et on tarvis last õpetada vaatlema, rikastada ta teadvust eredate kujutlustega. Seejuures ta toonitab, et vaatlused tuleb võtta vaimselt ümbertöötamisele, et tuleb anda „harjutusi, mis nõuavad mõistuse tööd".

Lasteaias on tähtis koht looduse ning ümbritseva elu vaatlustel. Nad panevad lapse mõtte, tema fantaasia tööle, arendavad teadmishimu. Lapsel tekib palju küsimusi ka mängides ja jalutuskäikudel; lilli korjates vaatlevad ja võrdlevad lapsed nende värve ja vorme, püüavad liblikaid ja imetlevad nende ilusaid tiivakesi.

Näitlikkus lasteaia töös avaldub ka laialdases mänguasjade, mitmekesise kunstilise materjali kasutamises: illustratsioonid, diapositiivid, aloskoobid, nukuteater.

Oleks suur viga arvata, et laps võib ainult sellest aru saada, mida ta näeb. Kõik nõukogude lapsed teavad põhjanaba vallutamisest, sangarlikest lennuretkedest, see on selliseist kaugeist, näikse, ja keerulistest sündmustest. Mida vanemad on lapsed, seda rohkem areneb nende teadmiste omandamise võime, mitte ainult vahenditute muljete, vaid ka täiskasvanute sõnade, raamatu, jutustuse kaudu.

Kuid kogu koolieelse ea kestusel on lapselikul mõtlemisel suur kaemuslikkus. Sõna abil omandab laps teadmisi ainult siis, kui sõna annab konkreetse kuju. Seepärast on lasteaia töös eriti tähtis kunstipärane raamat.

Kunstipärased kujud avaldavad väga suurt mõju laste käitumisele, mõjuvad palju tugevamini kui täiskasvanute moraaliõpetused ning manitsused.

Ümbritsejate eeskuju.

Ennekoolieaiste laste kasvatuses on tähtis õigesti kasutada järeleaimamist, millele väikelaps on nii kalduv. On teada, kui kergesti väikelaps võtab üle kõne, teda ümbritsevate inimeste käitumise, nende vaated, sümpaatiad, harjumused. Isa-ema, kasvatajate, seltsimeeste eeskuju avaldab lapse arengule määratu suurt mõju.

Meie lasteaedades arvestab kasvataja lapse vastuvõtlikkust, ta kalduvust järeleaimamisele, ja püüab lastele mõjuda enda ning ümbritsevate inimeste eeskujuga. Selleks et lapsed õpiksid õigesti kõnelema, peavad nad kuulma head keelt. Et kasvatada lastes huvi muusika, luuletuste, hea raamatu vastu, selleks peab kasvataja kunstist aru saama ja seda armastama. Grupis, mida juhib elurõõmus, rahulik, lahke kasvataja, luuakse harilikult rahulik õhkkond.

Lapse arengus on väga tähtis teiste laste eeskuju. Lapsed omandavad oma sõpradelt raskuseta nende oskused, sõnavara, huvitavad mängud, õpivad vahel märkamatult lugema, järele aimates vanemaid vendi ja õdesid. Õpetaja äratab osavasti laste huvi heade eeskujude vastu.

Meie maa elu on rikas tähelepanuväärsete sündmuste poolest, mis isegi väikesi lapsi huvitavad ja kaasa kisuvad. Näited meie juhtide elust, sangarite kangelasteod avaldavad lastele

määratu suurt mõju, avaldavad suurt mõju ka nende kujunevale teadvusele, nende tundmustele ja meeleoludele. Kasvataja ülesanne on — eeskujudega ümbritsevast elust võimalikult peenemalt, taktilisemalt mõjuda laste teadvusele ning käitumisele.

Mängude ja tegevuste mitmekesisus ja nende kordamine.

Lasteaias organiseerib kasvataja huvitavaid mänge ja tegevust, kus lapsed loomulikult, sundimatult omandavad nende arenemisele vajalikud teadmised ja oskused, kus kujunevad laste huvid, kus kasvatatakse iseloomu.

Laps jätab kergesti ja kiiresti meelde selle, mis mõjub ta emotsioonidele, ta fantaasiale, mis on seotud ta elamustega. Mõnikord jääb ere sündmus, mille tunnistajaks laps oli, või kunstiliselt tugev jutustus kauaks lapse teadvusse, avaldab mõju ta iseloomule, ta käitumisele. Niisuguste faktide meeldejäämiseks pole igakord vaja kordamist.

Kuid laps peab pidama meeles ka palju niisugust, mis ei ole nii ere ja kütkestav. Niisugusel juhul on kordamised ja harjutused möödapääsmatud.

Näiteks selleks, et laps saaks ettekujutuse loodusnähtustest talvel ja suvel, peab ta neid mitmel korral vaatlema, nendest jutustusi kuulma, pilte vaatama jne. Selleks et laps õpiks üle nööri hüppama ja visates märki tabama, peab ta need liigutused palju kordi läbi tegema.

Seejuures arvestab kasvataja lapse mälu iseärasusi. Lapse mälu erineb põhimiselt mittetahtelisusega. Ainult aegamööda areneb lapsel võime teadlikuks, tahtlikuks meelespidamiseks. Pidev õppimine on lapsele veel ülejõukäiv. Lapsed peavad paremini meeles seda, mis neid huvitab, neile arusaadav on, millega nad vahenditult oma mängudes ja töös kokku

puutuvad. Seepärast teostatakse lasteaias kordamisi ja harjutusi huvitavate mängude ja toimingute kujul. Näiteks õpivad lapsed mitmevärviliselt riietatud nukkudega mängides, värvilisist rõngaist torni koostades, värvilisest paberist väljalõikeid tehes, lilli kimpu korjates jne. märkamatult värve eraldama ja neid õigesti nimetama. Lapsed õpivad loomulikult viisakust, kultuurseid harjumusi, kui nad päev-päevalt täidavad kindlaksmääratud korraldusi.

On huvitav, et lapsed armastavad korrata seda, mida nad juba teavad. Nad võivad palju kordi kuulata tuttavat muinasjuttu, mitte midagi selles muuta lubades. Nad mängivad palju kordi üht ja sama mängu. Sel viisil korduvad elamused, mis on seotud mängu ja muinasjutuga: rõõm, uhkus, kaastunne jne. Tänu sellele, avaldab muinasjuttude, mängude jne. kordamine suurt mõju emotsioonide kasvatamisele.

„JUHEND LASTEAIA KASVATAJALE".

Selleks et iga lasteaed oma töö korraldaks õigesti ja nõukogude laste kasvatamise ülesannet hästi täidaks, koostas Vene SFNV Hariduse Rahvakomissariaat „Juhendi lasteaia kasvatajale", millest kinnipidamine igale koolieelsele töötajale on kohuslik. „Juhendi" aluseks on võetud need nõukogude lasteaia ülesanded ja põhimõtted, millest ülal rääkisime. „Juhendis" näidatakse, et lasteaia peamine ülesanne on — laste ühiskondlik kasvatus kommunistlikus vaimus, hoolitsemine nende igakülgse arenemise eest. „Juhend" nõuab, et lasteaia kasvatustöö vastaks ennekoolieaeliste laste omapärasusele ning soodustaks järgnevat lapse edukat õppimist koolis.

„Juhendis" räägitakse sellest, et lasteaias tuleb rahuldada laste mänglemistarvet, elurõõmsust, nende aktiivsust, mänguvajadust.

Kütkestavail mängudel peab olema peamine koht kogu lasteaia töös.

„Juhendis" näidatakse, missugused mängud, tööd, raamatud, vahendid on tarvilikud igale lastegrupile, milles seisneb noorema ja vanema koolieelse ea kasvatustöö sisu ja meetodite omapärasus, umbes milliseid tagajärgi on tarvis saavutada laste kasvatamisel.

„Juhend" baseerub kasvataja osa tähtsuse tunnustamisel lapse arengus. Kasvatajale pannakse suur vastutus: ta vastutab iga lapse õige kasvatamise eest. Samal ajal annab „Juhend" võimalusi loovaks pedagoogiliseks tööks. „Juhendi" metoodilised juhised pole antud retseptide kujul, mis oleksid kõlvulised kõigi elujuhtumite jaoks. Kasutades „Juhendit" peab kasvataja välja valima mängud ja toimingud, mis tema grupi lastele on kõige vajalikumad ja huvitavamad, metoodilised võtted, mis igal üksikul juhul on kõige õigemad. See nõuab kasvatajalt peenetundelist lähenemist igale lapsele ja ta omapärasuse mõistmist.

„Juhend" koosneb järgmistest osadest:

1. Füüsiline kasvatus.
2. Mäng.
3. Joonistamine, voolimine ja teiste materjalidega töötamine.
4. Muusikaline kasvatus.
5. Tutvumine loodusega.
6. Kõne arenemine.
7. Algeliste matemaatiliste kujutluste arendamine.

Niisuguse jaotuse tinglikkus on silmanähtav. Kasvatustöö on ühtne protsess. Ühes ja samas mängus arenevad niihästi lapsel liigutused, rütmitunne kui ka matemaatilised kujutlused. Raamat tutvustab lapsi ümbritseva eluga ning samal ajal arendab nende kõnet. Tänu joonistamisele ja voolimisele, arenevad nii loovad anded kui ka liigutused, meeleelundid, puhtuse harjumused.

Lasteaias ei saa olla üksikuid õppeaineid, täpselt piiriteldud teadmiste ringiga nagu koolis.

Lasteaia töö osi tuleb mõista kui kasvatustöö mitmesuguseid külgi, mis üksteisega on tihedasti seotud. Neid eraldatakse selleks, et kasvataja täidaks lapse igakülgse arenemise ülesannet ning kindlustaks mitmesugused mängud ja tööd, mis lastele on vajalikud.

„Juhendi" iga osa nihutab esikohale laste igakülgse arendamise ülesande. Näiteks, laste tutvumine loodusega seab oma eesmärgiks avardada laste silmaringi, aidata kaasa mõtlemise, kõne ja kunstimaitse arenemisele.

Muusikaline kasvatus soodustab lastel reipa, rõõmsa meeleolu loomist, kodumaa-armastuse kasvatamist, tähelepanu, fantaasia arenemist. Joonistamine, voolimine ja teiste materjalidega töötamine võib palju anda loomingu, kunstimaitse arenemiseks. Samal ajal kasvatab kavatsuste teostumine lapses tahet, püsivust, oskust ületada takistusi. Nendes tegevustes areneb silmaring, kujutlused vormist, värvist, suurusest, ruumist, oskus kasutada pliiatsit, kääre, pintslit.

„Juhendi" mõnedes osades antakse juhiseid iga lasteaia grupi kohta eraldi (noorem grupp 3—4 aastani, keskmine 4—5 aastani, vanem 5—6 aastani). Niisuguses järjekorras on ära näidatud näiteks füüsilised harjutused, mängud reeglitega, laulmine, loodusega tutvumine.

Neis osades, kus niisugune jaotus on kunstlik, antakse programmilis-metoodilisi juhiseid, mis on ühised kõigile gruppidele (näiteks kultuurilis-tervishoidlike harjumuste kasvatamine), või näidatakse ära erinevused nooremate ja vanemate ennekooliealiste laste vahel (loovad mängud, keele arenemine).

[1] Н. К. Крупская, Воспитание ребенка-дошкольника, lk. 12.
[2] Ушинский, Руководство по „Родному слову", II kd., lk. 156, 1939.

Nõukogude lasteaia kasvataja.

Pedagoogi seisukord Nõukogude Liidus.

Sotsialismi võit meie maal on esmakordselt inimkonna ajaloos loonud tingimused tõeliselt rahvaharitlaskonna ilmumiseks ja kasvuks. Nõukogude haritlaskond on varustatud teadmise ja tehnikaga, ta on tugev oma katkestamatu sideme tõttu rahvaga, kelle õnneks ta töötab. Meie maal on haritlaskond ümbritsetud suure hoole ja tähelepanuga.

„ÜK(b)P ajaloos" öeldakse:

„Ka Nõukogude Liidu haritlaskond on muutunud. Hulgaliselt ta on muutunud hoopis uueks haritlaskonnaks. Enamikult ta on pärit tööliste ja talupoegade hulgast. Ta teenib mitte kapitalismi, nagu seda tegi vana haritlaskond, vaid sotsialismi. Haritlaskond on muutunud sotsialistliku ühiskonna täisõiguslikuks liikmeks. See haritlaskond ehitab koos tööliste ja talupoegadega uut, sotsialistlikku ühiskonda. See on uut tüüpi haritlaskond, kes teenib rahvast ja on vabastatud igasugusest ekspluateerimisest. Niisugust haritlaskonda pole veel näinud inimkonna ajalugu[1]."

Rohkearvulise ja tähtsaima nõukogude haritlaskonna salga moodustavad õpetajad. Õpetaja osa tähtsusele on korduvalt juhtinud tähelepanu V. I. Lenin ja seltsimees Stalin.

„Uue pedagoogika ülesanne on — siduda õpetajate tegevust ühiskonna sotsialistliku organiseerimise ülesandega[2]."

„Tänan teid tervituste eest, seltsimehed, ja soovin teile, et saaksite toime selle suure ja vastutusrikka ülesandega, mis teie peal lasub, — valmistada noort generatsiooni ette uue elu ülesehitamiseks[3]."

„Rahvaõpetajate falang on kõige vajalikum osa meie maa töötava rahva suures armees, kes ehitab uut elu sotsialismi alusel[4]."

Kõik Partei Keskkomitee määrused kooli kohta kriipsutavad alla pedagoogi osa tähtsust, tema suurt mõju kasvavale generatsioonile. ÜK(b)P KK määrus 4. juulist 1936. aastal „Pedoloogilistest moonutustest Rahvahariduse Komissariaatide süsteemis" nõudis „seada jalule pedagoogika kui teaduse ja pedagoogide kui selle kandjate ja teostajate õigused", likvideerida kõik katsed vähendada pedagoogi osa laste kasvatamisel.

Partei ja valitsus ilmutavad suurt hoolt pedagoogide, nende materiaalse seisukorra, nende ideoloogilise kasvu, kvalifikatsiooni tõstmise eest.

„Rahvaõpetaja tuleb meil tõsta sellisele kõrgusele, millel ta ei ole kunagi seisnud, ei seisa ega saa seista kodanlikus ühiskonnas. See on tõde, mis ei vaja tõendusi. Niisuguse olukorrani meie peame jõudma süstemaatilise, kõrvalekaldumatu, püsiva tööga, niihästi õpetaja vaimse taseme tõstmise alal kui ka igakülgse ettevalmistamise alal ta tõesti kõrgele kutsele, ja peaasi, peaasi ning peaasi — tema materiaalse seisukorra parandamise alal[5]."

Lasteaedade kasvatajad täidavad väikelaste kommunistliku kasvatuse ja koolile ettevalmistamise tähtsat ülesannet. Neile usaldatakse uue generatsiooni, tulevaste Nõukogudemaa kodanike kasvatamise vastutav ülesanne. Ei ole midagi ilusamat kui pilt lapse arenemisest, ta teadvuse järk-järgulisest kujunemisest, ta võimete järk-järgulisest avaldumisest ja täienemisest. Juhtida seda arengut — see on huvitav, kuid keeruline ülesanne. Nõukogude Liidus on kasvataja kutse väga lugupeetav. Temale usaldatakse „kõige hinnalisem ja kõige otsustavam kõigist kapitalidest, mis on olemas kogu maailmas". Seepärast kõik see, mis on öeldud õpetaja kohta, puutub ka lasteaia kasvatajasse:

Pedagoogi seisukord kapitalistlikes maades.

Kapitalistlikes maades on õpetaja seisukord eriti raske. Koolieelne kasvatus on kõige enam levinud Ameerikas. Kuid ka

seal viis kriis lasteaedade tunduvale koondamisele, töötasude allaviimisele. Tohutu hulk lasteaedade kasvatajaid, nagu õpetajaidki, on tööta. Need, kes töötavad, on alatise vallandamise ähvarduse all. Kasvatajanna võib koha kaotada seepärast, et ta harva kirikus käib, seepärast, et ta abiellus või et tal on laps.

Kapitalistlik riik vaatab kasvatajale kui oma teenrile, kes on kohustatud kaitsma kodanliku korra huve ja lapsi kodanliku moraali vaimus kasvatama.

Iga katse õpetajate poolt väljendada oma iseseisvat arvamust surutakse maha ja seda jälitatakse. Õpetajatevaheline sõprus kutsub esile ülemuse mitteheatahtliku suhtumise. On olemas keeruline salaluure-süsteem, mis avastab isegi kõige tühisemad rahulolematuse ja mittealistumise nähtused.

Niisiis on õpetajate seisukord kodanlikes maades äärmiselt raske; madal töötasu ja alatine vallandamise ähvardus, faktiline õigusetus, mis viib oma isiklikest veendumustest, vaateist, isegi isiklikust elust loobumisele — need on pedagoogilise töö tingimused kodanlikes maades. Kasvataja muutub kapitalistliku ühiskonna teenriks.

Vastupidiselt sellele on meie maal kasvataja — auväärne isik, kes täidab tähtsaimat poliitilist ülesannet. Nõukogude pedagoogil on täielik võimalus ühiskondlikust elust aktiivselt osa võtta, õppida, ühendada tööd täisväärtusliku isikliku eluga.

Nõudmised Nõukogude lasteaia kasvataja suhtes.

Isiklik eeskuju avaldab lastele määratu suurt mõju. Tema vaated, maitse, ellusuhtumine — need mõjuvad päevast päeva lastele. Seepärast seatakse kasvatajale väga suuri nõudmisi. Ta peab väärima oma austavat ja vastutusrikast ülesannet — nõukogude lastepere kasvatamist. „Last armastada — seda oskab ka kana. Aga osata neid kasvatada — see on suur riiklik ülesanne, mis nõuab talenti ja avarat elukäsitust," kirjutab M. Gorki [6].

Lasteaia kasvataja peab rahuldama järgmisi nõudeid.

Nõukogude lasteaia kasvataja peab olema sotsialistliku kodumaa patrioot, parteiline või parteitu bolševik, ta peab aktiivselt kogu maa poliitilisest elust osa võtma. Ta peab omandama bolševismi, väsimatult töötama oma poliitilise taseme tõstmiseks.

Kasvataja peab olema meister omal alal. Temalt nõutakse, et ta armastaks lapsi, hästi tunneks nende iseärasusi, oskaks neid tundma õppida. Pedagoog peab tingimata tundma koolieelse kasvatuse teooriat, valitsema kasvatustöö meetodeid, alaliselt tõstma oma kvalifikatsiooni, jälgima pedagoogilist kirjandust.

Kasvatajal peab olema üldine haridus, huvituma kirjandusest, kunstist, teadusest. Lasteaia kasvatajal on tähtis tunda muusikat, ilukirjandust, maalikunsti.

Pedagoogilises töös on väga tähtsad kasvataja isiklikud omadused: organiseeritus, takt, tugev iseloom, elurõõmsus, kultuursed harjumused. Pedagoog peab palju enda kallal töötama, et lastele igas suhtes eeskujuks olla.

Kasvataja peab olema lasteaia kollektiivi heaks liikmeks: osa võtma kasvatustöö organiseerimisest, abistama seltsimehi, jagama nendega oma kogemusi, kaasa aitama uue õpetajatekaadri kasvule. Kasvatajal on tingimata tarvis seada jalule õiged suhted lastevanematega, luua ühtne kasvatustöö lasteaias ja perekonnas.

EX DIDL

Kasvataja — sotsialistliku kodumaa patrioodina.

Nõukogude lasteaia kasvataja peab kõigepealt olema sotsialistliku kodumaa patrioot, piiritult temale truu, kes kogu töötava rahvaga võtab osa uue elu loomisest, kes on teadlik, et väikelaste kasvatamine on sotsialistliku ülesehitustöö tähtis ala.

Ainult poliitiliselt teadlik, bolševistlikult valvas, ise ühiskondliku elu sündmustes ja tõsiasjades orienteeruv kasvataja

oskab neid ka lastele õigesti seletada ja teostada temale asetatud ülesannet—kasvatada lapsi kommunistliku moraali vaimus.

Selleks peab iga kasvataja omandama bolševismi. Revolutsioonilise teooria tundmine, kommunistlik maailmavaade on tarvilikud selleks, et mõista laste kommunistliku kasvatuse ülesandeid ning leida õige tee nende täitmiseks.

„... Kuid on üks teadusharu, mille tundmine peab olema kohuslik bolševikele kõigil teadusaladel, — see on marksistlik-leninistlik teadus ühiskonnast, ühiskonna arengu seadustest, proletaarse revolutsiooni arengu seadustest, sotsialistliku ülesehitustöö arengu seadustest, kommunismi võidust. Ei saa pidada tõeliseks leninlaseks inimest, kes nimetab end selleks, ent suleb end oma erialale, suleb end ütleme näit. matemaatikasse, botaanikasse või keemiasse ega näe midagi peale oma eriala. Leninlane ei saa olla ainult spetsialistiks harrastatud eri teadusalal, — ta peab olema ühtlasi poliitik-seltskonnategelane, kes tunneb elavat huvi oma maa saatuse vastu, kes on tuttav ühiskondliku arengu seadustega, kes oskab kasutada neid seadusi ja püüab aktiivselt osa võtta maa poliitilisest juhtimisest. See on bolševikele-spetsialistidele muidugi lisakoormaks. Ent see on niisugune koorem, mis tasub end kuhjaga[7]."

Kõik koolieelsed töölised peavad tõsiselt asuma bolševismi omandamisele.

Ühiskondliku arengu seaduste tundmine võimaldab orienteeruda meie ajastu tähtsais sündmustes, annab perspektiivide selgust, kõigutamatut usku kommunismi lõplikku võidusse.

Aluseks haritlaskonna poliitilisel harimisel on ÜK(b)P ajaloo tundmaõppimine; see on leninism tegevuses. „ÜK(b)P ajaloo lühikursus" annab teoreetilise võitlusrelva. Iga nõukogude haritlane peab õppima kasutama seda relva, seda loovalt rakendama.

Armastus laste vastu ja oskus neid tundma õppida.

Iga töö nõuab huvi, armastusega temasse suhtumist. Pedagoogilise töö suhtes see nõudmine on rakendatav suuremal määral kui ühegi teise töö suhtes. Materjal, millega kasvataja töötab, — on elavad lapsed. Tagajärjed, mille poole ta püüab, — lastele õnneliku elu loomine, nende tervis, nende täisväärtuslik arenemine. Niisugust tööd ei saa teostada laste vastu armastust tundmata, kui ei mõisteta oma töö tähtsust. „Lapsi peavad kasvatama inimesed, kes looduse poolest kalduvad sellele tööle, mis nõuab suurt armastust laste vastu, suurt kannatlikkust ja tundlikku ettevaatust tulevaste uue maailma ülesehitajate kohtlemisel[8]."

Meie paremad kasvatajad erinevad oma entusiasmiga, määratu huviga kasvatustöö vastu, suure lastearmastusega.

Hea kasvataja tähtsaim omadus on — laste tundmine, oskus neid vaadelda, neid tundma õppida. Paremad pedagoogid — on samal ajal ka paremad lastetundjad, kõige peenemad vaatlejad. Nad ühendavad endas õpetlase huvi, kes keerulist inimese arenguprotsessi tundma õpib, õrnusega lapse vastu.

Kasvatajate ettevalmistamisel ja nende kvalifikatsiooni tõstmisel tuleb anda suur koht oskusele lapsi vaadelda ja oma vaatlustest pedagoogilisi järeldusi teha. Selleks peab kasvataja olema varustatud teooriaga, tundma psühholoogiat, teadma, kuidas laps areneb, ja evima praktilisi kogemusi, vaatlemise harjumusi. Võib tuua palju näiteid, mis tõendavad, kuidas oskus lapsest aru saada annab võimaluse tema kasvatamisel õiget teed leida.

Kasvataja üldhariduslik ettevalmistus.

Et saavutada oma töös meisterlikkust, nõutakse kasvatajalt tõsist ettevalmistust

ja suurt igapäevast tööd enda kallal. Lasteaia kasvataja ei tohi olla kitsarinnaline spetsialist. Kasvataja töö toimub mitmesuguseis suundades, mitmesuguste meetoditega. Ta korraldab lastega mänge, õpetab neile luuletusi ja laule, jutustab muinasjutte, õpetab lapsi joonistama ja välja lõikama, kasvatab kultuurseid harjumusi ja kombeid. Kasvataja peab ise kõike seda tegema hästi ja lastele osavasti ette näitama ning seletama.

Mõistagi ei saa igalt kasvatajalt nõuda, et ta oleks andekas muusikas, joonistamises jne. Kuid ilmtingimata peab ta selleks, et lapsi hästi kasvatada, tundma kirjandust, joonistamist, muusikat. Seepärast tuleb kasvatajal väsimatult enese kallal töötada, täiendada lünki oma hariduses, mis end kasvatustöös alati tunda annavad.

Lasteaias saavad lapsed kõige elementaarsemaid teadmisi ja oskusi. Kuid see ei tähenda, et ka kasvatajale on küllaldane evida samasuguseid väheseid teadmisi. Lapse kasvatamine on keeruline asi, mis nõuab avarat silmaringi, mitmekülgset arenemist. Kasvatajale on erakordselt ohtlik end sulgeda igapäevase töö huvide kitsasse ringi. Niisugune kasvataja muutub möödapääsmatult piiratuks, jääb seisma oma arengus. Ja ümberpöördult: avar üldine haridus, huvi teaduse, kirjanduse, kunsti vastu soodustavad kasvataja arengut, teevad tema töö sisurikkamaks, ilmekamaks.

Pedagoogiline meisterlikkus.

Õpetaja peab täielikult tundma kasvatustöö metoodikat. Selleks nõutakse, et ta hästi tunneks koolieelse kasvatuse teooriat ja täiendaks oma praktilisi võtteid. Hea kasvataja õpib tähelepanelikult tundma pedagoogika klassikute teoseid, jälgib uut pedagoogilist kirjandust, püüab olla kursis metoodiliste küsimuste läbitöötamisega. Ta tutvub

teiste kasvatajate tööga, jagab nendega oma kogemusi, uurib nende pedagoogilisi võtteid. Seltsimees Stalin ütles oma kõnes kõrgemate koolide tegelaste vastuvõtul Kremlis (17. mail 1938. a.): „... Juhtub ka nii, et teaduse ja tehnika uusi teid rajavad vahel mitte teadusemaailmas üldtuntud inimesed, vaid lihtsad teoinimesed, asja novaatorid." Seejuures ta tõi näiteks Stahhanovi ja Papanini. Mõned kasvatajad süvendavad üksikute metoodiliste küsimuste läbitöötamist, püüavad oma kogemusi teoreetiliselt põhjendada. Just niisugune paremate kasvatajate läbimõeldud praktika võimaldab järelduste tegemist paremate lastejuhtimise meetodite kohta.

Isegi teaduslikult läbitöötatud metoodika tingimustes nõuab kasvataja töö loovat otsimist. Kasvatustöös ei saa olla standardiseeritud võtteid, jäädavalt kindlaksmääratud retsepte. Iga laps nõuab erilist käsitust, iga pedagoogilise praktika konkreetne juhtum vajab erilist lahendust. Õpetajaid ette valmistades ja neid juhtides on tarvilik neis kasvatada püüet pidevalt otsida paremaid teid, ennast kontrollida ja analüüsida, julgelt oma vigu arvustada. Kui vaadelda heade kasvatajate tööd, siis võib alati näha, kui tugevasti nad eneste kallal töötavad, kui palju loovat mõtet nad toovad oma töösse.

Hea kasvataja valmistub hoolikalt igale tegevusele. Enne kui lastele jutustada muinasjuttu, ta loeb ise selle mitu korda läbi, eraldab kohad, mida tarvis rõhutada, jutustab enesele seda kõvasti. Selle tulemusena tema tegevust võib lugeda eeskujulikuks.

„Ma analüüsin iga oma tööd," jutustab naiskasvataja. „Laste vaatlemine näitab mulle, mis minu meetodeis oli õige ja mis osutus ebaõnnestunuks. Järgmisel korral ma ei korda enam neid vigu. Ja mida sügavamini ma oma tööd analüüsin, seda enam ma veendun selles, et kasvataja peab iga oma sammu läbi mõtlema."

Koolieelses töös on üheks kõige raskemaks veaks iseseisvuse, loomingu eitamine kasvataja töös. Selle asemel et kasva-

tada noori pedagooge, neid aegamööda kvalifitseerida, neid õpetada oma tööd analüüsima ja läbi mõtlema, anti neile valmis metoodilised retseptid, mis pidid olema kõlvulised kõigil juhtudel elus. Kasvatajad said valmis plaanid, standarditud metoodilised juhised. Seetõttu muutus kasvataja täidesaatjaks, kes töötab metoodikute ja pedoloogide näpunäidete järgi.

Seda laadi metoodiline juhtimine tõi praktikale suurt kahju ka seepärast, et ta vähendas kasvatajate huvi teooria vastu, võttis nende töölt teadusliku tähtsuse. Pedagoogikat kujuteldi lõplike tõdede summana. Kasvatajas ei äratatud huvi õppida tundma üksikuid küsimusi kirjanduse järgi, sooritada iseseisvaid uurimusi.

Kasvataja peab saama kasvatusteaduse kandjaks ja läbiviijaks. Ta peab ühendama teoreetilise ettevalmistuse, teadusliku huvi oma asja vastu osavate praktiliste kasvatusmeetodite ja võtetega. Pedagoogika ajalugu kinnitab, et kasvatuse kõige silmapaistvamad teoreetikud — on samal ajal kõige andekamad praktikud (Pestalozzi, Fröbel, Ušinski).

Kasvataja autoriteedi tähtsus.

Kasvataja peab võitma laste armastuse ja lugupidamise. Teadmised osutuvad kasutuks, kui lapsed ei tunnusta pedagoogi autoriteeti, ei taha teda kuulata. A. Makarenko räägib „Pedagoogilises poeemis" väga hästi sellest, kui tähtis on kasvatajale, et ta meeldiks lastele, sisendaks neile lugupidamist enda vastu.

Väikelaste juures ei ole autoriteeti kätte võita sugugi nii kerge kui see võib näida. Kasvatajal tuleb vahel kulutada palju jõudu, enne kui ta võidab oma väikeste kasvandike lugupidamise ja armastuse. Ilma selleta muutub kasvatustöö piinaks nii kasvatajale kui ka lastele.

Lasteaeda tuli töötama uus kasvataja. Teda hoiatati, et ta eelkäija oli lahkunud seepärast, et ei osanud lastega toime saada.

Olga Nikolajevna jälgis tähelepanelikult lapsi ja nägi, et kasvataja ja lapsed — on kaks vaenulist leeri, kusjuures kasvatajal tuleb kogu aeg pidada võitlust „eestvedajatega", kes organiseerivad kõiki lapsi ta vastu. Olga Nikolajevna võttis kõige pealt käsile need „eestvedajad". Ta võttis nende vastu sõbraliku, usaldava, kuid autoriteetse tooni, hakkas neile andma ülesandeid, vastutusrikkaid ja nendele huvitavaid kohustusi; sel teel ta võõrutas nad tempudest ja vallatusest. Niiviisi muutis ta „eestvedajad" distsiplineeritud lasteks.

O. N. oskas igast lapsest aru saada, teha elu lasteaias huvitavaks, ja pole midagi imestada, et tal kiiresti läks korda lastega korra suhtes kokku leppida. Ta teostas seda korda väga kindlalt, kuigi ilma kärkimiseta, ilma karistusteta. Ta ise oli laste jaoks nii heaks korra ja organiseeritud oleku eeskujuks, et nad tahtmatult ta eeskuju jälgides hakkasid kiiresti harjuma olema samasugused. Ta võitis laste poolehoiu sellega, et iga päev andis huvitavaid ülesandeid, jutustas meeldivaid lugusid, mida nad ei olnud varem iialgi kuulnud, korraldas lõbusaid mänge. Ta oskas ise ilusaid mänguasju teha. Lasteaias käimine muutus lastele lõbuasjaks.

Kui vaadelda niisuguste kasvatajate tööd, siis näib, nagu oleks neil mingi salavahend. Neil ei tule peaaegu kunagi tarvitada mingeid karistusi, valjust. Lapsed alistuvad neile alati meeleldi. Juba ainult nende juuresolek rahustab ja organiseerib lapsi.

Milles seisneb sellise edu saladus? Miks ühel kasvatajal nii kergesti ja kiiresti läks korda saavutada seda, mille kallal tagajärjeta vaevles teine pedagoog, täiesti kohusetruu ja hästi ettevalmistatud töötaja? Kahtlemata on antud juhul otsustav tähtsus kasvataja isiklikel omadustel.

Hea kasvataja peab olema organiseeritud, tugeva tahtejõuga inimene. Ta on harilikult rahulik, elurõõmus, tal on lõbus nae-

ratus, pehme, lahke maneer laste kohtlemisel. Kuid lapsed tunnevad, et see headus ja pehmus on seotud tugeva iseloomuga, et kasvataja alati saavutab seda, mida tahab, alati täidab seda, mis ütleb, et ta oskab olla kindel ja vali.

Lapsed näevad, et ta ise iialgi ei riku korra reegleid, mille täitmist ta neilt nõuab.

Iseloomujõud, kindlus, organiseeritus on pedagoogile vajalikud. Kasvataja peab olema vali esmajoones enese suhtes. Oma töös tunneb kasvataja alati omi nõrku külgi, mis mõnes teises töös oleksid võinud jääda märkamata. Temal tuleb pidevalt enese kallal töötada, eneses kasvatada tugevust, kindlust, organiseeritud olekut. Isegi näiliselt tähtsusetud kasvataja puudused segavad tal oma tööd hästi korraldada. „Ma töötasin väga kaua enese kallal, et liiga valju häält ja teravust käitumises ära harjutada," jutustab üks kasvataja. „Kui ma selle saavutasin, siis õnnestus mul tunduvalt kergemini luua rahulikku õhkkonda, jalule seada head vahekorda lastega."

Teine kasvataja jutustab, et teda väga segasid kõne puudulik selgus ja ilmekus. Visa tööga ta saavutas seda, et tema kõne muutus kultuurseks, rikkaks ja ilmekaks.

Isegi kasvataja välisel ilmel on suur tähtsus. Kasvataja peab lastele meeldima oma välimusega ja nendele olema selles suhtes eeskujuks. Laitmatu korralikkus, lihtne ja tagasihoidlik, kuid peen, maitsekalt õmmeldud ülikond, kultuursed kombed, kultuurne kõne — need kõik on pedagoogi tähtsad omadused. Hea kasvataja suhtub tähelepanelikult oma välimusse, jälgib oma sõnu ja tegusid, kasvatab eneses kultuurseid harjumusi.

Kasvataja — lasteaias töötajate kollektiivi liige.

Kasvatustöö kvaliteet oleneb mitmeti sellest, kuidas õnnestub organiseerida kollektiivset tööd, milliseks kujunevad vahekorrad töötajate vahel. Hea kasvataja jagab oma

kogemusi seltsimeestega, aitab noori töötajaid. Ta hoolitseb selle eest, et kasvatada uusi kasvatajate kaadreid. Paljud meie eesrindlikest kasvatajaist sooritavad suure töö algajatega, jagavad nendega oma teadmisi ja kogemusi, annavad neile pedagoogilise meisterlikkuse eeskuju. Sotsialistliku võistluse ja lööktöö meetodid tagavad tõeliselt kollektiivse töö korraldamist lasteaias. Iga kasvataja peab võtma osa sotsialistlikust võistlusest, taotelles oma töös parimaid tulemusi ja aidates seltsimehi.

Lasteaia-kasvataja ettevalmistus.

Selleks et ette valmistada kasvatajat tema tähtsa ja vastutusrikka ülesande täitmiseks, on tarvis teda varustada üldharidusliike ja spetsiaalsete teadmistega. Koolieelsete töötajate põhikaadrid saavad ettevalmistuse pedagoogilistes koolides. Peale selle organiseeritakse koolieelsete töötajate ettevalmistamiseks aastasi kursusi, kuhu võetakse vastu keskharidusega isikuid.

Pedagoogilistes koolides saavad õpilased üldharidusliku ettevalmistuse keskkooli ulatuses ja erilise pedagoogilise ettevalmistuse. Tähtis koht on praktikal koolieelseis asutistes.

Pedagoogiliste instituutide koolieelsed osakonnad valmistavad ette kõrgesti kvalifitseeritud koolieelsete töötajate kaadreid: pedagoogiliste õppeasutiste ja kursuste õppejõude, metoodilise töö juhatajaid.

Lasteaia-kasvatajail võimaldatakse jätkata oma haridust, tööd katkestamata. On olemas õhtuste pedagoogiliste instituutide ja õhtuste pedagoogiliste koolide koolieelsed osakonnad ning samuti õpetus kirja teel.

Pedagoogide kvalifikatsiooni tõstmiseks korraldatakse mitmesuguste küsimuste alal ringe ja seminare, spetsialistide konsultatsioone, süstemaatilist metoodilist juhtimist.

Koolieelse kasvatuse teaduslikke tööjõude valmistatakse ette kõrgemais õppeasutistes aspirantuuri teel.

Koolieelsete asutiste võrgu kiire kasv nõuab suurt hulka uusi koolieelseid töötajaid.

See kõik nõuab erilist tähelepanu pedagoogide ettevalmistamise kvaliteedile.

Instituutidest, pedagoogilistest koolidest ja kursustest väljub palju suurepäraseid kasvatajaid, kes oma asja tunnevad ja seda armastavad. Kuid nende ettevalmistus ei saa veel täiesti rahuldada neid kõrgeid nõudeid, mida neile tuleb esitada.

Suurendades lasteaedade arvu aastast aastasse, me peame samuti kõrvale kaldumata tõstma pedagoogilise töö kvaliteeti. Selleks on kõigepealt vaja kasvatada kasvatajate kaadreid, tõsta nende ettevalmistuse kvaliteeti.

[1] ÜK(b)P ajaloo lühikursus lk. 358—359. [2] Ленин, Речь на Всероссийском съезде учителей-интернационалистов 5 июня 1918 г., Соч., XXIII kd., lk. 66. [3] Ленин, Съезду работников просвещения. Соч., XXVII kd., lk. 368. [4] Сталин, Приветствие учительскому съезду. [5] В. И. Ленин, Странички из дневника. Соч., XXVII kd., lk. 389. [6] О молодежи и детях, lk. 24. [7] Сталин, Отчетный доклад на XVIII съезде партии о работе ЦКВКП(б). 1939, lk. 48. [8] Горький, О молодежи и детях, lk. 25.

IV PEATÜKK.

Mäng.

MÄNGU TEKKIMINE JA OLEMUS.

Mäng ühiskonna elus.

Nagu näitavad ürgkultuuri uurimused, on mäng tekkinud ühiskonnas juba enne selle jagunemist klassidesse. Ühiskonna arenemise varajastel astmetel harrastasid mängu täiskasvanud samal määral kui lapsed.

Algul mäng ei eraldunud kunstist — tantsust, muusikast, laulust — ega usukombeist. Alles ühiskonna edasine arenemine tõi enesega kaasa mängu eraldumise. Nagu kunst, nii tekkis ka mäng lõppude-lõpuks tööprotsessidest, peegeldas tõelist elu, ürginimeste vaateid, nende võitlust olemasolu eest, nende eluolu.

Plehhanov oma töödes ürgrahvaste kunsti kohta tõendab mängude tekkimist tööprotsessidest.

„On teada, et loodusrahvad oma tantsudes tihti väljendavad mitmesuguste loomade liigutusi. Millega seda seletada? Ei millegi muuga kui püüdega uuesti läbi elada mõnu, mida pakkus jõu tarvitamine jahiretkedel. Vaadake, kuidas eskimo peab jahti hüljesele: ta roomab kõhuli selle juurde; ta püüab hoida pead nii, nagu hoiab seda hüljes, ta matkib kõiki selle liigutusi ja alles siis, kui ta on hiilinud hülgele juba üsna lähedale, otsustab ta lõpuks seda lasta püssist. Niisiis on looma kehaliigutuste matkimine küttimise üsna oluliseks osaks. Seepärast ei tule imestada, et kui kütil tekib tahe taastunda mõnu, mida pakub jõu tarvitamine jahiretkel, siis ta asub uuesti loomade kehaliigutusi matkima ja loob sellega oma originaalse jahitantsu. Ent mis määrab siin siis tantsu, s. o. mängu iseloomu? Tõsise teotsemise, s. o. küttimise, iseloom. Mäng on töö sünnitus, mis ajaliselt tingimata eelneb mängule.

Teine näide. Von-den Steinen nägi ühe brasiilia suguharu juures tantsu, mis põrutava dramaatilisusega kujutas haavatud sõduri surma. Mis teie arvates sel juhul eelnes teisele, kas sõda tantsule või tants sõjale?

Mina arvan, et ennem oli sõda ja pärast tekkisid tantsud, mis kujutavad mitmesuguseid sõjastseene.

Kui mul on õigus — olen selles kindel —, siis võin ma siingi täiesti põhjendatult ütelda, et utilitaarsele eesmärgile suunatud tegevus on vanem kui mängud, ja et tants on selle sünnitus[2]."

Uurimused räägivad mängu aktiivsest sotsiaalsest osast ürgühiskonna elus. Mäng oli kogemuste edasiandmise vahendiks, tõsisele tegevusele harjutamise ja ettevalmistamise vahendiks mitte ainult lastele, vaid ka täiskasvanuile.

Ürgrahvad omistasid mängule ja kunstile maagilist osa. „Põhja-Ameerika punanahksed tantsivad oma „piisoni-tantsu" just siis, kui nad juba ammu ei ole kohanud piisoneid ja kui neid ähvardab näljasurm. Tants vältab seni, kui ilmuvad piisonid, kelle ilmumise indiaanlased seavad põhjuslikku seosesse tantsuga . . . Siin esineb tants ise tegevusena, mis taotleb utilitaarset eesmärki ja mis on tihedasti seotud punanahkse peamise elulise tegevusega[3].

Ürgaegne metslane-kütt valmistab enne jahile minekut metsloomа kujutise, millele ta loeb võlusõnu, mõnikord ka tapab selle maagiliselt oma odaga. Ta usub, et niisugune mäng aitab kaasa jahi heaks kordaminekuks.

Tõendusi selleks, et mäng alati peegeldab tõelikkust, leiame ka NSVL rahvaste mängude uurimustest. On kirjeldatud jahimänge, kariloomapidamise, põlluharimise mänge, kaubamänge, talupoegade mänge ja linnamänge[4].

Rahvamajanduse arenedes, tehnika ja ühiskondlike tingimuste muutudes muutuvad vanad mängud ja tekivad uued.

Ühiskonna arenedes muutub mängude tähendus. Nad eralduvad kunstist, mis hakkab arenema iseseisvalt mitmekesistes vormides. Tekivad uued vahendid teadmiste ja tööoskuste edasiandmiseks.

Täiskasvanute mängud omandavad peamiselt spordi iseloomu. Meie maal levivad sportlikud mängud iga aastaga üha laiemalt kui üks tervise, jõu ja elurõõmu eeldusi.

Mäng lapse elus.

Mängu osa lapse elus on nii suur, et koolieelset iga nimetatakse tihti „mängueaks". Ennekoolieelise lapse kujuga on lahutamatult seotud kujutlus mänglemisest, elurõõmust, liikuvusest, rõõmsaist mängudest ja lõbustustest.

Mäng on lapsele isesuguseks ümbruse tunnetamise vahendiks. Laste mängudes peegelduvad elu muljed, lapsed kujutavad seda, mis paelub nende tähelepanu, kütkestab nende huvi. Nad juhivad „autosid", lendavad „lennukeil", ratsutavad „hobuseil". On huvitav jälgida, kuidas tekivad uued teemad mängudeks. Tšeljuskini kangelastegude ajal ehitasid lapsed innuga „Šmidti laagrit", kujutasid sangareid — lendureid. Põhjanaba vallutamine kutsus niisamuti esile kaasakiskuvaid mänge.

Nõukogude laste mängud erinevad süžeede elurõõmsuse, mitmekesisuse ja rikkusega. Laste mängudes peegeldub meie maa kaunis elu. Seepärast erinevadki meie laste mängud kodanlike maade omadest.

Olgu toodud mõned näited tsaari-Venemaa laste mängudest, nagu neid kirjeldab üks rahva-lasteaia kasvataja.

„Kord ma kuulen laste seas seesugust juttu: „Hakkame mängima töölisi ja kasakaid." Selle järel tekkisid aga pikad vaidlused, kes peab hakkama tööliseks ja kes kasakaks — keegi ei tahtnud täita kasaka ülesandeid; viimaks otsustati mängida kaks korda, et need, kes enne hakkavad kasakaiks, saaksid pärast olla töölisteks. Ja nii kasakad, kepid õlgadel, mis pidid kujutama piike, peitsid end puude taha, töölised aga, üksteisest kinni hoides, laulsid hoogsalt marseljeesi ja sammusid aiateed mööda. Kui nad jõudsid selle kohani, kus istusid kasakad, siis jooksid viimased oma peidupaigast välja ja kargasid töölistele kallale; kes ei suutnud ära joosta, see seoti kinni ja viidi politsei-jaoskonda. Üldse kajastus lastes sageli selle ümbruse elu, kus nad liikusid, nii näiteks mängiti streiki. Selleks ehitati vabrikuid ja loobuti tööst, kui nõudmisi ei täidetud[5]."

Lapse tung kujutada mängus seda, mida ta näeb elus, on seletatav tema vajadusega aktiivseks tegutsemiseks, ta mõtlemise ja fantaasia iseärasustega.

Väikestele lastele annab elu palju uusi muljeid, eredaid, haaravaid, mis kutsuvad esile mitmekesiseid elamusi ja tundeid. Kuid laps ei ole passiivne vaatleja. Lapse tajumused on lahutamatult seotud tema liigutustega, tegevusega. Lapse fantaasial on suur elavus ja aktiivsus. Ta puudutab ja katsub kõiki asju, mis paeluvad ta tähelepanu, teeb nendega mitmesuguseid eksperimente. Ta matkib auto ja trammi liikumist, ümbritsevate inimeste tegusid ja sõnu. Mäng aitab lapsel pare mini mõista ja sügavamalt läbi elada seda, mida ta nägi. Mäng annab lapsele võimaluse ikka uuesti läbi elada seda mõnu, mida ta tundis elus.

Lapse mängu olemust väljendab kõige paremini A. M. Gorki. „Laps kuni kümnenda eluaastani tahab lõbu ja tema soov on bioloogiliselt õigustatud. Ta tahab mängida, ta mängib kõigega ja tunnetab teda ümbritsevat maailma kõige enne ja kõige paremini mängus, mängu kaudu[6]."

„Mäng on lastele teeks selle maailma tunnetamisele, milles nad elavad ja mida muutma nad on kutsutud[7]."

Arusaamine mängust kui elu peegeldusest, kui ümbritseva maailma tunnetamise vahendist erineb sügavalt mängu olemuse ja tähtsuse käsitusest kodanlikus pedagoogikas. Mäng on alati paelunud hinge- ja kasvatusteadlaste tähelepanu. On palju uurimusi laste mängude kohta, palju teooriaid, mis selgitavad mängu tekkimist ja tähendust. Need kodanlike õpetlaste poolt loodud teooriad ei või meid rahuldada.

Kodanlikud õpetlased enamasti vaatlevad mängu kui ainult bioloogilist nähtust, kui instinktiivset tegevust. Keegi ei saa eitada seda tõika, et mängudes lapsed aimavad järele täiskasvanuid. Kuid järeleaimatava objekti valik on kodanlike õpetlaste arvates seletatav ainult instinkti jõuga. Tütarlaste mängudes ilmnevat ainult emainstinkt, poisslaste mängudes — võimu ja võitluse instinkt.

Seesugune arusaamine mängust viib loomulikult järeldusele, et kasvataja ei tohi end segada mängudesse ega neid juh-

tida. Mängude sisu ja nende arenemine olla nagu juba ette ära määratud, kasvataja võib ainult rikkuda nende loomulikku arengut.

Need teooriad olid aluseks „vaba kasvatuse" meetodeile, laste mängudesse „mitte-vahelesegamise" nõudele. Tänu niisugusele arusaamisele mängust kultiveeritakse kodanlikes lasteaedades sageli üksluisi, sisuvaeseid mänge. Laste huve piiratakse kunstlikult.

Vajadus mängu järele on iseloomulik igale lapsele. Kuid kaugeltki mitte alati ei rahuldata seda vajadust.

Kapitalistliku ekspluatatsiooni tingimustes lühendatakse kunstlikult proletaarsete laste mängude ajajärku. Enneaegne töö, mured ja puudus võtavad lastelt nende lapsepõlve.

Nõnda, kirjeldades suurtööstuse arengut, räägib Marx kohutavast laste ekspluateerimisest sel ajajärgul: „Sunduslik töö kapitalisti kasuks mitte ainult haaras endale laste mänguaja, vaid vallutas ka vaba töö aja koduses ringis, mis oli kommetega määratud perekonna enese vajadusteks[8]."

Lapse rahuldamata mängutarvet on hästi kujutanud Hugo väikese orvu Cosette'i liigutavas kujus, kes oli lapsepõlvest saadik sunnitud leivapalukest teenima ning sai vara elu kibedust tunda. Päev möödus tal raskes töös, kuid ta kasutas igat vaba minutit, et mängida.

Cosette pani töö kõrvale, kuid jäi omale kohale. Ta liikus võimalikult vähe. Ta võttis mingist enese taga olevast karbist mõned räbalad ja tinamõõga tüki.

Nii nagu linnud teevad enesele pesa, millest aga juhtub, nii ka lapsed meisterdavad endale nukud igasuguseist kaltsudest... Cosette mähistas mõõga ja hakkas vaikselt laulma, nagu kiigutades, pöördus ümber ja märkas väikeste Tenardier'de nukku, mille need olid, kassipoega eelistades, ära visanud ning mis lamas mõned sammud köögilauast eemal.

Siis ta jättis mõõgatüki kõrvale, mis teda rahuldas ainult pooleldi ja vaatas aeglaselt toas ringi... Keegi ei vaadanud teda. Ei võinud kaotada ainustki minutit. Ta ronis käpukil laua alt välja, veendus veel kord, et keegi teda ei näe, hiilis ruttu nuku juurde ning haaras selle. Minut hiljem istus ta jälle omal kohal vaikselt, liikumatult, ainult pöörates end nii, et nukk oleks varjus. Õnn mängida nukuga oli nii haruldane, et see muutus temale tõeliseks naudinguks.

Nõukogude lastel on täielik võimalus mängida nii palju, kui neile on vaja. Meie lasteaedades luuakse kõik tingimused selleks, et lapsed rõõmsalt mängiksid.

MÄNGU TÄHTSUS LAPSE ARENGULE.

Mängu tähtsus füüsilisele arenemisele.

Mäng on tähtis kõigepealt selle poolest, et ta valmistab lapsele rõõmu ja mõnu. Rõõmsad, huvitavad mängud on vajalikud selleks, et lapsed kasvaksid terveiks, tugevaiks, elurõõmsaiks. Mäng tõstab lapse organismi elutegevust, loob rõõmsat meeleolu, erksust, aktiivsust, eneseusaldust.

Vaadeldes mängivat last imestad tihti väsimatut energiat, millega ta sooritab mitmekesiseid liigutusi: jookseb ja hüppab, kujutades hobust, hüppab üle takistustest, ronib trepist üles ja alla. Mäng rahuldab lapse tarvet liikumise järele ja ühtlasi arendab lapse liigutusi. Mängus õpib laps valitsema oma liigutuste üle, omandab osavust, jõudu, liigutuste kiirust. Iga mäng seab lapsele mõnesuguse ülesande: pall kinni püüda, järele jooksva seltsimehe eest kõrvale põigata, ehitusmaterjal korralikult asetada jne. Mäng on ennekooliealise lapse füüsilise arenemise põhivahend. Eriti tähtsad on reeglitega liikumismängud, millesse on kombineeritud laste arenemiseks vajalikke liigutusi.

Mängu tähtsus vaimsele arenemisele.

Mängides laps huviga vaatleb, kombib, uurib mänguasju ja mitmesuguseid esemeid. Kui laps mängib liivaga, veega, lumega, siis tutvub ta nende

omadustega, saab teada, et liiv on sõre, et vesi on vedel ja värvitu. Mängides ehitusmaterjaliga õpib laps eristama suurust, vormi ja raskust. Mitmevärvilised püramiidid tutvustavad teda värvidega. Helisevad mänguasjad arendavad kuulmist. Kasutades seda arendab kasvataja lapse tajumusi.

Mängu põhimine olemus — fantaasia loov töö, elu kujutamine — teeb ta eriti tähtsaks lapse mõtlemise arendamisel.

Näiteks — lapsed otsustavad mängida raudteed, mida nad tunaeile nägid. Nende tähelepanu on keskendatud kindlale eesmärgile — ehitada rong ja minna reisima. Nad mõtlevad välja, millest ehitada vedur, kuidas teha korsten. Nad teevad oma ehitise mitu korda ümber, kuni valmib niisugune, mis neile meeldib. Nende ette kerkib rida takistusi, mille ületamiseks on vaja ilmutada kogu oma taibukust. Näiteks: kuidas teha raudteeröövpaid? Lapsed katsusid laduda maha keppe, kuid neid on liiga vähe. Siis tekkis ühel neist õnnelik mõte: ta tõmbas liivale kaks pikka joont. „Kuhu me sõidame?" peavad „reisijad" nõu. — „Suvitama." — „Ei, parem juba Leningradi." See ettepanek võetakse vastu. Antakse vile. „Masinist" istub vedurile. „Reisijad" asuvad kohtadele ja sõidavad Leningradi.

See näiliselt lihtne mäng nõudis lastelt suurt mõttetööd. Mäng organiseeris laste tähelepanu, pani neid mõtlema, taipama, takistusi ületama.

See mäng nõudis lastelt suurt fantaasiatööd. Nad ju kujutlesid selgesti, kuidas nende rong liigub. Jalutades „Leningradis" tundsid nad end olevat uues tundmata linnas. Seejuures nad märkamatult vahetasid mängus oma kogemusi, õppisid üksteiselt.

Tihedas seoses mõtlemise arenemisega areneb mängus ka kõne. Kõne on mängivaile lastele vältimatuks läbikäimise vahendiks. On vaja kaaslastega mängu sisu suhtes kokku rääkida, osad ära jaotada, jutustada, kuidas paremini teha ehitist. Peale selle on kõne mängus veel kujutamise vahendiks. Väga tihti võib laste mängudes tähele panna

kõnelusi, mida sooritatakse ettekujutatavate isikute nimel. Sageli isegi üksi mängiv laps räägib mitme osalise eest. Näiteks: sõidutades oma nukke mängutrammis ta räägib „konduktorina", „reisijana", „emana", kes sõidab oma „pojaga" jne.

On mänge, kus tuleb mõistatada ja lahendada mõistatusi, kirjeldada pilte. Niisugused mängud on väga tähtsad lapse vaimsele arenemisele.

Mängu tähtsus isamaa-armastuse kasvatamisel.

Kuigi mäng ei ole reaalne elu, vaid ainult elu kujutus, ja lapsed saavad sellest väga hästi aru, kuid siiski on tundmused, mis neil mängu juures tekivad, tõelised tundmused. Laps juubeldab siiralt, jõudes „Põhjanabale", ta tunneb end vahva lendurina, kes ei karda mingit hädaohtu. Kas ei peegeldu tõeline uhkus ja juubeldus „komandöri" näos, kelle juhtimisel „Punaarmee" saavutas hiilgava võidu. Kogu see elamuste rikkus, mis vabalt ja sädelevalt väljendub mängus, avaldab suurt mõju laste arenemisele, jätab lastesse sügava jälje. Laps püüab mängus kujutada inimesi, kelle vastu ta tunneb armastust ja lugupidamist ja kellega ta tahab sarnaneda. Nõukogude laps unistab sellest, et olla sangar — lendur, stahhaanovlane. On väga tähtis, et mängu sisu kasvataks õiget ellusuhtumist, armastust kodumaa ja tema paremate inimeste vastu.

Mängu tähtsus sõpruse kasvatamisel laste keskel.

Rohkearvulised tähelepanekud näitavad, et mäng kasvatab sõprust laste keskel. Mudilased tulevad esmakordselt lasteaeda. Nad ei oska veel koos mängida, igaüks on harjunud olema täisvõimuliseks peremeheks mänguasjade üle. Ent väga ruttu

nad hakkavad mängima kahekesi hobust, koos ehitama nukule majakest, autol koos reisima. Huvitavate mängude abil on kerge lapsi liita üksmeelseks kollektiiviks, panna neid armastama elu kollektiivis.

Mängu sisu ise sageli tõukab lapsi ühinemise vajadusele. Selleks et raudteerongi, punaarmeelaste või teatri mängimine oleks huvitav, on vaja palju osalisi, igaüks neist peab oma osa tundma ja seda täitma. Selleks aga peab esialgselt kokku leppima, ette otsustama, kes hakkab masinistiks, kes konduktoriks ja kes reisijaiks.

Mängu tähtsus iseloomu ja tahtejõu kasvatamisel.

Lapsed tavaliselt meeleldi alistuvad mängureegleile ja valvavad ise nende täitmise järele. Sellest ju oleneb, kuivõrd huvitavalt toimub mäng. Seepärast mäng distsiplineerib lapsi.

Näiteks: Vitja peaaegu püüdis Sonja kinni, puudutas teda käega, kuid Sonja oli juba „majakese" joone ületanud ja Vitja peab teda uuesti püüdma. Vitja pahandab, kuid ta ei vaidle vastu: nii on mängureegel.

Mäng nõuab igalt mängijalt aktiivsust, enesevalitsemist, püsivust. Paljud laste mängudest oma sisult kujutavad mehisust, julgust, otsustavust. Näiteks: „jahimees" võitleb vahvalt kallaletungivate metsloomade vastu, „sangarid-lendurid" sooritavad elukardetavalt julgeid lende. „Tuletõrjujad" ootavad pingutatult signaali ja kargavad kohe kella helisemisel üles.

Peale mängu sisu ja neid emotsioone, mis sellega esile kutsutakse, nõuab kavatsuse enese täideviimine lapselt teatavat pingutust, vastupidavust, arendab temas leidlikkust ning initsiatiivi. Näiteks on kavatsetud huvitav mäng „metro". Ent ei ole sugugi kerge asi ehitada „metrot" ehitusmaterjalist ja toolikestest. Siin tuleb mobiliseerida mitte ainult kõik oma teadmised ja oskused, kõik oma taibukus, vaid veel on vaja palju kannatlikkust ja püsivust.

Mäng kunstimeele kasvatamise vahendina.

Mäng annab palju lapsele loomingu arendamiseks. Mängus laps loob mitmesuguste vahenditega kujutlusi, pannes nendesse oma mõtted ja tundmused. Tänu sellele areneb loov fantaasia.

Mängus tekib ja areneb lapses tung ilusa poole. Teda rõõmustab nukk kauneis riideis, ilusasti värvitud tornikesed. Ta püüab teha ilusat ehitist ja kaunistada seda lipukestega, mitmevärviliste mänguasjadega.

Mängu asend lasteaia töös.

Kõigest sellest, mis on öeldud mängu tähtsuse kohta, võib teha järgmise kokkuvõtte: mängus areneb laps igakülgselt, mäng on vajalik tema füüsiliseks ja vaimseks arenemiseks. See arenemine aga ei lähe iseenesest. Kui ei juhita laste mänge, siis võivad nad olla isegi kahjulikud. Mäng kasvatab lapse huve, kuid need huvid võivad võtta ka halva suuna. Mäng arendab fantaasiat, kuid ta võib arendada ka haiglast fantaasiat. Seepärast peab kasvataja tingimata laste mänge juhtima. Mäng on koolieelses asutises laste kasvatamise põhimiseks vahendiks, laste rõõmsa elu tähtsaimaks tingimuseks.

LASTE MÄNGUDE LIIGID.

Laste mängud on mitmekesised. Nad erinevad sisult, organisatsioonilt ja iseloomult. Mänge liigitada on väga raske. Nende igasugune jaotamine osutub tinglikuks, ebatäpseks.

Kirjanduses leidub palju katseid liigitada mänge nende pedagoogilise tähtsuse järgi. Näiteks Fröbel tõstab välja kolm

gruppi mänge, mis erinevad oma pedagoogiliselt tähtsuselt: 1) füüsilised mängud, mis arendavad jõudu ja osavust või on lihtsalt seesmise eluenergia ja elurõõmu tõusu väljenduseks, 2) mängud, mis on seoses väliste meeltega (mis arendavad kuulmist, nägemist), 3) mõistusmängud, mängud, mis nõuavad järelemõtlemist ja arutlemist[9].

Niisuguse liigituse tinglikkus on silmanähtav. Väga suur enamik mängudest arendab üheaegselt lapse liigutusi, meeleelundeid, mõtlemist ja fantaasiat. Näiteks, lapsed mängivad „raudteerongi". See mäng on silmanähtavalt määratud liigutuste arendamiseks. Kuid see mäng pole vähem tähtis ka taibukuse, tähelepanu, fantaasia, s. o. vaimsete võimete arendamiseks. See käib peaaegu kõigi mängude kohta. Oleks ebaõige piirata mängu tähtsust kitsaste ülesannetega.

Mängude jälgimine näitab, et nende iseloom muutub lapse ea ja arenemisega.

Elu esimesel aastal seisnevad mängud peamiselt liigutustes: laps „mängib" oma käekeste ja jalakestega, haarab mänguasju ja esemeid, mis paeluvad tähelepanu, pöörab neid, katsub, paneb suhu.

Juba teisel ja kolmandal eluaastal tekivad mängud, kus lapsed hakkavad kujutama mitmesuguseid neid ümbritseva elu sündmusi, järele aimama auto, raudteerongi liikumist, täiskasvanute toiminguid. Need mängud saavutavad oma arenemise haripunkti koolieelses eas. Võib ütelda, et e n n e k o o l i e a l i s e l e l a p s e l e o n k õ i g e o m a s e m a d n e e d m ä n g u d, m i l l e s p e e g e l d u b ü m b r i t s e v e l u j a m i l l e s m ä n g i t a k s e m i t m e s u g u s e i d o s i.

Neid mänge nimetatakse meie praktikas harilikult „loovaiks".

N. K. Krupskaja kirjutab nende mängude kohta:

„Kõige armastatumad ja lastele vajalikumad mängud on need, kus lapsed ise seavad mängu eesmärgi — ehitada maja, sõita Moskva, valmistada lõunat, minema kihutada valgekaartlasi, tappa karu jne. Mänguprotsess seisneb selle eesmärgi teos-

tamises: laps teeb plaane, valib teostamise vahendeid. Olgugi et raudteerong, milles ta sõidab, on ehitatud toolidest või maja ehitatud pilbastest — mitte selles pole asi, lapse fantaasia täiendab tegelikkust, siin on tähtis plaani koostamise protsess ise[10]."

Mängude hulgas on palju niisuguseid, kus puudub süžee, mis seisnevad selles, et lapsed jooksevad, hüppavad, vallatavad mänguasjadega, naljatlevad, naeravad. Nendes mängudes väljendub lastele omane elurõõm, lõbusus, tarvidus liigutuste järele, vajadus katsuda, silitada asju, mis tähelepanu paeluvad, lükata neid ja vaadelda igast küljest. Mõned mängud seisnevad vormide kokkupanemises ja lahtivõtmises, kombineerimises (mosaiik, püramiidid).

Koolieelses eas tekivad uued keerulisema iseloomuga mängud, niinimetatud reeglitega mängud. Koolieas muutuvad need prevaleerivaks, võttes sportlike mängude iseloomu.

Reeglitega mäng seab lapsele alati mingi ülesande. Ülesannete iseloom ja teostamisviis on mitmesugune. Olenevalt sellest võib eritella kahte liiki reeglitega mänge.

Liikumismängud seavad ülesandeid, mida teostatakse liikumiste abil: „kullimängus" püüda kinni seltsimehi, pallimängus — osavalt palli visata ja kinni püüda jne.

Iga niisugune mäng arendab lapses püüet teatavat eesmärki saavutada, kasvatab temas julgust, taibukust, osavust. Reeglite täitmine arendab püsivust, tähelepanu, korda.

Didaktilistes mängudes on ülesanded teist liiki: ära määrata värv, välja valida vormid, võrrelda arvu, ära määrata asja otstarve jne. Need mängud annavad võimaluse huvitavas mänguvormis arendada tajumusi, tähelepanu, mälu, fantaasiat, tutvustada asjade nimetustega ja nende otstarbega.

Laste vaatlemine näitab ühiseid jooni, mis on omased kõige mitmekesisemaile mängudele.

Ka reeglitega mängus töötab lapse fantaasia elavalt. Mõnedes reeglipärastes mängudes mängitakse teatavaid osi — „lendureid", pioneere" jm.

Teisest küljest seatakse ka loovas mängus üles omad reeglid, millele iga mänguosaline alistub vabatahtlikult ja kõrvalekaldumatult. See väljendub mängu organisaatorile alistumises, oma osa täitmises jne.

Milles on siis põhimine vahe nende kahe mänguliigi vahel? Loovas mängus luuakse reeglid osavõtjate eneste poolt ja neid võib kokkuleppel mängu kestel muuta. Reeglitega mängudes on tegevuste kohuslikkus ette ära määratud ega või muutuda. Neis mängudes on reeglite täitmine mängu peamine sisu. See teataval määral piirab laste loomingu avaldumist. Kuid selles seisnebki reeglitega mängude spetsiifiline tähtsus.

Reeglitega mängud annavad kasvatajale võimaluse valida harjutusi teatavas järjekorras, seada lapse ette järk-järgult ikka keerulisemaid ülesandeid ja niiviisi arendada last kavakindlalt.

Peab aga alla kriipsutama, et mängu huvitavust, sundimatust ja rõõmu ei või kunagi ohverdada didaktilistele eesmärkidele.

MÄNGUASJAD.

Mänguasja tähtsus.

Mänguasi on lapse mängu lahutamatu päraldis. Uurimused ürgkultuuri kohta tõendavad mänguasja olemasolu juba loodusrahvaste juures. Algul tegi laps ise endale mänguasjad või õigemini muutis mänguasjadeks teda ümbritsevad esemed. Näiteks kirjeldatakse nukke, mis on tehtud maisipeast või haralisest oksast või kokkukäänatud niinetükist, kusjuures „inimese" tunnuseks on ainult õlgadele õmmeldud kõrvarõngad.

Ühiskonna arenedes hakkavad lastele mänguasju valmistama täiskasvanud. Mänguasjade ajalooga tutvumine näitab, kuidas muutub nende laad. Näiteks tarvitseb ainult võrrelda

maatüdrukukese räbalaist tehtud nukku prantsuse XVIII sajandi portselanist markiisiga, et veenduda, et mänguasi nagu mängki peegeldab alati ümbritsevat elu ja valmistab last ette sellele elule.

Sellest räägib Puškin romaanis „Jevgeni Onegin", kirjeldades, kuidas tüdrukuke kõneleb oma nukuga „linna uudiseist ja moodidest": „Sõnakuuleliku nukuga valmistub laps naljatades viisakusele, seltskonna seadustele ja kordab tähtsalt talle oma ema õppetunde."

Laste mänguasjad kapitalistlikes maades kannavad ilmselt kodanlike kasvatussihtide pitserit.

Koolieelse pedagoogika areng avaldas suurt mõju mänguasjade loomisele, esitas mänguasjale pedagoogilised nõudmised. Ent kodanliku pedagoogika võimalused on piiratud. Mänguasjade tootmine alistub turunõudeile, töösturite kasu huvidele. Head mänguasjad on kättesaadavad ainult kodanluse lastele.

Meie nõukogude lastele on vaja mänguasju, mis täielikult rahuldavad kommunistliku kasvatuse nõudeid. Niisuguste mänguasjade loomine on tähtsaim ülesanne, millele pühendavad palju tähelepanu partei, valitsus ja nõukogude ühiskond. Selles suunas seisab ees veel suur töö.

Mänguasjades peab ühinema huvitavus, haridusliku ja kasvatusliku tähtsusega. Head mänguasjad laiendavad laste silmaringi, kasvatavad nende huve, aitavad luua täisväärtuslikke mänge.

Mänguasjad pakuvad lastele rõõmu nii osa sisu kui ka paeluva värviküllase vormiga. Nad peavad olema kunstipärased ja vastama tervishoidlikele nõudeile.

Mänguasi on lapsele rõõmu, lõbu allikaks, abinõuks paljude huvitavate mängude loomisel.

Selle kohta, milline peab olema mänguasi, on korduvalt kirjutanud A. M. Gorki:

„Peab taotlema huvitavust, on vaja, et mänguasi kutsuks lapse juures esile enam või vähem kestva imestuse, sest imestus on arusaamise algus ja tee tunnetamisele."

N. K. Krupskaja kirjutab mänguasjade kohta: „Me ei või lapse mänguasjade küsimusele läheneda sellelt vaatekohalt, missugune mänguasi meeldib täiskasvanule. Me peame mänguasjade küsimusele lähenema sellelt seisukohalt, mis meeldib lapsele ja mis temale vaja on. Peab jälgima, millele on suunatud tema isetegevus, ja andma neid mänguasju, mis ergutavad ta isetegevust, organiseerivad seda ja annavad sellele kindla suuna[11]."

Mänguasjade liigid.

Mänguasju võib jagada kahte põhiliiki: ehitusmaterjal ja valmismänguasjad. Esimesse liiki kuulub materjal, millest laps ise koostab mitmesugused mänguks vajalikud ehitised: mitmesugune ehitusmaterjal, konstruktorid, looduslik materjal — liiv, lumi jne.

Valmismänguasjad kujutavad valmisnukku, autot, hobust (niinimetatud „kujutavad" ehk „süžee"-mänguasjad). Teine liik valmismänguasju on niinimetatud „didaktilised" ja „motoorsed" mänguasjad — tornikesed, õõnesklotsid, rõngad, pallid.

Ehitusmaterjal.

Fröbelist alates antakse lasteaedade töös rohkesti ruumi alati ehitusmaterjalile mängu jaoks. See on täiesti loomulik, sest niisugune materjal vastab kõige enam laste mängude psühholoogiale. Ta annab lapsele piiramatu võimaluse iga asja kujundamiseks, ümbermuutmiseks, kõige mitmekesisema sisuga mängude loomiseks.

Seesugusest laste mängude iseärasusest räägivad paljud silmapaistvad pedagoogid. Ušinski kirjutas: „Lapsed ei armasta

liikumatuid valmismänguasju, mis on hästi viimisteldud, mida nad ei saa muuta oma fantaasia kohaselt; lapsele meeldib ainult kujutluste elav liikumine ta peas ja ta tahab, et mänguasjad vähegi vastaksid tema fantaasia assotsiatsioonidele ... Seepärast on parimaks mänguasjaks lapsele see, mida ta võib panna muutuma kõige mitmekesisemal kujul[12]."

Vaatlused näitavad, et ehitusmängud meeldivad lastele kõige enam ja soodustavad väga suuresti nende arengut. Need mängud äratavad laste initsiatiivi, panevad töötama nende mõtte ja fantaasia, võimaldavad lapse liikumis- ja meeleelundite harjutamist.

On olemas mitut liiki ehitusmaterjali:

1) Suuremõõduline ehitusmaterjal, mis koosneb mitmekesiseist geomeetrilistest vormidest — kuupidest, paralleel-epiipetitest, silindritest jne. Seda materjali antakse lastele ehituste püstitamiseks põrandal.

2) Lauapealne ehitusmaterjal — peamiselt samade vormidega, kuid väiksemamõõduline, mängudeks laual.

3) Konstruktorid. Konstruktori üksikud osad kinnitatakse kokku, millega saadakse püsivam ja kindlam ehitis kui tavalisest ehitusmaterjalist. Kuid sellega muutub konstruktor palju keerulisemaks materjaliks. Lastele on kõige kohasemad suuremad konstruktorid, näiteks mööbli-, transpordi-konstruktorid. Neist võivad lapsed koostada rongi, mööbli oma „majale". Keerulisem on niisugune konstruktor, nagu „Matador", mis koosneb mitmeist kinnituste abil kokkupandavaist puuvormidest. Sellest konstruktorist teevad lapsed kõige mitmekesisemaid asju — autosid, masinaid jne.

Valmismänguasjad.

Valmismänguasi ei võimalda nii mitmekesiseid ümberkujundamisi nagu ehitusmaterjal. Ehitusmaterjali rakendatakse iga-

suguse sisuga mängus, valmismänguasi aga kõlbab teatava eseme kujutamiseks. Valmismänguasja tähtsus on seepärast veidi teine kui ehitusmaterjali oma: ehitusmaterjali on vaja kohandada mänguga, valmismänguasjaga võib aga kohe alata mängu.

Hinnatavamad ja vajalikumad mänguasjad on järgmised:

N u k u d mitmes suuruses ja mitmekesistes kostüümides. Nukk on tingimata vajalik mänguasi lastele igas vanuses. Ta kujutab kord väikest last, kelle eest õrnalt hoolitseb ema, kord autojuhti, kord masinisti rongis. Nukud elavad laste poolt loodud ehitistes ja toovad palju elavust ning rõõmu laste mängudesse.

M ä n g u l o o m a d on samuti armastatumaid mänguasju. Lastel tekib juba varases eas huvi loomade vastu ja ilmneb loomade kujutamine mängudes. On olemas kogud „Loomaaed", „Karjaaed" jne.

M ä n g u a s j a d, m i s k u j u t a v a d m i t m e s u g u s e i d t r a n s p o r d i l i i k e — vankrist kuni lennukini. Rohkearvulised vaatlused näitavad, et see teema on kõige rohkem levinud meie laste mängudes. Mõned mänguasjad võivad olla lihtsate mehhanismidega.

M ä n g u a s j a d, m i s k u j u t a v a d m i t m e s u g u s e i d a s j u: mööblit, nõusid, telefoni jne.

D i d a k t i l i s e d m ä n g u a s j a d: tornikesed üht värvi, kahte, kolme ja nelja põhivärvi, siis täiendusvärvidega õõnesmängud, värvilised puust kerad, mosaiik, pirrud, muusikalised mänguasjad, vurrkannid jne. Vanemaile lastele antakse õngitsemismängud, kirbumängud jt.

M ä n g u a s j a d l i i k u m i s m ä n g u d e j a o k s: pallid, rõngad, ohjad, hüppenöörid. Vanemais gruppides sellele lisanduvad keegel, rõngaheitelauad jne. Vanemaile lastele meeldivad väga jalg-auto, dresiin, spordi-rollerid, uisud.

On olemas eri liik mänguasju, mille nimeks on r õ õ m s a d ehk l õ b u s a d m ä n g u a s j a d. Endastmõistetavalt peab iga mänguasi olema rõõmus ja lõbus, ent need mänguasjad on eriti

rajatud lõbusale üllatusele. Nende ülesandeks on esile kutsuda tervet, rõõmsat naeru, arendada huumorimeelt. Need mänguasjad rõõmustavad ootamatute liigutuste või häälitsemistega, nagu näiteks härg kõnnib, part prääksub jne.

Mängu jaoks on sageli vaja kostüüme. Lastele pole vaja naturalistlikke kostüüme kõigi üksikasjadega. Nad on rahul ka üksikute vihjetega, elementidega, mis iseloomustavad kujutatavat isikut (punaarmeelase kiiver, pioneeri kaelaside jne.).

Harilikult ühendavad lapsed mängus mitut liiki mänguasju. Neil on vaja kostüüme, et kujutada lendureid ehitatud lennukeil, veoautosid, et vedada produkte „vabrik-köögi" juurde, nukke, et asustada majakesi. Neil on vaja ka oma ehitisi kaunistada. Seejuures on vaja mänguasju nii välja valida, et nad mõõdult vastaksid ehitusmaterjalile.

Mängudes suuremõõdulise ehitusmaterjaliga esinevad lapsed ise tegelastena. Seepärast on seesuguste mängude jaoks vaja kostüüme, suuri mänguasju ja materjali ehituse täiendamiseks ning kaunistamiseks — vabrikukorstnaid, maste, mitmesuguseis vormides vineeri, nööri, riidetükke jne.

Mängude jaoks lauapealse materjaliga on vaja nukke, kes oleksid tegelased, ning niisamasuguseid mänguasju ja kaunistusi, kuid vastavas mõõdus.

Materjal mängudeks vabas õhus.

Mängudeks vabas õhus on vaja erimaterjali, sest mängu iseloom seal on teissugune kui toas. Avarus, suur liikumise vabadus, suure kollektiivi ühinemise võimalus annab võimaluse korraldada suurema liikuvusega ja kärarikkamaid mänge kui toas. Platsile püstitatakse suuri ehitisi, milleks on vaja eriehitusmaterjali, kaste, vineeri, aukudega laudu, keppe, köit, traati jne. On hea, kui ehitisteks on pingikesi aukudega külgedel. Neid võib ühendada nööriga ja anda neile igasugust kuju: auto, aerulaeva kuju jne. Seda otstarvet võivad täita kepid,

mille külge on kinnitatud nöör. Platsil on mänguasjadel liikuvaiks mängudeks väga suur tähtsus.

Kuid peale selle on vaja lastele anda võimalus võtta endaga kaasa jalutuskäikudele igat liiki mänguasju — nukke, mänguloomi, kostüüme jne.

Eriti tähtis on mängude jaoks looduslik materjal. Seda armastavad lapsed eriti seepärast, et ta sobib igasuguste mängude jaoks, et teda võib mitmeti muundada. Oks võib kujutada nii puud kui ka põdra haralisi sarvi. Kivikesed võivad olla, olenedes lapse kasvatusest, niihästi kompvekid kui ka puuviljad ja muud. Eriti armastatud on mängud liivaga, veega, lumega.

Liiva antakse suvel väljakuil suurtes kastides iga grupi jaoks eraldi, sest et mängu iseloom vanemate ja nooremate laste juures on isesugune. Liiv on suurepärane ehitusmaterjal, mis lastele suurt rõõmu valmistab. Liivaga mängimiseks on vaja järgmisi mänguasju: labidakesi kaevamiseks, kärukesi ja vankrikesi vedamiseks, mitmesuguseid vorme — liivavorme, inimeste ja loomade kujusid, lauakesi, lipukesi, kive, oksi, sammalt ning omatehtud mänguasju puust ja savist.

On vaja eriti tähelepanelikult valvata selle järele, et liiv oleks puhas. Teda peab niisutama, läbi pesema ja järjekindlalt uuendama.

Lapsed väga armastavad mängida veega. Kõigil on teada, millise mõnuga lapsed sulistavad vees, kui tihti nad katsuvad muuta pesemist mänguks. Vett antagu suures anumas, kausis või alusele seatud künas. Veega mänguks antagu ämbrikesi, pudelikesi, lehtrikesi, ujuvaid mänguasju — tselluloidist nukke, kalakesi, parte, laevakesi, paadikesi. Vanemad lapsed võivad kasvataja abiga ehitada vesiveski, välja lasta terve mängulaevastiku, teha mitmesuguseid katseid (purskkaevu, pumba ehitus jne.). Kevadel kasutatakse niisuguseiks mängudeks kraave. Eriti huvitavad on mängud jõe- või ojakaldal. Mõnikord võib mänge veega korraldada ka toas.

Huvitavad on mängud mänguasjadega, mida tuul liikuma paneb (tuulerattad, tuuleveskid, paberlohed), ja lendavate mänguasjadega (purilennukid, parašütid).

Talvel on suurepäraseks ehitusmaterjaliks lumi. Lapsi ei tüüta terve pika talve jooksul kaevata lund ja teha sellest mitmesuguseid ehitisi ja kujusid. Lumega võib korraldada kõige mitmekesisema sisuga mänge. Lumest ehitisteks on vaja labidakesi, kelke, kepikesi, lipukesi, lauakesi. Peale selle võivad esineda veel lumemängudest: mitmesuguste kujude valmistamine erivormide abil, trükkimine stampide abil, mängud värviliste jääpurikatega jne.

Omatehtud mänguasjad.

Laste mängudes, eriti vanemate laste juures, on suur tähtsus omatehtud mänguasjadel. Nad ei saa asendada hästitehtud valmismänguasju, kuid nende tähtsus seisneb selles, et nad on laste loomingu tulemuseks.

Vanemasse gruppi kuuluvad lapsed võivad mõnikord täiskasvanute abiga valmistada lihtsaid, kuid kõlvulisi mänguasju. Nad teevad rongimängu jaoks suure semafori, mis pannakse liikuma nööri abil, nad valmistavad hulgaliselt paate ja aurulaevu ning organiseerivad mängu laevastikuga. Nad teevad savist mitmesuguseid asju, kuivatavad neid, värvivad ja kasutavad neid hiljem väga huvitavalt mänguks.

Peale selle võtavad lapsed oma mängude jaoks alati ümbritsevaid asju. Kui palju neil olekski mänguasju, neil on ikka vaja mänguks toole, pingikesi jne. Peab nõudma ettevaatlikku asjade käitlemist, kuid asju mänguks ei tohi neile keelata.

Laste mängudes leiavad väga huvitavat kasutamist seesugused täiskasvanuile mittevajalikud, äraviskamiseks määratud asjad nagu karbikesed, niidirullid, nöörid jne.

Niisiis, me ei püüa mitte üksi varustada laste mänge mitmekesiste huvitavate män-

guasjadega, vaid ka toetame ja arendame lastes tahet ja oskust ise välja mõtelda ja valmistada materjali mängudeks.

Kuidas anda mänguasju.

Kasvataja aitab lapsele saada mänguasjast naudingut nii palju kui võimalik ja püüab, et mänguasi annaks kõike võimalikku lapse arendamiseks. Seepärast on väga tähtis, kuidas lapsele mänguasju anda.

Paljugi oleneb sellest, kuidas mänguasi esmakordselt ilmub gruppi.

Mõnikord lapsed ise leiavad mänguasja kapist või riiulilt. Teinekord kasvataja peab otstarbekamaks anda mänguasja mängu kestel. Näiteks, lapsed ehitasid lauapealsest ehitusmaterjalist uulitsa: ilusad majad, koolimaja, lasteaia. Uulitsal sõidavad autod, tramm. Kuid uulits ei ole asustatud, sest ei ole vastavas suuruses nukke. Kuidas küll lapsed rõõmustuvad, kui kasvataja annab neile sel momendil mõned nukud.

Mõnikord kasvataja annab uue mänguasja üllatuseks, luues erilise piduliku olukorra, näiteks korraldatakse nukuteater, ja petruška* annetab lastele uued nukud ja auto.

Paljude mänguasjade kohta on vaja enne anda seletusi. Näiteks, andes lastele üleskeeratavaid mänguasju seletab kasvataja nende ehitust ja näitab, kuidas tuleb mehhanismi käiku panna. Andes lõbustavaid või häälitsevaid mänguasju näitab kasvataja neid mänguasju tegevuses.

Liiv, lumi, ehitusmaterjal, mosaiik jne. nõuavad mõnede tehniliste võtete tundmist. Kasvataja aitab lapsi neid võtteid pikkamööda omandada. Näiteks laps ehitab majakest. Ehitis osutub

*) Tuntud kuju vene nukuteatris, analoogiline saksa „Kasperl'ile". Eestik. väljaande toimet.

niivõrd ebakindlaks, et variseb kokku väiksemagi puudutuse juures. Kasvataja soovitab panna aluseks kõige suuremad ja raskemad klotsid. „Majake" muutub kindlamaks.

Mõnikord on vaja näidata lastele, kuidas üksikuid osi kinnitada, anda nõu, kuidas liivast saab teha suurt aurulaeva, kuidas teha jõge ja ehitada silda üle selle, jne.

Kõik need näpunäited annab kasvataja lastele seoses neil mängu juures tekkivate küsimuste ja raskustega. See juures püüab ta, et ta ettepanekud, nõuanded ja näpunäited äratak sid lapses mõtteid ja paneksid lapsi järele mõtlema.

Kasvataja püüab mänguasju seada nõnda, et nad näiksid veetlevaina ja äratak sid lastes tahet mängida. Samal ajal kasvatab ta lastes korrajamänguasjade hoolika käitlemise harjumusi.

Iga grupi toas peab olema lahtine kapp ehitusmaterjali jaoks ühes erilahtritega iga liigi jaoks, kapike või riiul ühes mänguasjade ja lauamängudega, alused või varnad ühes riiuliga kostüümide ja igasuguse muu materjali jaoks. Suuremad mänguasjad asetsevad siinsamas, põrandal.

Laste käsutuses peab alati olema mitut liiki mänguasju. Iga laps valib ja kombineerib neid oma soovi järgi. Kasvataja hoiab tagavara-mänguasjad eri kapis, kuhu lastel ei ole juurdepääsu.

Gruppide toas on ainult need mänguasjad, mida antakse lastele kasutada, mida nad ise võtavad ja jälle kohale asetavad.

Väga palju mänguasju ei tarvitse korraga anda. Üleliia suur mänguasjade küllus võib lapsi alla suruda, kutsuda neis esile peata olekut ja püsimatust. Samal ajal peab mänguasju olema küllalt selleks, et lapsed saaksid huvitavalt mängida, et ei tekiks tüli.

Aeg-ajalt tuleb mänguasju uuendada. Millal on vaja uut mänguasja või asendada üht materjali teisega, seda otsustab kasvataja oma tähelepanekute najal laste üle.

Harilikult ei uuendata pikemat aega neid mänguasju, mida võib kasutada mitmesugusteks mängudeks, näiteks nukud, autod. Mõnikord võib kasvataja mitte vahetada mänguasju, vaid vanu uuendada, näiteks anda uued kostüümid nukkude jaoks.

Kasvataja peab palju töötama selle kallal, et lapsed õpiksid mänguasju hoolikalt käitlema. Kogemused näitavad, et seda on kergem saavutada neil juhtudel, kui mänguasjad on lastel vabalt kasutada, kui mänguasjade ilus ja korralik välimus kutsub esile lapsel hoolika ja ettevaatliku käitlemise nendega. Kõige peamine on aga kasvataja eeskuju, ta korralikkus asjadega käitlemises ja vankumatu nõue lastelt samuti käidelda.

Suurt tähelepanu nõuab mänguasjade ärakoristamine. Püstitatud ehitis võib püsida mitu päeva, kuni ta on vajalik lastele mängimiseks.

On väga tähtis luua seesugused tingimused, et lapsed võiksid tagasi pöörduda katkestatud mängu juurde. Tihti nad järgmisel päeval parandavad varempüstitatud ehitist, kaunistavad ja mängivad sellega uuesti. Kuid ei või lubada, et materjal oleks laiali pillatud, vedeleks korratult või oleks hooletult kokku pandud. Materjali ärakoristamine on väga tähtis toiming, sest pannes materjali teatavale kohale õpivad lapsed vahet tegema vormide vahel ja neid õigesti nimetama; samal ajal õpivad nad korralikkust. Ent see töö on kaunis raske. Seepärast teeb seda nooremais gruppides enamasti kasvataja, kaasa tõmmates ka lapsi.

LOOVAD MÄNGUD.

Kasvataja osa mängus.

Mängude juhtimine nõuab suurt pedagoogilist oskust. Mäng saavutab ainult siis oma tähtsuse, kui ta täielikult säilitab sundimatuse ja rõõmu. Seepärast peab kasvataja hästi

tundma mängu psühholoogiat, tähelepanelikult tundma õppima iga lapse mänge ja armastusega suhtuma mängudesse.

Lapsed peavad tundma, et kasvataja huviga jälgib nende mängu, suhtub sellesse niisama tõsiselt nagu nemad ise, ja on valmis iga minut neile appi tulema. Sel juhul jagavad nad kasvatajaga usalduslikult oma kavatsusi, küsivad temalt nõu ega häbene tunnustada oma ebaõnnestumisi. Ümberpöördult, täiskasvanute tähelepanematu, hooletu suhtumine mängusse jätab lapsed külmaks, tekitab neis segadust ja kutsub mõnikord esile umbuskliku suhtumise kasvatajasse.

Laste tundmine, nende mängude mõistmine juhatab kasvatajale, missuguseid juhtimisvõtteid ta peab tarvitama käesoleva mängu puhul. Entigaljuhul peab ta hoidma neid kujusid, mida loob lapselik fantaasia.

L. N. Tolstoi annab jutustuses „Lapsepõlv ja noorukiiga" tähelepanuväärse näite sellest, kuidas hooletu suhtumisega mängusse võib ära rikkuda kogu ta võlu.

Lapsed tahtsid mängida Robinsoni. Volodja ei nõustunud, kuid pärast andis nende palvele järele. „Volodja vastutulelik suhtumine ei valmistanud meile põrmugi headmeelt, ümberpöördult, ta laisk ja igav ilme hävitas kõik mängu võlu. Kui me istusime maha ja kujutelles, et ujume kalapüügile, hakkasime kõigest jõust sõudma, siis Volodja istus, käed süles, poosis, mil ei olnud midagi ühist kaluriga. Ma ütlesin temale seda, kuid ta vastas, et sellest, kas me rohkem või vähem vehime kätega, ei võida ega kaota me midagi ega sõida siiski kuigi kaugele. Ma tahtmatult nõustusin temaga. Kui kujutlesin, et lähen jahile ja kepp õlal, läksin metsa, siis Volodja heitis selili, pani käed pea alla ja ütles, et ka tema nagu läheks jahile. Seesugune käitumine ja sõnad tegid meid mängu vastu külmaks ja olid väga ebameeldivad, seda enam et võimatu oli südames mitte nõustuda, et Volodja toimib mõistlikult.

Ma tean isegi, et kepiga mitte ainult ei saa lindu tappa, vaid isegi mitte paukugi lasta. See on mäng. Kui nii arutada, siis ei saa ka toolidel sõita; ent Volodja, ma arvan, mäletab isegi, kuidas pikil talveõhtuil me katsime tugitooli rätikutega, tegime sellest tõlla. Üks istus kutsariks, teine teenriks, tüdrukud keskel, kolm tooli olid hobuste kolmikuks ja me sõitsime teele. Ja milliseid seiklusi juhtus sel teel! Ja kui rõõmsasti ja kiiresti möödusid talveõhtud! Kui otsustada päriselt, siis ei ole mingit mängu. Aga kui ei ole mängu, mis jääb siis järele?"

Selles katkendis on selgesti näidatud laste mängu psühholoogia. Mängides laps ei kaota tõelikkuse tunnet. Ta teab väga hästi, et ta kepp ei ole tõeline püss ja et ta ise ei ole Robinson. Isegi laste leksikonis leidub niisuguseid sõnu nagu „õigupoolest", „nagu oleks". Laps, olles väga hästi teadlik, et mäng on tinglik, välja mõeldud, sellegipärast elab endale võetud osa ehtsalt, siiralt läbi.

Laps suhtub oma mängusse alati nagu tõsisesse asjasse. Ta veel ei võta mängu töö vastandina. Elades sisse oma osasse peab ta oma kohuseks nukku toita ja teda magama panna või jälle autot ehitada.

Õnnestunuks tuleb pidada niisugust vahelesegamist mängusse, kus kasvataja annab nõu ja teeb ettepanekuid mitte kui ükskõikne täiskasvanud pealtvaataja, kes üleolevalt suhtub laste mängusse, vaid pigemini kui mänguosaline, kes on selle kordaminekust huvitatud.

Keskmise grupi lapsed tahtsid väga mängida koos vanemate lastega punaväelasi. Neid ei võetud vastu. Kasvataja läks ühes nendega mängijate juurde, kutsus välja „komandöri" ja ütles, et ta tõi punaväelasi Moskvast. „Näete, siin on kiri. Peakomandör palub õpetada punaväelasi laskma." „Komandör" küsis parooli ja, saanud uue paberi, laskis punaväelased kasarmusse.

Kasvatajal oli kerge saavutada oma eesmärki, sest ta toimis kui mänguosaline ja ta ettepanek tegi mängu veel huvitavamaks.

Tihti võib tähele panna, et on kavatsetud huvitav mäng, kuid lapsed ei oska seda organiseerida ega jõua omavahel kokkuleppele. Kasvataja osav osavõtt on sel juhul tarvilik. Selleks et mitte purustada mängu ettevaatamatu vahelesegamisega ega rikkuda mängijate tuju, peab kasvataja tihti olema kas sõitjaks „trammis" või publikuks „teatris". Ta osavõtt mõjub märkamata organiseerivalt lastele ja teeb mängu rõõmsamaks.

Kuid sugugi ei ole vaja, et kasvataja võtaks alati osa mängust võrdselt lastega. Esiteks tekib seejuures oht, et algatus läheb kasvataja kätte, et ta saab organisaatoriks ja tahtmatult surub alla laste algatuse ja loomingu. Teiseks täiskasvanu osavõtt laste mängust tihti tundub võltsina, lapsed ise tunnevad seda, neil langeb tuju ja väheneb huvi mängu vastu.

Mängust osavõtt on kasvatajale üheks abinõuks laste juhtimisel. Andes mängule vajaliku suuna, võib kasvataja ise märkamatult sellest eemale jääda.

Mõnikord ei ole kasvataja osavõtu järele tarvidust, kuid on vaja ta abi. Lastel on tihti huvitavad plaanid, kuid ilma täiskasvanu abita nad ei suuda neid täita. Näiteks nad ehitavad „trammi", kuid ei saa kinnitada juhet, või nad ehitavad „teatri", kuid ei saa teha lava. Kasvataja peab siin appi tulema kas nõuga või vahenditu osavõtuga.

Mõnedes mängudes ei nõuta kasvataja abi ega osavõttu. Lapsed ise leiutavad huvitavaid mänge, püstitavad ehitisi, jagavad osi. Ent jälgides mängu teeb kasvataja järeldusi oma edasise töö jaoks.

Väga tähtsaks ja mõnikord raskustega seotuks kujuneb küsimus, kuidas mängu organiseeritult lõpetada. Huvitav mäng harilikult venib ega lõpe alati loomulikult. Enamasti tuleb see katkestada seepärast, et aeg on minna jalutama või sööma. Lihtne nõudmine või ettepanek mängu katkestada selle kõige suurema hoo momendil osutub sageli väärsammuks: lapsed ei taha mängu katkestada, ärrituvad ja annavad kasvataja pealekäimisele suure pettumuse ning pahameelega järele.

Kasvatajalt peab nõudma oskust mängu lõpetada nõnda, et lapsed rahulikult siirduksid selle tegevuse juurde, mida nõuab režiim, säilitades hea tuju ja soovi jätkata mängu teinekord. Kasvataja valigu niisugune üleminek järgmisele tegevusele, et see näiks otsekui mängu jätkamisena. Näiteks, lapsed mängivad huviga pioneere, kuid on aeg minna jalutama. Kasvataja valib sobiva momendi ja teeb

ettepaneku pioneeridele sooritada suusamatk. Ettepanek võetakse heameelega vastu. „Pioneerid" riietuvad kiiresti ja organiseeritult rivistuvad juhi komando peale ja marsivad trummipõrina saatel tänavale. Mäng jätkub ka seal.

Mängu sisu.

Kasvataja hoolitseb selle eest, et laste mängude sisu oleks mitmekesine, õpetlik ja et ta hästi mõjuks lapse arenemisele. Kasvataja jälgib tähelepanelikult laste mängude sisu, väärtuslikumais süžeedes toetab ja arendab neid.

Arvukad mängud tekivad vahenditult elumuljete mõjul.

Sageli lapsed kujutavad mängus oma perekonda: „vanemad" hoolitsevad õrnalt „laste" eest, toidavad neid, riietavad, ostavad neile mänguasju, aga vahel ka karistavad.

„Perekonnamäng" on loomulik väikesele lapsele. Vanemad on kõige armsamad, lähedasemad inimesed, keda lapsed heameelega järele aimavad. Need mängud on väärtuslikud selle poolest, et neis kujutatakse nõukogude perekonna elu-olu ja hoolt laste eest.

Niisama meeleldi mängivad lapsed „lasteaeda", võttes endale kasvataja osa, organiseerivad oma nukkudest lastegrupi. Sõit raudteel või autos, lastepidud, arsti külastamine, sõit suvitama, tagasitulek linna — kõik see kajastub lastemängudes.

Mängudes kajastub täiskasvanute töö, mida lapsed jälgivad elus. Lapsed mängivad „haigemaja", „juuksurit", „vabrikut" ja „kolhoosi". Eriti armastavad lapsed kujutada masinisti, autojuhti, reisijuhti. Lapsi paelub liikumine, nad unistavad sellest, et ise juhtida masinat.

Kuid lapsed kujutavad mängus mitte ainult seda, mida nad on näinud elus, väga tihti mängud tekivad täiskasvanute jutus-

tuste mõju all. Eriti huvitavad lapsi jutud kuulsaist kangelastegudest, millest meie maa elu on nii rikas. Igas lasteaias võib vaadelda, kuidas väikesed kangelased vallutavad Põhjanaba, sooritavad kaugeid vahemaandumiseta lende, julgesti laskuvad parašüttidega alla.

Kasvataja peab sääraseisse mängudesse suhtuma erilise tähelepanuga. Neis mängudes ilmneb ja areneb nõukogude patriotism, armastus meie maa parimate inimeste vastu, püüd nendega sarnaneda. On väga tähtis toetada ja arendada huvi sääraste mängude vastu, aidata lapsi nende organiseerimisel, valmis seada tarvilikud mänguasjad. Mõnikord kasvataja võib jutustada lastele uue episoodi, mõnesuguse huvitava üksikasja, mis teeb mängu veelgi huvitavamaks.

Lapsed saavad neid ümbritsevast elust ainult algelise ettekujutuse. Nad kujutavad elu sündmusi mängudes tihti omamoodi, lapselikult, naiivselt. Seejuures toovad nad harilikult mängu oma väljamõeldusi. Fantaasia töötab lapsel mängu juures elavalt, ta ei kopeeri elu, vaid ühendab selle, mis ta on näinud, sellega, mis ta on raamatust lugenud või ise välja mõtelnud.

Kasvataja püüab mängu juhtimisel säilitada laste loomulikkust, säilitada nende loodud kujusid, toetada huvitavat väljamõeldist. Kuid ta hoolitseb ka selle eest, et mängu naiivsuse ja sundimatuse juures see siiski looks lastes õige ettekujutuse elust.

Lapsed püüavad enamasti tõetruult kujutada elu, toimida mängus nii, nagu see on „tõepoolest". Ent sageli lapsed lubavad enesele mängus väljamõeldusi, mis ei vasta tõelikkusele, sest et väljamõeldus teeb mängu huvitavamaks, väljendab ilmekamalt ja täielikumalt nende elamusi või pakub neile lõbu.

Kasvataja ei luba ainult niisuguseid väljamõeldusi, mis võivad lastes esile kutsuda vääri ettekujutusi ja ebaõiget suhtumist elusse. Kui lapsed kujutavad punaväelasi, len-

dureid, töölisi, siis on väga tähtis, et nende teod ja sõnad vastaksid enese peale võetud osale. Nad võivad mängus sooritada kangelastegusid, mida pole olnud tegelikkuses, nad võivad lapselikult-naiivselt kujutada lende, stahhaanovlikku tööd, Punaarmee sõjalist ettevalmistust, kuid on tähtis, et mängus väljenduks distsipliini pidamine, mehisus, armastus kodumaa vastu, mis on omased inimestele, keda lapsed mängus järele aimavad.

Palju huvitavaid mänge tekib muinasjuttude ja jutustuste mõjul. Näiteks, ehitusmaterjalist on püstitatud „onnike", selle kõrval istub nukk, rätik peas. See on vanaeit muinasjutust „Kuldkalake". Lõhkine küna on tehtud savist ja mereks on kauss, milles ujub tselluloidist kalake.

Ehk jälle kolm last, kes kujutades Niff-Niffi, Nuff-Nuffi ja Naff-Naffi (muinasjutust „Kolm põrsakest"), püstitavad enesele majakesi ja õrritavad „halli hunti", kes püüab kõigest jõust hirmsasti möirata.

On loomulik, et laps kujutab mängus kõige meeldivamat muinasjuttu või jutustust. Ta ju kuulab neid korduvalt püsiva huviga ja õpib nad pähe. Korrates muinasjuttu, hakkab laps märkamatult seda mängima. Ent vaatlused näitavad, et lapsed võrdlemisi harva „lavastavad", s. o. annavad täielikult ilma muutusteta edasi raamatu sisu. Palju sagedamini muudavad lapsed muinasjuttu või jutustust, kombineerivad seda sellega, mis nad on elus näinud ja kuulnud. Kunstipärased kujud annavad lastele mängu idee, huvitavaid episoode ja mitmesuguseid mängutegelasi.

Kasvataja mõjub mängude sisule, tekitades lastes neid või teisi huve. Kui ta viib lapsed jalutuskäigule, loeb neile huvitavat raamatut, jutustab muinasjuttu, korraldab pidu, siis sellega annab ta ka teemad mängudeks, määrab nende sisu. Mida tugevamad ja värvirikkamad on need muljed, seda

täiuslikumalt ja sagedamini nad peegelduvad mängudes.

Mõnikord võib mänguasi lapsele meenutada seda, mida ta varem on näinud või kuulnud, anda tõuget ta fantaasiatööle. Näiteks, mängulaev kutsub lapses esile soovi mängida punamadruseid või minna reisima jõgepidi. Aga mõnikord võib niisugust mängu esile kutsuda mulje, mis on väga kauges ühenduses teemaga. Lapsed läksid jalutuskäigule ja nägid, et maas vedeleva toru ümber on kogunend suur loik. Sellest oli küllalt, et alustada „laevamängu". Lapsed ehitasid laudadest trepi, ronisid seda mööda toruni ja istusid sellele. Trepp korjati ära ja lapsed sõitsid „laevaga". Kui jõuti ettekujutatud sadamasse, siis pandi trepp uuesti kohale ja „reisijad" tulid laevalt maha.

Kasvataja suunab mängu, juhib lapsi, aga kunagi ei suru ta neile peale valmis mängu sisu, ei nõua, et nad mängiksid just nii ja mitte teisiti. Sugugi pole vaja püüda seda, et lapsed täpselt ja järjekindlalt kujutaksid kõike elus nähtut või raamatust loetut.

Mõnikord kerkivad laste juures esile kahjulikud mängud, näiteks „joodiku"-mäng, „roimari"-mäng jt. Säärased mängud ilmuvad harilikult seepärast, et lastel puudub huvitavam mänguteema, või neil pole küllaldaselt huvitavaid mänguasju. Seepärast — mida sisukam ja värvirikkam on lasteaia elu, seda vähem on põhjust kahjulike mängude esilekerkimiseks. Kui niisugust mängu alustatakse, siis tähelepanelik kasvataja ei lase sellel areneda, vaid püüab lapsi otsekohe huvitada mõne teise mänguga.

Täiesti lubamatud on niisugused mängud, kus lapsed kujutavad „valgekaartlasi", vaenlasi". Nõukogude lapses tärkab juba varakult armastus oma kodumaa vastu ja viha ta vaenlaste vastu. Lapsed harilikult ise keelduvad sääraseist osadest. Sest laps elab ju tõsiselt ja siiralt läbi endale võetud osa. Mängus ta püüab sarnaneda nende inimestega, kes on köitnud tema sümpaatia, sisendanud temasse armastust. Aga kui siiski mõni lastest võtab endale vaenlase osa, siis kasvataja ei tohi

seda lubada, vaid peab sisendama lastele vastikust ja viha vaenlaste vastu, et lapsed ei tahaks neid kujutada mängus.

Niisiis, mõningaid mänge kasvataja toetab ja arendab, teistest aga juhib lapsed eemale.

Kujutamise vahendid.

Selleks et kujutada elu mängus, tarvitab laps mitmesuguseid võtteid. Põhivõtteks on tema enda tegevus. Mõnikord üllatud, kui peenelt laps tabab ja annab edasi teda ümbritsevate täiskasvanute kombeid ja käitumist.

Tamara on „köögitüdruk". Ta valmistab lõunat traktoristidele. Ta peab minema laoülema juurde produktide järele. Ta kohendab põlle, raputab käed jahust, teeb kõik täpselt nii, nagu toimivad küla naised, kui nad „teevad end ilusaks" tänavale minekul*.

Laps aimab mängus tihti järele loomi: sõidab kui hobune, käib neljakäpukil ja haugub, kujutades koera. Samuti laps jäljendab rongi liikumist, autot ja aeroplaani.

Teine kujutamise võte seisneb selles, et laps kasutab mänguasju ja mitmesuguseid esemeid ja annab sealjuures neile niisuguseid omadusi, mis on vaja mängus. Tool on auto. Seesama tool on klaver, hobune, kelle seljas laps kihutab, püss õlal. Liiv kujutab nii suhkrut kui jahu. Kivid leiba, mida lõigatakse kepikestega — nugadega.

Suurepärase näite sellest annab Romain Rolland, kirjeldades Jean Christophe'i lapsepõlve: „Raske on loetella kõike, mida varjab eneses lihtne puutükk, murdunud oks, mida külluses vedeleb tara ääres (aga kui valmisoksa käepärast ei ole, siis võib seda murda). See on nõiakepp. Pikk ja sirge, ta muutus piigiks või mõõgaks. Temaga tarvitses ainult viibata — ja ilmusid terved armeed. Christophe oli väejuht. Ta sammus ees ja andis sõdureile eeskuju, valiutades tormijooksuga künkaid. Kui oks oli painduv, muutus ta piitsaks. Christophe ratsutas hobusel, hüpates üle

*) Kolhoosi lasteaed Tšeljabinski oblastis.

kuristikkude ... Kui kepp oli lühike, hakkas Christophe orkestrijuhiks. Ta oli ühtaegu dirigendiks ja orkestriks: ta käsutas ja laulis, seejärel kummardus ta põõsaste ees, mis kiigutasid tuule käes oma rohelisi päid."

Mõnikord ilmutavad lapsed suurt leidlikkust mänguasjade ja muude esemete rakendamisel mängu jaoks.

Kui raske on näiteks kujutada tuukrit. Ent see raskus ei pidurda lapsi, keda see teema huvitab pärast tuukrite kohta käiva raamatu läbilugemist. Kinnitades künka külge hüppenöörid, laskusid lapsed — aimates järele tuukreid — ettevaatlikult alla maa peale, mis kujutas vett. Rohust tehti prillid, mis ühteaegu pidid olema ka maskiks, ja pandi need silmade ette.

Leidlikkuse arenemine oleneb suuresti kasvatajast. Õigeaegne abi, ettevaatlik küsimus või nõuanne paneb lapse mõtted ja ettekujutuse tööle.

Mõnikord ei saa kasvataja selle ülesandega toime. Soovides teha mängu huvitavamaks, teeb kasvataja kõik ise, lastele aga jääb ainult täita ta kavatsusi. Näiteks, lapsed ehitasid magasini. Kasvataja paneb neile ette, et kastanid oleksid saiaks, tõrud — kompvekkideks, valged kivikesed ja liiv — suhkruks, lehed — rahaks. Aga kas ei oleks olnud parem anda see kõik lastele ja lasta neil endil välja mõtelda, kuidas kujutada produkte?

Mitte alati ei kasuta lapsed kujutamiseks mänguasju ja muid esemeid. Mõnikord toimub mäng kujutelda-vate kujude abil.

Jalutuskäigu ajal mängisid lapsed kalapüüki. Nad viskasid võrgud kõrgesse rohtu, mis pidi kujutama jõge. Kasvataja valmistas neile nende palvel õnged. Lapsed tõmbasid õnged nende ümber põimunud rohust välja, tõstsid neid kõrgele ja vaatlesid. — „Vaadake, kala, ja kui suur!" — „Aga mina püüdsin vaala kinni!" — „Aga minul on väike leppmaim." — „Aga minul näkkavad aina kogred." — „Aga minul aina must kala, mis on luudeta, ma püüdsin neid juba terve pangetäie. Poole ma viin lasteaeda, teise poole aga koju."

Selles mängus lõid lapsed kujud kõne ja kirjelduse abil. Tekib huvitav mängu kombinatsioon lapse tegudest ja sõnalisest loomingust.

On huvitav, et oma liigutusi kunagi ei asendata kujuteldavate liigutustega. Ainult kalad olid kujuteldud, kalapüüdja liigutusi aga toimetati tõeliselt.

Tähelepanelik kasvataja hoiab ja toetab laste poolt loodud kujutlusi. Kui mängu käik seda nõuab, siis näeb ka kasvataja kujuteldavaid lennukeid või maksab kujuteldava rahaga kujuteldava jäätise eest. Mõnikord niisuguse kujutluse loomine lähtub kasvatajalt endalt.

Kasvataja lastega — „kalurid laeval".

K a s v a t a j a: „Kui selge vesi on meres, põhi on näha."

Kõik pistavad käe üle parda: „Soe vesi."

J u r a: „Isegi kivid on näha ja kui palju konnakarpe!"

G a l j a: „Aga vaadake, kajakad lendavad, valged, valged."

Sellest näitest on näha, kuidas üksainus kasvataja märkus andis tõuke fantaasia tegevusele, kujuteldavate kujude loomisele. Ent siin on nõutav mõõdutunne. Täiskasvanu fantaseerimine võib kas halvata lapse kujutlusvõimet või õpetab teda liigselt fantaseerima. Nii üks kui teine on ohtlik.

Mõnikord, tahtes teha mängu sisukamaks, sunnib kasvataja mitmesugused omalt poolt mõeldud mänguepisoodid lastele peale. Laps täidab kõik sõnakuulelikult, mis talle ette pannakse, kuid ta loomingut niisuguses mängus ei ole. Ta mängib täiskasvanu etteütluse järgi.

Osade jaotus.

Kasvatajal tekib palju raskusi mängu osade jaotamisel. Tihti on grupis mõned lapsed, kes alati täidavad peaosi ja võivad teiste laste algatuse alla suruda. On väga hinnatav, kui mängus ilmnevad organisaatorid. Kuid ühtede laste areng ei või toimuda teiste arvel. Kõik lapsed peavad kasvama aktiivseiks,

arendama oma algatust ja organisaatorlikke oskusi. Seepärast kasvataja juhib mängu osade jaotamist. Ta võib lastele soovitada, et peaosi mängitaks järgemööda, vahel anda ka uue osa.

Näiteks, lapsed mängivad vabrikut. Nad kujutavad nii töölisi kui ka direktorit ja einelaua juhatajat, isegi ambulantsi ühes arsti ja õega. Kõik leidsid endale osad ja on rõõmsad. Kuid üks tütarlaps, kes hiljuti tuli lasteaeda, ei võta osa mängust, kuigi on näha, et ta väga tahaks mängida. Ta läheb aralt vabriku territooriumile. „Sa ei tööta?" küsib kurjalt „direktor". „Siis mine ära — kes ei tee tööd, see ei või olla vabrikus." Tütarlaps punastab ja silma tulevad pisarad. Kasvataja tuleb appi. „Aga, kes teil vilet annab?" küsib ta direktorilt. „Las Liisa annab vilet, kui on vaja alustada tööd ja kui on vaja lõpetada." Nii võetakse Liisa vabrikusse, ta asub oma kohale, jälgib pingutatud tähelepanuga mängukella, et mitte hiljaks jääda, ning annab piduliku ilmega vile.

Mitu poissi mängis Põhjanaba. Neile läheneb kaks tütarlast. „Me tahame ka olla papaninlased," ütlevad nad. Kolja vastab tähtsalt: „Teie olete plikad, aga Põhjanabal ei olnud plikasid." Tütarlapsed lähevad kasvataja juurde. „Me tahame mängida papaninlasi, aga meid ei võeta." Kasvataja ütleb Koljale, et tema ei ole ju ka päris Papanin ja Tolja päris Krenkel, et jääl ei ole ju ka poisikesi olnud. Miks siis tütarlapsed ei võiks kujutada papaninlasi? Kolja nõustub ja Galja saab Širsoviks ning Valja — Feodoroviks.

Lapsele tuleb loovas mängus osa anda väga järelemõeldult. Kui lapsele on antud osa, millega ta toime ei saa, siis halvab see temas enesekindlust ja langetab ta autoriteeti seltsimeeste silmis. Seepärast tarvitab kasvataja mitmesuguseid võtteid, et kõiki lapsi teha mängus aktiivseks. Selleks on väga tähtis, et peale mängude, milledest võtab osa kogu grupp, oleksid veel mängud väikesemate rühmadega. Tihtipeale laps, kes on kohmetu suures kollektiivis, muutub aktiivseks, kui ta mängib 4—5-liikmelises grupis. Niisuguseile lastele on väga tähtsad individuaalsed mängud. Mõned lapsed on häbelikud, eneses ebakindlad. Neile näib, et nad kunagi ei suuda teha seesugust head ehitist nagu nende seltsimehed. Kui aga neile anda ehitusmaterjal isiklikuks kasutamiseks, siis hakkavad nad ehitama alguses aralt, aga pärast ikka julgemini ja julgemini.

Nooremate ja vanemate ennekoolieaiste laste mängud.

Koolieelses eas arenevad laste mängud tunduvalt: nende sisu muutub rikkalikumaks ja mitmekesisemaks, organisatsioon keerulisemaks. See areng on lahutamatus seoses lapse isiku arenemisega ja oleneb suuresti pedagoogilisest juhtimisest. Ei ole võimalik täpselt määratella mängude iseloomu iga ea kohta. Võib ainult ära märkida mängu arengu ligikaudset teed, millel iga lapse juures on omad erinevused.

Nooremate ennekoolieaiste (3—4-aastaste) laste juures näitavad mängud ilmselt lapselike kujutluste naiivsust. Mängudes esinevad mõnikord ainult üksikud kujud või tegevused. Näiteks, kogu mäng seisneb selles, et „autojuht" veab autot mööda põrandat ja tuututab, või „ema" kannab kätel oma „last"!

Mõnikord lapsed kallavad liiva ühest vormist teise või püstitavad ehitusmaterjalist ehitisi ilma kindla plaanita. Mõnikord püstitatud ehitis meenutab lapsele tuntud asja ja ta nimetab seda „majaks" või „lennukiks".

Kasvataja aitab arendada mängu sisu. Ta valib välja kohased mänguasjad, avaldab kiitust huvitava ehitise puhul, juhib sellele teiste laste tähelepanu, teeb vahetevahel ka ise mõne ilusa ehitise.

Järk-järgult muutub mäng sisukamaks. Näiteks, mängides lasteaeda, kujutavad lapsed tegevust, lõunastamist, jalutuskäiku. Neil esinevad kasvatajad, lapsed, koristajad. Nende ehitatud „trammis" ilmuvad „juhid", „konduktorid" ja „reisijad". Mänguloomad kujutavad mõnikord armastatud muinasjuttude tegelasi, näiteks, jänes ja karu lähevad ravimisele hea arsti Aivalutab juurde.

Mõnikord kordub mudilaste mängus palju kordi üks ja seesama toimetus. Niisugused mängud näitavad, et mudilaste loominguvõimed on alles piiratud. Suurt osa nende mängudes etendab üksteisele järeleaimamine.

Olgu siin toodud näide mudilaste mängu kohta.

Nelja-aastane Griša ühendas kaks kepikest konstruktorist: „See on üleskeeraja" (s. o. masina üleskeeramise käepide). Võttis selle kätte ja hakkas mängima autot. Liikudes toas andis ta signaali: „du-u-u."

Teda matkides võtab Vova kätte konstruktorist ehitatud „masina" ja läheb Grišale järele.

Griša karjub: „Ära lõmastab, ära lõmastab!" tuututab veel kõvemini ja teatab: „Läheb garaaži." Sõidab nukkude nurka. Sel ajal mängis seal Borja pardikesega.

„Griša," pöördudes Borja poole: „Ratas murdus." Borja: „Kohe," kargab püsti, läheb Griša juurde ja koputab temale pardiga kolm korda seljale. „Valmis," ütleb Borja.

Griša tuututab ja sõidab jälle mööda tuba. Vova sõidab juurde, tuututab mitu korda ja teatab: „Kast läks puruks," pöörab Borjale selja. Borja „parandab" kasti, koputades Vovale pardiga seljale, samuti nagu ta parandas „ratta".

Griša tuleb tagasi ja ütleb naerul: „Jälle läks katki." Borja: „Kohe, kohe."

Kolja tuleb juurde, tal on käes ratas ehitusmaterjali kogust. Ta asub sappa Griša taha ja ütleb: „Aga mul on vaja mootor üles keerata." Borja läheb ta juurde ja keerutab käega, kujutades, et keerab üles.

Nii nad sõitsid mitu korda garaaži, teatades lõbusalt: „Jälle läks katki."

Mudilased ei oska alati omavahel kokku leppida. Näiteks, kaks last tegid ehitise ja istusid sellele, kuid üks neist kujutleb, et ta sõidab rongis, teine aga peab sama ehitist autoks. Selles grupis on eriti vaja kasvataja abi mängu asjade jaotamisel, ühise mängu organiseerimisel.

Mõnikord selleks, et lapsi ühendada, mängib kasvataja ise nendega, näiteks istub laste poolt ehitatud „rongi". Tema eeskujule järgnevad paljud lapsed ja kõik lähevad üheskoos reisima.

Vanemas koolieelses eas (5—7-aastased) võib harilikult märgata tunduvat mängude arenemist. Selles eas tunneb laps rohkem elu, suhtub teadlikumalt sellesse, mida ta näeb, ja võib paremini väljendada oma muljeid. Seepärast muutuvad ka mängu ainestikud mitmekesisemaks ja arenevad rikkalikumalt ning sisukamalt.

Selleealised lapsed suudavad harilikult ette ära määrata mängu teema, peaosade suhtes kokku leppida.

Kaks last ehitab midagi. Nende juurde tuleb tütarlaps. „Mida te mängite?" — „Kas sa siis ei näe? — Loomaaeda. Mina olen elevant," ütleb Georg. „Aga mina olen juhataja," kilkab Jura. Musja: „Me aga oleme lasteaed ja tuleme vaatama."

Siin on mõnesugune mängu arengu perspektiiv, mis määrab laste tegutsemise. Ent sageli on ka selles eas vaja kasvataja abi mängu organiseerimisel.

Vanemas koolieelses eas esineb palju mänge, mis on võetud raamatuist ja jutustustest. Lapsed mängivad hästi niisuguseid mänge, nagu „Ekspeditsioon Põhjanabale", „Piirivalvurid" jne. Kuid ka selles eas on palju „perekonna"-, „lasteaia"- jne. mänge.

Vanemas eas areneb tunduvalt fantaasia. Lastel tekib mängudes rohkem mitmekesisust, rohkem väljamõeldisi. Fantaasia areng on seotud silmaringi laienemisega, rikkalikumate ja õigemate kujutlustega elust kui nooremail lastel. Laste mängude vaatlused kinnitavad mõtet, et mäng on lapsele teeks maailma tunnetamisele. Õigel juhtimisel ei eemalda mäng last elust, nagu kinnitavad mõned kodanlikud pedagoogid, vaid, ümberpöördult, aitab tutvuda eluga. Mida vanem ja arenenum on laps, seda täielikumalt ja tõetruumalt peegeldub elu ta mängudes.

Valja ehitas auriku ja kutsub teisi lapsi reisima. Leena: „Aga kus on korsten? Küll on aga aurulaev ilma korstnata!" Leena seab suure silindri ehitise kõrvale. „Nüüd on ka korsten." Valja: „Korsten ei seisa kõrval," ja paneb korstna aurulaeva keskele.

Tihti pöörduvad lapsed nõuküsimisega kasvataja poole: „Aga kui palju on aurulaeval rattaid?" — „Aga kus kohal asetseb aurulaeval mast?"

Vanemad lapsed vajavad natuke teissuguseid mänguasju kui nooremad grupid. Eriti suur tähtsus on selles eas konstruktiivsel materjalil, ostetud ja kõiksuguseil omatehtud mängu-

asjul. Kuid mängu mitmekesistamisest hoolimata mängivad vanemad ennekooliealised lapsed mänguasjadega, eriti uutega, tihti nagu mudilased — keerutavad käes, veavad.

Ka vanemate ennekoooliealiste laste mängudes säilib tinglikkus, lubatakse väljamõeldisi, mis ei vasta täiesti tegelikkusele.

„Loomaaia"-mängus tahtis kaks last olla „juhatajaks". Nad otsustasid, et üks on juhatajaks elevandile ja ahvile, teine aga hundile ja karule. Seejuures teine „juhataja" muutus mõnikord kaameliks.

Võib tähele panna, kuidas selles eas moodustub laste juures üksmeelne kollektiiv, mis on seotud huviga teatavate mängude vastu. Mängudes kujuneb pikkamööda oma „kodukord", omad reeglid. Näiteks lastegrupi juurde, kes mängivad „punalaevastiklasi", tuleb poisike. Ta tahab ka mängida, kuid ta liitub mänguga organiseeritult. „Kes teist võtab vastu?" küsib ta mängivailt lastelt. — „Vitja." — „Vitja, kas ma võin kaasa mängida?" — „Hüva." — „Aga kelleks ma saan?"

Järelikult koolieelses eas arenevad laste mängud märgatavalt. See arenemine seisneb selles, et mängude ainestikud muutuvad rikkalikumaks, mitmekesisemaks, peegeldavad üha täielikumalt ja tõetruumalt elu muljeid, et mängus väljendub ja areneb üha rohkem loov fantaasia, kasvatatakse organisatsioonilisi oskusi.

LIIKUMISMÄNGUD REEGLITEGA.

Liikumismängude kasvatuslik väärtus.

Liikumismängud rahuldavad lapse tarvet liigutuste järele ja annavad võimaluse

kavakindlalt mõjutada nii liigutuste arenemist kui ka lapse üldist arenemist.

Näiteks — lapsed mängivad peitust. See mäng nõuab lapselt palju. Ta peab kaaluma, kuhu end peita, et teda raske oleks üles leida. Ta istub vaikselt, et oma olemasolu mitte reeta, ta jälgib tähelepanelikult püüdjat, valides sobivat aega, et välja joosta, ja püüab joosta võimalikult kiiresti. Püüdja peab ausalt oma osa täitma — mitte vaatama, kuhu end peidetakse. Temalt nõutakse tähelepanu ja leidlikkust, et väljajooksjaid mitte „maha magada".

Nii kasvatatakse mängus, mis pakub lastele palju lõbu, iseloomu, arendatakse tähelepanu, leidlikkust, taibukust, osavust ja liigutuste kiirust.

Liikumismängude mitmekesisus.

Reeglitega liikumismängud on väga mitmekesised. Paljudel neist mängudest on oma ainestik. See lähendab neid loovaile mängudele ja teeb nad lastele eriti huvitavaiks ja lähedasteks. Reeglitega mängudes võivad lapsed, samuti kui loovais mängudes, väljendada elu muljeid, jutustuste ja muinasjuttude sisu. Ka neis mängudes kasvavad lastes huvid, kujunevad sümpaatiad. Seepärast on reeglitega mängude sisul samasugune kasvatuslik tähtsus nagu loovate mängude sisul. Mängude ainestikud peavad vastama nõukogude kasvatuse ülesandeile, andma lastele õige ettekujutuse elust.

Reeglitega mängude sisu antakse lastele valmis kujul. Seepärast võib kasvataja iga üksikasja, iga sõna ja liigutuse läbi mõtelda. Mängu tegevus peab olema huvitav, lõbus.

Mõnedes mängudes luuakse kujud ainult liigutuste abil. Näiteks, lapsed kujutavad rongi, autot, hobust, jänest, tehes vastavaid liigutusi. Teistes mängudes liigutusi saadavad sõnad. Sel juhul on väga tähtis, et mängu tekst oleks kunstipärane. Niisuguste

mängude eeskujudeks võivad olla rahvamängud, näit. „naeris", „haned-luiged" jne.

Lastele meeldivad väga ringmängud lauluga, kus liigutustega kujutatakse laulu sisu, näit. „Rukkilõikajad", „Pesunaine" jne.

Paljusid mänge võib saata ka ilma lauluta — muusikaga. Niisugused mängud on väga tähtsad rütmitunde arendamiseks.

Mõnedel mängudel on naljandi iseloom, nad tekitavad lõbusat naeru, arendavad huumorimeelt. Selline on näiteks mäng „Aadamal oli seitse poega". Lapsed moodustavad ringi ja laulavad: „Aadamal oli seitse poega, seitse poega Aadamal, ei nad söönud, ei nad joonud, nemad tegid aina nii!" — Seejuures teeb ringi keskel olija mõnesuguse žesti ja kõik mängijad peavad tegema sedasama.

Paljudes liikumismängudes ei ole süžeed. Seesugused mängud on lähedased sportlikele mängudele. Nad on rajatud liigutuste ja mängureeglite täpsele täitmisele. Mõnesid neist mängudest mängitakse mänguasjadega — pallide, keeglite rõngaste, sarssooga jne. Eriti tähtsad on mängud pallidega, kus sooritatakse mitmekesiseid liigutusi, mis on vajalikud laste arengule. Pall on armsaim mänguasi nii nooremaile kui ka vanemaile ennekooliealistele lastele. Kõige lihtsamad pallimängud seisnevad selles, et palli veeretatakse üksteisele, veeretatakse väravasse. Hiljem lapsed viskavad ja püüavad palli, viskavad palli vastu põrandat või seina, viskavad palliga märki, üle võrgu jne.

Paljud mängud ei vaja mänguasju, näiteks „kullimäng", „peitusmäng" jne.

Mängud erinevaile gruppidele.

„Juhend lasteaia kasvatajale" näitab, kuidas mängude reeglid muutuvad järk-järgult keerulisemaks.

Nooremas grupis on mängureeglid väga lihtsad. Algul võetakse niisugused mängud, kus kõik lapsed täidavad ühesuguseid tegevusi kasvataja ettenäitamise järgi, nagu „Rong", „Jänes". Mõnikord neis mängudes kordub üks ja sama tegevus: kõik „vagunid" lähevad „veduri" järele. Mõnikord vaheldub mitu tegevust. Näiteks, mängus „Rong" kõik lapsed istuvad vagunis, pärast aga lähevad jaamas maha, jalutavad, siis sõidavad jälle.

Järk-järgult muutuvad mängureeglid keerulisemaks. Näiteks, nõutakse signaali peale seismajäämist, liikumise lõpetamist; varblased lendavad ainult seni, kui ilmub „auto"; kella helisedes või lipuga lehvitamise peale „hobused" peatuvad.

Mängudes mänguasjadega antakse niisuguseid lihtsaid ülesandeid, nagu joosta veeretatava rõngaga kuni teatava kohani, visata pall üksteisele jne.

Keskmise grupi mängureeglid on natuke keerulisemad. Lapsel tuleb oma liigutused kooskõlastada komandoga, signaaliga, teiste laste tegevusega, valida liigutus, mis on vajalik käesoleval hetkel. Selle grupi mängudes esinevad näiteks niisugused reeglid: tegutseda kordamööda, rahulikult oodata järjekorda, õigel ajal välja joosta ja tagasi pöörduda, joosta ainult kuni teatava piirini jne.

Selle grupi mängude süžeed on mitmekesisemad, samuti on mitmekesisemad ja rikkalikumad ka laste eneste poolt loodud mängude ainestikud. Mängudes kerkivad esile mitmesugused osad. Näiteks mängus „Tänavliiklemine" kerkivad esile „autod", „tramm", „militsionäär".

Mõned mängud seisnevad selles, et lapsed ise kombineerivad liikumise. Näiteks mängus „Karjaaed" iga mängija peab kombineerima, kuidas kujutada seda või teist looma.

Nagu nooremas grupis, nii mängitakse ka siin palju huvitavaid mänge palli, hüppenööri ja rõngastega. Neis mängudes seatakse mõnikord eesmärgiks: rutemini pärale joosta, kiiremini rõngas pärale veeretada.

Vanema grupi lastele valitakse niisuguseid mänge, mis nõuavad rohkem osavust, taibukust ja püsivust kui nooremate

laste mängud. Mängureeglid on tihti seoses liigutuste täpse ja kiire sooritamisega, näiteks püüdjate eest kõrvale põigata, üle hüpata, märki tabada. Paljudes mängudes tuleb lapsel meeles pidada liikumiste järjekorda, tähelepanelikult jälgida, et õigel ajal teha nõutavat liigutust. Näiteks mängus „Ära eksi" sirutavad lapsed järjekorras ette kord parema, kord vasaku jala, siis vahetavad jalga hüpates. Signaali järgi „seis!" peavad nad peatuma, kusjuures kõigil peab olema ette sirutatud see jalg, millega alustati mängu.

Selles grupis on harilikult lastele väga huvitavad mõistatuste laadi mängud, kus lastele pannakse ette mõtelda välja mitmesuguseid liigutusi. Näiteks mängus „Mõista, mõista, mis see on?" jagunevad lapsed kahte rühma. Iga rühm kujutab järjekorras midagi liigutustega, näiteks pallimängu, orkestrimängu. Teine rühm peab ära mõistatama.

Mõnedes mängudes lapsed jooksevad võidu, võistlevad täpsuses. Suurt huvi avaldavad selle ea lapsed kurni-, keegli-, sarssoomängude vastu jne.

Mängude valik.

„Juhend", määrates mängude iseloomu iga vanuse jaoks, loob sellega teatava mängude süsteemi, aitab kasvatajal mänge valida.

Valides mängu mängude kogust, võtab kasvataja arvesse järgmisi kaalutlusi:

1) Mäng peab olema lastele huvitav, peab neid lõbustama.

2) Mängureeglid peavad olema jõukohased — mitte väga rasked, kuid ka mitte liiga kerged. Nii üks kui teine nähtus vähendab huvi mängu vastu ja teeb ta väärtusetuks. Kasvataja valib mänge järjest keerulisemaks muutuvate reeglitega.

3) Mängides peavad lapsed sooritama liigutusi, mis on vajalikud nende arengule. Liigutused muutuvad aeg-ajalt mitmekesisemaks.

4) Mängude valik oleneb aastaajast, ilmast, mängukohast. Teatavaid mänge on parem mängida vabas õhus kui kinnises ruumis. Talvel ei või lastelt nõuda iga liigutust, sest et neid teataval määral takistab soe riietus. Kange kuumaga ei ole kohane lastel palju joosta jne.

5) Valides mänge teatavas järjekorras, muutes neid järkjärgult keerulisemaks, hoolitseb kasvataja selle eest, et lastel oleks mitmekesine mängude repertuaar.

Liikumismängude juhtimine.

Esitades lastele uut mängu, peab kasvataja kõigepealt äratama huvi selle vastu. Mõnedel juhtudel eelneb vahenditult lühike kõnelus, jutustus või lauluke mängu teema kohta. Mõnikord kasvataja alustab mängu 2—3 lapsega ja tõmbab sellega kõik teised kaasa.

On tähtis äratada lastes huvi mängureeglite vastu, keskendada laste tähelepanu neile. Selleks peab kasvataja oskama rõõmsalt ja ilmekalt mängu ära seletada, ilusasti näidata liigutusi.

Reeglite seletamine ja nende täitmise järele valvamine viiakse läbi sääraselt, et täielikult säiliks mängu sundimatus ja lõbusus.

Mudilaste juures toimub mängu reeglitega tutvustamine tegevuse kujul, ettenäitamise teel, mitte suuliste seletustega. Reeglid määratakse kindlaks mängu jooksul.

Vanema grupi lastele võib algul anda lühike, selge seletus mängu kohta ühes ettenäitamisega. Kuid üldiselt ka need lapsed omandavad reeglid peamiselt mängu jooksul. Vanema grupi lapsed võivad tuttavat mängu korraldada ilma kasvataja osavõtuta. Niisugune iseseisev mängude korraldamine on väga tähtis, kuid on vaja, et ka ilma kasvatajata mängu reeglid täpselt täidetakse.

Kasvataja osa liikumismängus ei piirdu sellega, et ta seletab mängureegleid ja valvab nende täitmise järele. Igas mängus teeb ta suurt kasvatuslikku tööd. Ta peab jälgima, et lapsed õigesti sooritaksid liigutused, ei väsitaks ennast üleliia ega erutuks. On väga tähtis jälgida laste meeleolu mängu ajal. Mäng peab olema elav ja lõbus, kuid mitte liiga kärarikas ega hasartne. Kasvataja erilise tähelepanu osaliseks saavad kergesti erutuvad ja kiiresti väsivad lapsed, niisamuti halvasti arenenud liigutustega, häbelikud ja eneses ebakindlad lapsed. Nendele on liikumismäng väga tähtis. Arendades lapse juures liigutuste osavust ja kiirust, sisendab kasvataja temasse enesekindlust. Kuid selleks et seda ülesannet teostada, peab looma laste vahel õiged vastastikused suhted: ei tohi lubada kohmetute, argade seltsimeeste pilkamist, vastupidi — tuleb kasvatada vastastikust abistamist, nõrkade toetamist, hoolitsemist seltsimeeste eest. Vastasel korral võivad mängud muutuda mõnedele lastele ebameeldivaks.

Näiteks, lapsed mängivad lõbusasti. Nad kujutavad jäneseid ja kütte. Mäng läheb näiliselt üksmeelselt ja organiseeritult, mängureegleid täidavad kõik, kuid tähelepanelik kasvataja märkab, et kaks „jänesekest" ei karga välja oma „majakestest". Ta küsib neilt selle põhjust.

Lapsed alguses vaikivad, kuid pärast pihivad, et eile naerdi nende üle, sest et nad halvasti jooksid, — ja täna nad ei taha kõikidega mängida. Kasvataja sisendab neisse lahkesti, et nad ei jookse halvemini teistest, teeb neile ettepaneku katsetada, kiidab neid, ja lühikese aja pärast hüppavad nad innukalt ühes teiste „jänestega".

Pannes tähele, et mõni laps püüab halvasti palli, ei oska mängida keeglit jne., püüab kasvataja mängida selle lapsega eraldi, anda talle võimalust seltsimeestele järele jõuda.

Reeglitega mängudes on kasvatajal kerge jälgida, et kõik lapsed järgemööda täidaksid peaosi. Juhtija võib olla määratud

kasvataja poolt või valitud mitmesuguste loetlusvärsside abil, või määratud ka eelmise juhi poolt. Viimased kaks viisi on lastele huvitavamad ja on lahutamatult seotud mänguga. Seepärast kasutab kasvataja kõiki kolme viisi vaheldumisi.

Mõnikord lapsed toovad mängu oma väljamõeldise, täiendavad mänge mitmete huvitavate üksikasjadega. Näiteks, lapsed mängivad ühes kasvatajaga varest ja varblast. Varblased hüppavad, puhastavad sulgi, siristavad. Vares tuleb lennates, varblased ehmuvad ja lendavad aia otsa. Kui vares ära lendab, laskuvad varblased maha ja hakkavad uuesti hüppama. Tütarlaps, kes mängis varest, ilmutas suurt leidlikkust: ta ilmus iga kord ootamatult, kord puu, kord liivakasti tagant. Ta ilmumine tekitas iga kord rõõmsat elevust ja naeru. „Ehitame pesa varblastele," teeb üks mängijaist ettepaneku. „Ja suure torni, sinna asub vares," ütleb teine. Mõned lastest hakkasid pesa ehitama. Ülejäänud ei unusta oma osi. „Noh, kas pesakesed meile on valmis? Ma tahan oma pojukesi tuua pesasse," teatab üks varblane, lakkamata lendamast. Pesad on valmis ja neisse asusid varblased. Pojukesed jäid pessa, vanemad aga lendasid toidu järele. Üks lastest võttis mänguasja-kassi. „Aga kass jookseb, nüüd ta sööb pojukesed ära." Kasvataja: „Lennake ruttu pesadest välja. Ass kass, ass kass!" Lapsed lendavad, kargavad, tantsivad naerdes*.

Liikumismänge tuleb sooritada kõige soodsamais tervislikes tingimustes. See on väga tähtis, sest et liikumismängud mõjutavad hingamise ja vereringe elundeid. Kõige kasulikumad on mängud vabas õhus. Kui mängitakse kinnises ruumis, siis peab see olema absoluutselt puhas ja evima küllaldaselt õhu juurdevoolu.

DIDAKTILISED MÄNGUD.

Didaktiliste mängude kasvatuslik väärtus.

Didaktilised mängud on rajatud ülesandeile, mis annavad laste mõistuse arengule, püsivuse, sitkuse ja korra kasvatamisele vajalikke harjutusi.

*) Moskva linna Frunze rajooni lasteaia nr. 4 töökogemustest.

Neid harjutusi võib üldiselt järgmiselt kokku võtta:

1) Värvi, vormi, suuruse, arvu, hääle ja asja muude omaduste eraldamine ning nimetamine.

2) Tähelepanu, mälu, taibukuse, fantaasia ja kõne arendamine.

3) Tutvumine mitmesuguste esemete ja ümbritseva elunähtuste nimetuste ning otstarbega.

Niisugused harjutused võivad esineda ka loovais mängudes. „Koore-, šokolaadi-, maasikajäätis," pakub Kolja, hoides käes kasti värviliste kuubikutega. Igale jäätise sordile vastavad teatud värvi kuubikud. Nii „müüja" kui ka „ostja" õpivad selles mängus eraldama värve.

Kuid loovais mängudes on niisugused harjutused suurel määral juhuslikud. Didaktilised mängud võimaldavad pakkuda lastele harjutusi teatavas järjekorras, arvestades laste arenemise taset. Niisiis, didaktiline mäng esineb laste õpetamise isesuguse võttena.

Nõukogude lasteaedades põhjenevad didaktilised mängud järgmisil aluseil:

1) Igal mängul on oma spetsiifiline didaktiline eesmärk, kuid sealjuures soodustab ta lapse igakülgset arengut. Sellepoolest erinevad meie mängud Montessori mängudest, mis kujutavad endast meeleelundite isoleeritud harjutusi.

2) Igas mängus peab didaktism põimuma huvitavusega, lõbuga. Mida rohkem tekib huvi mängu vastu, seda kergem on lastel täita selle reegleid, meeles pidada ja mõista seda, mis on vajalik.

Selgitame seda näitega.

Jalutuskäigul metsas korraldas kasvataja huvitava mängu. Lapsed kujutasid metsloomi — rebast, emakaru ja emajänest — poegadega. Metsloomad elasid puude all: rebased kuuse all, karud männi all, jänesed kase all.

Igal „emal" oli häälitsev mänguasi — kelluke, kõrin või trumm. „Pojad" jooksid, mängisid seni, kui kõlas signaal. Signaaliheli järgi oli tarvis

kindlaks teha, kelle ema kutsub oma lapsukesi. Need, keda välja kutsuti, jooksid oma „urkasse", teised jätkasid mängu seni, kui neid kutsub ema.

Lapsed tegid ettepaneku, et mängus oleks ka „hunt". Märgates hunti andsid emad signaali. Mudilased jooksid oma urkaisse ja hunt püüdis neid.

Selle mängu didaktiline eesmärk on — õppida eraldama hääli. Ent samal ajal see mäng andis väga palju tähelepanu ja tahte kasvatamiseks. Lapsed joostes ja mängides kuulatasid tähelepanelikult hääli. Nad olid sunnitud alistama oma tegevused signaalidele. Selles mängus töötas kujutlusvõime kiiresti: lapsed kujutasid loomi, mõtlesid ise välja uue episoodi — hundi ilmumise. Mäng arendas ka laste liigutusi.

Kasvataja osa didaktilistes mängudes.

Kasvatajalt nõutakse oskust valida sobivat mängu. Tähtis on, et mäng sobiks lastele ülesande keerukuse poolest. Peale selle valides välja uut mängu hoolitseb kasvataja selle eest, et lastele esitada kõige tarvilikumad harjutused. Seejuures kasvataja peab silmas iga last üksikult: üks teab halvasti värvide nimetusi, teine ei oska loendada, kolmas on tähelepanematu jne.

Didaktilised mängud võivad olla kollektiivsed ja individuaalsed. Kasvataja ühendab kõik lapsed ainult sel juhul, kui kõigile on kindlustatud aktiivne osavõtt mängust, kui kõigil on lõbus.

Pearaskus didaktiliste mängude juhtimisel seisneb selles, et kasvatajalt nõutakse oskust ühendada didaktismi lõbuga, harjutusi sundimatuse ja rõõmuga. Seda eesmärki on kerge saavutada sel juhul, kui on äratatud huvi mängureeglite vastu.

Kasvataja valvab selle järele, et reeglid täidetakse. See on tähtis selleks, et õpetada lapsi tõearmastusele, vigade ülestunnistamisele. Lapsed võivad ette panna täiendusi, mängu muudatusi, aga need võetakse vastu ainult ühisel nõusolekul. Kasvataja püüab mitte lubada muudatusi, mis vähendavad mängu väärtust.

Paljud mängud on seoses võiduga. Soov võita arendab lastes vastupidavust ja püsivust, mobiliseerib nende tähelepanu. Kasvatajalt aga nõuavad need mängud suurt tähelepanelikkust ja ettevaatust.

Mängud, kus üks laps lõpuks võidab, tekitavad kergesti hasarti, mis on kahjulik laste närvisüsteemile, erutab neid ja äratab kadedust. Mängu jooksul peab ergutama laste tähelepanu, püüdmist saavutada eesmärki, mis neile on seatud, ent pole vaja õhutada enesearmastust ega kõlba naerda kaotaja üle.

Lapses tuleb äratada huvi kogu mänguprotsessi enda vastu, mitte aga ainult võidu vastu. Lapsed peavad rõõmu tundma ka sõprade edu üle ja mitte väga kurvastama kaotuse pärast.

Mängud didaktiliste mänguasjadega.

Paljude mängude jaoks on vajalikud erilised didaktilised mänguasjad — õõnesklotsid, püramiidid, värvilised kerakesed, kepikesed, mosaiik jt. Iga didaktiline mänguasi seab lapsele mingi ülesande. Kasvataja annab lapsele võimaluse iseseisvalt rakendada mitmesuguseid võtteid, kombineerida. Kui ta ei aseta rõngaid õigesti, siis tal torn ei õnnestu. Ta alustab algusest peale ja on vaimustatud, kui katse lõpuks õnnestub. Kui tarvis on, tuleb kasvataja lapsele appi, juhib ta tähelepanu veale, annab nõu, kuidas teha õigesti.

Kasvataja mõnikord ise pakub mängu mõnele lapsele või lastegrupile. Iga didaktilise mänguasjaga võib teostada palju huvitavaid mänge. Näiteks, lapsi tüütas ära panna ja ära võtta püramiidi rõngakesi. Aga kui anda kahele lapsele kummalegi üks püramiidike ja ütelda: „Katsuge nüüd, kes saab kiiremini koostada püramiidikese," tekib huvi mängu vastu. Lapsed meeleldi veeretavad värvilisi kerakesi, aga mitte alati ei pööra nad sealjuures tähelepanu värvile.

Kasvataja soovitab niisugust mängu: lastel on käes värvilised kerakesed, aga kasvatajal samasugused värvilised lipukesed. Kui ta tõstab punase lipu, veerevad punased kerad; kui ta tõstab rohelise lipu, veerevad rohelised kerad jne. Seda mängu võib keerulisemaks teha; anda signaal mitte lipuga, vaid sõnaga.

Lapsed meeleldi mängivad pirdudega, mosaiigiga, kuid sageli nad laovad välja ühed ja needsamad asjad ja mustrid. Kasvataja võib anda uue teema, teha näite.

Niiviisi kasvataja näpunäited teevad mängu huvitavamaks ja tõstavad mängu didaktilist tähtsust. Didaktilisi mänguasju tarvitatakse ka loovais mängudes. Torn ilustab ehitist, üksteise sisse pandavad kausikesed võivad olla nuku sööginõudeks jne.

Mäng piltidega.

Mängud piltidega — loto, paarispildid jne. on armsad lastele seepärast, et piltide vaatamine on ühenduses laste tegevusega. Väga sageli vaadates pilte mõtlevad lapsed ise välja jutustusi ja mänge. Nad toidavad piltidel kujutatud loomi, võtavad ja söövad puuvilju ja marju, mõtlevad välja jutu poisist, kes sõitis trammis jne. Nad laotavad osa paarispilte toolidele, teise paari samadest piltidest annavad edasi „teatripääsmetena". Iga „vaataja" peab pildi järgi leidma oma koha.

Nende mängude tähelepanelik jälgimine näitab kasvatajale, mis lapsed teavad piltidel kujutatud asjadest. Need mängud selgitavad ka laste individuaalseid erinevusi, nende huve.

Mõnikord kasvataja näitab pilte kõigile lastele, kusjuures lapsed kõnelevad, jutustavad. Kasvataja parandab, täiendab nende jutustusi, aitab lastel võrrelda piltidel kujutatud esemeid, märkida nende sarnasust ja erinevust. Mõnikord loetakse luuletust või lauldakse lauluke vaadatavaist esemeist.

Pärast säärast esialgset tutvumist võetakse ette mäng reeglitega. Mõnikord ühendatakse sääraseks mänguks kõik lapsed, mõnikord üksikud väikesed rühmad. Mõned mängud on individuaalsed, näiteks mäng kokkupandavate piltide või kuubikutega. Kasvataja seletab täpselt ära reeglid, püüab äratada huvi nende vastu ja jälgib reeglite täitmist. Sageli ta ise mängib lastega selleks, et teha mängu huvitavamaks ja arusaadavamaks.

Pildimängudel on kindlad reeglid, mis on ära tähendatud mängude trükitud juhendis. Aga kasvataja võib ise luua ühele ja samale mängule mitmesuguseid variante.

Näiteks paarispildi-mäng nooremas grupis võib seisneda piltide valikus paarikaupa. Nendesamade piltidega võib mängida „ülesannet": lapsele antakse pilt ja tehakse talle ülesandeks leida sellele paarispilt teiste piltide seast, mis on paigutatud toas laiali.

Et teha mängu keerulisemaks, võib lapsele pilti mitte anda, vaid ainult nimetada või näidata.

Vanemas grupis samade piltidega võib korraldada hoopis teise mängu. Näiteks, iga laps saab pildi ja hoiab seda nii, et teised mängijad ei näeks. Nõutakse pildi kirjeldamist, nime nimetamata. Teised lapsed mõistatavad. Esimesena jutustab oma pildist Nadja: „2 jalga, punane hari, tõuseb vara, äratab kõik." — „Kukk," taipasid lapsed kohe. Aga Borja püüdis kirjeldada pilti nii, et oleks raskem mõistatada: „Neli jalga ja nina alati märg." Lapsed jäid mõtlema „Koer!" hüüdis korraga keegi. Kõik plaksutasid käsi.

Umbes samuti võib mängida pildilotot.

Ühed lapsed saavad suured kaardid ja teised väikesed kaardid. Lapsed kordamööda kirjeldavad oma kaardikesi, nime nimetamata, — „annavad mõistatusi". Teised lapsed peavad mõistatama.

Lapsed mõtlesid suure elevusega välja mõistatusi ja lahendasid neid. „Ees on täht," andis mõistatada Jura. Lapsed ei

mõistatanud ära, palusid Jurat jutustada veel midagi. „Huugab," lisas Jura.

„Käib metsa mööda ja murrab puid, ainult seal on ta suur, aga minul on väike, karvane," andis mõistatada Lipa. „Karu," taipasid lapsed kohe.

Mitte kõik lapsed ei suutnud välja mõtelda mõistatusi.

Neid aitas kasvataja, andes neile niisugused pildid, mille kohta nad teadsid mõistatusi.

Väga huvitav on „posti"-mäng. „Kirjakandja" jagas kõigile ümbrikud, milles olid postkaardid. Igaüks pidi liigutusega näitama, mis talle saadeti, teised mõistatasid. Kaartidel olid lennukite, autode, rongide, kukkede jne. kujutused.

Mängud loodusliku materjaliga, mitmesuguste mänguasjade ja esemetega.

Lastel on suur huvi looduse vastu. Nad armastavad korjata oksi, kive, käbisid, tõrusid. Seejuures nad vaatlevad ja võrdlevad, teevad järeldusi.

„Vaata, mul on hiiglasuur käbi, aga siin on ka tilluke!" hüüab Mila. „Kivike sile kui jää," tähendab Galja ja annab kõigile lastele katsuda.

Looduse vaatlemine annab võrdlemisi palju lapse vaatlemisvõimele, mõtlemisele ja fantaasiale. Mängudes loodusliku materjaliga võib õpetada lapsi eritlema värve, vorme, suurusi jm.

Mõnedes didaktilistes mängudes nõutakse lehtede, kivide, käbide sorteerimist, nende loendamist, paarikaupa valimist.

Teistes mängudes lapsed jällegi määravad juurvilju käsikaudu või lilli lõhna järgi. Näiteks kotikesse on pandud sibul, porgand, kartul jm. Laps peab ilma peale vaatamata ütlema, mis ta kotist sai.

Mõnedes mängudes looduslik materjal ühendatakse mänguasjadega.

Galja seadis pirdudest kokku majakese. Aknad ja korstna tegi tikkudest, ümmargused mosaiiktükikesed seadis lillepeenraks lilledega. Puuduvad puud. Jura soovitas selleks võtta kuuseoksi, mis seisid toas, ja aitas üles seada ka puud. „Vaadake, meil on terve pilt, nagu maalitud," lausus ta.

Paljudes didaktilistes mängudes rakendatakse nukke, karusid ja teisi mänguasju ning mitmesuguseid esemeid.

Näiteks, tähelepanu ja mälu arendamiseks soovitatakse niisugust mängu: laual on mänguasjad — nukk, jänes, karu, hobune. Laps kas suleb silmad või keerab selja.

Selle aja sees üks mänguasi kas kõrvaldatakse või muudetakse asjade järjekorda. Laps peab nüüd ära ütlema, missugune mänguasi puudub, või seadma nad endisse järjekorda.

Väga huvitav on mäng, kus nõutakse muusika saatel peidetud eseme leidmist. Heli tugevus näitab, kas laps ligineb või kaugeneb peidetud asjast. See mäng paneb lapse hoolega muusikat kuulama, ilmutama leidlikkust ja taibukust.

Mängud ilma mänguasjadeta ja -vahenditeta.

Mõnedeks mängudeks ei ole vaja mänguasju ega -vahendeid. Nad rajatakse mängijate tegudele ja sõnadele. Need mängud on määratud peamiselt vanemaile ennekooliealistele lastele. Näitena nendest mängudest võib tuua suurepärase rahvamängu „Must ja valge". „Teile saadeti 100 rubla," öeldakse igale mängijale järgemööda, „mida tahate, seda ostke. Musta ja valget ärge ostke. Jah ja ei ärge ütelge." Eksija maksab „trahvi", peab ütlema mõne salmi, laulma laulu jne.

Keeld ütelda kõige tarvitatavamaid sõnu teeb mängu väga huvitavaks ja arendab laste oskust enda üle valitseda, jälgida oma kõnet, valida ütlusi. Niisugune mäng arendab leidlikkust, teravmeelsust.

Üks lastest tahtis osta 100 rubla eest näärikuuse ilustusi. „Aga mis värvi on külmavana?" küsitakse temalt. „Nagu lumi," oskab ta vastata. „Aga mis värvi on lumi?" — „Nagu puuvill."

Veel ühe didaktilise mängu näide, mis on rajatud mängijate tegevusele ja sõnadele.

Metsas jalutuskäigul, kui istuti maha puhkama, pani kasvataja ette mängida „kunstnikke". Igaüks pidi valima, mida ta tahab maalida, ja tegema näo, et ta maalib pilti. Pärast seda igaüks jutustas järjekorras, mida ta maalis. Ilmnes, et igal oli ise pilt. Üks maalis lennuki, mis sel ajal mööda lendas, teine kujutas oma pildil sinist taevast, kõrgeid puid, linnupesi, kolmas — marjulisi jne. Niisugune mäng arendab vaatlusvõimet, fantaasiat, oskust jutustada.

Väga armastatud on lastel m ä n g u d - m õ i s t a t u s e d. Näiteks antakse mõistatuseks mõni loom. Laps peab mõeldud sõna ära arvama küsimuste abil. „Kas ta elab metsas? Suur või väike? Mis ta sööb?" jne. Vastuste järgi on vaja ära mõistatada, missugust looma mõeldi.

Mõned mängud, nagu liikumismängudki, kannavad n a l j a n d i iseloomu. Näiteks mäng „Meie ka" seisneb järgmises: kasvataja jutustab lastele; kui ta peatub, lisavad lapsed jutule: „Meie ka."

„Ma läksin turule." — „Meie ka." — „Ostsin kapsast." — „Meie ka." — „Ja porgandeid." — „Meie ka." — „Panin kastrulisse." — „Meie ka." — „Asetasin pliidile." — „Meie ka." — „Kapsas hakkas keema." — „Meie ka." Tekib üldine lõbus naer.

Mängud lasteaia erinevaile gruppidele.

„Juhend lasteaia kasvatajale" näitab, missugused ülesanded võivad olla laste mitmekesiste gruppide mängudel.

Ülesanded mudilaste mängudes on väga lihtsad: karbikesed suuruse järgi seada, välja valida üht ja sama värvi rõngad, ära

arvata asi katsumise järgi, ära tunda, millel mängitakse — kas trummil või tsimbalil; valida pildikesed paarikaupa, ära arvata, missugune pilt laualt on kadunud, üles otsida mõni nimetatud pilt teiste seas, seada kokku pilt 2—3—4 osast.

Keskmises grupis võivad peale nende olla ka keerulisemad mängud. Selles grupis mängitakse huvitavaid mänge mosaiigiga ja ehitusmaterjaliga, tehakse ehitusi etteantud teemal. Näiteks, lapsele võib anda koostada mosaiigist puu või maja, ehitada ehitusmaterjalist auto, vedur, välja mõtelda ilustus geomeetrilisest mosaiigist.

Kuulmist arendavad need mängud, milles antakse ära arvata, millel mängitakse, korrata trummil lihtsat rütmi, hääle järgi ära arvata, kes kutsus.

Mõnedes mängudes sorteerivad lapsed asju mitmesuguste tunnuste järgi (värv, vorm, suurus), loendavad neid, valivad välja pilte, millele on maalitud „seda, mida võib süüa", või „mänguasju", või „kes lendab". Mõnedes mängudes nõutakse ühelaadiliste asjade võrdlemist. Näiteks lotos „Mitmevärvilised nõud" võrreldakse kruuse, teekanne, koorekanne, jne.

Mõnikord antakse mängus ära määrata, mis mille juurde kuulub (näiteks: ratas — auto juurde, osuti — kella juurde), ära mõistatada pildiga seotud mõistatus.

Vanemas grupis ilmuvad uued mänguliigid, mis arendavad taibukust, aimamist, vastupidavust — kabe, doomino, peamurdemängud.

Selles grupis kasvataja annab sagedamini ehitamise teemasid ja ehitab ise näiteid. Võivad esineda ülesanded, mis arendavad tähelepanu ja mälu, nagu — püstitada ehitis või valmistada ilustus mosaiigist — mälu järele, mitte vaadates eeskujule.

Niisugused mängud, nagu kirbumäng, õngitsemismäng nõuavad lastelt ettevaatlikke, osavaid liigutusi, sunnivad neid teraselt vaatlema ja oma liigutusi jälgima.

Kuulmise arendamiseks korraldatakse mänge, milledes antakse niisuguseid ülesandeid, nagu katsuda ksülofonil mängida mõnd tuttavat, kerget laulukest.

Vanema grupi lastele on väga huvitavad ülalkirjeldatud mängud-mõistatused, niisamuti mängud muinasjuttude ja jutustuste teemadel. Niisuguseiks mängudeks valitakse pildikesi, mis kujutavad sündmuste järjekorda. Laps seab pildid järjestikku, tuletades meelde jutustust. Mõnikord muutuvad niisugused mängud „teatriks". Ühed lastest näitavad pildikesi ja seletavad neid, teised vaatavad.

[1] Плеханов, Письма без адреса, XIV kd., lk. 57. [2] Samas, lk. 58. [3] Samas lk. 63. [4] „Игры народов СССР", сборник. [5] „Вопросы дошкольного воспитания", 1912; Глаголева, Первая детская летняя колония. [6] Горький, О молодежи и детях, lk. 72. [7] Samas, lk. 149. [8] К. Маркс, Капитал, I kd. lk. 321, 8. tr., 1936. [9] Фребель, Воспитание человека, lk. 306. [10] Н. К. Крупская Воспитание коммунистической смены, lk. 58—59. [11] Н. К. Крупская, Воспитание ребенка-дошкольника, lk. 29—30. [12] Ушинский, Человек как предмет воспитания, I kd., lk. 135.

Laste tervise ja füüsilise arengu paranemise indeksid Leningradis.*

Laste vanus	Tööliste lapsed			
	Gundobini andmed Peterburis 1910. a.		Leningradi Moskva raj. lasteaedade andmed 1937. a.	
	Kasv (cm)	Kaal (kg)	Kasv (cm)	Kaal (kg)
Poisid 3 a.	92	12,7	94	15,0
„ 4 „	97	14,1	100	16,8
„ 5 „	104	16,4	108	18,6
„ 6 „	111	17,2	112	20,0
„ 7 „	115	19,0	118	22,7
Tüdrukud 3 a . . .	91	12,5	93	14,7
„ 4 „ . . .	97	14,5	99	17,0
„ 5 „ . . .	101	16,5	103	18,5
„ 6 „ . . .	107	16,8	111	19,7
„ 7 „ . . .	114	19,2	118	22,4

* Ajakiri „Дошкольное воспитание", nr. 11, 1938.

Füüsiline kasvatus.

NÕUKOGUDE LASTE TERVISLIK SEISUKORD JA NENDE FÜÜSILISE KASVATUSE PÕHJAPANEVAD VAHENDID.

Lasteaia kasvatajale usaldatakse vastutusrikas töö — hoolitsus laste tervise ja füüsilise arenemise eest selles vanuses, millal nad eriti vajavad tähelepanelikku hoolitsemist. Väheste aastate kestel — 3.—7. eluaastani — toimuvad lapse organismis väga tähtsad arenemisprotsessid. Elutingimustest ja kasvatustööst neis aastais sõltub suurel määral lapse tervis tulevikus, tema organismi jõud, tugevus.

Ainult Nõukogude riigis on loodud tingimused selleks, et üles kasvatada tervet sugupõlve. Kommunistliku kasvatuse süsteemis on hoolitsusel laste tervise ja füüsilise arenemise eest tähtis koht. Nõukogudemaa noored kodanikud peavad olema tugevad, terved, mehised.

Nõukogude laste tervislik seisukord ja nende füüsilise arenemise tase tõusevad järjekindlalt töörahva materiaalse olukorra paranemisega, kultuuritõusuga. Lk. 115 toodud tabel näitab, et Nõukogude lapsed oma kasvult ja kaalult ületavad tsaari-Venemaa tööliste lapsi. Võrreldakse ühe ja sama linna tööliste laste kasvu ja kaalu 1910. a. ja 1937. a. Üheealiste laste kaalu vahe ulatub kuni 3,7 kg, kasvu vahe kuni 4 cm.

Laste süstemaatiline arstlik uurimine NSVL lasteaedades näitab, et iga aastaga paraneb laste tervislik seisukord, väheneb haigete ja nõrkade laste arv.

Ennekooliealiste laste füüsiline kasvatus läheb kahes suunas. Kasvataja hoolitseb selle eest, et luua lapse arenemisele soodsad tingimused, et

last hoida ja kaitsta kõige eest, mis võib halvasti mõjuda kasvavale organismile. Kasvataja ülesanne seisneb ka selles, et tõsta lapse organismi vastupanu, arendada temas võimet võidelda mitmesuguste haigestumiste vastu, teha teda püsivaks, vastupidavaks. Ennekooliealiste laste füüsilise kasvatuse põhimised vahendid on järgmised:

a) hügieenilise sisseseade organiseerimine;
b) toitmise organiseerimine, nagu see on tarvilik lapse normaalseks kasvuks ja arenemiseks;
d) õige režiim lapsele kodus ja lasteaias;
e) kultuur-hügieeniliste harjumuste kasvatamine;
f) liigutuste arendamine;
g) lapse organismi karastamine.

Selleks et saavutada füüsilises kasvatuses häid tulemusi, on nõutav arsti, kasvataja ja vanemate koostöö. Arst süstemaatiliselt uurib lapsi ja tutvustab kasvatajaid sellega, kuidas arenevad lapsed, millises seisukorras on iga lapse tervis. Ta eraldab nõrku lapsi, annab juhatusi nende režiimiks, toitmiseks. Kasvataja teatab arstile oma tähelepanekuist laste kohta, arutab temaga, kuidas parandada söögiisu, kuidas muuta last rahulikumaks.

Paljudel juhtudel aitab kasvataja tähelepanu vältida haigestumist, leida õige tee lapse tervise parandamiseks. Näiteks, kasvatajà märkab, et laps jääb järjest kõhnemaks. Arst ei leia mingeid haiglasi tunnuseid, mis võiksid olla selle põhjuseks. Kasvataja küsitleb ema ja selgub, et laps süstemaatiliselt ei saa end välja magada, sest et ema on sunnitud teda äratama liiga vara. Laps võeti öögruppi ja lühikese aja jooksul ta paranes.

LASTEAIA REŽIIM.

Õige režiimi tähtsus.

Lasteaias veedavad lapsed suurema osa päevast — harilikult 8—9 tundi. Selle aja kestel nad mängivad, õpivad, magavad, söövad mitu korda. Kasvatajad hoolitsevad selle eest, et lasteaias oleks alati rahulik olukord, lõbus, elav meeleolu, et laste elu oleks hästi organiseeritud. Selleks pannakse maksma kindlakujuline režiim — näidatakse mängu- ja õppetunnid, tunnid jalutamiseks, eineks, lõunaks, uinakuks.

Õige režiim on tarvilik laste tervisele ja normaalseks füüsiliseks arenemiseks. Korrapärane elurütm mõjub hästi närvisüsteemile, lapse organismi tegevusele. Ainult kindlaksmääratud režiimi juures võib edukalt teostada kasvatustööd, õpetada lapsi korda pidama. Lapse närvisüsteemile on omane kerge ärritatavus, kiire väsitavus. Kindla, korrapärase režiimi puudumine või selle rikkumine viib üleväsimusele, närvilisele erutusele, mõjub haiglaselt laste tervisele ja arenemisele.

Tihti lapsed jonnivad, nutavad, keelduvad söögist ainult seepärast, et neid õigel ajal ei pandud magama, ei söödetud, „koormati üle" muljete rohkusega. Aga täiskasvanud tihti ei näe seda või ei saa sellest aru.

Suurepärase näite sellest annab A. P. Tšehhov jutustuses „Griša". Väike Griša tegi esmakordselt elus pika jalutuskäigu tänaval. Teda hämmastas uus maailm: palju inimesi, hobused, lärm, liikumine. Hoidja astus temaga tuttava köögitüdruku juurde sisse, kus tal tuli kaua oodata lämmatavalt palavas köögis.

„Õhtul ta ei saa kuidagi uinuda. Sõdurid vihtadega, suured kassid, hobused, klaasikild, küna apelsinidega, heledad nööbid — kõik see kuhjus hunnikusse ja rõhub ta aju. Ta väänleb ühelt küljelt teisele, lobiseb ja lõppude-lõpuks ei saa oma ärritusest jagu, hakkab nutma. — „Aga sul on palavik", ütleb mamma, katsudes käega ta laupa.

„Millest see võis tulla?"

„Ahi," nutab Griša. „Mine ära, ahi."

„Vist sõi üleliia...“ otsustab mamma.
Ja Griša, keda koormavad uue, äsjaavastatud elu muljed, saab emalt lusikatäie riitsinusõli.“

Koolieelse asutise režiimi suhtes esitatakse järgmised nõuded:

a) režiim peab tagama lastele korrapärase toitluse, normaalse une, küllaldase viibimise värskes õhus, isikliku tervishoiu-reeglite täitmise;

b) režiim peab jätma lastele küllaldaselt aega mängudeks ja toiminguteks;

d) režiim peab kindlaks määrama mitmesuguste mängude ja toimingute õiget järjestust ja vaheldust;

e) režiim peab olema kohandatud laste individuaalseile erinevustele ja nõudeile.

Lapse tegevus.

Lasteaia režiim tagab küllaldase aja mängudeks ja toiminguteks. Lastel peab olema täielik võimalus lõbusalt mängida, vallatleda, joosta, teha igasuguseid liigutusi.

Kasvataja organiseerib lastele huvitava, tegevusrikka elu, mis on tarvilik nende tervisele ja füüsiliseks arenemiseks. Ta jälgib rangesti, et lapse tegevus vastaks ta jõududele, võimalustele ja huvidele, ei luba ületöötamist, mis on eriti kahjulik väikesele lapsele.

Laps ei või ega pea kaua viibima ühes asendis. Ta vajab sagedat liikumiste vaheldust. Pikaajaline seisak ja pikaajaline käimine on lapsele kahjulikud. Ta väsib ruttu paigal istumisest. Niisama tähtis on mitte lubada liigset vaimset pingutust — liiga pikka või liiga rasket jutustust, kino jne. Et vältida väsimust, on väga tähtis õigesti järjestada mängud ja toimingud. Lasteaias män-

gud ja toimingud vahelduvad nii, et üks oleks puhkuseks pärast teist. Kui esimene tegevus on näiteks raamatust lugemise kuulamine või vestlus, siis selle järel antakse lastele võimalus vabalt liikuda, — näiteks korraldatakse liikumismäng. Ja ümberpöördult, pärast seda kui lapsed on joosnud, mänginud, nad puhkavad, kuulates muinasjuttu või vaadates pilte. Seejuures on ülitähtis, et lapsed tunneksid end sundimatult, rahulikult, et nendel oleks hea meeleolu. Pingutusest, masendusest, rahutusest laps väsib palju kiiremini. Halb meeleolu mõjub kahjulikult tervisele.

Tegevused, mis nõuavad suurt pingutust, seatakse nendele tundidele, mil lapsel on kõige rohkem jõudu, — pärast hommikeinet ja päevast uinakut.

Õige toitmine.

Laps on väga liikuv, raiskab palju energiat. Ainevahetuse protsessid toimuvad tal palju intensiivsemalt kui täiskasvanul. Peale selle lapse organism kulutab suure hulga energiat kasvuprotsessile. Seepärast on õige tervislik toitlus väga tähtis. See uuendab mitte ainult lapse jõudu, mis on kulutatud tegevusele, vaid annab ka aineid, mis on hädavajalikud lapse organismi kasvuks ja arenemiseks. Sellega on seletatav lapse võrdlemisi suur söögi tarvidus võrreldes täiskasvanuga. Nelja-aastane laps kaalub umbes 4 korda vähem kui täiskasvanu, aga toitu tarvitab ta ainult umbes 2 korda vähem.

Laps peab saama toitu kindlaksmääratud hulgas. Lasteaiad võtavad aluseks toidunormid, mis on välja töötatud eriteadlaste poolt lapse organismi tõelise nõude alusel. Alatoitlus on lapsele väga kahjulik. See pidurdab lapse korralikku arenemist, nõrgendab teda, soodustab haigestumisi. Aga ka ületoitlus toob

kahju ja võib ka olla haiguse põhjuseks, segab arenemise normaalset käiku.

Toidunormid näitavad mitte ainult toiduhulka, vaid ka ta koostist. Toiteainete peamised liigid — valgud, süsivesikud ja rasvad — antakse lastele kindlaksmääratud hulkades ja proportsioonides. Eriti tähtsad laste lauale on piimasaadused, aed- ja puuvili. Aed- ja puuvili on rikas vitamiinidest — aineist, mis on hädavajalikud lapse organismi tegevuseks, ta tervisele ja arenemiseks.

Lapsed peavad saama koostiselt täisväärtuslikku, maitsvalt valmistatud, värsket, mitmekülgset toitu. Organism assimileerib maitsva toidu paremini, sest see kutsub välja energilisema seedimismahlade eritumise.

Lapse organism vajab korrapäraseid söögiaegu, kavakindlat seedimiselundite rahu ja töö vaheldust. On vajalik, et lapsed saaksid toitu korrapäraselt, teatud ajavahemike järel — $3^1/_2$ kuni 4 tunni tagant. Hommikul peab esimene eine olema mitte hiljem kui üks tund pärast ülestõusmist, õhtueine — $1^1/_2$ tundi enne magamaminekut. Kui laps tõuseb vara üles ja tal tuleb kaua oodata hommikeinet lasteaias, siis on tarvis talle anda kerge hommikeine kodus (piim, puuvili ja muud sellesarnast).

Une tähtsus.

Suur energiakulu, mis iseloomustab enne-koolieälist last, nõuab palju pikemat und kui seda vajab täiskasvanu. Uni annab tagasi ärakurnatud jõu, annab organismile maksimaalse puhkuse. Une ajal toimuvad kõigis keha osakestes väga suured muutused. Lapse tervisele on uni niisama tähtis kui tegevuski.

Ennekooliealine laps peab magama mitte vähem kui 12 kuni 13 tundi, millest $1^1/_2$—2 tundi tuleb päevaseks uinakuks.

Värske õhu vajadus.

Lapse tervisele ja ta korrapäraseks arenemiseks on vajalik veeta võimalikult palju aega värskes õhus. Koolieelses eas märksa kasvab südame ja kopsude võimsus, aga lapse hingamine ja vereringe erinevad veel täiskasvanu omadest. Hingamislihaste puuduliku arenemise tõttu on lapse hingamine pinnapealne. Ülemised hingamisteed on tal kitsamad ja haigestuvad seepärast kergesti. Laps vajab rohkem hapnikku kui täiskasvanu.

Värskes õhus viibimine karastab ja tugevdab last, hoiab ära haigestumisi, mõjub hästi närvikavale, lapse kogu organismi arenemisele. Õhk on lapsele niisama vajalik kui toit ja vesi.

Lasteaias kanduvad mängud ja toimingud võimaluse piirides värskesse õhku. Soojal aastaajal veedavad lapsed kogu päeva väljas, külmal — 3—4 tundi (vaheaegadega). Iseäranis tähtsad on liigutused värskes õhus. Selleks peavad nii soojal kui ka külmal aastaajal olema õues, aias mänguasjad ja -vahendid, mis on vajalikud liikumismängudeks väljas: talvel — kelgud, suusad, labidad, suvel — pallid, keeglid, jalgrattad ja muud.

Lasteaia ruum peab rahuldama hügieenilisi nõudeid värske õhu ja valguse poolest On tarvilik, et tegevus toimuks hoolikalt koristatud toas, ventilaatori või õhuakna lahti olles.

Hoolitsus puhtuse eest.

Väga tähtis on hoolitsus puhtuse eest. Naha puhtusel on eriti suur tähtsus lapsele. Nahk etendab suurt osa vereringes, hingamisel, ainevahetuses, kehasoojuse hoidmisel, organismi kaitses haigestumiste vastu. Et edukalt täita neid tähtsaid funktsioone, peab nahk puhas olema. Lapse nahk

on õrn, kergesti haavatav ja vajab seepärast igakülgset hoolitsust.

Lasteaias valvatakse tähelepanelikult selle järele, et laps oleks puhas. Päevakavas olgu ette nähtud aeg pesemiseks, suu loputamiseks. Vanemailt nõutakse, et nad regulaarselt vannitaksid lapsi, valvaksid juuste, küünte puhtuse järele, et nad hoiaksid lapsi puhastena. Suurt tähelepanu pööratakse riiete ja jalanõude hügieenile.

Lasteaia ruumi koristatakse hoolikalt niiskete vahenditega, et kaitsta lapsi tolmu ja nakkuse võimaluse eest.

Tuleb valvata hoolikalt käimla sanitaar-seisukorra üle.

Lapse organismi karastamine.

Lapse organismi karastamise ja tugevdamise peamised vahendid on päike, õhk ja vesi. Arsti juhatusel ja ta valve all korraldatakse lasteaedades päikese- ja õhuvanne, veega ülevalamist, hõõrumist, suplemist jões. Arst kirjutab ette nende tarvitamise, määrab kindlaks nende kestuse, järjekorra, organiseerimise. Tema eraldab lapsi, kellele on keelatud päikesevannid ja suplemine, või kellele on tarvis lühendada seda aega.

Režiimi muudatused.

„Juhendis lasteaia kasvatajale" on toodud näitlik režiim, mida võib mõnevõrra muuta tingimuste kohaselt. Näiteks, kui lasteaed algab tööd varem või hiljem määratud ajast, siis vastavalt lükatakse edasi tegevuse, lõuna ja muu aeg. Pakase või vihma puhul lühendatakse jalutuskäikude aega, soojal aastaajal aga pikendatakse seda.

Režiimi peab täitma rangelt, aga ilma üleliigse pedantsuseta. Lapsed peavad kindlaks-

määratud ajal sööma, jalutama, mängima ja puhkama. Aga pole suurt viga, kui lapsed huvitava mängu tõttu tulid jalutuskäigult koju mõni minut hiljem. Palju halvem on, kui lapsed, alistudes kasvatajale, ärritatult, vahel koguni pisarais, katkestavad lõpetamata mängu ja halvas meeleolus asuvad lõunastama. Tarvis on elu lasteaias organiseerida nõnda, et pesemine, riietumine ja lahtiriietumine toimuksid ilma pingeta, rahulikult ja võimalikult ruttu. Siis lastel jääb küllaldaselt aega mängudeks ja toiminguteks ja tänu sellele tekib rahulik, lõbus meeleolu. Halvasti organiseeritud lasteaedades on lastel igav, sest et nende aeg kulub peamiselt söömisele, unele, pesemisele ja riietumisele.

Lasteaia režiimi võib veidi muuta mõnede laste suhtes. Näiteks, grupis võib olla nõrku, haigusi läbipõdenud lapsi. Nad vajavad pikemat und, tugevamat toitmist. Ilma teisi lapsi kahjustamata võib lasta sellist last kauem magada, suurendada talle võiportsjoni hommikeinel jms.

Mõnedes lasteaedades ripub esikus laste nimestik, kes rohkem kui teised vajavad jalutamist. Neid lapsi lastakse välja esimeses järjekorras. Magamistoas on ka nende laste nimestik, keda peab varem magama panema ja viimaseina äratama.

Eriti on tarvis arvestada laste individuaalseid erinevusi päikese- ja õhuvannide korraldamisel, suplusel jões, veega ülevalamistel jne. Ühtedele lastele on päikesevannid kasulikud, teistele nad võivad olla kahjulikud. Kuigi neid korraldatakse arsti juhatusel, jälgib kasvataja tähelepanelikult, kuidas päike ja vesi mõjuvad lapse meeleolule, tema söögiisule, unele.

Kasvataja arvestab laste individuaalseid erinevusi ka mängude ja toimingute ajal. Vitja näiteks väsib ruttu, ärritub kergesti. Kasvataja jälgib, et Vitja võtaks osa niisugusest mängust või tööst, mis pole talle raske, ja lõpetaks selle enne teisi lapsi.

KULTUUR-HÜGIEENILISTE HARJUMUSTE KASVATAMINE.

Kultuur-hügieeniliste harjumuste kasvatamise tähtsus.

Lasteaias kulutatakse palju aega pesemisele, söömisele, riietumisele. Selle aja jooksul teostatakse väga tähtis pedagoogiline töö. Kasvataja hoolitsus ei ole suunatud üksnes sellele, et lapsed oleksid puhtad, hästi toidetud. Koolieelses eas on tarvis kasvatada lastes kultuurilisi vajadusi ja harjumusi, armastust puhtuse, korra vastu, hoidlikku suhtumist esemetesse, hoolitsemist korralikkuse ja ilu eest. Koolieelses eas arenevad lapsel harjumused, mis mõnikord kasvavad jäädavalt külge ja püsivad terve eluaja. Lapsi selles eas on kerge õpetada iseseisvalt ennast pesema, riietuma, kultuurselt sööma jne.

Hügieeniliste harjumuste kasvatamine on tarvilik mitte ainult lapse tervisele, vaid sel on peale selle veel väga suur tähtsus ta üldisele arenemisele. Kui laps ennast peseb või kingi nöörib, sooritab ta harjutusi, mis on vajalikud liigutuste arenemiseks. Omandades oskusi, tunneb laps ennast iseseisvamana, kindlamana, tema sõltub vähem täiskasvanuist. Seega rahuldatakse ta aktiivsus, ta püüd tegutseda.

Harjutades last valvama toa puhtuse ja korra järele, hoidma mänguasju, me ühes sellega harjutame teda hoolitsema ümbruse eest. Puhtus ja korralikkus on kunstilise kasvatuse vältimatud eeldused. Niisiis, kultuur-hügieeniliste harjumuste kasvatamine on tihedasti seotud kogu lasteaia tööga.

Kuidas kasvatada kultuur-hügieenilisi harjumusi.

Selleks et õpetada lastele korda, puhtust, kultuurset käitumist, on nõutav kasvataja

süstemaatiline, läbimõeldud töö. Väga tähtis on lasteaia kultuurne õhkkond, täiskasvanute eeskuju.

Täiskasvanute harjumused, maitsed, meeleolu mõjuvad lastesse ja võetakse nende poolt tähelepanemata omaks. Seepärast kõigepealt kasvataja ise peab olema kultuurne, pidama kinni tervishoiu-nõudeist.

Kasvataja peab alati olema puhtalt, ilusasti, korralikult riietatud. Mitte üksnes kasvataja, vaid ka kõik lasteaias töötajad peavad olema kultuur-hügieeniliste harjumuste suhtes kõige valjemate nõudmiste kõrgusel. Kui lapsed näevad, kuidas täiskasvanud hoolikalt ja korralikult koristavad tube, neis kasvab samasugune nõudlik suhtumine endasse, püüe puhtust ja korda säilitada. Kasvataja loob lastes austuse koristaja, koka, lastehoidja töö vastu.

Kasvataja jälgib tähelepanelikult laste välimust, ei luba, et kellelgi oleks määrdinud kittel, puhastamata jalanõud, ärarebitud nööp või pael. Kasvataja jälgib, et igal lapsel oleks puhas taskurätt, ja õpetab lapsi seda õigesti tarvitama.

Iga päev lõunasöögi, pesemise ajal kasvataja jälgib tähelepanelikult igat last, näitab, kuidas hoida lusikat, kuidas pesta käsi.

Lastelt ei või veel nõuda, et nad täidaksid hügieeninõudeid, tundes nende tähtsust. Tarvis on valvata iga lapse järele, püüdes saavutada, et puhtus saaks talle vajaduseks, harjumuseks. Vanemailt ennekooliealistelt lastelt võib nõuda natuke rohkem iseseisvust ja teadlikkust kui nooremailt. Vanemaile lastele kasvataja seletab lihtsalt ja arusaadavalt, kui tähtis on puhtus tervisele, mispärast on tarvis süüa ainult pestud aed- ja juurvilja jms. Heades lasteaedades pesevad vanema grupi lapsed meelde tuletamata käsi, koristavad ise toa pärast mängu. Aga ei tarvitse selleealiste laste võimeid üle hinnata. 6- kuni 7-aastasel lapsel ei või veel olla kindlaid oskusi ja harjumusi. Haaratud mängust või mingist tegevusest, võib laps kergesti unus-

tada hügieenilisi nõudeid. Seepärast on nõutav ka vanemas grupis kasvataja tähelepanelik järelevalve ja juhatus.

Väga tähtis on see, eriti alguses, et pesemise, riietumise protsess iseenesest näiks lastele huvitavana. Selle kohaselt korraldatakse lasteaias hoolikalt sisseseadet: ilusasti kaetud lõunalaud, ilusad pesulauad jms.

Nagu kogu töös, nõnda ka kultuur-hügieeniliste harjumuste kasvatamisel on tarvis arvestada lapse emotsionaalsust, tema püüet ereda, uue, ilusa järele.

Mõned mängud võivad olla abiks harjumuste kasvatamisel. Näiteks, lapsed riietavad ja võtavad riidest lahti oma nukke ja sel kombel harjuvad nööpe kinni panema ja lahti tegema, paelu siduma. Mitmekordseil kordamistel kujunevad lapsel harjunud liigutused, mida ta võib teha suurima jõu kokkuhoiuga, kergusega.

Huvi kasvatamiseks hügieeniliste nõuete täitmise vastu, puhtuse ja korra vastu on väga kasulikud raamatud, pildid, aloskoop, nukuteater. Lõbus film või jutt jätab lapsesse palju sügavama mulje kui kuiv, moraliseeriv jutuajamine.

Näiteks lastele loetakse Tšukovski „Moidodõr'i". Sõnade puhul — „Oh sina määrdunud, oh sina jälk, pesemata põrsas! Nina all sul tindiplekk, kaela peal saapaviks . . ." — mudilased hakkavad silmitsema ennast ja seltsimehi. „Kas mina olen puhas? Vaadake, olen ma tõesti puhas?"

„Oh sina tahmase näoga plika!" pöördub viieaastane Niina oma sõbranna poole, „tsiteerides" Barto raamatut, — „kus sa käed nii ära määrisid? Või oled ära kõrbenud?"

Hügieeniliste nõuete täitmine on sunduslik lapsele ka siis, kui ta seda ei taha. Mõnikord on laps laisk pesema käsi, koristama mänguasju. Kasvataja tuletab talle seda meelde, mõnel juhtumil abistab last, ent ei luba korrarikkumist. Suur tähtsus seejuures on kasvataja autoriteedil.

Laste kogunemine.

Igapäevane hommikune laste vastuvõtt on väga vastutusrikas silmapilk lasteaia elus. Väikesele lapsele, kes on vastuvõtlik, kergesti alistuv igasugusele meeleolule, on väga oluline kohe sattuda organiseeritud, rahulikku olukorda. Laste tuleku aeg määratakse täpselt kindlaks. Kõigi laste kogunemiseks määratakse umbes tund aega.

Kui kogunemine toimub siseruumis, siis esikus peab valvet hoidja. Ta valvab selle järele, et iga laps sisse astudes pühiks jalad puhtaks, talvel — raputaks lume maha. Raskusi sünnitavail juhtudel tuleb ta lastele appi, iseäranis väikestele lastele. Laps võtab riietustoas oma üliriided ült ja riputab nad oma varna, paneb kitli selga, vahetab jalanõud ja astub rahulikult grupituppa. Kasvataja astub tihti riietustuppa, et võtta vastu lapsi, rääkida vanematega.

Astudes gruppi tervitab laps kasvatajat ja teisi lapsi. Kasvataja võtab ta lahkesti vastu, rahulikult ja sõbralikult esitab talle mõned küsimused. Lapsed peavad end pesema hommikul kodus ja tulema lasteaeda päris puhtalt. Aga kui kellelgi juhtuvad olema mustad kõrvad või käed, peab ta ennast hoolikalt pesema. Ärarebitud nööp õmmeldakse kohe külge.

Kasvataja püüab luua lastel rahuliku, erksa meeleolu terveks päevaks. Seepärast ta väldib neil tundidel kärarikkaid toiminguid ja mänge, mis väsitavad ja ärritavad lapsi, aitab igal lapsel leida endale huvitava tegevuse. Hommikutundidel töötavad harilikult korrapidajad: kastavad lilli, söödavad kalu ja linde, aitavad kasvatajal valmis panna tegevusmaterjali. Teised lapsed sel ajal mängivad, vaatavad pilte, joonistavad.

Rahulikes mängudes ja toiminguis veedetakse aeg hommikeineni. Keskmise ja vanema grupi lastega korraldatakse enne einet hommikust võimlemist.

Kui laste kogunemine toimub värskes õhus, siis seal kasvataja niisamuti võtab vastu igat last, jutleb temaga ja ta emaga, aitab lapsel leida endale tegevust. Pärast lähevad kõik lapsed organiseeritult majja.

Näiteks möödub päev ühes lasteaias järgmiselt. Hoidja võtab lapsi vastu riidehoiuruumis. Ta leiab igaühe jaoks lahke sõna, tervituse. „Las ma aitan sul lahti riietuda," paneb ta ette Valjale, „aga sina, Lenotška, aita Vasjat salli lahtisõlmimisel." Leena täidab hoidja ettepaneku. Aga silmates seda hakkavad teised lapsed ka aitama üksteist. Uks palub teha nööbi lahti, teine — sõlmida lahti nööri. Lapsed aitavad heameelega ja sundimata üksteist, jutustades oma lapseelu sündmustest. Diina teatab lastele, et temale osteti nukk, aga Vladik kiitleb tuletõrjemasinaga, kinnitades, et see „kustutab tulekahju" ja et see on kõige parem mängukann. Tolja ei taha täna lahkuda emast. Sel ajal kui riidehoiuruumi astunud kasvataja jutleb emaga, peidab ta ennast ema selja taha. Kasvataja paneb seda tähele. „Aga kus on siis Tolja?" küsib ta, „tema täna vist ei tulnud, aga täna tuleb muusika, mida ta nii väga armastab. Väga kahju!" Seal ilmub peidust nähtavale Tolja, kes on üliõnnelik, et oskas nii hästi ennast peita. Kõik naeravad lõbusalt.

Naeratavad, rahulolevad, rahulikud lapsed lähevad grupituppa. Siin kasvataja aitab igaühele leida huvitava mängu, huvitava tegevuse.

Palju lapsi on kogunenud raamatute ja illustreeritud albumite ümber. Et vältida tungi, suunab kasvataja laste tähelepanu Petja, Kostja ja Nataša valmistatud „lennukeile". „Kas soovib keegi lennata?" Soovijaid on palju ja nad meelsasti lähevad „lennuretkele". Kaks lastegruppi mängib nukkudega „lasteaeda". Nad vaidlevad nõude pärast. Kasvataja aitab lastel kokku leppida ja lapsed jätkavad mängu koos. Kaks poissi longib ümber, tundes igavust. Kasvataja ütleb neile: „Vaadake, kuidas lapsed mängivad „lasteaeda"!" Pöördudes Vitja poole, kes hoiab käes looka ehitusmaterjalide kogust, ta tähendab: „Võib-olla sa mängid neile midagi?" See ettepanek kisub Vitjat kaasa. Ta tuleb muusikandina „lasteaeda" parajasti sel ajal, kui seal pühitsetakse „Valimisi Ülemnõukokku", ja ta „muusika" sobib hästi. Ja Mišal aitab kasvataja ühineda lastegrupiga, kes mängivad „lennukeid". Nii möödub aeg elavas tegevuses tähelepanematult kuni eineni. Algab mänguasjade koristamine. Kasvataja otsib võimalust ka seda teha huvitavaks ja põnevaks. „Inna, pane masin garaaži, ära jäta niisama, muidu võib teine masin talle otsa sõita, nii et mõlemad purunevad." — „Vitja, tramm tuleb panna trammiparki, siia vaibale, siin on liin."

Kõik mänguasjad on paigal. Lapsed hakkavad järjekorras ennast pesema.

Pesemine.

Lasteaias pesevad lapsed end päeva jooksul mitu korda: iga söögiaja eel pesevad nad käsi, pärast lõunasööki loputavad suud, lasteaias ööbijad puhastavad hambaid, vastu ööd pestakse jalad, pesevad poole kehani. Peale selle pesevad lapsed käsi pärast käimla kasutamist jne.

Pesemise jaoks luuakse mugav ja kena sisustus: madalad, laste kasvule sobivad pesulauad või veel parem veekraanid laiade alustega. Neid peab olema mitu tükki, et ei tekiks järjekorda. Last väsitab ja ärritab tegevuseta ootamine. See tekitab asjatut pinget, mis võib esile kutsuda vallatusi, pisaraid, erutust. Igal lapsel on oma käteräti-nagi ja riiulike seebi, klaasikese ja hambaharja jaoks. Niihästi pesulauad ja riiulid kui ka käterätid on alati laitmatult puhtad ja kena, korraliku ilmega. Riiulid märgitakse piltidega või mingite märkidega, näiteks geomeetriliste kujunditega. Piltide tähtsus seisneb mitte ainult selles, et lapsed tunneksid oma riiuli ära, vaid ka selles, et teha riiulit kenamaks. Pesulaua kõrval ripub peegel, et laps võiks vaadelda ennast ja seada korda oma riietus.

Juura tuli esmakordselt lasteaeda. Enne einet soovitatakse tal pesta käed. Väga võimalik, et käte pesemine tundub talle ebameeldiva kohustusena. Aga ta näeb temale määratud riiulit ilusa pildikesega, millele on joonistatud lennuk. Läikivas seebikarbis lebab seep mängukanni — jänese kujul. Juura võtab heameelega seebi ja matkib kasvatajat, kes näitab, kuidas tuleb käsi pesta.

Hari, pulber, käterätt on igal lapsel ainult individuaalseks kasutamiseks. Kasvataja seletab vanemaile lastele, miks igaühel peab olema oma käterätt, miks ei tohi puhastada hambaid võõra harjaga.

Pesuruumis kasvataja valvab, et lapsed peseksid käed puhtaks, kuivataksid neid hästi, riputaksid käterätid korralikult üles. Nataša pesi käed, kortsutas oma käteräti kägarasse ja kuivatas

käed hooletult. Kasvataja seda märgates räägib lastele teisest tüdrukust: „Vaadake, lapsed, kui hästi Maia kuivatab käsi." Nataša vaatas Maiale, tõmbas oma käteräti sirgeks ja hakkas uuesti käsi kuivatama. Järgmisel korral kasvataja tegi noomituse Natašale tema hooletuse pärast ja sundis teda käterätti korralikult kokku panema.

Noorema grupi lapsi tuleb algul aidata pesta ja kuivatada käsi. Aasta lõpuks, kui kasvataja suhtub sellesse tähelepanelikult, oskavad harilikult kõik lapsed käsi pesta ja neid hästi kuivatada. Keskmise ja vanema grupi lapsed peavad seda tegema iseseisvalt. Aga kasvataja järelevalve on vajalik ka neis gruppides, eriti mõnede laste suhtes.

Toitmine.

Toitmise õigesti organiseerimisel on suur tähtsus lapse tervisele. Hügieeniline ümbrus, rahulik meeleolu söögi ajal aitavad kaasa toidu paremale seedimisele. Ja vastupidi, hea, toitev lõuna võib tuua vähe kasu antihügieenilises ümbruses. Just koolieelses eas kasvatatakse kultuurse söömise harjumused: lapsed õpivad söögi ajal lauas korda pidama, korralikult sööma, mitte raasutama, mitte üle ajama, korralikult ja õigesti kasutama lusikat, kahvlit, suurätti. Nad kuulevad, et ei tohi süüa võõra lusikaga, võõrast taldrikust.

Mõned lapsed, kes on äsja astunud lasteaeda, ei oska süüa iseseisvalt. Kodus on nad harjunud sellega, et täiskasvanud neid söödavad. Niisuguseid lapsi õpetatakse vähehaaval iseseisvusele. Alguses nad söövad iseseisvalt ainult osa lõunat, lõpetavad selle kasvataja või hoidja abiga. Seda tuleb teha, et last mitte liiga väsitada, et temal ei kaoks söögiisu. Seltsimeeste eeskuju mõjul hakkavad lapsed enamasti lühikese aja jooksul iseseisvalt sööma. Siiski vajavad mudilased tihti täiskasvanute abi: lõigata paladeks pannkoogid või kotletid jms.

Enne söömist korraldavad täiskasvanud toa, tuulutavad, pühivad puhtaks.

Lauda katavad ka lapsed. Harilikult see töö meeldib neile.

Noorema grupi kasvataja mõnikord küsib: „Kes mul aitab lauda katta?" Soovijaid leidub alati küllaldaselt. Panna lauale taldrikud ja tassid, seada kohale lusikad, panna lauale leib — see on väga huvitav tegevus, millega lapsed matkivad täiskasvanuid. Suurema osa sellest tööst teevad ära täiskasvanud, aga laste abil on suur kasvatuslik tähtsus: lapsed harjuvad seltsimeeste eest hoolitsema, korda pidama.

Keskmises ja vanemas grupis eraldatakse söögitoa korrapidajad. Iga päev peab 2 last järgemööda korda, korrapidamise järjekord tähendatakse ära märkidega — pildikestega, geomeetriliste kujunditega.

Kaks korrapidajat teeb ettevalmistusi lõunasöögiks. Näib, et nad on väga huvitatud oma tööst, nii tõsised ja rahuldatud on nende näod. Nad katavad laua puhta linaga, asetavad lilled lauale. Mitte kaugel lauast seisab madal nõudekapp. Selles on eraldatud panipaigad söögi- ja joogiriistade jaoks, kahvlite, lusikate, suurättide jaoks. Korrapidajad võtavad vaevata madalailt riiuleilt taldrikud ja asetavad need ettevaatlikult lauale. Nad teavad, et taldrikud võivad katki minna, kui neid kukkuda lasta. Iga tooli kohta pannakse taldrik, seatakse lusikas, kahvel, suurätt. Loetakse, kui palju läheb tarvis kohti.

„Tolja, sina ei pannud lusikat ja kahvlit õigesti," märkab korraga Liida, „on tarvis panna paremale. Kas siis selle käega süüakse?" Segadusse sattunud Tolja käib kõik platsid läbi, proovib, missuguse käega sobib võtta lusikat, ja parandab vea. Sel kombel korrapidajad harjutavad endid loenduses, parema ja vasaku poole tundmises, neil kasvab osavus, korralikkus, hea maitse.

Sel ajal kui korrapidajad katavad lauda, pesevad teised lapsed käsi. Kui kõik on valmis, istuvad lapsed rahulikult lauda, igaüks omale kohale.

Vallatumaid lapsi püüab kasvataja panna istuma enese ligidale, riiukukki ei panda istuma kõrvuti. Toitu tuleb jagada nii ruttu kui võimalik, sest lastel on kärsitu soov maitsta suppi, mis meelitab neid oma ilme ja

lõhnaga. Pikk toidu ootamine on neile ebameeldiv, selliseil juhtudel kaob söögiisu, lapsed ärrituvad, söövad halvasti ja lõuna toob vähe kasu. Seepärast tõstab ja jagab kasvataja hoidja abiga ruttu lõunat, kusjuures ta annab ennem pikalise söömisega lastele, et mitte kinni pidada teisi.

Lauas luuakse rahulik, sundimatu olukord. Kõvasti rääkimine, lärm on lauas lubamatud. Aga absoluutse vaikimise nõue eine ja lõuna ajal, mis vältab üsna kaua, on täiesti ülearune; sunnitud kauane vaikimine loob pinget ja mõjub halvasti laste meeleolule. Niikaua kui laps mälub toitu, peab ta vaikima. Aga söögi jagamise ja kahe söögi vaheajal võib tasaselt rahulikult jutelda.

Kasvataja näitab, kuidas hoida kahvlit ja lusikat, kuidas tarvitada suurätti, ja on ise lastele eeskujuks. Ta õpetab lapsi sööma, ruttamata, hästi toitu mäludes, ja valvab teraselt puhtuse järele. Kui laps kogemata kallab kohvi või suppi lauale, pühitakse laud kohe puhtaks. Kasvataja juhib laste tähelepanu sellele, kellel on laud puhtas, ja kes on raasutanud. Märgib: „Vova on juba õppinud puhtalt sööma." Lõppude-lõpuks lastel kujuneb tarvidus puhtuse järele, nad ise pühivad laua puhtaks, kui kogemata kallavad teed või suppi lauale.

Mõnikord juhtub lasteaedades olema hellitatud lapsi, kes jonnivad söögi ajal, kes on harjunud sobitamise ja palumisega. Niisuguseile lastele mõjub seltsimeeste eeskuju hästi. Isuga mäluvate naabrite ilme tõmbab ka neid kaasa. Peale selle on tarvis neid vähehaaval õpetada kõik ära sööma ilma jonnimata. On parem anda niisugusele lapsele veidi väiksem portsjon, aga saavutada seda, et ta kõik ära sööks. Kui ta loobub harjumusest sööki järele jätta, suurendatakse portsjonit. Jonnist on tarvis eraldada juhud, mil laps tõesti ei söö mõnd toitu või on tal haiguse tõttu halb isu. Neil juhtudel, kokkuleppel arstiga, võib anda lapsele teist sööki.

Mõnel juhul on vaja kasvataja pikaldast, kannatlikku tööd, et õpetada last

sööma harjumatut, mittearmastatud, ent kasulikku toitu.

„Poiss Donja ei söönud kunagi mannaputru. Kui esmakordselt anti eineks mannaputru, kattis ta silmad kinni ja istus nii kinniste silmadega kogu aja. Olga Ivanovna püüdis teda mõjutada, kuid tagajärjetult. Tuli anda talle teist sööki. Järgmisel korral valmistati putru aedvilja-kastmega. Ta andis Donjale veidi putru ja palju kastet. Donja maitses ja hakkas vähehaaval sööma putru.

Et lapsi ei olnud õpetatud juurvilja sööma, andsime meie alguses porgandeid peenendatult *."

„Vova ei võtnud võid suhu. Mina andsin talle võid pudruga, makaronidega, kartulitega. Kui eineks olid võileivad, määrisin ma ise ta jaoks võid saiale ja panin suure tüki juustu peale. Nüüd ta sööb võid heameelega **."

Niisugune kasvataja tähelepanu lapse suhtes annab suurepäraseid tulemusi: laps sööb isuga, vabaneb märkamatult liigsest toidu valimisest, on heas meeleolus.

Vastupidi, tähelepanematus, formaalne suhtumine lapsesse kutsuvad välja kangekaelsust, pisaraid.

Tonja ei salli silmaotsas herneid. Kasvataja, kes seda ei tea, kes ei tea, et Tonja on väga kangekaelne, ütleb talle kuivalt: „Jätkub, Tonja, jonnimisest, söö kõik ära!" Tonja istub kangekaelselt, puudutamata herneid. Genja pöördub tema poole: „Sina saad teist sööki viimasena." Tonja haavus ja lõi Genjale valusasti näkku.

Kui kasvataja oleks ilmutanud lapse suhtes suuremat peenetundelisust, seda juhtumit poleks ehk olnud. Oleks pidanud, nagu eelmistes näidetes, pakkuma tütarlapsele vähendatud portsjoni, rääkima temaga lahkesti, mitte lubama pilkeid.

Magamine.

Lapse tervisele kõige kasulikum on magamine värskes õhus. Talvel vajatakse selleks spetsiaalset sisseseadet: kinnist veran-

* Kummikombinaadi lasteaed, Jaroslavl.
** Moskva Sokolniku linnaosa lasteaed nr. 19.

dat või katusealust, karusnahkseid või vateeritud kotte. Kui lapsed magavad toas, peavad seal ventilaatorid lahti olema, sooja ilmaga — aknad.

Algajale kasvatajale näib laste magamapanek palju raskema tööna kui mängu või tegevuse juhtimine. Lapsed mängivad või kuulavad muinasjuttu ilma ühegi sunduseta, sest et see on neile huvitav. Aga magada paljud lapsed ei taha, nad alistuvad ainult kindlaksmääratud korrale, kasvataja autoriteedile. Seepärast on iseäranis tähtis hoolikalt organiseerida laste päevane magamine.

Magamistoas luuakse võimalikult rahulik olukord, mis kallutab puhkusele.

Kohe esimesel lasteaias viibimise päeval pannakse magamamineku reeglid kehtima ja teostatakse kindlalt: magamistuppa tullakse rahulikult, rääkida seal ei tohi, — kui tarvis midagi küsida, siis tehakse seda üsna tasa, et mitte teisi segada. Kasvataja jälgib end, et mitte tõsta häält, et mitte teha järske liigutusi. Magamamineku ajal on kategooriliselt keelatud võõraste sissetulek ja täiskasvanute rääkimine.

Harilikult lapsed jäävad ruttu magama, kui on loodud rahulik olukord. Siiski leidub lapsi, kes uinuvad suure vaevaga, mõnikord segavad teiste und. Niisugust nähtust võib seletada kas sellega, et laps ei ole harjunud päeval magama, või lapse kõrgendatud ärritatavusega, närvilisusega. Sel juhul vajab laps rohkem puhkust kui teised. Tähtis on õpetada teda uinuma päeval. Kasvataja jälgib teda kogu päeva kestel, ei anna talle võimalust ärrituda, enne magamaminekut püüab teda rahustada, nõuab, et ta lamaks vaikselt.

Une vajadus pole eri vanuses lastel ühtlane. Mudilased magavad päeval 2 tundi, vanemad lapsed 1—1½. Aga ka ühes ja samas grupis võib olla lapsi mitmes eas, mitme füüsilise arenemise tasemel. Vanemail lastel, tugevail ja terveil, võib lubada tõusta veidi varem, tasa riietuda ja väljuda magamistoast, seltsimeeste und segamata.

Kasvataja õpetab lapsi iseseisvalt lahti riietuma, riidesse panema, riietega hoolikalt ümber käima. Nooremas grupis vajavad lapsed veel palju täiskasvanute abi. Aga siiski võtavad nad ise osa riietest ära ja panevad ülle. Lastel on tugev püüe iseseisvusele, mis leiab kasvatajalt toetust. „Kas aidata sind, Vitja?" küsib kasvataja. „Mina ise," vastab kolmeaastane Vitja tähtsalt, hoolega endale sukka jalga tõmmates. Vähehaaval lapsed hakkavad ennast riietama ja riidest lahti võtma iseseisvalt, ruttu ja osavasti. Vanemad lapsed panevad ennast riidesse ja võtavad riidest lahti iseseisvalt, tarvitades abi ainult nööpide kinnipanemisel ja paelte sõlmimisel.

Kasvataja määrab kindlaks teatud korra riietumisel ja lahtiriietumisel. Esiteks lapsed võtavad ült kleidid, ülikonnad ja jalanõud, siis pesu, siis sukad. Kasvataja aitab kingad lahti nöörida, nööbid selja pealt lahti võtta. Pesu ja kleidid-ülikonnad riputatakse korralikult üles või seatakse toolile, jalanõud pannakse niisama korralikult tooli kõrvale. Riietudes lapsed ise panevad endale sukad jalga, pesu selga, kasvataja käib ümber ja aitab nööpe kinni panna, seejärel lapsed panevad kingad jalga ja kleidid-ülikonnad ülle. Mudilasi aitab hoidja.

Jalutamine.

Jalutuskäigule tuleb lapsi viia rahulikus meeleolus. Seepärast organiseeritakse jalutuskäigule minek hoolikalt. Seatakse sisse mugav riidehoiuruum, kus kõik on pandud käepärast selleks, et aidata last riietumisel, arendada temas korralikkust, hoidlikku suhtumist esemeisse. Riidehoiuruum peab olema valgusrikas, avar, peab looma oma meeldiva ilmega lastes hea meeleolu.

Igal lapsel on oma nagi, riiul peakatte jaoks, kalosside panipaik. Riidehoiuruumis asetsevad pingikesed ja toolid, et lapsed

istudes paneksid kalossid jalga ja vahetaksid jalanõud. Kindlaksmääratud kohal on saapa- ja riideharjad.

Soojal aastaajal läheb riietumine ja lahtiriietumine ruttu, aga talvel kulub sellele üsna palju aega. Kasvatajat abistab hoidja, et riietumine ei veniks liiga pikale ega lüheneks jalutuskäigu aeg. Vanemad lapsed riietavad end ja võtavad lahti iseseisvamalt, aga ka neid tuleb abistada nööpide kinnipanemisel, salli lahtisõlmimisel jms.

Lasteaedu tuleb ehitada ja organiseerida niisuguseil maaaladel, kus on olemas puiestikke, või seal, kus võib eraldada platsi nende istutamiseks. Plats peab olema avar, väikese puust katusealusega ühes ääres, mis kaitseks vihma ja palavail suveilmadel päikese eest. Platsile ehitatakse hoiuruum mänguasjade ja töövahendite jaoks (ehitusmaterjal, kelgud, labidad ja muud). Kui platsil asetseb kuur, kaev, prügikast jne., siis peab see kõik olema eraldatud laste platsist tara või hekiga. Kui lasteaial ei ole maad, siis minnakse jalutuskäigul lähedalolevale puiesteele, aeda, parki. Sel juhul on tarvis kaasa võtta mänguasjad ja -vahendid. Nende jaoks tehakse kerged kantavad alused, vankrikesed.

Jalutuskäigu ajal *organiseerib kasvataja tegevust ja mänge, valvab seal järele, et kõigil lastel oleks lõbus, et tekiks reibas, elav meeleolu.*

Lapsed väsivad ruttu, nende närvikava erutub kergesti. Seepärast organiseeritakse mängud ja toimingud nii, et võimalikult säästa laste jõudu, neid hoida tüdimuse eest ja siiski anda kõike vajalikku füüsiliseks ja vaimseks arenemiseks. *Kasvataja jälgib tähelepanelikult, et lapsed ei väsitaks endid üleliia, ei teeks endale liigutustega liiga, puhkaksid,* istudes pinkidel või mõne rahuliku toimingu juures. Suvel on tarvis valvata, et lapsed ei jookseks ega mängiks liiga palju päikese käes, ja talvel, et neil külm ei hakkaks. Külmetuvaid lapsi saadetakse tuppa sooja.

Kui lapsed lähevad jalutuskäigule kohe pärast tegevust, siis neile antakse kõigepealt võimalus vabalt mängida, vallatleda.

Mängud ja toimingud kinnises ruumis.

On tarvis, et toimingud korraldataks hoolikalt koristatud toas, mille ventilaator või õhuaken on avatud. Tähtis on ka valvata korraliku valgustuse järele, eriti nende toimingute puhul, mis nõuavad silmade pingutust: joonistamine, lugemine, väljalõikamine ja muud. On lubamatu, et lapsed joonistaksid või töötaksid kusagil pimedas nurgas. Ennekoolieälise lapse luustik võib kergesti kõverduda, seepärast ei tohi kasvataja lubada lapsel väära hoiakut. Esimesest aastast peale pannakse maksma kõigi tegevuste organiseerimise juures kindlad reeglid: näiteks, joonistada võib ainult laua taga, teatud hoiakus — istuda sirgelt, küünarnukid hoida laual, aga mitte rippuvas asendis.

Rahulik, rõõmus meeleolu mängude ja toimingute ajal on vältimatu tingimus. Seepärast töötab kasvataja hoolikalt enese kallal, et omandada rahulikku, ühetasast tooni, autoriteetsust ja ühes sellega ka lõbusat sõbralikku maneeri laste kohtlemisel.

Kõigi toimingute ja mängude kestel kasvatatakse lastes kultuursust, korra, puhtuse harjumusi. Mänguasjad ja -vahendid peavad alati olema laitmatus seisukorras. Hea kasvataja ei luba seda, et tema grupis oleks katkisi mänguasju või seinal ripuks rebenenud pilte. Kui mänguasi nõuab väikest parandust (näiteks ratas külge lüüa), siis kasvataja parandab selle ise laste juuresolekul, ta ise kleebib kokku rebenenud raamatu. Sel viisil edeneb lastes hoidlik suhtumine esemeisse. Ja vastupidi, juba väikseim hoolimatus võib rikkuda asja. Kasvataja näiteks võttis pliiatsi ega pannud seda tagasi omale kohale. Pliiats läks kaotsi. Tornikesel puudub kettake. Kasvataja ei taha või tal pole aega seda otsida. „Olgu, küll pärast leiame." Ja nii seisabki riiulil poolik tornike.

Niisugune kasvataja ei saavuta kunagi, et lapsed koristaksid mänguasju ja valvaksid selle järele, et nad oleksid terved.

Väga tähtis on, et lapsed ise hoolitseksid toa puhtuse, ilusa sisustuse, mänguasjade ja -vahendite korraliku hoidmise eest. Juba oma esimesel lasteaias viibimise päeval saab laps teada niisugused reeglid: võib võtta igat mänguasja, aga see tuleb tingimata panna tagasi omale kohale ja tarvitada teda tuleb korralikult; pärast tegevust tuleb tuba alati koristada, vahendid ära panna: igaüks hoolitseb selle eest, et tuba oleks puhas ja ilus.

Vanema ja keskmise grupi lapsed abistavad kasvatajat töö ettevalmistamisel: asetavad paberi joonistamiseks valmis, panevad pliiatsid aluseisse jms. Pärast tööd pannakse kõik kohale.

Mõnikord korraldavad kasvatajad ühes lastega koristuse: lapsed pesevad mänguasju või korraldavad looduse nurgakest. Lapsed väga armastavad selliseid toiminguid, — neil on lõbus sulistada vees ja pärast väga meeldiv vaadata puhtaid mänguasju, mida nad ise on puhtaks pesnud.

Organiseerides niisugust tegevust, arvestab kasvataja alati laste jõudu ja võimalusi ja nende huve. Lapsed tõmmatakse kaasa iseenda teenimisele ainult pedagoogilise eesmärgiga. Endastmõistetavalt vastutavad ruumide korrashoiu ja puhtuse eest täielikult täiskasvanud. On täiesti lubamatu, et laste jõuga tehtaks mingi osa koristaja tööst.

Niiviisi kogu lasteaia elu, kõik mängud ja toimingud aitavad kasvatada kultuurseid ja hügieenilisi harjumusi.

LIIGUTUSTE ARENDAMINE.

Liigutuste tähtsus lapse arenemises.

Ennekooliealisel lapsel on suur tarvidus liigutuste järele, mis on vajalikud tema õigeks arenemiseks. Koolieelses eas are-

nevad tunduvalt luu-liigeste ja motoorsete närvide süsteem, kasvab ja areneb kiiresti lihastik, esimeses järjekorras suured lihased. Kasvab juurde lihaste mass, tiheneb lihaskude. Neil aastail omandab laps elus tarvilikud põhiliigutused — kõnni-, jooksu-, hüpete, ronimise ja tasakaaluhoidmise liigutused. Kuid laps ei ole veel suuteline kuigi suureks lihaste pingutuseks, ta väsib kergesti.

Liigutused avaldavad suurt mõju kasvavale organismile. Kui laps mängib, jookseb, on jala-, käte- ja kerelihased tegevuses. Lihaste tegevus kutsub esile vere suurema juurdevoolu, mis suurendab luude ja nende külge kinnitatud lihaste toitmist.

Liigutused tugevdavad hingamiselundite tegevust: lapse hingamine, harilikult väga pinnapealne, muutub sügavaks, kopsudesse tungib suuremal hulgal hapnikku, suureneb ainetevahetus. Sellega kasvab söögiisu, toit omandatakse paremini.

Liigutused soodustavad ka kesknärvikava arenemist.

Ent liigutused on väga tähtsad mitte ainult lapse tervise ja ta füüsilise arenemise seisukohalt. Nad distsiplineerivad lapsi, aitavad kaasa tahte ja iseloomu arenemisele. Näiteks, tasakaalu hoides tuleb kõndida maaslamaval palgil. Esimesel korral tunneb Valja veidi hirmu, aga ta ei taha jääda teistest lastest maha ja astub vahvalt palgile. Kogu ta tähelepanu on koondatud sellele, et mitte kukkuda, mitte vääratada. Järgmisel korral aga jookseb ta palgil julgelt ja lõbusalt.

Niiviisi laps õpib valitsema oma liigutusi, temas kasvab usk oma jõusse, julgus, osavus, oskus olla liigutustega kokkuhoidlik.

Koolieelses eas lapse luustik kord-korralt kõveneb, küllastub sooladest, luustub. Aga luustumisprotsess ei jõua koolieelses eas veel kaugeltki lõpule, lapse luud alluvad veel kergesti muudatustele. Seepärast on vaja tähelepanelikult jälgida lapse keha hoiakut, tema liigutusi.

Vahendid liigutuste arendamiseks.

Liigutuste arendamise põhimine vahend lasteaias on liikumismängud. Mängus füüsilised harjutused võtavad huvitava kuju, saavad kaasakiskuva sisu. Näiteks, ronimise harjutusteks antakse lastele rootsi sein. Mängudes on ta vahel tuletõrjeredel, mida mööda ronivad üles tuletõrjujad, vahel puud, mille otsas istuvad oravad ja ahvid, mõnikord laeva mast.

Mängu kui füüsilise kultuuri vahendi suurest tähtsusest ütleb tuntud vene pedagoog, väljapaistev eriteadlane füüsilise kasvatuse alal P. F. Leshaft:

„Mängud on niisugune harjutuste vorm, mis on seotud ülendava lõbutundega: mäng sooritatakse võimalikult suure osavusega ja kindlaksmääratud ning üha keerulisemaks muutuvate reeglite kohaselt. Kasvatuse suhtes on mängudel väga suur tähtsus[1]."

Peale mängude tegeldakse lasteaias ka kehakultuuriga. Need harjutused on täienduseks mängudele. Mängu ajal ei saa iga laps läbi teha nõutavat hulka liigutusi. Kasvataja ei paranda iga kord mängu ajal last, kartes mängu segada. Kehakultuurilistel harjutustel võib iga laps järgemööda näiteks hüpata — kasvataja jälgib igaüht ja parandab.

Kehakultuurilised harjutused korraldatakse näiteks nõnda. Lapsed rivistuvad ringikujuliselt või kolonni, kõnnivad muusika või trummipõrina saatel, seejärel teevad harjutusi, mis soodustavad üksikute lihasgruppide arenemist ja kujundavad õiget rühti. Siia kuuluvad jalgade, käte ja kereliigutused. Pärast seda võib korraldada mängu või tantsu. Lõpetatakse aeglase kõndimisega või rahuliku mänguga, mis annab lastele puhkust. Nooremas grupis kestavad harjutused 10—12 minutit, kusjuures nende peamiseks sisuks on mängud. Keskmises grupis on harjutuste kestvus 15—20 minutit, vanemas 20—25 minutit. Mõnikord korraldatakse harjutused mitte kõigile lastele korraga, vaid üksikuile väikestele gruppidele.

Keskmisele ja vanemale grupile korraldatakse hommikune võimlemine, mis on tähtis nii liigutuste arendamiseks kui ka selleks, et organiseerida lapsi, luua erk, elurõõmus meeleolu. Hommikune võimlemine ei kesta kuigi kaua, ainult 3—5 minutit ja see sooritatakse elavalt, lõbusalt.

Hommikuse võimlemise kavva kuuluvad järgmised harjutused: sissejuhatav kõnd, rivistumine mitmesse kolonni, käte, jalgade harjutused, kereharjutused, jooks kolonnis (20—30 sekundit) ja rahustuskõnd.

Kõik mängud ja harjutused kehakultuuri alal peavad toimuma värskes õhus või hästi õhutatud ruumis. On tarvilik, et lastel oleks sobiv riietus ja jalanõud, mis ei takistaks nende liigutusi.

Liigutuste arenemiseks on väga tähtis kasvataja eeskuju, oskus ilusasti ja täpselt näidata liigutusi, äratada huvi füüsiliste harjutuste ja mängude vastu. Kehakultuurilised harjutused ja mängud nõuavad kasvatajalt hoolikat järelevalvet. Sest ebaõiged liigutused, ebaõige rüht võivad sünnitada suurt kahju lapse õrnale organismile. Kas soovitab kasvataja lastele mängu või mõtlevad nad ise selle välja, alati on tarvis silmas pidada, et liigutused oleksid kasulikud, et lapsed endid liiga ei väsitaks, et neil oleks elav, rõõmus meeleolu. Mõnikord lapsed ei tunne mänguhoos väsimust, aga see avaldub üleliigses lärmis, erutuses. Kasvataja püüab vältida väsimust, asendades kärarikka mängu õigel ajal rahulikumaga.

„Juhend" aitab valida harjutusi iga grupi jaoks, aga see juures on tarvis arvestada laste individuaalseid iseärasusi. Mõned lapsed paistavad silma oma osavuse, kiiruse, julgusega. Teised, vastupidi, on arad, häbelikud, kohmetud. Mõni laps ehk suudakski hüpata üle kraavikese või tabada märki mitte halvemini kui teised, aga ta kardab, et ei saa sellega hakkama, ja hoidub üldistest mängudest ja toimingutest. Niisuguse lapsega tegeleb kasvataja eraldi,

lastes tal teha alguses kõige kergemaid harjutusi ja tehes neid järk-järgult raskemaks.

Liigutuste valikul on tarvis arvestada lapse tervislikku seisukorda. Lastele, kes on nõrgestatud äsja läbipõetud haigusest või kes kannatavad mingi kroonilise haiguse all, võivad olla väsitavad ja rasked niisugusedki mängud, mis on täiesti kohased kogu grupile. Tähelepanelik ja peenetundeline kasvataja ei lase lapsel end üle väsitada, aga ühtlasi ta püüab lapsele mitte meenutada ta haigust. Näiteks: lapsed kujutavad „rongi", mis sõidab üle „silla", ronib mäkke ja laskub mäest alla. Teades, et Ljussale on kahjulik palju joosta, kasvataja annab talle punase ja kollase lipukese ja teeb talle ülesandeks anda signaali.

Kõnd, jooks, tasakaal.

Lapse kõnnakul on mõned iseärasused. Raskuse keskpunkt on laste kehal veidi kõrgemal ja rohkem eespool kui täiskasvanul, seepärast on neil raskem hoida tasakaalu. Peale selle on lapsel veel nõrgalt arenenud jalgade sirutajalihased, seetõttu on tal põlved veidi kõverdunud. Jalgade pikkus on lapsel suhteliselt väiksem, ta sammud sagedamad ja lühemad kui täiskasvanul.

Laps harilikult armastab joosta, kusjuures vaba jooks vaheldumisi kõndimise ja seisakutega väsitab teda vähem kui kestev kõnd. Aga pikaajaline jooks on lapsele veel liiga raske. Jooks nõuab liigutusi, mis on omased lapsele, seepärast jookseb suurem hulk lapsi hästi ilma erilise väljaõppeta. Eelkooliealise lapse jooksu iseärasus seisneb selles, et ta ei tõuse täiesti lahti maast nagu täiskasvanu, mis ilmneb alles seitsme aasta vanuses.

Jooks on loomulik harjutus, mis on tähtis alumiste jäsemete arenemiseks, kopsude arenemiseks ja südamelihaste, südame-vereringe ja hingamissüsteemi tugevda-

miseks. Harjutused tasakaalu hoidmiseks on samuti tähtsad: nad arendavad oskust valitseda liigutusi, arendavad osavust, julgust, soodustavad õige kõnnaku kujunemist.

Nooremas koolieelses eas liigutuste koordinatsioon on veel nõrgalt arenenud. 3—4-aastased lapsed pole veel kuigi kindlad käigus ja jooksus, nad kukuvad tihti, kaotavad tasakaalu. Pikaajaline kõnd väsitab mudilasi.

Kasvataja hoolitseb selle eest, et noorema grupi lapsed harjutaksid endid kõnnis, jooksus ja tasakaalu hoidmises. Jalutuskäigu ajal näiteks tuleb käia kitsast teerada mööda, ronida künkakesele, astuda üle ojakesest. Peale selle antakse mänguasju — jooksurõngas, tuuleveski, milledega mängides lapsed jooksevad. Kasvataja organiseerib mänge, kus lapsed õpivad kõndima ja jooksma üksteise järel, hoidma kasvataja poolt näidatud sihti, kõndima ja jooksma läbisegi, kõndima ja jooksma pikka lauda mööda, mis on asetatud 10—15 cm kõrgusele maast (laua laius 30—15 cm), astuma üle maas asetsevate esemete.

Vanemas ennekoolieas võib laps evida juba suuremat liigutuste koordinatsiooni ja oskust hoida tasakaalu. 5—7-aastastel lastel muutub kõnd automaatsemaks, kindlamaks, rütmilisemaks. Selles eas pikenevad alumised jäsemed märksa, arenevad sirutajalihased, lapsel on võimalus hoida keha õigemini. On vaja valvata selle järele, et lapsed harjuksid kõndima õigesti: sirgelt, hoidma selga sirgelt, mitte langetama pead, vabalt liigutama käsi ja tõstma jalgu. Aga ka selles eas kõndimise vältus peab olema piiratud.

Keskmises grupis lapsed jooksevad pikemat maad, püüavad üksteist, lasevad liugu väikestel jääteedel. Lapsi õpetatakse mängudes tammuma koha peal ja signaali järgi üle minema kõnnile, jooksma kahekesi (hobused ohjadega), kõndima palgil (25—20 cm läbilõikes, 10—15 cm kõrgusel).

Vanemas grupis korraldatakse peale selle mänge, kus lapsed teevad järgmisi harjutusi: muudavad kasvataja märguandmise peale suunda käigu ajal, kõnnivad varvastel, kõnnivad 10 cm laiusel palgil või laual, mis on pandud 30—40 cm kõrgusele ühetasaselt või kallakil (üks ots 30—20 cm kõrgusel).

Hüpped.

Hüpped nõuavad kiirust, osavust, liigutuste koordinatsiooni, usku oma jõusse. Need omadused on ennekooliealistel lastel veel nõrgalt arenenud, seepärast on tarvis last õpetada hüppama.

Hüppes eraldatakse kolm staadiumi: 1. ettevalmistus, 2. lend, 3. maandumine. Eriti tähtis on last õpetada kergesti maanduma, s. o. pärast hüpet maale laskuma, kergesti põlvi kõverdades, varvastele, aga mitte kogu tallale. Tuleb jälgida, et lapsed sooritaksid hüppe õigesti ega hüppaks liiga palju.

3—4-aastased ei saa veel hüpetega hakkama. Noorema grupi lapsed õpivad hüplema, alla hüppama madalalt astmelt (10—15 cm), väikesest vahemaast mõlema jalaga üle hüppama.

Keskmises grupis võivad lapsed õppida hüppama kaugust ja kõrgust. Lapsed selles eas hüppavad väikeselt kõrguselt (20—25 cm) kerge maandumisega (varvastel), hüppavad kaugust, andes äratõuke mõlema jalaga (40—50 cm), ja kõrgust üle pinguletõmmatud nööri (15—20 cm). Mõnes mängus tuleb hüpata üles, et tabada kellukest või lipukest.

Vanemas grupis hüplevad lapsed ühel jalal, hüppavad kõrgust ja hooga üle nööri, mis on tõmmatud 30—40 cm kõrgusele, kaugust 60—70 cm, andes äratõuke jalgadega, mängivad hüppenööriga.

Ronimine.

Ronimine on väga tähtis harjutus. Ta tugevdab kõiki lihaste rühmi, arendab liigutuste koordinatsiooni, jõudu, osavust,

julgust. Ronimine väldib ja parandab lülisamba deformatsioone.

Ronimisel lapsed kasutavad käsi ja jalgu. Peatoetuspunktiks ronimisel on jalad. Seepärast on lapsel kergem üles ronida kui alla laskuda. Algul tuleb lapsi allalaskumisel aidata, eriti kui nad ilmutavad kõhklemist, saamatust.

Ainult käte abil ronida, aga ka kätel rippuda, on koolieelses eas kahjulik. Lapsel on raske oma keha raskust kätesse üle kanda, sest et lihased pole veel küllalt arenenud, luud kõvenenud, liigesed kinnitunud. Rippumine kätel takistab hingamist, mis on lapsele kahjulik. Niisugused harjutused pole enne-koolieelistele lastele soovitavad. Nooremas grupis kasutavad lapsed ronimisharjutustel tara (1—1¼ m), tribuuni trepiga ja põikpuudega külgedel. Mõnes mängus lapsed roomavad nööri alt (60—40 cm kõrgusel).

Keskmise ja vanema grupi lapsed ronivad üles ja alla taral, mis on 1½—1¾ m kõrge, roomavad tara alumise põikpuu ja nööri alla, mis on tõmmatud 50—40 cm kõrgusele. Vanemas grupis võivad lapsed ronida ka tara lattide vahelt (laius 40—30 cm).

Kasvataja valvab kõigis gruppides selle järele, et lapsed ei hüppaks maha ega ripuks kätel.

Kasvataja valvab selle järele, et lapsed õpiksid ronimisel kasutama vahelduvat sammu — vahetama paremat ja vasakut jalga.

Vise, püük, heide.

Need liigutused annavad tööd peamiselt õla- ja kätelihastele, aga nendest võtavad osa ka kerelihased. Vise, püük, heide arendavad liigutuste tabavust, täpsust, osavust, silmamõõtu. Nad nõuavad ettevalmistust, seepärast võetakse neid lastega läbi teatud järjekorras.

Nooremas koolieelses eas võetakse läbi esemete viske- ja veeretamisharjutused. Parim vahend selleks on

suur pall. Laps hoiab seda mõlema käega ja, heites palli, annab tööd sirutajalihastele, mis on selles eas veel nõrgalt arenenud.

Pallimängud on mitmekesised. Lapsed veeretavad palli üksteisele, veeretavad teda asjade vahelt läbi, viskavad teda vastu maad, püüavad kasvataja poolt visatud palli ja viskavad teda tagasi.

Selles eas ei saa laps veel anda oma kehale kindlat asendit, mis on tarvilik heite jaoks, ei saa viia tagasi kätt ja sooritada kiiret, täpset viset. Lapsel on lühike käsi, sirutajalihased nõrgad, liigutused pole veel hästi koordineeritud. Viie aasta vanusest peale võib hakata lapsi õpetama õigesti hooga viskama.

Keskmises grupis viskavad lapsed palliga märki, viskavad liiva- ja hernekotikesi, käbisid, mängivad keeglit.

Vanemas grupis sooritavad lapsed näiteks niisuguseid heiteharjutusi: tabavad märki (1 m läbilõikes) kotikestega, pallidega, lumepallidega 2—2½ m kauguselt parema käega ja 1½—2 m kauguselt vasaku käega; viskavad palli üles üksteisele ja püüavad teda jms.

Laps vajab ka harjutusi käte, jalgade ja kereliigutuste arendamiseks. Need harjutused toimuvad peamiselt mängudes ja tantsudes: lapsed kujutavad rongi — liigutavad küünarnukest painutatud kätega; lindude lendu — tõstavad käed kõrvale ja lasevad neid langeda jms. Vanemale grupile antakse keerulisemaid harjutusi: lamades põrandal tõusta ja maha laskuda; hoides nöörist kinni ronida rõngast läbi; panna maha mingi ese, püüdes põlvi mitte painutada.

[1] Лесгафт, Руководство по физическому образованию детей школьного возраста.

Laste kasvatamine kommunistliku moraali vaimus.

KOMMUNISTLIKU MORAALI OLEMUS JA ENNEKOOLIEALISTE LASTE KASVATAMISE ÜLESANDEID.

Kommunistliku moraali olemus.

V. I. Lenin õpetas, et klassi-ühiskonnas ei ole üldinimlikke kõlbluse seadusi. Igal klassil on oma moraal. Kodanlus püüab kindlaks määrata üldisi, igavesi moraalitõdesid ja varjab oma moraali klassipärast olemust. Kodanluse poolt kindlaksmääratud moraal kaitseb tema kui valitseva klassi huve.

Töölisklass eitab moraali, mida jutlustab kodanlus, kuid tunnustab oma klassi proletaarset, kommunistlikku kõlblust. Kommunistlik moraal on täielikult allutatud proletariaadi klassivõitluse huvidele.

Kommunistlik moraal taotleb vana ekspluataatorliku ühiskonna hävitamist ja ühendab töötavat rahvast uue, kommunistliku ühiskonna loomiseks.

Inimene, kes on kasvatatud kommunistliku moraali vaimus, ühendab isikliku elu täiuse ühiskonna huvidega, oskab allutada isiklikke huve töötava rahva huvidele võitluses kommunismi eest kogu maailmas.

Sotsialistlikus ühiskonnas ei ole vastuoksusi üksikisiku ja ühiskonna vahel. Veel enam, ainult sotsialistlikus ühiskonnas iga isiku võimed saavad maksimaalse arengu. „Sotsialism ei saa jätta arvestamata isiklikke huve. Täiuslikuma rahulduse isiklikele huvidele suu-

dab anda ainult sotsialistlik ühiskond. Veel enam — sotsialistlik ühiskond on isiku huvide kaitse ainsaks kindlaks tagatiseks[1]."

Nõukogude Liidus on kaotatud inimese ekspluateerimine inimese poolt, ühiskonna majanduslikuks aluseks on sotsialistlik omand. Kommunistlik kõlblus saab üldrahvalikuks. Iga aus kodanik töötab kodumaa hüvanguks, kindlustades tema võimsust ja parandades oma isiklikku heaolu.

V. I. Lenin kutsus üles sellele, et iga samm kasvava nooruse õpetuses, kasvatuses ja hariduses tuleb ühendada osavõtuga kõigi töötajate üldisest võitlusest ekspluataatorite vastu.

Ennekooliealiste laste kasvatuse ülesandeid kommunistliku moraali vaimus.

Kasvatus kommunistliku moraali vaimus peab algama varasest east. Lapsepõlve muljed jätavad sügava jälje, nad mõjutavad lapse mõistuse arenemist ja maailmavaate kujunemist.

N. K. Krupskaja kirjeldab sündmusi oma lapsepõlvest, mis avaldasid sügavat mõju ta huvidele ja ellusuhtumisele. Talle jäi palju arusaamatuks, mida ta lapseeas nägi ja läbi elas, mis aga lõikus mällu ja avaldas mõju edaspidisele arenemisele[2].

Mõned kodanlikud pedagoogid väidavad, et ennekooliealisele lapsele on võõrad igasugused kõlbelised mõisted. Ta olevat juba loomult individualist, võõristab teisi lapsi, eelistab mängida üksinda ega suuda täita mingeid kollektiivi nõudeid. Ühiskondlik elu teda ei huvitavat, ta elavat ainult oma lapselike huvide maailmas. Seepärast ei saa koolieelses eas alustada kõlbelist kasvatust. Moraalsed kohused ja kõlbelised tunded ei saa lähtuda lapse oma soovidest, tema teadvusest — nad sunnitakse lapsele peale täiskasvanute poolt. See „teooria" on põhjalikult väär ja silmakirjalik. Esimestest elupäevadest on laps seotud täiskasvanutega. Juba vara tekivad tal sümpaatiad ja

antipaatiad, otsustused laste ja täiskasvanute tegude üle, huvi ümbritseva elu vastu. Tõepoolest, nagu juba varem tähendatud, kasvatatakse kapitalistlikus ühiskonnas lapsi juba varasest east kodanliku moraali vaimus.

Nõukogudemaa lapsi kasvatatakse kommunistliku moraali vaimus. Mängud, pildid, laste kõnelused, nende unelmad ja soovid on läbitud armastusest oma kodumaa, tema juhtide, kangelaste ja parimate inimeste vastu.

Lasteaedade kasvatajad kirjutavad oma aruandeis, et lapsed põnevusega kuulasid jutustusi Nõukogude lennukite sõidust üle Põhjanaba, nelja kangelase elust triivival jääväljal.

Kui uljad Nõukogude lendurid lendasid üle Põhjanaba Ameerikasse, kui Moskva võttis vastu kangelasi, olid lapsed ärevuses ja koos täiskasvanutega elasid kaasa sellele sündmusele.

Lapsed unistavad saada samasuguseiks julgeiks ja andunud kodumaa poegadeks, nagu ta parimad kangelased: „Suureks kasvades hakkan niisamasuguseks lenduriks nagu Vodopjanov" (6-aastane Vova). „Aga mina nagu Tškalov. Ma ei karda midagi. Ma olen tugev ja julge. Kui suureks saan, olen veel tugevam ja kindlasti hakkan lendama" (Kolja, 6-aastane).

„Aga mina laskun langevarjul," räägib 6-aastane Soja. „Aga mina hakkan lendama piirivalve-lennukil, kaitsen meie maad vaenlaste eest. Ohoo, ükski vaenlane ei murra siis läbi."

Lapsed joonistavad „tanke", „ristlejaid", traktoreid", „Kremlit", mängivad sõjalist ja kehakultuurilist „paraadi", „Nõukogude piiride kaitset" ja palju muud.

Kommunistliku kasvatuse tingimustes tekib poolehoid kollektiivi vastu. Rõõmsalt elab, mängib ja tegutseb laps koos teiste lastega, teda kisuvad kaasa huvitavad mängud ja tegevus, mida kasvataja korraldab lasteaias.

Ühes lasteaias hakkasid mõnedel lastel pärast rõugepanekut käed valutama. Kasvatajanna tuletas meelde teistele lastele, et nad ei tõukaks haigeid lapsi ja hoiaksid neid jalutuskäikude

ajal. Liigutav oli näha laste hoolt, kirjutab ta. Nad hoidsid küünarnukke laiali, et luua haigete ümber vaba ruumi. „Mine aga, ära karda, küll ma vaatan, et sind ei tõugataks," ütlesid lapsed.

Ennekooliealiste laste kasvatamine kommunistlikus vaimus seisneb järgnevas:

a) kasvatada sõprust, häid seltsimehelikke suhteid laste vahel, elementaarseid ühiselu harjumusi, koosmängu ja koostöö oskust;

b) kasvatada korraharjumusi, hoidlikku suhtumist mänguasjusse ja muisse esemeisse, korralikkust ja distsipliini, austust täiskasvanute vastu, viisakust;

c) kasvatada niisuguseid iseloomujooni, nagu otsekohesus, julgus, püsivus, vastupidavus, õrnatundelisus ja vähenõudlikkus, initsiatiiv, elurõõmsus;

d) kasvatada armastust sotsialistliku kodumaa, tema juhtide, kangelaste, Punaarmee, parimate inimeste vastu, kasvatada tööaustust;

e) kasvatada sõprust erinevaist rahvustest laste vahel, armastust rahvuste vastu, kes elavad Nõukogude Liidus, kõigist rahvustest töötajate vastu;

f) laste kaitsmine religiossete mõjutuste, ebausu ja eelarvamuste eest, negatiivse suhtumise kasvatamine religioonisse.

Laste kasvatamine kommunistliku moraali vaimus on tihedasti seotud kogu lasteaia kasvatusliku tegevusega. Selle kommunistliku kasvatuse tähtsaima ülesande teostamiseks aitavad kaasa raamatud, jutustused, laulud, mängud ja muu tegevus, pidustused. Ennekooliealise lapse käitumist juhivad enam emotsioonid kui mõistus. Arvestades ennekooliealise lapse erinevusi on tähtis kasvatada kõlbelisi harjumusi ja käitumist ühenduses ümbritseva elu konkreetsete faktidega, toetudes näidetele meie kodumaa parimate inimeste elust. Eriti suurt mõju avaldab lastele kasva-

taja ja vanemate isiklik eeskuju. Kasvataja õpetab last, kuidas õigesti käituda, tegutseda ja hoiatab teda ebaõigete sammude eest, mis on kahjulikud nii lapsele endale kui ka laste kollektiivile.

SÕPRUSE KASVATAMINE LASTE VAHEL.

Lastevahelise sõpruse kasvatamise tähtsus.

„Kõigist väärtuslikest kapitalidest, mis leiduvad maailmas, on kõige väärtuslikumaks ja kõige otsustavamaks kapitaliks inimene, kaadrid." Need rahvaste juhi suure Stalini sõnad väljendavad tõelist humanismi. Väsimatult kutsub seltsimees Stalin hoolikalt ja tähelepanelikult kasvatama inimesi, abistama ja seltsimehelikult toetama mahajääjaid ning äratama initsiatiivi.

Tõeline armastus inimese vastu kutsub esile tungi anda kõik oma võimed inimkonna heaks, miljonite töötajate vabaduse ja õnne eest, võitluseks rõhujate ning ekspluataatoritega.

Juba varasest lapseeast kasvatatakse lapses heatahtlik, armastav suhtumine teistesse inimestesse, sõpruse ja seltsimehelikkuse tunne.

Põhilised vahendid sõpruse ja seltsimeheliku vahekorra kasvatamiseks on järgmised:

a) lapse esimeste lasteaias viibimise päevade õige organiseerimine;

b) kasvataja tähelepanelik ja õrnatundeline suhtumine lastesse;

c) huvitavad ühismängud ja koostöö;

d) üksteise eest hoolitsemine;

e) seltsimeheliku käitumise ergutamine kasvataja poolt;

f) eeskujud ümbritsevast elust ja ilukirjandusest.

Esimesed päevad lasteaias.

Erilise hoolega ja tähelepanuga korraldab kasvataja lapse esimesi päevi lasteaias. Vaja on, et laps tunneks huvi lasteaia vastu, et kasvataja aitaks tal saada sõbraks teiste lastega. Uustulnukaid ootab lahke vastuvõtt. Laps näeb, et teda lasteaias oodatakse, et tema vastu tuntakse huvi, et kõik siin on tema jaoks valmistatud ja korraldatud: ruum mänguks ja tööks, riietusruum, magamisruum jne.

Mugav sisustus ja lahke vastuvõtt hõlbustavad lapsel üleminekut perekonnast lasteaeda ja juhivad tema käitumist.

Kasvataja ergutab lapsi ühisteks mängudeks: „Näe, kui ilusasti Kostja ja Maša koos mängivad," või: „Vaadake, lapsed, kuidas nad kahekesi suure maja üles ehitasid" (ehitusmaterjalist). See mõjutab ka teisi lapsi. Nad hakkavad sagedamini koos mängima ja töötama. Pannes lapsi lauda istuma või korraldades neid jalutuskäiguks paaridesse, arvestab kasvataja laste sümpaatiaid, nende sõprust.

Kasvataja suhtumisest lastesse.

Otsustava tähtsusega laste sõbraliku elu korraldamisel on kasvataja enda suhtumine lastesse. Kasvatajal tuleb armastusega, õrnatundeliselt ja tähelepanelikult suhtuda iga lapse vajadustesse, huvidesse ja nõuetesse.

See kutsub lastes esile samasuguse suhtumise üksteisesse, äratab armastust ja austust täisealiste vastu.

Ei saa ükskõikselt suhtuda sellesse, mida teeb ja räägib laps, mis teda huvitab, rõõmustab, erutab ja kurvastab. Kasvataja lohutab last, abistab teda raskuste puhul, tunneb rõõmu tema rõõmudest ja kurvastab tema ebaõnnestumiste üle.

Laps lõi käe ära, ta jookseb kasvataja juurde, et see teda lohutaks. Lahke sõna, löödud koha tähelepanelik „ülevaatus" — need on tervistavad vahendid. Rahustatult läheb laps ära. Lapsed voolivad. „Anna Ivanovna, vaadake, missuguse muna ma voolisin". — „Anna Ivanovna, näete, kui palju mul on koogikesi", nii kuuldub laste hüüdeid igast küljest. Ja Anna Ivanovna tuleb igaühe juurde, ütleb igaühele lahke sõna: „Kena munake. Vaadake, lapsed, missugune labidake on Vanjal." Kuidas säravad laste silmad armastatud kasvataja kiitusest.

Vitja tuli täna lasteaeda uute kalossidega. Jalutuskäigul pühib ta käega nende läikivalt pinnalt lund. Kasvataja kohe märkab seda. „Missugused kenad kalossid sul on," ütleb ta. „Aga ei maksa lund käega pühkida. Lumi neid ei määri. Kui koju tuleme, küll siis pühime lume luuakesega ära." Lapsed jalutasid kaks tundi. Tuldi tagasi lasteaeda. Kasvataja ei unusta oma lubadust. Ta puhastab Vitja kalossid lumest ja poiss, tundes rõõmu nende läikest, ise väga heas tujus, viib nad oma kasti.

Kasvataja õrnatundelise ja tähelepaneliku suhtumise eest lapsed armastavad ja austavad teda. Nad usaldavad talle oma väikesi „saladusi" ja „muresid", jagavad temaga oma rõõmusid ja heameelega täidavad seda, mida ta neilt nõuab.

Kollektiivsed mängud ja toimingud.

Lastevahelise sõpruse arenemiseks aitavad kõige enam kaasa kollektiivsed mängud ja toimingud. Huvitavad mängud ning toimingud säilitavad laste reipa ja elurõõmsa meeleolu, loovad aluseid heade seltsimehelike vahekordade tekkimiseks, aitavad kaasa laste ühinemisele. Ühised huvid, ühised elamused, ühised rõõmud ja mured lähendavad lapsi üksteisele. Mängudes ja toiminguis õpivad lapsed seadma ühiseid lihtsaid eesmärke ja neid teostama, nad õpivad üksteist abistama.

„Laste ühistööd tuleb eriti hinnata — see on kollektiivse töö iduks. Selles kollektiivses töös puhkevad kõige paremini

lapse jõud[3]." „Harjumusel asjalikuks ühistööks, kuigi lühiajaliseks ja puhtlapselike eesmärkidega, on suur tähtsus. Niisugused ühinemised kujundavad harjumusi kollektiivseks tööks[4]," kirjutab N. K. Krupskaja, kes omistab suurt tähtsust sõpruse ja seltsimehelikkuse kasvatamisele.

Mängu keskel haigestus „tütar", teda on vaja ümbritseda hoole ja tähelepanelikkusega; „mamma" polegi nendega kitsi ja hoolitseb igati liigutavalt oma „tütrekese" eest.

Mänguks vajatakse „päästerõngaid". Valja ei mängi koos teistega, aga ta oskab rõngaid välja lõigata ning aitab heameelega lapsi, kes pöördusid palvega tema poole.

Poiss Lera on väga kaastundlik Soja vastu, nähes tema kurvastust seepärast, et ta ei taba märki. Lera annab talle nõu, samal ajal ergutades teda: „Võta kepp nii ja sa tingimata tabad."

Nii pakuvad mängud ja toimingud palju võimalusi sõpruse avaldamiseks ja arendamiseks.

Kasvataja õpetab lapsi mängima üksmeelselt, üksteist segamata. Vahel tekivad tülid, vaidlused mänguasjade pärast, seepärast et mitu last soovib täita sama osa mängus. Õige-aegne vahelesegamine kasvataja poolt, tema nõuanne, kuidas mängu paremini korraldada, ettepanek mänguasju teistega jagada, järele anda, õiglane tüli lahendamine, see kõik aitab kaasa laste ühinemisele, üksmeelseks mänguks.

Mõned lapsed on väheseltsivad ja mängivad ainult vastumeelselt teistega. Neid peab kasvataja eriti silmas. Ta huvitab niisugust last kollektiivse mänguga, annab talle huvitava osa, mängib ise temaga.

Leena ei armasta mängida teiste lastega, võtab neilt mänguasju ära. Pärast töö lõppu kutsus kasvataja teda mänguasju koristama. Algul oli Leena väga rõõmus: „Kõik mänguasjad on minu, küll on hea!" Töö ajal seletas kasvataja Leenale, kuidas lapsed rõõmustuvad, et mängunurgas on kõik teisiti korraldatud. Ta tuletas meelde, kes lastest missuguse mänguasjaga armastab mängida, soovitas neid valmis seada, nähtavasse

kohta panna, et teha sõpradele rõõmu. Nii harjus Leena hoolitsema seltsimeeste eest, pikkamööda teiste lastega mängima, ei kiskunud neilt enam mänguasju.

Mõned lapsed suhtuvad ebasõbralikult oma seltsimeestesse: rebivad neilt mänguasju, lõhuvad ehitisi. Need on enamasti lapsed, keda vanemad kohtlevad jämedalt ja järsult, või jälle ümberpöördult — hellitatud lapsed, kes ei salli mingeid kitsendusi. Kasvataja suhtub selliseisse lastesse eriti sõbralikult, vastutulelikult. Pikkamööda muutub ta nõudlikumaks ja kindlalt püüab jõuda selleni, et laps loovutab mänguasja, abistab oma seltsilist. Kasvatajal õnnestub see, tänu armastusele ja usaldusele, mida ta lapses endale on võitnud.

Liida on sobimatu tütarlaps. Ta rebib mänguasju, peksab teisi. Kasvataja ümbritseb Liidat erilise hoole ja hellusega. Sageli küsitleb teda, mida ta mõtleb mängida, kas ta tahaks mõnd raamatut vaadata, annab talle ülesandeid. Pikkamööda esitab kasvataja ka mõningaid nõudmisi: loovutada mänguasi, abistada sõpra.

Kestva töö tagajärjel muutis Liida oma suhtumist seltsimeestesse. Ta tegi ise teistele ettepanekuid mängida temaga, jagab teistega mänguasju, teeb nii mõndagi seltsimeeste heaks. Kord-korralt muutus harvemaks teiste laste tõukamine, riidlemine ja mänguasjade rebimine.

Kasvataja õpetab lapsi lugupidamisega suhtuma seltsimehe töösse. Kui keegi on valmis teinud ilusa ehitise, siis vaadeldakse seda ja möödutakse sellest ettevaatlikult, et mitte purustada.

Kasvataja õpetab lapsi tähelepanelikult suhtuma üksteise nõuandeisse ja näpunäiteisse, märkides, kuidas selle tulemusena paranes mäng, joonis või töö.

Hoolitsemine seltsimeeste eest.

Lasteaias kasvatatakse hoolitsemist hädasolijate ja haigestunud seltsimeeste

eest. Iga selline juhtum kasutatakse kasvataja poolt ära, et arendada lastes sõprusetunnet ja armastust üksteise vastu ning hoolitsemist üksteise eest. Haigestunud lapsele kirjutatakse kirju, läkitatakse kinke. Kui laps terveks saab, võetakse ta kasvataja ja kasvandike poolt rõõmuga vastu. „Vaadake, lapsed, kes meile täna tuli," ütleb kasvataja rõõmsalt lastele, silitades Vasja peakest, mis pärast haigust on pöetud. „Vasja puudus kaua aega meie keskelt, ta oli raskesti haige. Nüüd on ta jälle terve ja viibib meie hulgas." Lapsed näitavad Vasjale uusi mänguasju, pesemise ajal tuletavad meelde, kus rippus tema käterätt.

Teiste hulgas leidub lapsi, kel on mõningaid füüsilisi puudusi, haigusi. Kasvataja õpetab lapsi hoolitsema selliste seltsimeeste eest.

Lasteaias on ühel poisil parem käsi halvatud. Ta võtaks meeleldi pesupesemisest osa. Nii lõbus on solistada soojas vees. Pesupesemiseks pole ta aga võimeline. Kasvataja annab talle soojavee nõu ning tselluloidist ja kummist mänguasju. Poiss mängib veega ja tunneb rahuldust. Jalutuskäikudel sõidutavad lapsed teda saanis. Nad abistavad teda riietumisel ja riidest lahtivõtmisel.

Leidub tütarlaps haigete neerudega. Ta on dieedil ja korrapidajad lapsed ei unusta kunagi tuua temale köögist eritoitu.

Seltsimehelike suhete ja armastuse ning üksteise eest hoolitsemise kasvatamisel on suur tähtsus nooremate laste abistamisel vanemate laste poolt. Vanemate laste hoolitsemist väiksemate eest soodustab ja arendab kasvataja igati.

Kasvataja ettepanekul määratakse pidustustel ja nukuteatri etendustel parimad istekohad nooremaile. Lilled, maasikad, mida lapsed noppinud, ulatatakse vähemaile. Vanemad abistavad nooremaid riietumisel, mängivad nendega õues, saadavad neid lasteaeda, astuvad üles nende kaitseks, kellele liiga tahetakse teha.

Vasja (6-aastane) veab vankris nukku. Ta jättis vankri, et võtta riiulilt teist nukku. Sel ajal tuli tuppa väike Serjoža ja haaras vankrist nuku. Vasja hüüab: „Serjoža, anna nukk siia, Klava, võta talt nukk ära!" Klava kahtleb, võtab esmalt küll Serjožalt nuku, aga siis annab selle talle jälle tagasi. Vasja aga jookseb juurde ja haarab nuku endale. Serjoža nutab, tema juurde jooksevad Klava, Miša, Katja ja teised. Nad paluvad Vasjat: „Anna talle nukk tagasi."

Seltsimeheliku käitumise ergutamine.

Kasvataja paneb tähele, kui hästi lapsed koos mängivad ja töötavad, jutustab kõigile selle või teise lapse eeskujulikust seltsimehelikust teost. Sageli kõnelevad kasvatajad isekeskis laste kuuldes, kuidas need üksteist abistavad.

Ergutus tiivustab last ka edaspidi käituma samuti. Jälgides kaaslase eeskuju, püüavad teised lapsed samuti ära teenida kasvataja heakskiitu.

„Vaat kui õigesti Kostja toimis, jagades oma pliiatseid Ljudaga."

Kuid väikeselt lapselt ei või palju nõuda. Tahtmine saada mänguasja või maiustusi võib olla tugevam sõbralikest tundeist. Laste hoolitsemine üksteise eest, samuti sõprus laste vahel arenevad kasvataja kestva töö tulemusena.

Näiteid elust ja ilukirjandusest.

Meie sotsialistliku kodumaa elus on palju näiteid inimeste vastastikusest hoolitsemisest. On tarvilik tutvustada lapsi mõningate näidetega, mis neile arusaadavad, jutustada neile, kui palju hoolt tööliste, kolhooslaste ja laste eest kannab seltsimees Stalin, kommunistlik partei ja valitsus.

Väga suurt mõju avaldab lastele jutt sellest, kuidas päästeti tšeljuskinlasi, kuidas kogu maa võttis osa nende päästmisest, kuidas kangelased-lendurid, oma elu hädaohtu pannes, teostasid vahvuse imesid. Ühes lasteaias riidles kolm poissi sageli. Kasvataja jutustas neile Tškalovi, Baidukovi ja Beljakovi lendudest. Lapsed tahtsid hakata lendureid mängima. Kuid kasvataja ütles neile, et nad ei saa nendeks olla, sest Tškalov, Baidukov ja Beljakov elasid isekeskis väga sõbralikult. Lastesse avaldas see suurt mõju. Vanemaile lastele võib jutustada lühendustega, näiteks Paustovski „Vaprust". Neid liigutab sügavalt jutt sellest, kuidas lendur toimetas linna haiglasse poisi, kel oli ajupõrutus, ja kes päästeti ainult seetõttu, et kõik linna elanikud hoolitsesid tema eest, säilitades täielikku vaikust. Kuulates seda juttu teevad lapsed samasuguse järelduse, nagu seda tegi laps, kellele Paustovski jutustab: „Aga kelle laps see oli?" — „Kõigi?"

Võitlus kaebustega.

Kui laps tunneb ebaõiglust, kui talle tehti ülekohut või kui ta näeb, et tehakse ülekohut tema seltsimehele, siis kaebab ta kasvatajale. Ta teab, et kasvataja teda avitab ja kaitseb. Kuid sageli võib laste juures tähele panna harjumust tühiste asjade pärast kaevata üksteise peale. Kaebus seltsimehe peale on mõningail juhtumeil ebasõbralikkuse avaldus tema vastu, soov, et teda karistataks. Kasvataja harjutab lapse ära niisuguseist kaebustest. Seletab talle, et pole hea asjata kaevata seltsimehe peale. Niisugusel juhul soovitab kasvataja lapsele, kes seltsimehe peale kaebab, ütelda talle endale seda. „A. I., Vitja sööb kotletti kätega," kaebab Kolja. „Aga sa ütle talle ise, et kotletti tuleb süüa kahvliga, küllap ta sind kuulab," ütleb kasvataja.

Riiulil seisavad uued mänguasjad. Pärast päevast uinakut hakkas Anja mängima uue nukuga. Veerotška jooksis magamistuppa ja kaebas kasvatajale. „Anja võttis uue mänguasja." — „Aga mis sellest," ütleb kasvataja, „on sul kahju? Teie jaoks

ma neid ju valmistasingi. Ka sina võid valida enesele mänguasja." Nii võõrutatakse lapsi kaebamistest, nad harjuvad ise lahendama tüliküsimusi, avitama seltsimehi.

Seltsimehelikud suhted tüdrukute ja poiste vahel.

Organiseerides laste sõbralikku elu tuleb varasest lapseeast pöörata erilist tähelepanu tütarlaste ja poiste suhtumisele teineteisesse.

Meie lasteaedades tekivad poistel ja tüdrukuil ühised huvid. Tütarlapsed on laste kollektiivi üheväärilised liikmed, kõigist mängudest ja toiminguist võtavad nad osa võrdselt poistega. Tütarlaste algatusvõimet, nende iseseisvust, julgust ja otsustusvõimet toetatakse ja ergutatakse kasvataja poolt. Poistes kasvatatakse lugupidamist tütarlapse kui seltsimehe vastu. Kasvataja mõjutab lapsi isikliku eeskujuga ja näidetega ümbritsevast elust.

Vanemad lapsed kuulevad naistest — lendureist, Ülemnõukogu saadikuist, stahhaanovlastest, õpetlastest. Neile jutustatakse, et mehed töötavad ühiskondlikus pesumajas, köögis, toitlas, õmbluskäitises — võtavad osa kõigist töödest, mida tavaliselt nimetatakse „naiste tööks". Kunstipärane jutt naistest — võitlejaist, nende elav eeskuju (Krupskaja, Dolores) aitab luua õigeid suhteid poiste ja tütarlaste vahel.

Seda küsimust ei saa lahendada jämedalt, lihtsustatult; näiteks panna tüdrukuid ja poisse mehaaniliselt paariviisi istuma, paariviisi ühendada neid korrapidajaina ja lugeda sellega küsimus lahendatuks. Samuti pole hea, pöördudes laste poole, rõhutatult esile tõsta: „Mis te, tüdrukud, jälle oma nukkudega askeldate?" või „Mis te, poisid, jälle olete teinud?"

DISTSIPLIIN LASTEAIAS.

Teadliku distsipliini olemus seisneb selles, et ta arendatakse välja töötajate eneste poolt võitluses kapitalismiga ja sotsialismi ülesehitamises, et ta põhineb seltsimehelikkusel ja üksteise abistamisel.

Teadliku distsipliini juures juhivad inimese tegusid ja toiminguid kommunistlikud ideed, aga mitte hirm ja aineline kasu.

Teadlik distsipliin nõuab inimeselt kõigi jõudude pingutamist, oskust töötada kõige hinge ja täie vaimustusega oma sotsialistliku kodumaa hüvanguks.

Teadlik distsipliin nõuab uusi vahekordi inimeste vahel, vahekordi, mis põhjenevad solidaarsusel, kokkukuuluvusel, oskusel alistuda kollektiivi tahtele, oskusel elada ühiste huvidega, ammutada kollektiivist värsket jõudu, parandada oma tööd seltsimeheliku toetuse, vastastikuse abistamise ja solidaarsuse tõttu.

Teadliku distsipliini kasvatamine on kommunistliku moraali kasvatamise tähtsaim osa. Teadliku distsipliini kasvatamine nõuab kestvat, pingelist ja süstemaatilist tööd.

Lasteaias tehakse selle tööga algust, astutakse esimesi samme, et harjutada lapsi distsipliiniga.

Kodanlikus pedagoogikas valitsev distsipliin põhjeneb laste vastuvaidlematul alistumisel täiskasvanute võimule, silmakirjalikkusel ja individualistlikel omandi-instinktidel.

Nõukogude pedagoogika rajab distsipliini kasvatamise täiskasvanute autoriteedi tunnustamisele, vastastikusele armastusele ning usaldusele täiskasvanute ja laste vahel. Nõukogude lasteaedades vastuvõetud distsipliin arendab lastes pikkamööda teadlikku suhtumist oma te-

gudesse ning oskust toimida nii, nagu seda nõuavad kollektiivi huvid. See on sõpruse ja seltsimehelike suhete distsipliin. See on distsipliin, mis arendab lastes korra-armastust, säästlikku suhtumist tarbeesemeisse, mänguasjadesse ja oma kohustuste ausat täitmist.

Distsipliini loomiseks võetakse tarvitusele järgmised põhivahendid: a) kogu lasteaia elu õige organisatsioon; b) kindlaksmääratud käitumisreeglite täitmine laste poolt; c) laste osavõtt endaabistamisest, lihtsate ülesannete täitmine; d) viisakuse harjutamine.

Lasteaia elu õige organiseerimise tähtsus.

Laste kasvatamisel teadliku distsipliini vaimus on suur tähtsus laste elu ja terve kasvatusliku töö heal organiseerimisel.

Õige režiim, nagu nägime ülalpool (vt. peatükk „Füüsiline kasvatus"), organiseerib laste kollektiivi, harjutab lapsi korda pidama ja kultuurse ühiselu määrusi täitma.

Laste distsiplineeritud käitumisele avaldab mõju täiskasvanute kollektiivi sõbralik ja organiseeritud töö. On väga tähtis, et lapsed näevad täiskasvanute kohusetruud tööd, säästlikku suhtumist sotsialistlikku omandisse, seltsimehelikku suhtumist üksteisesse. Lapsed panevad teravalt tähele lahkhelisid täiskasvanute keskel, nende intriige, lodevust, organiseerimatust. Kui kogu töö lasteaias on halvasti organiseeritud, on raske distsipliini saavutada.

Lasteaia reeglite täitmine.

Juba lasteaeda tuleku esimestest päevadest saadik harjuvad lapsed täitma kasvataja lihtsaid

nõudeid ja oma tegudes nende järgi käima. Määrusi, mis kitsendavad väikelapse käitumist, on vähe. Nad on lihtsad, kerged. Kasvataja püsivalt ja järjekindlalt püüab saavutada nende täitmist. Reegleid antakse enamikus mitte keelu ja kitsenduse näol, vaid positiivse näpunäitena. Parem on ütelda lapsele: „Tee nii!" kui ütelda: „Ära seda tee!" Keeld võib teinekord sisendada lapsesse ebaõige teo. Positiivses vormis antud juhis aga aitab käituda õigesti. Kasvataja annab lastele suurt abi määruste täitmisel. Tuleb arvestada seda, et lapsed nii mõndagi ei täida, sellepärast, et nad ei tunne veel määrusi, pole veel küllaldaselt harjunud lasteaiaga, tema korra ja nõudmistega.

Vanema ennekooliealise lapse vastu on kasvataja nõudlikum. Väiksemaid lapsi ei jäta ta üksinda, kuid vanemaid lapsi laseb mõnikord riietuda või töötada iseseisvalt. See metoodiline võte arendab lastes iseseisvust ja korralikkust.

Teadliku suhtumise kasvatamisest käitumisse.

Aegamööda areneb lapses üha teadlikum suhtumine oma tegudesse ja toiminguisse ja arusaamine temale esitatavaist nõudmistest.

Laps harjub vahet tegema selle vahel, mida ta võib teha ja mida mitte, mis on „hea" ja mis „halb". Kasvataja ja vanemad soovitavad lapsele: „Tarvis koos mängida", — „Tarvis mänguasju teistega jagada", — „Tarvis paluda, kuid mitte vägisi võtta", — „Tarvis kõnelda tõtt", — „Tarvis väiksemat abistada", jne. Laps toimib nii, nagu teda juhatatakse, nagu teda õpetavad vanemad ja kasvatajad, sest ta armastab neid ja on nendesse kiindunud. Kuid väike ennekooliealine laps ei mõista sageli, miks ta just nii peab toimima, nagu teda õpetab kasvataja, aga mitte nii, nagu ta ise tahab.

Alles pikkamööda õpib laps oma tegusid hindama. Selle juures abistab teda kasvataja, kasutades mitmesuguseid vahendeid. Ta püüab õigeaegselt ära kasutada igat juhust, mille abil laps võiks näha oma käitumise ebaõigsust. Taktiliselt ja õigel ajal peatab ta last, näidates temale, et nii ei saa toimida, et see on ebameeldiv, ebamugav ta seltsimeestele, omakseile. Aga mõjutada, veenda väikest last võib üsna piiratud määral.

Palju sügavamalt selles eas mõjub elav eeskuju, ilukirjanduslik teos, kasvataja jutustus, mälestused tema noorusest, antud edasi eredas, kujukas vormis. Kunstipärase kuju mulje mõjul on laps valmis naeruvääristama oma puudusi ja neid hukka mõistma. Nii loeti lastele Barto' raamatut „Tütarlapskisakõri" („Девочка-ревушка"). Pärast seda hakkasid lapsed rohkem märkama omi ja ka oma seltsimeeste kapriise. Hakkas mõni neist nutma, võis kuulda sõbralikku laulu: „Mis sa nutad, kisakõri?" ...

Kasvataja püüab muuta vanemate laste toiminguid enam teadlikeks. Koos lastega arutab ta mõningaid ühiselu reegleid: „Kuidas liuelda lumemäest, et poleks kokkupõrkeid", „Kuidas korraldada, et saaks rutem riietuda ja viivituseta minna jalutuskäigule" jne.

Juhtides millelegi lapse tähelepanu või nõudes temalt midagi, selgitab kasvataja tavaliselt lapsele, miks tarvis nii teha. Keelates lapsele midagi, motiveerib ta oma keeldu.

Rousseau eitas täielikult õpetusi ja veenmist: „Ärge andke oma kasvandikule mingeid sõnalisi õppetunde, ta peab neid saama kogemustest; ärge määrake talle karistusi, sest ta ei tea, mis tähendab olla süüdlane." Rousseau soovitab seepärast „hea õpetus lükata edasi selle kartuses, et ta võiks osutuda halvaks õpetuseks". See on väär, kardetav tee. Nõukogude lasteaias omistatakse õpilaste käitumise

kasvatamisel, tema iseloomu ja harjumuste kujundamisel suurimat tähelepanu eeskujule. Et kasvatada, peab ise olema kasvatatud. Selle kõrval tunnustatakse ka veenmist, nõuandmist, lapsele õige tee näitamist, mida mööda tal tuleb minna, eeskujusid, mida tal tuleks matkida. Laps hoitakse ära nii mõnestki ebaõigest teost ja toimingust.

Et kasvatada teadlikku suhtumist oma tegudesse, selleks tarvitab kasvataja eredaid eeskujusid ühiskondlikust elust.

Palju väärtuslikke ja huvitavaid muljeid saavad lapsed tutvumisel pioneeride tööga. Pioneeride eeskuju, jutustused nende elust, nende organiseeritusest avaldavad lastesse head mõju.

Viisakuse kasvatamine.

Kasvataja harjutab lapsi viisakalt kohtlema täiskasvanuid ja ka üksteist. Lapsed harjuvad viisakalt kõnelema, osutatud teene eest tänama, teretama ja hüvasti jätma. Selleks ei korraldata erilisi õpinguid, ei ole tarvis erilist treeningut. Kultuursed ja viisakad kombed kuuluvad lasteaia elu-olusse, eluviisi. Kasvataja õpetab lapsi eeskätt isikliku eeskujuga.

Hommikul tervitab ta rõõmsalt lapsi. „Tere, lapsed. Tere, Vasja, miks sa ei tervita?" pöördub kasvataja hilinenud õpilase poole. „Tänan," ütleb kasvataja lapsele, kes talle kääre ulatas. Kasvataja palub Vitjat tuua vasarat. Vitja haarab järsult haamri Tolja käest, kes parajasti meisterdab mingit mängukanni. Kasvataja on siiralt kurb ja parandab: „Vitja, kas nii palutakse?" ja pöördub Tolja poole: „Tolja, ole hea, anna mulle haamrit, varsti saad tagasi."

Üliõpilane-praktikant pidi istuma ühise laua taha Liljaga. Oli ainult üks tool. Lilja võttis selle enesele. Kasvataja ütleb temale: „Lilja, sul oleks tulnud see tool anda Olga Aleksandrovnale, siit aga võta enesele teine. Sa toimisid ebaviisakalt."

Vanemasse gruppi astus kasvataja teisest grupist. Teda kutsuti einele. Juura loovutab talle oma toidunõud ja ka tooli. Kasvataja kriipsutab seda alla: „Vaat kui viisakalt toimis Juura."

Nii, päevast päeva, ilma igava moraalitsemiseta, konkreetsete näidete varal harjutab kasvataja lapsi viisakusele.

Laste osavõtt endaabistamisest.

Distsiplineerituse kasvatamisel on tähtis laste osavõtt endaabistamisest, väikeste ülesannete ja kohustuste täitmine.

Lapsed harjuvad iseseisvalt riietuma, lahti riietuma, omale kohale panema mänguasjad, raamatuid ja asju, mida nad tarvitavad, hoolitsema puhtuse eest toas. Lapsed katavad lauda, koristavad sööginõusid, hoolitsevad taimede ja loomade eest elavas nurgakeses. Suvel asutatakse lille- ja köögiviljaaed. Nende eest hoolitsemisest võtavad lapsed jõudumööda osa. Kasvataja ülesandel lapsed jagavad paberit ja pliiatseid joonistamiseks. Pärast tööd pesevad lapsed pintsleid, klaase, vahariiet; vahel korraldatakse ühine elava nurga koristamine, mänguasjade (kummist, tselluloidist, puust) ning nukupesu pesemine, samuti ka nukuriiete parandamine ning õmblemine. Vanemad lapsed valmistavad mänguasju enestele ja mudilastele, teevad ka vastastikku kingitusi.

Lapsed, keda on harjutatud endaabistamises, austavad rohkem täiskasvanute tööd, püüavad pidada puhtust ja korda. Lapsed, kes ise valmistavad mänguasju, käitlevad valmis mänguasju suurema ettevaatusega. Täites kohustusi, ülesandeid, töötades enesele ja kogu grupile, harjuvad lapsed tegema kõik hoolikalt, korralikult ja õigeaegselt. Neis kasvatatakse harjumus hoolitseda teiste eest.

Kasvataja valib niisuguseid töid iseäranis hoolikalt, püüab nende vastu lastes huvi äratada. Ohtlik on lapsi keeruliste ning

arvukate tööde ja kohustustega üle koormata. Tuleb arvestada laste huve, nende emotsionaalsust, mitte anda neile rasket ülejõukäivat tööd.

Laste halva käitumise põhjusi.

Lapse emotsionaalsus ning ta tunnete ja soovide tugevus põhjustavad vahel tülisid, kaklusi ja teiste mänguasjade haaramist. Lapsele meeldib mõni mänguasi. „Anna mulle!" palub ta seltsimeest, kes enne on võtnud selle mänguasja. Seltsimees ei anna. Siis tõukab laps teda, haarab talt mänguasja ja jookseb minema.

Vahel on lapse halva käitumise põhjuseks puudulik kasvatus lasteaias.

Mõnedes lasteaedades on lapsed korratud, rahutud, kärarikkad, puudub kord, distsipliin, valitseb müra ja kisa. Neis lasteaedades on harilikult vähe ettevalmistatud kasvatajad, kes ei suuda tööd õigesti organiseerida. Lastel puudub huvi, tegevus on ühekülgne, puuduvad mänguasjad ja töövahendid ning laste energia leiab väljendust kahjulikes vallatustes.

Vahel on laps toores, riiakas, korratu ja sõnakuulmatu seepärast, et kasvatus perekonnas pole õigesti korraldatud: vanemad kohtlevad last halvasti, karistavad teda, või vastupidiselt, hellitavad, annavad järele ta soovidele ja kapriisidele, ei harjuta teda distsipliini ega korraga.

Lubamatud mõjutusvahendid.

Halvad kasvatajad lähevad vahel nõrgema vastupanu suunas, kasutavad ebaõigeid ja kahjulikke meetodeid laste mõjutamiseks, kes korda rikuvad.

Nii jäetakse vahel lapsi söömata, ei anta neile magustoitu või jäetakse tegevuseta. Võib näha näiteks niisugust pilti: kõik

lapsed joonistavad, tegutsevad, ainult üks istub teistest eemal toolil ega tee midagi. See on eraldatud karistusalune ja praegu püüab ta näogrimassidega juhtida teiste tähelepanu tööst eemale. Sel juhul kasvataja ei mõista, et võttes lapselt võimaluse huvitavaks tegevuseks, ta ainult ärritab ja desorganiseerib last.

Kõige halvem on, kui kasvataja mõjutus omandab lubamatu võitluse ilme mitte lapse halbade tegudega, vaid lapse endaga. Sellega arendab kasvataja lapses alaväärsustunnet ja tahtmatult harjutab teda mõttega, et ta igal tingimusel on halb. „Millalgi ei saa sa paigal istuda." — „Ma juba tean, et seda on Kolja teinud." — „Kuidagi ei saa sa jätta midagi halba tegemata." — „Teadsin juba, et kui sina lähed, siis jälle midagi juhtub." Kasvataja selline suhtumine muudab lapse tigedaks ja süvendab ta halba käitumist.

Täiesti lubamatu on laste jäme kohtlemine. Käratused, ähvardused, terava tooni tarvitamine, kuri näoilme mõjuvad halvasti lapsesse. Laps matkib kasvatajat, muutub kergesti ärritatavaks, tooreks ja teravaks või jälle kartlikuks, salalikuks.

Paljud kasvatajad ei saa olla lastele autoriteediks seepärast, et nad liialdavad ähvardustega: „Viin sind väikelaste hulka!" — „Saadan koju!" — „Viime sind arsti juurde, oled nähtavasti haige." Seejuures enamikku neist ähvardustest ei saa või isegi ei tohi kasvataja täide saata.

Lapsed kannatavad sügavalt kasvataja järjekindlusetuse ja ebaõigluse all. Vahel on nii, et kasvataja keelab midagi ühele lapsele ja mõne aja pärast, unustanud keelu, lubab sedasama teisele või koguni samale lapsele. Raske on sellisel kasvatajal saavutada laste ees autoriteeti. Lapsed harjuvad tema juures valelikeks, kahekeelseiks. Või juhtub nii: kaks last tülitseb mänguasja pärast; kasvataja segab vahele: „Anna, Valja, las ta mängib!" Aga edasi kasvataja ei jälgi, et lapsed ta korraldust täidaksid. Ja lapsed alustavad uuesti tüli.

Mõistagi on kehaline karistus nõukogude lasteaias eranditult keelatud ja tema tarvitamine on seadusega karistatav.

Kehaline karistus alandab last, tekitab temas jõuetustunde, muudab lapse tigedaks ja närviliseks ning võib vahel isegi raskeid psüühilisi häireid esile kutsuda. Hirmu ja alandustunde tagajärjel võib laps muutuda araks ja silmakirjalikuks.

Kodanliku pedagoogika karistusvahendid on suunatud ärahirmutamisele ning orjaliku sõnakuulmise ja orjalike harjumuste kasvatamisele. Nad on põhimisteks kasvatusvahenditeks. Kasutatakse ähvardusi, söömata-jätmist, nurkapanekut, kartserit, lasteaiast eemaldamist ja laste peksmist. On täiesti selge, et niisuguseil vahendeil ei saa olla kohta nõukogude lasteaias.

Kuidas mõjutada halvasti käituvat last.

Loomulikult kerkib küsimus: kuidas mõjutada last, kui ta on sõnakuulmatu, kakleb, räägib jämedusi, ei täida korranõudeid jne.

Nõukogude lasteaias rajaneb kasvatus lapse veenmisel, tema teadvuse, tundmuste ja harjumuste arendamisel. Karistusvahendeid tarvitatakse üksikjuhtumeil, kui teised kasvatuslikud abinõud on ära kasutatud.

Kasvataja mõistab hukka lapse halva teo, aga ei solva ega alanda last. Lapsel on ebameeldiv ja valus, et armastatud isa, ema ja kasvataja kurvastuvad tema käitumise pärast ja pole sellega rahul.

Mõjutades last tuleb pöörduda tema teadvuse poole, tema endaväärikuse tunde ja iseloomu parimate külgede poole.

Nõukogude pedagoogika mõjutusvahendid pole karistavad, vaid kasvatavad.

Korralikkuse kasvatamine nõuab samuti pidevat ja püsivat tööd nagu sõpruse kasvataminegi. On vaja last viia teadliku suhtumiseni oma tegudesse, on vaja, et laps mõistaks tema poolt kordasaadetud halba tegu, ja teaks, kuidas tulevikus toimida. Ainult nii saab hoida last halva vallatuse, jämeduse ja

korratuse kordamisest. Aga laps ei tunneta ühekorraga, mispärast ta tegu oli halb, mispärast vanemad ja kasvatajad seda hukka mõistavad. Ühed lapsed alluvad kergemini mõjutustele, kergemini võtavad vastu kasvataja juhatusi, meelsamini täidavad lasteaias kehtivaid reegleid. Teised vajavad pikemaajalist kasvatuslikku tööd. Selle tagajärjed ilmnevad alles kauema aja pärast. Mõnede laste juures võib panna tähele sagedaid tagasilööke käitumises, nad alistuvad raskesti kasvataja mõjutusele, ikka ja jälle tuleb kasvatajal otsida teid, kuidas lapsele läheneda.

Parimad kasvatajad suhtuvad austusega lapsesse, ei muuda võitlust tema puudustega võitluseks lapse enda vastu. Nad hoiduvad väiklasest pedantismist, ei pööra tähelepanu lapse pisieksimustele, mil pole olulist tähtsust lapse enda ega laste kollektiivi suhtes. Nad on rahulikud ning taktilised lapse kangekaelsuse ja kapriiside puhul. Nad teavad, et palumine, meelitus, teesklemine on samuti kahjulikud kui kärkimine ja karistused.

Kui laps on kapriisne, distsiplineerimata ja käitub kangekaelselt, on parimaks mõjutuse meetodiks — juhtida tähelepanu mujale, huvitada teda mõne mänguasjaga, mänguga või tööga.

Järgnegu mõningaid näiteid, kuidas laste tähelepanu asjatundlikult kõrvale juhtida.

Vaba töö ajal tegi Leena suurt müra, tagudes puuvasaraga vastu panni. Mitu korda palus kasvataja järele jätta, sest ta segab teistel lastel töötada, Leena ei kuulanud teda. Siis lausus kasvataja: „Sa klopid nii kõvasti, et äratad kõik nukud üles. Kas sul neist kahju ei ole?" Tüdruk ruttas nukkude juurde, unustades vasara ja panni.

Lasteaeda toodi 6½-aastane Borja. Poiss karjus pööraselt, nuttis, kiunus ja lõi kasvatajat. Ta jäeti üksinda tuppa. Teda kutsuti filmi vaatama, sööma. Poiss ütles kõigest ära, karjus kasvatajale: „Sa muud kui valetad!" Teised lapsed puhkama pandud, läks kasvataja Borja juurde. „Borja!" hüüdis ta, „tule, aita mul laev välja tõmmata. Ma üksinda ei jõua!" — „Valetad!" jonnis Borja edasi. Aga kui tema tuppa lükati suur aurik, ei pidanud Borja lapsesüda vastu. Ta lakkas nutmast, tõusis põrandalt, ronis aurikule ja hakkas mängima. Lauale pandi toitu ja kasvataja ütles nagu

möödaminnes, et Borja võib sööma hakata. Näljane poiss sõi kõik toodud toidu ära ja viis isegi sööginõud kasvataja ettepanekul kööki. Kui ema Borjale järele tuli, oli see juba grupis, kuigi veel hoidis teistest lastest kõrvale ega võtnud osa ühiseist mängudest ega tööst. Nii, huvitades Borjat mänguasjadega, juhtis kasvataja tähelepanu lasteaia elule ja võitis kapriisi ja kangekaelsuse poisil, kes ei tahtnud emast lahkuda. Edaspidi tuli veel kaua ja visalt pidada võitlust Borja kangekaelsuse, kapriiside ja jämedustega.

Rousseau soovitas kasvatada lapsi „loomulike tagajärgede" meetodi abil. See seisneb selles, et lapse halbu tegusid ei karistata kasvataja poolt. Karistus peab olema kordasaadetud teo loomulikuks tagajärjeks. Kui näiteks laps akna katki teeb, tuleb tal magada purustatud aknaga toas. Nohu ja külmetus on loomulikuks karistuseks. Täies ulatuses ei saa kasvatust rajada loomulike tagajärgede meetodile. See on liiga ohtlik lapse tervisele ja mõnikord isegi elule. Ta võib viia ka egoismi arenemisele, mis samuti pole soovitav: laps harjub hoolitsema ainult selle eest, et ta ei tekitaks endale kahju, järele mõtlemata selle üle, et ta teod võivad olla vastuvõtmatud ja kahjulikud ümbritsejaile.

Vahel saab siiski kasutada loomulike tagajärgede meetodit. Mõnikord on kasulik anda lapsele endale võimalus selgusele jõuda, et täiskasvanu poolt antud juhatused on õiged; on kasulik, et laps kannataks oma sõnakuulmatuse ja halva käitumise tagajärgede all.

Lasteaias kustus õhtul elekter. Süüdati küünlad. Kasvataja hoiatab lapsi, et nad vaikselt istuksid ega jookseks, — muidu võivad end ära lüüa. Lapsed asusid rahulikult mängima ja tööle. Kaks tüdrukut aga ei kuulanud kasvataja sõna. Nad hullasid ja, joostes pimedas, põrkasid peaga üksteise vastu ja lõid end valusasti ära. Nuttes tulevad nad kasvatajale kaebama. „Ise olete süüdi," ütleb see, „ma hoiatasin teid, aga teie ei kuulanud ja nüüd saite haiget." Häbistatult ühinevad tüdrukud teiste laste rahuliku tegevusega.

Vahel ei saa last ühegi abinõuga mõjutada. Tuleb põhjalikult muuta režiim, lapse elutingimused ja kasvatus perekonnas.

Poiss R. toodi üle teisest lasteaiast, sest kasvataja seal ei leidnud teed temale vajalikuks lähenemiseks. Uuest lasteaiast põgenes poiss juba esimesel päeval. Ta leiti lähemalt turult. Lõuna ajal pildus ta toidujäänuseid põrandale, sõi liha ja putru kätega, ei kuulanud sugugi kasvataja juhatusi. Pärast tööd läks kasvataja poisi kodusse, kust leidis ta üksinda. Kasvataja kõneles lahkesti poisiga, palus näidata oma mänguasju, raamatuid. R. pani grammofoni mängima, näitas oma armsamaid raamatuid, enda ülesvõtet ja isegi kinkis selle kasvatajale. Kõnelusest isaga selgus, et poiss on maha jäetud (ema surnud, isa tööga koormatud), väljaspool lasteaeda omapead jäetud. Õues mõjutab teda üks nooruk, õpetades temale jämedusi ja tõugates halbadele tegudele. Kasvataja leppis isaga kokku, et see vahetevahel võtaks poja endaga koos jalutama, korraldaks talle puhkepäeval lõbustusi ja et poeg jääks lasteaeda õhtusse rühma. Lasteaias pani kasvataja poisi enda juurde istuma, osutas talle erilist tähelepanu ja oli ta vastu iseäranis lahke ja tähelepanelik. Lühikese ajaga kodunes poiss lasteaias ega eraldunud teistest lastest oma rühmas.

Vahel tuleb kõnelda lapsega nelja silma all, selgitada halva teo põhjusi ja kahju ning mõjutada last kasvataja autoriteediga.

Mõjutusvahendite individualiseerimine.

Mõjutusvahendid võivad olla mitmekesised, vastavalt eksimuse iseloomule ja lapse individuaalsusele.

Ühel juhtumil avaldab kasvataja oma laitust pilguga, sõnaga, misjuures ühele lapsele avaldatakse laitust lahkel toonil, teisele karmilt. Miša on väga elav laps. Ta istub halvasti laua taga, koputab jalgadega, segab naabreid. „Mis sa, Miša, meid täna segad? Tõmba tool lähemale, istu paremini ja rahulikult! Sa oled juba suur ja oskad hästi istuda," ütleb kasvataja. Seltsimeestega käitumises on Vasja tavaliselt jäme ja egoistlik. Joonistamise ajal on ta enese kätte kogunud hulga värvilisi pliiatseid ega taha neid kellegagi jagada. „Pole hea nii teha, Vasja. Sa ei joonista ometi kõigi pliiatsitega korraga, aga oled nad kõik enesele võtnud. Vali endale mõned pliiatsid, aga ülejäänud

anna ära ja edaspidi ära enam nii tee," ütleb kasvataja karmilt. „Pliiatsid on kõigi laste jaoks."

„Ah kui halb on väiksemale liiga teha," raputab pedagoog etteheitvalt pead, nähes, kuidas jalutuskäigu ajal suurem poiss teeb vähemale liiga. Häbistatud poiss eemaldub.

Seal Kostja, hiljuti lasteaeda astunud poiss, peidab ja viib koju meelepäraseid pliiatseid, käärid, mänguasju. Hommikul, kui ilmneb, et pall puudub, kasvataja teab juba kõik Kostja ema kaudu. Ta pöördub Kostja poole rahulikult, ilma etteheiteta: „Kostjake, ära võta mänguasju koju kaasa, muidu hakkab meil lasteaias igav, pole millegagi mängida. Sulle ostab ema uue palli."

Aga Vanja võtab mänguasju koju kaasa seepärast, et tal kodus niisuguseid ei ole. Kasvataja soovitab vanemaid osta Vanjale pliiatseid, raamatuid, mänguasju, asutada temale kodus nurgake mängimise jaoks, ja Vanja lakkab lasteaiast asju kaasa võtmast.

Pedoloogid, tarvitades kurikuulsaid teste, lugesid terveid ja normaalseid lapsi hulgaliselt „vaimselt mahajäänuiks" ja „raskelt-kasvatatavaiks". Vaimuannete absurdse hinnangu põhjal asutati erilisi lasteaedu „raskelt-kasvatatavate" laste jaoks. Lasteaias ja kodus hirmutati lapsi nende saatmisega niisuguseisse asutistesse. Loomulik, et sinna sattudes laps sageli muutus tigedaks, protesteeris oma lapselike abinõudega ning tõeliselt muutus kangekaelseks, kapriisseks ja raskeks kasvatajale.

Aga tõelised kasvatajad haarasid nn. „parandamata" laste kasvatamise ülesandest julgelt kinni ja tegid seda hästi ning edukalt.

Tänu sellele, et kasvatajad püüavad huvitada selliseid lapsi, leiavad nende jaoks huvitavaid mänge ja toiminguid, et nad on nende vastu eriti tähelepanelikud, õnnestub neil pälvida laste armastust ja teha neid sobivaiks laste kollektiivi organiseeritud liikmeiks.

Vova on jäme, distsiplineerimatu poiss. Ta astus lasteaeda vanemasse gruppi. Sageli lõi ta lapsi, võttis enesele mänguasju, häbematult kõneles

kasvatajaga ega kuulnud tema sõna. Mitte mingid kasvataja manitsused ja seletused ei avaldanud temale mõju. Millise võtte leidis kasvataja? Kui Vova norib tüli lastega, kasvataja juhib ta tähelepanu mingile mängule või toimingule. Vova jätab lapsed rahule. Väljas Vova seisab liumäe juures ja peksab möödasõitvaid pika kepiga; ta ei kuula kasvataja sõna, kes püüab mõjutada Vovat, et ta lahkuks. Kasvataja taipab kutsuda teda lund koristama ning annab talle labida ja kasti lume vedamiseks. Vova läks mäe juurest ära ja vedas huviga lund. Kasvataja ütles temale: „Vaata, kui hästi sa töötasid, aga ei tahtnud mäe juurest lahkuda, segasid teisi lapsi." Püüdes vältida Vova riidu ja tüli, hoolitseb kasvataja selle eest, et Vovat oleks alati tegevust, valib tema jaoks mängus huvitavad osad, mis teda distsiplineerivad. Näiteks mängus „Piirivalvurid" etendab Vova „haavatud piirivalvuri" osa või on tema koer — „Valvur". Sõnakuulmatu ja püsimatu Vova lamab pingil üle poole tunni, kujutades haavatut, või jälle „punaarmeelased" veavad teda kui koera nööripidi. Kõige tähelepanu juures, mida kasvataja Vovale osutab, suure soojuse juures, millisega ta teda kohtleb, Vova ikka veel sageli kakleb, on jäme ega kuule sõna. Kuid siiski muutub ta enam organiseerituks, ikka sõbralikumalt mängib lastega, ikka meelsamini võtavad teised teda mängu hulka, ikka usalduslikumalt suhtub ta kasvatajasse. Ta jutustab kasvatajale, et enne lasteaeda astumist teised pilkasid teda, nimetades „kõõrdsilmaks" ja „mustlaseks" (tal on kõõrdsilm ja mustad juuksed). Sellega on seletatav tema tigedus ja riiakus[1].

TAHTEJÕU JA KARAKTERI KASVATAMINE.

Tahtelise tegevuse tunnuseiks on teadlik sihipärasus ja otsuse langetamiseks ning teostamiseks vajalikud pingutused.

Iseloom on isiksuse tahteavalduste omapära, mis ilmneb isiku tegudes. Seepärast on tahte ja iseloomu kasvatamine lahutamatult seotud. Tunded ja elamused, mis inimene on kogenud, mõjutavad ta tahet, juhivad teda teatud tegudele ja toiminguile. Maailmavaade, veendumused, huvid mõjutavad samuti vahenditult iseloomu kujundamist, juhivad tahet.

Inimesed, kel on bolševistlikud iseloomujooned, erinevad kõrge ideelise printsipiaalsuse, tahtejõu kindluse ja otsusta-

[1] Lasteaed nr. 18, Moskva.

vuse poolest. Oma üleskutses ratsanikele-turkmeenidele kirjutas seltsimees Stalin: „Ainult eesmärgi selgus, püsivus eesmärgi saavutamisel ja iseloomu kindlus, mis murrab kõik ja igasugused takistused, — võisid kindlustada niisuguse kuulsusrikka võidu. Kommunistlik partei võib end õnnitella, sest just niisuguseid omadusi kultiveerib ta oma ääretu kodumaa igast rahvusest töötajate hulgas."

Koolieelses eas ainult hakatakse kujundama iseloomu ja tahet. Kavatsused ja soovid tekivad ennekooliealise lapse juures mitte niipalju teadvuse mõjul kui selle või teise eseme või toimingu emotsionaalse meeldivuse mõjul. Lapsi iseloomustab suur sisendatavus ja matkimistung, nad on vähe iseseisvad ja vajavad, et nende tahet pidevalt juhitaks. Emotsionaalse sfääri kindlusetuse, meeleolu kiirete muudatuste ja tahtetu tähelepanu tõttu lapsel sageli ei jätku püsivust ja kindlust, tal on raske võita esinevaid raskusi.

Ennekooliealisel lapsel pole veel kindlaid isiksuse jooni. Ainult pikkamööda kujunevad soovid, mis on suunatud kindlate eesmärkide saavutamiseks, ja laps õpib teadlikult valima abinõusid oma soovide teostamiseks. Lapse toimingu teadlikkus, järelikult nende tõeliselt tahteline iseloom areneb järkjärgult. Selleks on tarvis arendada lapse mõtlemisvõimet, laiendada ta kogemuste hulka, mõjuda ta emotsioonidele. Kasvatamise tagajärjel muutuvad lapse toimingud enam mõtestatuiks, sihipäraseiks. Kindlaksmääratud toimingute täideviimiseks vajalike abinõude valikul tuleb last aidata, harjutada teda tegema teatavaid otsuseid ja neid siis teostama.

Tahte ja iseloomu kasvatamise põhivahendeid.

Tahte ja iseloomu kasvatamise põhimised abinõud on järgmised:

a) jutustused kuulsate inimeste elust; b) vanemate ja kasvatajate eeskuju; c) igapäevase elu reeglite ja nõuete täitmine;

d) mängud ja töö; e) laste tervise kõvendamine ja mõistlik karastamine, liigutuste arendamine.

Jutustused meie maa juhtidest ja sangareist, silmapaistvate töösangarite vägitegudest aitavad kasvatada lastes õiglustunnet, julgust, tagasihoidlikkust ja õrnatundelisust.

Kasvataja loob lastes tahtmise sarnaneda sangaritega, parimate inimestega, keda nad teavad. Meie lapsed tahavad saada samasuguseiks kartmatuiks lendureiks nagu Tškalov, samasuguseiks valvsaiks ja mehiseiks nagu Hassani järve kangelased, samasuguseiks tööarmastajaiks nagu Mamlakat.

Eeskujudeks sobivad ka kirjanduslike teoste kujud. Meie lapsed püüavad olla samuti truud oma isamaale, samuti mehised nagu Miša Korolkov — samanimelise Sergei Mihhalkovi teose kangelane, nad tahavad saada samasuguseiks kartmatuiks nagu väike Aguk, Gurjan'i teose „Põhi" kangelane.

Ära kuulanud Maršaki ballaadi „Jutustus tundmata kangelasest", hakkasid vanema grupi lapsed veel suurema rõõmuga harrastama kehakultuuri, et saada „laiaõlalisteks ja tugevaiks" ning samasuguseiks osavaiks ja tagasihoidlikeks nagu see noormees, kes päästis tulest tütarlapse ja, andnud ta üle tema emale, „hüppas trammi trepile, pühkis rätiga kaela ja põsed puhtaks, alustas mingit laulu ning kadus nurga taha".

Iseäranis suur tähtsus on nende inimeste eeskujul, keda laps näeb iga päev, kellega ta koos elab. Vanemad ja kasvatajad peavad arendama enestes neid iseloomujooni, mida nad soovivad näha oma lastes, ületama enda puudusi, kui neid on (tahtejõuetus, lohakus, argus jne.). Täiskasvanute omavaheline suhtumine, nende vahekord lastega, nõudmised laste vastu peavad kandma püsivat ja järjekindlat iseloomu.

Väikelapse tahe ja iseloom kasvab ning karastub igapäevase elu pisiasjade kaudu.

Lastelt ei või nõuda suurt tahtepingutust ja suuri jõupingu-

tusi. Seepärast antakse lasteaia režiimile niisugune kuju, et selle täitmine oleks lastele meelepärane.

Kuid mõnikord tuleb lapsel teha ka seda, mis talle nii väga ei meeldigi, mis nõuab pingutusi: arstimi võtmine, mitte päris suupärase toidu lõpuni söömine jne. See aitab tunduval määral arendada tahet, vastupidavust ja püsivust.

Mängude ja töö juures harjub laps seadma lihtsaid eesmärke, neid saavutama, pidama korda, täitma teatavaid reegleid, võitma raskusi. Ta õpib olema tegev ja iseseisev.

Mõistlik kehakarastamine, liigutuste arendamine, motoorse aparaadi valitsemine, kindluse ja osavuse omandamine liigutustes — kõik see tugevdab lapse tahet.

Kuidas kasvatada positiivseid ja kõrvaldada negatiivseid iseloomujooni.

Koolieelses eas laps alistub kergesti kasvatuse tervendavale mõjule. Lapses võib kasvatada vajalikke iseloomujooni ja kõrvaldada negatiivseid omadusi, siluda karakteri konarusi. Nõutav on ainult hea laste tundmine, suur tähelepanelikkus, kannatlikkus ja takt.

Tuleb meeles pidada, et lapse puuduste peaallikaks on esijoones halb kasvatus, aga mitte lapse halb tahe. Ei tohi kunagi seada eesmärgiks lapse tahte murdmist. Tuleb igakülgselt kaasa aidata tema sirguajamisele.

Et kasvatada lapses tõearmastust, tuleb lapsele alati tõtt kõnelda. Ka pisiasjus ei tohi laps iial valet kuulda. Lubada võib lapsele ainult seda, mis on täideviidav. Täitmata jäänud lubadused ja ähvardused harjutavad last valetama.

Lasteaia elus esineb palju juhtumeid, mis kasvataja kasutab ära, et arendada lastes tõearmastust ja ausust. Näiteks nõuavad mängud ausat reeglite täitmist.

Kusja „juhib" mängus, ta näeb kogemata, kuhu peitus Genja. „Sina, Genja, peida end uuesti, ma kogemata nägin," ütleb ta. Kasvataja juhib teiste laste tähelepanu Kusja teole. „Kusja

mängib õieti, mängib ausalt, ta nägi kogemata ja kohe ütles ka seda."

Teostamata nõudmised viivad paratamatult valeni. Nii nõutakse lapselt, kel on seljas uhke hele kleit, et ta ei mängiks pargis liivaga. Muidugi püüab nüüd laps kasvataja silma alt ära libiseda, et liivaga mängida, ja mõtleb midagi välja, millega seletada, kuidas ta kleit ära määrdus.

Lapse vale põhjuseks on sageli lapse fantaasia, puudulikult arenenud tähelepanu, tugev soov omandada meelepärast mänguasja või mõnda muud eset. Tütarlaps jutustab, et temale osteti „suur nukk sulguvate silmadega". Kohe kuuldub laste hüüdeid: „Mulle ostis isa tanki." — „Mulle tuletõrje-pritsi." — „Prits on nukust parem." Ainult taktilise vahelesegamisega selgitab kasvataja, kes lastest räägib tõtt, kes fantaseerib, ja seab ettevaatlikult tõe jalule.

Või räägib laps sündmusest, mille pealtnägijaks ta on olnud. Paljust mitte aru saanud ega kõike tähele panna osanud, teeb ta omalt poolt lisandusi. Kasvataja parandab teda. Aga laps võib ka sihilikult valetada. Seda teeb ta peamiselt karistuse või pilke kartusel. Niisugusel juhul tuleb sõbralikult läheneda lapsele, selgitada temale vale kahjulikkust, selle halbu tagajärgi.

Lapsele võib lugeda L. N. Tolstoi suurepäraseid lookesi, („Valelik", „Ploomisüdamed" jt.), mis sisendavad lapsesse vastikustunnet vale, armastust tõe vastu.

Lapses tuleb kasvatada tagasihoidlikkust. Ei pea last liigselt kiitma ega esile tõstma ta andeid ja edusamme. Tarvis on, et laps õpiks nägema head oma seltsimeeste juures, oskaks nendega kaasa tunda, rõõmustada nende edu üle ja kahetseda nende ebaõnnestumisi ning abistada neid. Last, kes on liiga iseteadev ja hooplev, kes tahab mängus ja toimingus alati esimene olla, kes ei taha arvestada seltsimeeste huvi, kasvataja ei kiida kunagi teiste laste juuresolekul. Ta juhib sageli selle lapse tähelepanu teiste laste edusammudele, paljastab ta nõudlikkuse ebaõiglust. Aga seda teeb ta ettevaatlikult, et last mitte solvata. Rühm lapsi ehitab „maja". „A. V., vaadake, kui

ilusa maja ma ehitasin," ütleb Kolja juhatajale. Kasvataja parandab teda: „Seda ehitasid kõik lapsed, mitte ainult sina."

Lasteaia elus on palju juhte, mis pakuvad võimalusi kasvatada julgust. Iseäranis ohtrasti tuleb selleks ära kasutada mänge. „Haned-luiged koju, hall hunt on mäel," ütleb juht, ja lapsed peavad julgesti hädaohule vastu jooksma. Kartlikud tunglevad kasvataja ümber, ei taha „koju" joosta, jäävad „väljale". — Julgesti lähevad „luurekäigule" „piirivalvurid", uljalt „jälitavad" nad „vaenlast" ja viivad ta „vangi".

Last peab ümbritsema rahu õhkkond. Keegi ei tohi last hirmutada, temale ülekohut teha, keegi ei tohi ta üle naerda, sest see arendab kartlikkust.

Laps kardab pimedust. Võttes ta käe kõrvale, läheb pedagoog temaga pimedasse tuppa, vaatleb kõiki asju, süütab siis tule ja näitab, et pole midagi hirmsat. Vahel korraldatakse näiteks selliseid mänge: lastele tehakse ülesandeks leida pimedast toast sinna peidetud mänguasju.

Äikese ajal imetleb kasvataja välgu sähvatusi ja jutustab oma jalutuskäikudest pikse ajal. Kui laps kardab mõnd looma või putukat, tuleb võtta ta käe kõrvale, läheneda temaga loomale või putukale, vaadelda teda ja rahustada last. Lapsele on vaja selgitada ta kartuse põhjust, harjutada teda mitte pöörama tähelepanu tühiseile asjaoludele, näidata temale, et see on naeruväärt.

Kasvataja kõneleb lastele sündmustest, kus inimesi päästis hädaohust külmaverelisus ja mehisus.

Kasvataja peab alati jälgima enda käitumist. Õnnetusjuhtumeil ei tohi ta väljendada liiga suurt ärritust, kisendada ega nutta.

Et teha last aktiivseks, ettevõtlikuks, tuleb pakkuda talle eredaid muljeid, mis täidaksid ta toiminguid huvitava sisuga, võimaldada tal avaldada iseseisvust, isetegevust.

Mõned lapsed on väga aktiivsed, ja kui nende aktiivsus ei leia kasulikku rakendamist, muutuvad nad distsiplineerimatuks.

Neid lapsi jälgib kasvataja eriti tähelepanelikult ja püüab nii teha, et neil alati oleks käsil mõni huvitav mäng või töö, paneb neid istuma sageli enda kõrvale. Vahel teeb ta neile ettepaneku abistada teda paberi ja pliiatsite jagamisel joonistamiseks, asetada paigale toole või olla abiks seltsimehele.

Last tuleb harjutada viima lõpule alustatud tööd, arendada temas järjekindlust ja püsivust. Kasvataja jälgib iga lapse mängu ja toiminguid, kiidab heaks, ergutab, mõningaid lapsi abistab seatud sihtide saavutamisel ja raskuste võitmisel, kui ta teab, et neil on raske oma üritust teostada.

Nali ja naer ergutavad lapsi. Kasvataja püüab luua head meeleolu ja otsustavust võita takistusi.

Vilunud lähenemisega lapsele, osava pedagoogilise tööga aitab kasvataja arendada õilsamaid iseloomujooni ja võib siluda karakteri konarusi, vabastada last negatiivseist omadustest.

Neljanda lasteaia (Moskva) noorema grupi kasvataja tunneb väga hästi iga lapse iseloomu ja käsitab iga last individuaalselt. Leena on kodus harjunud olema tähelepanu keskuseks, kõik ta soovid ja kapriisid täidetakse. Ta ei armasta kellegagi midagi jagada. Kui ta lasteaias esimestel päevadel nägi mõnd last mänguasja võtmas, siis jättis ta oma kõrvale ja nõudis endale teise mänguasja. Kasvataja jälgis, et Leena kindlasti täidaks kõik ta korraldused. Ta kiitis Leenat, kui see vabatahtlikult andis teistele mänguasju. Kord Leena, nähes, et karul on silm kadunud, ütleb: „Mul on kodus nööbid nagu karu silmad, ma toon talle." Kasvataja ütles: „Vaat kui hea!" ja kordas veel, et kõik lapsed kuuleksid: „Leenotška toob karule silma, tal kodus on ja ta tahab meile siia tuua."

Svetlana armastab väga, et teda teiste laste hulgast esile tõstetaks, kiidetaks ja öeldaks, et ta olevat kõigist parem. Kasvataja aga tõstab harva teda esile, vastupidi, tema juuresolekul kiidab ta teisi lapsi. Leidub juhtumeid, kus kasvataja ütleb: „Küll sa tegid seda hästi!" aga ta ei ütle, et Leena „kõigist paremini tegi."

Mõned lapsed on täiskasvanute ja seltsimeeste suhtes arad ja häbelikud. Nad ei söanda paluda mänguasju, millega soovivad mängida, ja vaikivad häbelikult, kui nendega räägitakse. Niisuguseile lastele näib sageli, et nad on teistest lastest halve-

mad, ei oska nii hästi mängida, joonistada ega ehitada kui teised lapsed.

Kasvataja püüab vabastada last ebakindlusest ja häbelikkusest, mis võib teda edaspidi segada. Selle eesmärgiga annab ta lapsele ülesandeid, näit. järele kuulata, kas juhataja on saanud uusi raamatuid, ning tuua neid gruppi, teatada kokale, mitu last on täna grupis, jne. Kasvataja leiab mängus vastava osa sellise lapse jaoks, kiidab ja ergutab teda.

Tajetška on vaikne tüdruk; väga häbelik. Kasvataja julgustab ja ergutab teda igati. Taja joonistab arglikult ringikesi ja jooni. Kasvataja läheneb temale: „Vaat kui hästi Tajetška joonistab."

KODUMAA-ARMASTUSE KASVATAMINE.

Nõukogude laste huvid ja nende kujutlused ümbritsevast elust.

ÜK(b)P XVIII kongressil esitas seltsimees Stalin suure ja vastutusrikka ülesande — „arendada ja kultiveerida nõukogude patriotismi". Patriotism, kodumaa-armastus on omane rahvahulkadele, kellele on tõeliselt kallid kõik materiaalsed ja kultuurilised väärtused, mis on loodud nende endi, nende isade ja vanaisade kätega. Ekspluataatorid, kapitalistid rikuvad ja moonutavad patriotismi. Nad kasutavad seda teiste rahvaste rõhumiseks ja allasurumiseks, reedavad sagedasti oma rahva ja kodumaa huvid alatuis isiklikes huvides. Nõukogude Liidus esmakordselt maailmas said töötajad oma maa ja kõigi tema rikkuste peremeesteks, esmakordselt leidsid endale tõelise isamaa. Seepärast armastab Nõukogude Liidus nii suur kui väike palavalt oma kodumaad. Iga nõukogude patrioot tahab armastada oma kodumaad nii, nagu armastas seda Lenin, nagu armastab Stalin. Kodumaa-armastusega on igal nõukogude patrioodil seotud armastus Lenini ja Stalini vastu, kes kogu oma suure elu on jäägita andnud rahvale.

Meie lastes ärkab varakult armastus kodumaa vastu. Nõukogude lapsi vaimustab Punaarmee, nad unistavad saada vahvaiks piirivalvureiks, kangelas-lendureiks, julgeiks kaugete maade uurijaiks nagu papaninlased.

Igaüks, kel on olnud kokkupuuteid lastega, teab, kui omapärased on nende kujutlused ümbritsevast maailmast. Vähene kogemuste hulk, konkreetne mõtlemine, nõrk abstraktsiooni-, otsustamis- ja üldistamisvõime põhjustavad puudulikke, pealiskaudseid ja ebatäpseid kujutlusi.

Laps ei suuda tungida ühiskondlike nähtuste olemusse. Ta ei mõista veel suure Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva tähtsust, aga teda haarab üldine juubeldus ja ta rõõmutseb ning pühitseb seda päeva. Ta unistab saada komandöriks, kuigi ta veel täies ulatuses ei mõista Punaarmee tähtsust. Lapsele avaldab suurt mõju täiskasvanute, temale lähedaste inimeste meeleolu, nende ellusuhtumine.

Koolieelses eas omandavad lapsed kõike seda, mida nad näevad ja kuulevad, kõike, mis köidab nende tähelepanu.

„Lapse loomusele on omane tung ereda, ebatavalise poole," kirjutas M. Gorki. „Ebatavaline ja ere on meil Liidus kõik see uus, mida loob töötava klassi revolutsiooniline energia. Sellel ongi vaja peatada laste tähelepanu, see peab saama sotsiaalse kasvatuse peamiseks materjaliks. Ent sellest jutustada, seda näidata tuleb andekalt, osavasti, kergesti omandataval kujul[5]."

Vaadelgem laste mänge lasteaias, õues ja tänaval. Te näete, kuidas lapsed ehitavad metrot, päästavad tšeljuskinlasi, uurivad Arktikat, kujutavad Tšapajevit.

Vaadelgem laste joonistusi. Te näete „õhulaevu", „aeroplaane", „Punaarmeed".

Nooremat ennekoolieelist last (3—4-a.) huvitab ennekõike ühiskondlike sündmuste väline külg. Selles eas köidab last kõik ere, vali ja liikuv. Missuguse huviga jälgivad lapsed Punaarmee ratsaväe rühma, esimese mai demonstratsiooni!

5—7-a. laste juures suureneb märgatavalt huvi ühiskondliku elu vastu, nad esitavad küsimusi, mõtlevad järele nende faktide

üle, mida nad aasta või paari eest ei märganudki. Neid huvitab mitte ainult ühiskondlike sündmuste väliskülg, vaid ka nende mõte. Nad küsitlevad, mis on kolhoos, mida tehakse tehaseis. Mõnikord selles eas oleva lapse märkused ja mõtted üllatavad oma ootamatusega ja tähelepanekute teravuse ning sügavusega. Suurepäraseks illustratsiooniks selle kohta on Tšukovski tuntud jutustus.

„Viieaastane Svetik vaatles kaua zoopargis elevanti ja lõpuks küsis emalt:

„Kelle elevant see on?"

„Riigi oma," vastas ema.

„Tähendab, pisut ka minu oma!" hüüatas poiss heameelega.

Lapsed hakkavad huvi tundma inimeste elu vastu külmades ja soojades maades, kuulavad kunstipärast jutustust uuest linnast, huviga mängivad lendu üle naba, olgugi et iialgi otseselt midagi säärast ei ole näinud.

Erilist huvi on laste juures märgata suure kangelaslikkuse vastu, mille poolest on nii rikas elu meie maal, millest jutustused täiskasvanute kaudu ulatuvad lasteni.

Vanemas koolieelses eas laste kujutlused muutuvad suhteliselt rohkem teadlikeks ja sisult rikkamaks, kuid nad säilitavad veel omapärase iseloomu, mis on nii omane ennekoolieealisele lapsele.

Tähtsaimaks lasteaias on — anda eredaid muljeid ja värvikülla seid kujusid, mis on võimelised kasvatama lapses rõõmsat elu tajumist, teadmisjanu, armastust meie õnneliku kodumaa vastu, tema suurte tegude, tema juhtide vastu.

Ka vanemas grupis peab kasvataja hoolitsema töö ja mängu köitvuse ning näitlikkuse eest.

Armastuse kasvatamisest lastes Nõukogudemaa juhtide, sangarite ja parimate inimeste vastu.

Iseäranis sügavat muljet avaldab lastele tutvumine mõningate episoodidega suurte juhtide elust. Ka kõige väiksemad lapsed tunnevad pildi järgi Leninit ja Stalinit. Suuremad lapsed aga kuulavad suure põnevuse ja huviga jutustusi nende elust ja revolutsioonilisest võitlusest.

Meie suurte juhtide — seltsimeeste Lenini ja Stalini ning nende võitluskaaslaste elulood on põnevad kangelasjutud, mis avaldavad suurt mõju lastele ja nende kasvatusele kommunismi vaimus. Lapsed kuulevad kasvatajailt nende lapsepõlvest, õppimisest, kangelaslikust võitlusest, nende tagakiusamisest kodanluse poolt. Nad kuulavad salme, laulavad laule, milledes avaldub rahva armastus oma juhtide vastu.

Lastes areneb püüe saada samasuguseiks nagu nemadki — truud oma rahvale, õrnatundelised, lihtsad ja tagasihoidlikud.

Ühes lasteaias külvasid lapsed pärast seltsimees Kirovi mõrtsukalikku tapmist kasvataja üle küsimustega Sergei Mironovitšist, miks teda kõik armastasid, kuidas ta elas, kes teda tappis.

Kasvataja kogus ajakirjadest ja ajalehtedest päevapilte ja väljalõikeid seltsimees Kirovi üle ning koostas huvitava raamatu. Seal räägitakse, kuidas väike Serjoža Kostrikov (Kirov) kasvas lastevarjupaigas, kuidas ta õppis koolis ja kuidas ta õppida armastas.

Erilist huvi äratas lastes jutt sellest, kuidas Kirov armastas lapsi ja hoolitses nende eest. Lapsed vaatasid pilte mitu korda, palusid lugeda neile raamatut ja iga kord reageerisid pahameelega ta traagilisele lõpule — reeturi paugule Sergei Mironovitš Kirovi pihta.

Kasvataja tutvustab lapsi kangelaslike sündmustega, mis erutavad kogu meie maad, kogu maailma, tutvustab Nõukogude Liidu kodanike poolt ilmutatud kangelaslikkuse ja mehisuse faktidega.

Väga huvitavad lastele ja hinnatavad kasvatuslikus mõttes on jutustused punaarmeelaste kangelastegudest. Lapsi haarab piirivalvurite elu täis kangelaslikkust, nende teadlikkus, distsiplineeritus, otsustavus, tarkus ja julgus, mis ilmnevad Nõukogude piiride kaitsel. Lapsed on huvitatud raamatuist Punaarmee kohta, armastavad kuulata ja laulda punaarmeelaste laule, mängida „punaarmeelasi".

Kasvataja äratab lastes uhkust ja vaimustust juttudega meie vabrikuist, tehaseist, pioneeride paleedest, koolidest ja lasteaedadest, kanaleist ja sildadest, maailma parimast metrost. Lastes areneb austus töö, teaduse ja inimeste vastu, kes on püstitanud nii toredad ehitised.

Muljed Nõukogude Liidu elust annavad arvukaid huvitavaid teemasid laste mängude ja jooniste jaoks, kutsuvad esile palju küsimusi, sunnivad last arutlema, võrdlema ja järeldusi tegema. Jalutuskäigul parki lapsed nägid näiteks punaarmeelasi, kes ehitasid välitelefoniliini. Teinekord panid nad tähele ehitatavat maja ja lendavaid aeroplaane. Elava huviga vaatlevad lapsed punaarmeelasi, töölisi ja rohkem teadmishimulised külvavad kasvataja üle küsimustega.

Kasvataja vastab laste küsimustele lihtsalt, lühidalt ja kujukalt ning loob lastes õige kujutluse sellest, mida nad näevad. Ta jutustab, et punaarmeelased kaitsevad meie maad, et nad on tugevad, julged, organiseeritud. Ta selgitab lastele, et suur

ilus maja, mida ehitatakse, on kooli või töötava rahva elukorterite jaoks.

Mõnikord korraldab kasvataja jalutuskäike eriti just selleks, et näidata lastele, kuidas ehitatakse uut maja, kuidas õpivad punaarmeelased, kuidas liiguvad jõge mööda aurikud ja lodjad, kuidas kaunistati tänavat pidustuste puhuks.

Niisuguseid jalutuskäike korraldatakse peamiselt keskmise ja sagedamini vanema grupi lastele. Aga ka vähematega võib ette võtta lühemaid jalutuskäike mööda tänavat.

Vaatleme näiteks, kuidas möödub selline jalutuskäik.

Mitte kaugel lasteaiast ehitatakse suurt maja. Lasteaeda minnes näevad seda paljud lapsed. Neid huvitab ehitamine, nad esitavad küsimusi ja ehitavad ise ehitusklotsidest „maja". Kasvataja teeb vanemaile lastele ettepaneku: „Lähme vaatame, kuidas ehitatakse maja!" Lapsed on väga rõõmsad. Nad riietuvad ruttu, seavad end korralikult ritta ja väljuvad tänavale. Viie minuti pärast on nad juba ehituse juures ja vaatlevad seda suure huviga.

„Vaadake, kui kõrge tuleb see maja," ütleb kasvataja. Lapsed loevad majakorrad ära. „Kes hakkab siin elama?" küsivad nad. „Siin hakkavad elama töölised oma lastega. Alumisele korrale tuleb lasteaed."

Lapsed on nähtuga rahul ja otsustavad tulla uuesti vaatama, kui lasteaed on valmis.

Lapsed vaatavad suure tähelepanuga, kuidas töölised toovad juurde telliskive. Kõige rohkem üllatavad neid masinad ja vagonetid. Rõõmsalt kilkavad nad, kui telliskive üles vinnatakse.

Jõudnud tagasi lasteaeda, jutustavad nad üksteise võidu: „Seal on palju kordi." — „Telliskive veetakse vagonettidega, vaat niisugustega." — „Mootor undab nii." — „Aga kus lõpeb maja, seal on lipuke."

Sageli esitavad lapsed ise küsimusi või jutustavad, mida nad kodus kuulsid. „Minu ema on stahhaanovlane. Talle anti preemia." „Või: „Minu isa sõitis kolhoosi tööle."

Kasvataja haarab kinni nende jutust, küsib ise, vastab küsimustele, selgitab arusaamatut.

Mõnikord lapsed hakkavad rääkima liiga keerulistest asjadest, milledega kasvataja ei kavatsenud neid tutvustada. Niisugusel juhul tuleb lastele anda lühike, võimalikult arusaadav

vastus. Pole tarvis äratada huvi keeruliste, raskete küsimuste vastu ja arendada neid.

Lastele antakse kõige elementaarsemad teadmised ühiskondlikust elust, kuid kõige lihtsuse ja algelisuse juures peavad nad looma lastes õigeid kujutlusi, kasvatama õiget ellusuhtumist.

Seepärast peab kasvataja kaaluma iga lauset, mis ta lastele ütleb.

Tuleb meeles pidada, et lapsed omamoodi mõistavad sõnu, mis on lihtsad ja harilikud täiskasvanuile. Näiteks 4-aastane laps naerab, kuuldes ütlust: „Kasvavad üles tehased — hiiglased." „Egas tehased kasva! Neid ehitatakse," väidab ta.

Tuleb hoiduda üldistavaist vormeleist ja rohkem hoolitseda selle eest, et anda elavaid, konkreetseid kujusid. Konkreetsete muljete pikaajaline kogunemine juhib lapsi üldistamisele ja järelduste tegemisele. Muidu kordavad lapsed ainult õpitud fraase, millede taga pole mingit konkreetset sisu.

Kasvatajat tuleb hoiatada liiga suure muljete hulga ohu eest. Lastel on palju huvitavat ümbritsevas elus. Nad kuulavad meeleldi täiskasvanute jutte, vaatavad filme. Kuid kasvatajad peavad säästma laste nõrka aju ja nende närvisüsteemi. Lapsed, kellele liiga palju loetakse ja jutustatakse, kes vaatavad täiskasvanuile määratud filme, kuulavad samasuguseid raadioülekandeid, on sageli erutatud ja kergesti ärritatavad. Ülemäära suur muljete hulk mõjub halvasti lapsele.

Laste tutvustamisel ümbritseva eluga on iseäranis tähtsad ilukirjanduslikud raamatud huvitava faabulaga, illustratsioonid, aloskoop, nukuteater, diapositiivid.

Väga tähtis on, et kasvataja oskaks kunstipäraselt jutustada, et ta oskaks lihtsalt, kuid kujukalt ja kaasakiskuvalt kõnelda lastele näiteks meie lendurite sangarlikust lennust, Punaarmeest, mitmesuguste rahvaste elust Nõukogude Liidus.

Raamatud — pildid ja illustratsioonid antakse lastele vabaks kasutamiseks, et nad võiksid palju kordi neid vaadelda ja pikkamööda omandada nende sisu. Kasvataja loeb lastele raamatut, näitab pilte, kõneleb loetust. Raamatuid ja illustratsioone vahetatakse mõne aja järel, kuid mitte liiga sageli, sest lapsed armastavad pöörduda tagasi tuttava raamatu juurde.

Suur mõju laste meeleolule, nende emotsioonidele ja huvidele on m u u s i k a l j a l a u l u l. Seepärast on väga tähtis laulude valik teemadel meie kodumaast, Leninist, Stalinist, Punaarmeest, pioneeridest jne. Harilikult lapsed armastavad väga neid laule. Nad saavad lastele omaseks, lapsed kuulavad neid lasteaias ja kodus.

Revolutsioonipühad.

Revolutsioonipühadel on suur tähtsus laste kasvatamisel kommunistlikus vaimus. Lasteaias pühitsetakse rõõmuga suure sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva, 1. mai päeva, Stalinliku Konstitutsiooni päeva, Punaarmee päeva. Pidupäevad ühendavad laste kollektiivi, annavad lastele võimaluse osa võtta üldisest üksmeelsest rõõmust. Eredad, rõõmsad muljed, mis saadud pidustustelt, jäävad kauaks meelde. Isegi väikesed lapsed tuletavad meelde 1. mai ja 7. novembri pidustusi kui kõige õnnelikumaid, eredamaid päevi ja ootavad igatsusega neid, valmistuvad nendele.

Pidustused ja valmistused nendele peavad mööduma võimalikult lõbusasti ja rõõmsasti.

Juttude ja illustratsioonide kaudu saavad lapsed varakult teada, missugune pidupäev varsti tuleb. Neis ärkab huvi pidustuse vastu, tahtmine sellest osa võtta. Nad näevad, kuidas valmistuvad täiskasvanud pidustustele, kuidas nad ilustavad tänavaid, maju. Nad abistavad kasvatajat lasteaia korrastamisel ja ilustamisel.

Pidustused peavad olema elavad ja rõõmsad, andma lastele võimalikult palju meelehead.

Ühiskondliku elu peegeldus laste loomingus.

Otseste vaatluste, raamatute ja juttude kaudu saab laps palju huvitavaid muljeid ja teadmisi teda ümbritsevast elust. Kuid talle on vähe sellest, et ainult vaadelda ja kuulata. Laps peegeldab saadud muljeid mängus, voolimises ja töös muude ainetega.

Mängus ja kujutavas loomingus kordab laps seda, mis teda huvitas elus, raamatus, jutus, ta elab oma muljeid uuesti läbi.

Kasvataja suhtub seepärast suurima tähelepanuga laste mängude, joonistuste ja voolimistööde sisusse.

Nii kasvab ja tugevneb lapses armastus meie ilusa kodumaa vastu.

INTERNATSIONAALNE KASVATUS.

Internatsionalism on sotsialistliku ühiskonna liikme lahutamatu omadus. Tõusvat põlve tuleb kasvatada töötava rahva rahvusvahelise solidaarsuse ja internatsionalismi vaimus. Internatsionalism eeldab kõrgesti arenenud poliitilist teadvust inimesel, kes on võimeline, nagu õpetas Lenin „... võitlema väike-natsionaalse piiratuse, kinnisuse ja eraldumise vastu, tervikluse ja ühtsuse arvestamise poolt, ning isiklike huvide üldistele huvidele allutamise poolt[6]".

Lasteaed peab alustama laste kasvatamist internatsionalismi vaimus. Seejuures seatakse üles järgmised ülesanded:

a) kasvatada sõprust mitmest rahvusest laste vahel;

b) anda lastele selgeid, värvikaid muljeid NSVL-s asuvaist rahvaist;

c) kasvatada lastes armastust meie paljurahvuselise ja värviküllase kodumaa vastu, näidata tema looduse, töö ja kunsti mitmekesisust ja ilu, näidata tunnete ja meeleolude ühtsust, mis ühendavad inimesi mitmest rahvusest.

Laste kasvatamine internatsionalismi vaimus on lahutamatult seotud armastuse kasvatamisega sotsialistliku kodumaa, tema juhtide, sangarite, parimate inimeste vastu, muusika ja muistendite vastu.

Oma esimesist eluaastaist saadik saab laps näiteid vennalikust sõprusest NSVL rahvaste vahel.

Sõbralikult elavad ja mängivad eri rahvustest lapsed Nõukogude lasteaedades. Neis tekivad esimesed kujutlused mitmesugustest rahvastest, nad kuulevad ja peavad meeles nimetusi — venelane, ukrainlane, tatarlane, neeger. Elavas, vahenditus läbikäimises tugevneb laste sõprus.

Lastele näidatakse seltsimees Stalini pilti väikese burjaadi-mongoli tütarlapsega. Nad vaatlevad pilte eri rahvusest lastega, mängivad ilusate nukkudega, mis kujutavad väikest uzbekki, neegrit, tšerkessi jne. Kuulavad meloodilisi rahvuslaule. Kõik see on tähtis laste kasvatamisel internatsionalismi vaimus.

Vanemas eas lapsi (6—7 a.) võib peale selle tutvustada rõõmsa tööga Nõukogude Liidu eri paikades: puuvilla kogumine Uzbekistanis, lina — Udmurdis, viinamarja — Krimmis, mandariinide — Adžaristanis. Lapsed tutvuvad raamatute, piltide ja filmide kaudu palava lõuna ja kareda põhja loodusega. Lapsed saavad teada, et kõikjal ehitatakse uusi tehaseid, elektrijaamu, maju, koole ja lasteaedu.

Kasvataja äratab lastes armastust ja austust eri rahvusest parimate inimeste, sangarite, luuletajate ja laulikute vastu, jutustab nende kangelastegudest, võimeist ja talentidest, tunnustustest, mille osalisteks nad saanud. Tšapajevi ja Štšorsi legendaarne kuulsus on kallis Nõukogude Liidu piirides elavate rahvaste lastele. Kuulsad nimed — Papanin, Stahhanov, Tška-

lov, kolme naiskangelase omad (Grizodubova, Raskova, Ossipenko) on võrdselt lähedased kõigile lastele.

Lapsed tutvuvad nende arusaamisele vastavate teostega NSVL eri rahvuste loomingust, mis on vormilt rahvuslik ja sisult sotsialistlik, täidetud armastusest kodumaa vastu. Evenk armastab oma karmi põhjalat mitte vähem kui uzbekk oma vabariigi uhkeid puuviljaaedu. Raamatus „NSVL rahvaste looming" on näidatud, kuidas töötavad, puhkavad ja lõbutsevad Nõukogude Liidu rahvad.

Selles raamatus on selgesti väljendatud kõigi rahvaste armastus Lenini ja Stalini vastu.

Paljud lasteraamatud kujutavad eri rahvaste elu Nõukogude Liidus, nende tööd, lapsi eri rahvustest. Näiteks: Gurjani „Põhi", Bagritski „Mordvalase täht", Rudermani „Põhja mai", Mihhalkovi „2-sel mail", Uida „Stepp", Maršaki „1. september".

Lapsed vaatavad kasvataja poolt kogutud illustratsioone teemadel: eri rahvustest laste elu, töö, parimad inimesed jne.

Ühes lasteaias näidati lastele filmi „Muistend Tšapajevist". Selles muistendis Tšapajev jääb ellu. Teda päästab vanake kirgiis. Lapsed tundsid kogu aja vanakesega kaasa. Kui vanake hukkus, ütlesid nad: „Kahju vanakesest", „Hea taadike", „Ta andis Tšapajevile püssi". Jalutuskäigu ajal tuletasid lapsed muistendit meelde, imestasid selle üle, kui solvavalt vaenlased nimetasid vanakest („kirgiisi koon"). „Tšapajev võitles ju töörahva eest, vaeste eest," ütlesid nad. Kasvataja seletas lastele, et kodanlased suhtusid tsaariaegses Venes väga halvasti kirgiisidesse, armeenlastesse, juutidesse ja teistesse rahvustesse.

Igapäevases elus on lapsed ümbritsetud rahvusliku kunsti toodetega (ukraina tikandid eesriietel, mustrid vaasidel, uzbeki vaibad ja teised).

Laste kasvatamisel internatsionalismi vaimus on suur tähtsus rõõmsail 1. mai pidustustel. Pidustuste aluseks on sõpruse idee, NSVL

rahvuste ühtsuse idee. Mõnedes lasteaedades lavastatakse pidustuste ajal mängu, mis kujutab helget, värviküllast demonstratsiooni, millest võtavad osa eri rahvused, keda lapsed tunnevad elu kaudu, piltide ja raamatute järgi. Lapsed on riietatud ilusaisse rahvuslikesse kostüümidesse, laulavad rahvuslikke laule ja tantsivad.

Tutvumine NSVL rahvaste üliilusa eluga kutsub vanemate laste juures esile küsimusi eri rahvustest töötajate raske elu üle tsaristlikus Venes, töörahva elu üle teistes maades. Kujutlust sellest elust tuleb lastele anda konkreetsete faktide kaudu, rääkides lapsele mõne töölislapse raskest elust jne. Seda võib teha lasteraamatute abil (Barto — „Vennakesed", sama autori „Mere kohal on tähed", Kononenko — „Väikesed hispaanlased", Boim — „Punane majake").

Ühes lasteaias jutustas kasvataja lastele, kuidas elasid hispaania lapsed, kelle vanemad olid tapetud või võitlesid frondil, kuidas nende eest hoolitses meie riik, kuidas neid toodi nõukogude laevadel, kuidas nende eest kandsid hoolt Punalaevastiku mehed, kuidas neid vastu võeti ja kuidas nad elavad lastemajades. Jutustuse lõppedes kuulasid lapsed Hispaania laste laulu Leninist (grammofonil). Lapsed avaldasid sügavat kaastunnet ja armastust Hispaania laste vastu: „Kui meile oleksid sõitnud Hispaania lapsed, ma oleksin neid kui õekest-vennakest armastanud," ütles üks tütarlaps.

Kasvataja juhib laste tähelepanu sellele, mis on eriti meeliköitev, huvitav teiste rahvaste elus. Nii toodi lasteaeda neegripoiss. Kasvataja jutustas huvitavaid juhtumeid neegrite uljusest ja mehisusest. Kõneles, kuidas neid alandatakse kapitalistlikes maades. Lapsed hakkasid soojalt armastama oma mustanahkset seltsimeest.

Kasvataja võitleb mõnel pool leiduvate antisemitismi jäänustega, halvustava suhtumisega mõnda rahvusse, pilke- ja sõimunimedega jne. Ta jutustab lastele selle rahvuse silmapaistvaist inimestest, laste vanemaist, nende tööst, kui võimalik, kutsub neid lasteaeda.

Kolhoosist sõitis läbi mustlaste voor. Lasteaia lapsed ütlesid kasvatajale, et nüüd tarvis kõik ära peita, sest muidu varastavad selle mustlased. Mustlaslaager sõitis varsti edasi, jättes maha haige mustlasnaise 10-aastase poisiga. Poiss hakkas kasvataja ettepanekul lasteaias käima. Lapsed hakkasid varsti teda armastama tema elava ja rõõmsa iseloomu, tantsude ja laulu pärast, ka seepärast, et ta jalutuskäikudel leidis kõige rohkem seeni ja marju, osavasti lõikas vilesid, abistas lapsi kõiges. Tervekssaanud mustlasnaine hakkas lasteaias koristajaks. Lapsed kogesid tegelikult, et mustlased on samasugused ausad ja töökad inimesed nagu teisedki NSVL kodanikud.

USUVASTANE KASVATUS.

NSVL töötava rahva enamikule on religioon võõras, ta suhtub sellesse vaenuliselt. Kuid mõne osa elanike hulgas on säilinud usu riismed, täidetakse usulisi talitusi ja kombeid. Mõnedel juhtudel tarvitab klassivaenlane usku kui mõjutamisvahendit vähemteadlike töötavate kihtide ja laste hulgas. Mõnikord nakatuvad lapsed ka usulisest ebausust. Tulles lasteaeda küsivad nad jumalast, räägivad kirikuskäimisest, kiriklikest talitustest, millest nad on osa võtnud. Lasteaia ülesanne on — kaitsta lapsi usulise ebausu ja eelarvamuste vastu.

Peamine tähelepanu tuleb juhtida perekonnale. Kasvataja teab väga hästi, missuguse kasvatuse saab laps kodus. Kõnelustes vanematega, vanemate koosolekuil jutustab ta usuvastase kasvatuse olemusest, usu kahjulikkusest, toob ette usuvastase kasvatuse positiivseid fakte mitmest perekonnast. Vanemaile selgitatakse, et perekonna ja lasteaia kahesugune erinev mõju viib lapsi valetamisele ja silmakirjalikkusele, arendab neis hirmu. Seal, kus esineb niisuguseid usulisi eelarvamusi nagu paast, juukselõikamise keeld, selgitab kasvataja vanemaile nende absurdsust ja kahjulikku mõju tervisele. Kuid ei või toorelt pilgata laste ega nende lähedaste täiskasvanute religioosseid avaldusi. Ei või anda lastele ebaõigeid seletusi.

Laste tutvunemine looduse ja ühiskondliku eluga, tähelepanu arenemine, teadmishimu soodustavad usuvastast kasvatust, võitlust ebausuga. Hoolitsedes lillede ja loomade eest, näevad lapsed oma silmaga, kui absurdne on ebausk (konnadelt saadavat soolatüükaid jne.). Lapsed hakkavad hindama ja austama inimese tööd ja teadmisi, millede abil inimene vallutab looduse, loob tehnika „imesid". Kasvataja rikastab laste elu eredate muljetega, rahuldab nende fantaasia nõudeid. See avaldab tõsist vastumõju usulistele mõjutustele. Lapsele, kes on kasvatatud Nõukogude lasteaia terves õhkkonnas, on võõrad usulised talitused, nende müstika on talle arusaamatu, ta jääb selle vastu ükskõikseks. Näiteks poiss, kes oli vanaemaga kirikus, jutustas: „Seal oli kui teater, oli näitelava. Avati näitelava, ilmus vanake karbikesega, laskis gaasi. Ma vaatasin ja ehmusin."

Kuid tähtis on luua lastes eitav suhtumine ususse.

Kasvataja, märgates näiteks, et keegi lastest jutustab seltsimeestele ristseist või tuletab meelde usukultuse teenijat, — lihtsais, kuid täis sügavat veenet sisaldavais sõnades avaldab enda vaenulist suhtumist religioonisse.

Kasvataja, tuginedes partei juhtide, valitsuse, suurte inimeste ja sangarite autoriteedile, nende autoriteedile, keda armastavad ja austavad lapsed, näitab, et nad võitlevad usu vastu.

Kodanlik pedagoogika kasutab väga osavasti ennekoolieaeliste laste emotsionaalset mõjutatavust, vastuvõtlikkust ja sisendatavust, et väikesest saadik arendada nendes usulisi tundeid. Usulised talitused, usuliste pühade pidulikkus, alatised sisendused jumaliku jõu olemasolust avaldavad kodanlikus lasteaias lastele suurt mõju, jätavad neisse järele sügavad jäljed.

Nõukogude lasteaias seevastu on kasvataja ülesanne hoida last usuliste mõjutuste ja kujude uimastava ja nüristava vale eest, et aidata temal samm-sammult omandada reaalse elu tund-

mist, aidata koguda õigeid kujutlusi elust, kasvatada eitavat suhtumist religioonisse.

Juba koolieelses eas kasvatatakse lapsi nii, et neid järk-järgult ette valmistada edaspidisele teaduslikule mõtlemisele, et teha neist tulevikus võitlevaid ateiste.

[1] Сталин, Вопросы ленинизма, 10. vlj., lk. 602. [2] Н. К. Крупская, Воспитание ребенка-дошкольника. [3] Samas, lk. 25. [4] Samas, lk. 26. [5] М. Горький, О литературе, статьи и речи, ГИХЛ, 1935, lk. 92. [6] Ленин, Соч., XIX kd., lk. 262.

Kunstiline kasvatus.

KUNSTILISE KASVATUSE TÄHTSUS.

Kunstilise kasvatuse mõiste ja tähtsus.

Kunstiline kasvatus seisneb laste loovate võimete ja oskuste, ilu- ja kunstitunde ning ilu ja kunsti mõistmise arendamises. „Meie sotsiaalpedagoogika ülesanne on — kasvatada kultuuri meistreid, mitte aga mustatöölisi, nagu kasvatati ja õpetati minevikus töölisklassi lapsi, kasvatada mitte igapäeva-orje, vaid vabu loojaid ja kunstnikke[1]."

Looduse ilu, muusika, luule, maalikunst ja muud kunstiliigid annavad inimesele võrratut naudingut, on mitmesuguste elamuste allikaks.

Inimene, kes hästi tunneb kirjandust, kes oskab leida naudingut helide, värvide harmoonias, vormide ilus, elab täiuslikumat ja huvitavamat elu kui inimene, kes ei tunne ega armasta ilu ja kunsti.

Kasvatuse ülesandeks on õpetada lapsi nägema, mõistma ja looma ilu, sellega ühtlasi muutes laste elu värvirikkamaks ja mitmekülgsemaks.

Peale selle on kunst võimsaks abinõuks mõjutada laste teadvust, nende tundeid ja tegusid. Kunst kajastab tegelikkust kunstiliste kujundite varal, ja just seepärast on ta mõju nii suur lapsele, keda iseloomustab suur vastuvõtlikkus, mõtlemise konkreetsus ning elav kujutlus.

Kunst sotsialistlikus ühiskonnas.

Ainult sotsialism on loonud tingimused isiksuse mitmekülgseks arendamiseks ja lastehulkade kunstiliseks kasvatamiseks.

Kapitalistlikus ühiskonnas on esteetiline kultuur vähemiku eesõiguseks, ta on laiadele rahvahulkadele kättesaamatu.

Iseloomustades sügavalt ja mitmekülgselt kapitalistlikku ühiskonda Marx kirjutab: „Kunstilise talendi erandlik kontsentratsioon üksikus indiviidis ja sellega seoses ta mahasurumine laiades massides on tööjaotuse tagajärg[2]".

Kapitalism takistab üha rohkem teaduse ja kunsti arengut, summutab rahva sünnitatud talendid.

Meie maal on tähelepandav ajaloos ennenägematu laiade rahvahulkade loomingu õitseng.

Lenin oma keskustelus Klara Zetkiniga ütleb kunstist:

„Kunst kuulub rahvale. Ta peab tungima kõige sügavamate juurtega laiade töötavate hulkade sekka. Ta peab olema nendele hulkadele arusaadav ja nende poolt armastatud. Ta peab ühendama nende hulkade tunde, mõtte ja tahte, peab tõstma neid. Ta peab neis äratama kunstnikke ja arendama neid[3]".

Just niisugust kunsti luuakse Nõukogudemaal. Sellest annavad tunnistust kunstiolümpiaadid, nõukogude teatri, kirjanduse, muusika, kinoasjanduse võrratud saavutused ja nõukogude noorte muusikute hiilgavad võidud rahvusvahelistel võistlustel.

Nõukogude tegelikkus on loonud inimesi, kes on varustatud mitmekülgsete huvide ja annetega. Näiteks on Nõukogude Liidu kangelane M. V. Vodopjanov kuulus mitte ainult lendurina, vaid ka kirjanikuna ja dramaturgina. Kunst kuulub Nõukogude Liidu olustikku. Kirjanikud, komponistid, muusikud, näitlejad ei ole kunagi varem omanud sellist massilist kuulsust. Inimkonna ajaloo kestel loodud suurimad kunstiteosed muutuvad kättesaadavaks laiadele töötavaile hulkadele.

Kunstiline kasvatus koolieelses eas.

Kas on väikelapsele arusaadav ilutunne? Kas on võimalik alata kunstilise kasvatusega koolieelses eas ja kas on see tar-

vilik? Pedagoogilises kirjanduses väljendatakse selle küsimuse kohta väga mitmesuguseid arvamusi.

Mõned kodanlikud teoreetikud arvavad, et laps on ükskõikne ilu suhtes, et tal ei ole ega saagi olla kunstilist maitset. Last huvitab ainult raamatu või pildi sisu, sõltumata sellest, missugune vorm on sellele antud ja kuivõrra kunstiliselt on see teostatud. Need teoreetikud arvavad, et kunstilise kasvatusega võib alustada alles kümneaastasest east.

Teised autorid väidavad vastupidist: lapsele on looduse poolt kaasa antud tung ilu järele, kunstiline anne, mis ületab poeedi ja skulptori ande. Lapsepõlves avaldub palju rohkem kunstilisi kalduvusi kui kogu järgnevas elus.

Me ei saa nõustuda kummagagi neist teooriaist. Ilu mõistmist, kunstilist maitset võib arendada koolieelses eas, ent selleks on vajalik kasvatustöö, teatud esteetiline kultuur. Isegi andekal lapsel võivad kiduneda kunstilised anded, kui neid ei arendata. Muidugi ei saa laps olla kunsti hindajaks ja arvustajaks. Ei saa nõuda lapselt küpsi esteetilisi otsustusi ega sügavaid esteetilisi elamusi. Jutt on ainult kunstilise kasvatuse esimestest sammudest kui isiksuse igakülgse arendamise lahutamatust osast. Lasteaedade elust võetud paljud faktid võivad tõestada seda, et lapses tekib ja areneb ilu mõistmine, kui kasvataja hoolitseb selle eest.

Kunstiline kasvatus seisneb järgmises: kasvataja hoolitseb ruumide, riietuse, mänguasjade ja tegevusvahendite ilu eest; lapsi õpetatakse nägema ümbritseva looduse ilu ja nautima seda; lapsi tutvustatakse kunstitoodetega — kirjandusega, muusikaga, maalikunstiga; lapsed hakkavad siis ka ise joonistama, voolima, laulma, koostama jutte.

Ilu igapäevases elus.

R u u m i d. On soovitav, et lasteaia hoone oleks ilus, meeldiv, rõõmus. Uued majad NSV Liidus töötavale rahvale ja uute lasteaedade hooned rõõmustavad oma arhitektuuri lihtsusega ja kauniste ilustustega. Heas lasteaias hoitakse sissekäik korras, ta on nägus, näiteks väänkasvudega ilustatud. Mitmekesiste lillede ja roheluse kaunis kooskõla rõõmustab lapse silma ja on suure esteetilise naudingu allikaks. Muruplats võib olla ilustatud lehikutega, ehitustega mängu jaoks jne. Talvel võib sama platsi kaunistada lume- ja jääskulptuuridega.

Nagu siseruumid nii ka kõik välisilustused tuleb hoida puhastena ja korras.

L a s t e a i a t o a d peavad olema avarad, täis valgust ja õhku. Seinad värvitakse soojades, rahulikes heledais toonides. Põrandad on parketist, värvitud või kaetud linoleumiga.

Lasteaias toad peavad särama puhtusest. Igal esemel peab olema koht, mis vastab ta otstarbele. On tähtis, et laps näeks korda ja puhtust mitte ainult selles ruumis, kus ta mängib, magab, vaid ka köögis, sahvris ja käimlas. Last õpetatakse armastama puhtust, lugu pidama korrast, ise hoolitsema oma mänguasjade, raamatute ja riiete eest. Isegi ilusad asjad näivad veelgi ilusamaina, kui neid hoitakse puhastena ja korras, mitte aga kaootiliselt kokkukuhjatuina.

T o a s i s u s t a m i n e — see on tähtsaks vahendiks, et arendada lapses armastust ilu vastu. Lapse silma peab hellitama värvide, joonte ja vormide meeldiv kooskõla.

Sisustusesemed ja mööbel peavad olema maitsekad, aga vormilt lihtsad, värvitud meeldivais toonides, mugavad.

Toa ilu tõstavad ilustused. On tarvis, et ilustused arendaksid lapse kunstilist maitset, oleksid rõõmuallikaks, oleksid lapse arusaamise kohased, vastaksid tema maitsele ja huvidele. Ruumi ilustamisel aga ei tohi arvestada ainult lapse maitset.

On tarvis juhtida lapsi, arendada neis kunstivaistu, ümbritsedes neid ilusate esemetega, õpetades neid hindama esemete ilu. Ruumi paremaks ilustuseks on taimed. Lastetubades peab olema palju rohelust, lilli, akvaarium, kus keset rohelust, kullakarvalist liiva, mitmevärvilisi tigukarpe ujub kirjusid kalu; linnupuurid, kus lendlevad sädistavad linnud.

Taimi võib olla mitte ainult aknalaudadel, vaid ka seintel, riiuleil (potid väänkasvudega), kappidel. Akende ees on kardinad, heledad ja kerged, mis mingil juhul ei varjutaks valgust, kauni ornamendi ja mustriga. Kappidel, riiuleil, seinariiuleil asetsevad lillevaasid, ilusad maalitud taldrikud. Põrandat katavad vaibad või põrandariided. See kõik teeb toa hubaseks ja ilusaks.

Tuba kaunistavad head kunstipärased reproduktsioonid tuntud maalidest (muidugi lastele arusaadavaist), kunstipärased fotod, portreed, skulptuurid. Peab arvestama seda, et need ilustused on alati silme ees. Nad on asetatud selleks, et neil puhkaks lapse silm. Seepärast peavad nad olema lapsele sisult lähedased ja mõistetavad ning antud pehmeis toonides. Pilte on tarvis aeg-ajalt vahetada. See on vajalik selleks, et anda lapsele uusi muljeid. Seda, mis on alati silma ees, nagu lakkaks nägemast. Mõneks päevaks võib vahetevahel jätta seinad täiesti ilustamata. Lapsed tunnevad selgemini seinade tühjust ja saavad aru sellest, kui palju lõbusam ja kaunim on tuba ilustatult piltidega.

Laste tubade sisustus peab olema lihtne, odav, ilma pretensioonita luksusele. Peab laitma mõningaid lasteaedu, kus suuri summasid kulutatakse keerulisele mööblile, raskeile ja kalleile vaipadele jne.

Peab hoiduma maitsetusest laste toa ilustamisel. Odavad pildid, paberlilled arendavad halba maitset.

Laste tubade ilustamiseks on kõlvulised meie kaunid käsitööstuse saadused (vaasid, taldrikud, põrandariided, tikandid, kangad jt.).

Ka kõige lihtsamat lasteaia sisustust võib tänu korrale ja hubasusele muuta selliseks, mis kasvatab lapses tõelist kunstivaistu. Võtke lihtne vaasike põldlilledega — see on juba kaunistus. Üks kasvataja kirjutab: „Armastan väga potikesi, mis on saadaval. Neile maalin mõne värvilaigu ja saangi ilusad vaasikesed põldlilledele. Kõige odavamal, tavalisemal linasel laudlinal võib teha lihtsa aplikatsiooni või tikandi ja saab ilus ja odav asi."

On tarvis hoolitseda lapse esteetilise ilme eest. Laps peab alati olema hoolega pestud ja kammitud. Riided peavad olema puhtad, hästi õmmeldud ja ilusast materjalist. Säärane riietus soodustab head tuju. Laps tunneb end selles kergelt ja vabalt. Vastupidi, sünge, halvasti õmmeldud riietus rikub lapse tuju ja teeb ta kohmetuks, häbelikuks.

Vanemad hoolitsevad laste riietuse puhtuse ja korralikkuse eest, jälgivad, et lapsel oleks alati terve ja puhas pesu, samasugused sukad, et jalanõud oleksid puhastatud, hoolikalt nööritud, et lapsele oleks alati varutud puhas taskurätt. Lasteaias lapsed panevad selga kenad kitlikesed.

Seejuures tuleb silmas pidada, et lastel ei areneks edevus, endaimetlus, liigne nõudlikkus oma välimuse suhtes. On väga kahjulik lapse juuresolekul imetleda lapse ilu, nagu seda vahel teevad täiskasvanud. Lapses on väga palju võluvat, ta tahtmatult sunnib end imetlema, kuid seda ei tohi näidata lapsele.

Palju ilu annab lapsele tema loomupärane liigutuste graatsia, mis areneb mängudes, võimlemises, tantsudes ja muusika saatel sooritatud liigutustes.

Lapse meeldivus tuleb väga suurel määral tema heast meeleolust, elurõõmsusest, sellest, et ta on alati rõõmus, rahulik ja tegev.

Täiskasvanute välimus, kes ümbritsevad last, mõjutab tema kunstimaitset. Lihtne ja kaunis riietus emal, kasvatajal, hoidjal ja teistel lapse lähemail inimestel, nende hoolitsemine oma

välimuse eest, headus ja vastutulelikkus käitumises — kõike seda tajub laps päev päeva kõrval, ja see arendab tema esteetilisi tajumusi.

On väga tähtis, et mänguasjad ja -vahendid, millega laps mängib ja tegeleb, soodustaksid ta kunstilist arenemist.

Moskva 10-nda lasteaia kasvataja kirjutab: „Selleks, et arendada laste kunstilist maitset, me ümbritsesime gruppi ilusate esemetega, pöörasime tähelepanu igale pisiasjale, näiteks: pliiatsid panime käsitsi kaunistatud karpidesse, piltidega kaanel, vurrid asetasime ilusasse kopsikusse, nukud olid ilusasti riides."

Ilu looduses ja töös.

Looduse ilu, maastikud, looma- ja taimeriik on esteetiliste naudingute ja elamuste ammendamatud allikad. Looduse ilu on inspireerinud paljusid kirjanikke, kunstnikke, heliloojaid, kes on sellele pühendanud oma pilte, laule, värsse. Oma loodusearmastuse eest nad on tänu võlgu varase lapsepõlve muljeile.

Looduse ilu võimsus valdas märkamatult noort Aksakovit* matkadel ja jättis temasse alaliseks suure armastuse looduse vastu, niisamuti mõjutasid Kaukaasia toredad looduspildid Lermontovi ja Ukraina loodus Gogolit.

On tarvis kasvatada lapsi võimalikult suures looduslähedu ses. Selleks korraldatakse jalutuskäike metsa, põllule ja aasale. Lapsed koguvad lilli ja taimi, ilusaid kive, tigukarpe, vaatlevad loomi, linde, putukaid, lumeräitsakate ja jäälillede kummalisi mustreid. Loodus on lõputu, ta ilud mitmekesised. On tarvis õpetada last seda kõike nägema ja mõistma. Selleks ei tarvitse kasvataja sõnadega imetleda iga puud ja lille. Piisab mõnest märkusest, žestist, näoilmest, et lapses esile kutsuda vaimustust. Kuulus kirjanik

* Vene kirjanik (1791—1859). Toim. märkus.

George Sand kirjeldab oma mälestustes, kui osavalt tema ema sisendas temasse ilutunnet. Ta kirjutab: „Minu ema avas mulle alateadlikult, naiivselt ilumaailma, tutvustades mind tema avaldustega kõige varasemas lapseeas. Kui ta nägi ilusat pilve või ilusat päikeseloojangut, vulisevat sädelevat ojakest, ta peatas mind ja ütles: „Vaata, kui ilus see on." Ja kõik need asjad, mida ma muidu võib-olla ei oleks märganud, ilmusid mulle kogu oma iluga, nagu oleks emal olnud käes nõiavõti."

Leningradi 3-nda lasteaia kasvataja jutustab: „Sügisel lapsed jälgisid aias lehtede varisemist. Aias oli vaikne. Puhus tasane tuul, lehed ringlesid õhus ja langesid maha. Ühel jalutuskäigul lugesin lastele luuletuse lehtede varisemisest. Tekkis täielik vaikus. Et süvendada laste elamust, viisin nad linnast välja Šuvalovi parki. Parki jõudmisel avanes meile tõesti tore pilt eredast värviküllasest kuldsest sügisest. Lastel põlesid silmakesed, nad kiljusid vaimustusest."

Looduslikke kujusid tajuvad lapsed palju sügavamalt luuletuste lugemisel, luule, laulude laulmisel, muusika kuulamisel ja kunstipäraste piltide näitamisel.

Huvi looduse vastu ei tohi piirduda ainult ilu imetlusega. Lapsed tutvuvad sellega, kuidas töö ja teadmised vallutavad looduse, sunnivad loodust teenima inimest. Näiteks, kui lapsed näevad Moskva-Volga kanalit, siis kasvataja peab hoolitsema selle eest, et lapsed ei imetleks ainult kanali kallaste, laevade ja sadamate ilu, vaid saaksid ka aru, kui palju tööd ja vaeva nõudis säärase kanali ehitamine.

Tutvustades lapsi igasugu loomade ja taimedega, juhib kasvataja tähelepanu ka nende ilule ja nende tähtsusele inimeste seisukohalt.

Esteetilises kasvatuses on väga tähtsad ka jalutuskäigud linnas, kolhoosis, inimeste elu ja töö jälgimine. Lastele võib näidata arhitektuurselt ilusaid hooneid, vanaaegseid ja moodsaid, monumente, aedu, parke ja väljakuid. Laste tähelepanu paelub

elava liiklemisega suurlinna tänavate ilu inimeste vooluga, liikuvate autode ja trammidega, ilusa tänavvalgustuse ja elektrilaternate vanikutega. Kaunid on samuti graniitkaldad, sildade võlvistikud linnades, kust voolab läbi jõgi.

Aga ka kolhooside ja väikelinnade tänavate vaikus, rohelusse uppuvad majaderead, kõikjalt kostvad tööelu helid mitte vähem soodsalt mõjutavad last, võivad anda talle palju esteetilisi elamusi.

Juhtida laste tähelepanu inimese tööprotsessi ilule, selle rütmile — see on kasvataja ülesanne.

KUNSTITEOSTEGA TUTVUSTAMINE.

Kuidas laps tajub kunsti.

Laps tajub kunsti omapäraselt. Ta muidugi ei suuda hinnata Puškini värsside või Beethoveni muusika geniaalsust. Sageli ei suuda ta täpselt seletada, miks talle meeldib muinasjutt või laul. Aga ta kuulab neid meeleldi, elab neid läbi ja mäletab kaua. Just see elamuste tugevus teebki kunsti tähtsaks kasvatusvahendiks.

On väga tähtis, et laps tutvuks ehtsa kunstiga, kunstiteostega. Niisamuti tähtis on võimalust mööda last hoida eemal väärkunstist, labasest, mis arendab halba maitset. See on vajalik sellepärast, et elu esimesed muljed, nagu oli juba varem mainitud, jätavad sügavad jäljed, jäävad kergesti ja püsivalt meelde.

Kasvataja hoolitseb selle eest, et laps kuuleks kunstipäraseid jutte, head muusikat, et ta näeks kunstiväärtuslikke pilte. Niiviisi areneb lapsel pikapeale ilutunne ja ilu mõistmine. See on seoses lapse üldise arenguga. Selleks, et laps suudaks mõista kunstiteost, on vaja arendada ta taju, õpetada teda eraldama hääli, värve, vorme, anda talle elementaarseid teadmisi ümbrusest.

Kunstiteoste valik lastele.

Lasteaias tutvuvad lapsed mitmete kunstiliikidega. Põhimised neist on: kirjandus, muusika, maalikunst ja dramaatiline kunst.

Kasvataja peab hoolikalt teostama kunstiteoste valikut, millega ta tutvustab lapsi. Seejuures ta pidagu silmas järgmisi kaalutlusi:

a) Kunstiteos peab soodustama lapse kasvatamist kommunismi vaimus, arendama lapses paremaid tundeid, õilsaid tunge, rõõmsat elutunnet.

b) Kunstiteos peab olema lapsele arusaadav ja huvitav. On tähtis, et ta ärataks lapses mõtteid ja kujutlusi, aga ei ületaks nende võimeid ega koormaks neid üleliigsete muljetega.

c) Kunstiteos peab soodustama kunstilise maitse ja ilutunde kasvatamist.

Lapsed tutvuvad sisult ja vormilt mitmekesiste kunstiteostega. Rikkaim allikas laste kunstiliseks arendamiseks on rahvaloome ing. Hulk rahvamuinasjutte, laule, tantse on lastele lähedased ja arusaadavad, paeluvad oma kõlavuse, rütmi ja kunstilise lihtsusega.

Lapsed tutvuvad kirjanduse, muusika, maalikunsti klassikute teostega: nad kuulavad Puškini ja Tolstoi muinasjutte, katkendeid Rimski-Korsakovi ja Tšaikovski töist, vaatlevad Levitani, Repini maalingute reproduktsioone.

Lapsed tutvuvad kaasaegse nõukogude kunsti paremate näidetega, mis tõepäraselt kujutavad meie maa elu ja mis vastavad sotsialistliku realismi nõudeile.

Sotsialistlik realism on kunstistiil, mis on loodud sotsialistliku ühiskonna tingimustes. Sotsialistlik realism nõuab kunstiteoses tegelikkuse täielikku ja eredat peegeldumist, tüübiliste ja karakteersete elunähtuste tõepärast kujutamist. Ent kujuta-

mise tõepärasus ei tähenda „naturalismi" täpset, liikumatut tegelikkuse kopeerimist. Tõeline kunstnik ei kopeeri elu, vaid taaskujundab seda kunstiliste kujude kaudu, milles ta kehastab kindlaid ideid, oma ellusuhtumist. Kunst mitte ainult tutvustab elu, vaid paneb mõtlema, läbi elama ja sellega kasvatab laiu hulki, aitab kaasa kommunistliku ühiskonna ülesehitamisele.

„Iga kunstnik püüab oma teoses läbi viia teatud mõtteid. Sotsialistlik realist peab kujutama olemasolevat sotsialistlikku tegelikkust, aga sellega koos peab ta oma tööga tõukama inimliku mõtlemise arengule, inimese paremate püüdluste arengule . . .

. . . Kasvatada inimestes oma teostega paremaid omadusi — see tähendab täita sotsialistliku ühiskonna eesrindliku võitleja osa täitmist, see tähendab olla sotsialistlik realist[4]."

Sotsialistlikule realismile on sügavalt vaenulised igasugu formalistlikud kunstisuunad, mis toovad sisu ohvriks vormile, mis moonutavad tõelikkust. Sotsialistlik realism nõuab kunstiteoselt vormi ja sisu ühtsust. Sisu rikkus ja vormi kunstipärasus on kunstis üksteisest lahutamatud.

Ilukirjandus.

Ilukirjandus avaldab laste arenemisele määratu suurt mõju. Kirjanikke on õigustatult nimetatud „inimhingede inseneridеks". Seda määritelu võib kõige enam tarvitada kirjanike kohta, kelle raamatuid loevad lapsed. Raamat avab lapsele palju uut ja ennenägematut, aitab tal mõista ümbrust, arendab ta fantaasiat, sunnib teda kord lõbusalt naerma, kord imetlema kangelasi, kord pahameelt tundma ülekohtu pärast. Raamat kujundab lapse teadvust, tema suhtumist inimestesse. Kunstiväärtuslik raamat õpetab last kõige mõjuvama meetodiga: ta näitab lapsele head ja halba eredais kujudes, mis kergesti ja püsivalt meelde jäävad ja loomulikult kutsuvad esile armastust hea vastu ja põlgust halva vastu.

Lapsed omandavad raamatukeele märkamatult ja õpivad selle najal ilusasti kõnelema.

Lastele on jõukohased ilukirjanduse mitmesugused vormid: muinasjutud, jutustused, luuletused. Pikad lood on lastele raskesti mõistetavad.

Muinasjutt on lastele kõige lähedasem ilukirjanduse vorm. Muinasjutt kuulub lapsepõlve niisama lahutamatult nagu mängki. Seda ei tule imestada: muinasjutus on tavalisesti selge ainestik, lõbus sündmustik, elav huumor; muinasjutukujud on ilmekad, veenvad. Muinasjutus nagu mänguski eraldab laps väljamõeldist tegelikkusest, ta ainult tinglikult usub muinaskujude olemasolu. See aga ei sega teda ehtsalt kaasa elamast muinasjutukangelaste muredele ja rõõmudele.

Väga suur kunstiline väärtus on rahvamuinasjuttudel. On teada, kui suurt mõju avaldasid Arina Rodionovna muinasjutud geniaalse Puškini loomingule. A. M. Gorki kirjutab rahvamuinasjuttude suurest tähtsusest:

„Ja on iseenesest mõistetav, et töötava rahva suuline luule — sellest ajastust, millal poeet ja tööline mahtusid ühte isikusse, — see surematu luule, raamatukirjanduse eelkäija, väga aitas mind tundma õppida meie keele võrratut ilu ja rikkust[5]."

Kuulus vene pedagoog K. D. Ušinski ütleb rahvamuinasjutu tähtsusest lapsele:

„Paljud vene muinasjutud muidugi on pärit kaugest paganlikust minevikust, millal nad üldse polnud muinasjutud, vaid rahva südamlikud uskumused. Aga paljud neist on rahvas nähtavasti ümber loonud või uuesti koostanud eriti laste jaoks. Need on vene rahva pedagoogika esimesed ja hiilgavad katsed, ja ma ei usu, et keegi oleks sel puhul suuteline võistlema rahva pedagoogilise geeniusega. Rahvamuinasjutt on lastele kergesti loetav ka juba seetõttu, et kõigis lastele määratud rahvamuinasjuttudes alatasa korduvad ühed ja samad sõnad ja kõnekäänud. Ja nendest alalistest kordamistest, mis vastavad täiesti jutu pedagoogilisele tähtsusele, kujuneb mingi tervik, harmooniline, kergesti ülevaatlik, täis liikumist, elu ja huvi. See on, mispärast rahvamuinasjutt lapsi mitte ainult huvitab ja on heaks harjutuseks lugemaõppimisel, alatasa korrates sõnu ja kõnekäände, vaid jääb ka lapsele väga kergesti meelde kõigi oma maaliliste üksikasjadega ja rahvapäraste väljendustega[6]."

Lapsi võib tutvustada muistsete rahvamuinasjuttudega ja ka kaasaegse rahvaloominguga. Suurepärased on Nõukogude riigi rohkearvuliste rahvaste loodud legendid, jutud, laulud Leninist, Stalinist, Punaarmee võimsusest, tööliskassi võitlusest ja võidust. Mõned neist rahvaloomingu teoseist on huvitavad ja arusaadavad lastele, näiteks tadžiki muinasjutt „Sinine vaip", vene muinasjutt „Tšapajevi surm", evenkide muinasjutt „Nüüd on taigas valge".

Lastele loetakse ja jutustatakse ka klassikute teoseid. „Ükski vene poeetidest ei saa sel määral kui Puškin olla noorsoo kasvatajaks, noore tunde kujundajaks," — kirjutas Belinski.

See mõte on õige ka nüüdisajal. Puškini keele geniaalne selgus ja lihtsus, tunnete ja mõtete õilsus ta teoseis, avaldavad tugevat mõju isegi väikestele lastele, õpetavad neid mõistma ja armastama tõelist kunsti. Muinasjutud „Kalast ja kalurist" ja „Tsaar Saltanist" on laste armsaimad muinasjutud.

Puškini teoseist võime valida hulga katkeid, mis on arusaadavad lastele ja annavad ümmarguse kuju. Näitena võib tuua aastaaegade kirjeldusi „Jevgeni Oneginis" ja „Mustlastes".

Möödub kevad, loodusilu,
möödub kuumus suvine —
sügis aga enesega
sadusid ja udu toob. („Mustlased").

Lapsed tutvuvad mõningate värssidega Nekrassovi, Nikitini, Tjutševi ja teiste vene suurte poeetide teoseist, Leo Tolstoi juttude ja muinasjuttudega. „Kolm karu" on laste lemmiklugu, mida ikka heameelega loetakse, jutustatakse, mängus ja joonistustes kujutatakse.

Lastele loetakse ja jutustatakse ka välismaa paremate autorite muinasjutte ja jutustusi — näiteks vennad Grimmi muinasjutte, mõningaid Anderseni muinasjutte, Disney „Kolm põrsast" jt.

Nõukogude kirjandus on loonud toredaid lasteraamatuid. Paljud lastekirjanikud on saanud kõrge preemia — Nõukogude Liidu ordeni. Lastekirjanduse tähtsusest

ja lastekirjaniku austavast ja vastutusrikkast ülesandest on A. M. Gorki palju ja hästi kirjutanud.

„. . . Meie raamat ei tohi olla didaktiline ja jämedalt tendentsioosne. Ta peab kõnelema kujuka keelega, peab olema kunstipärane. Meil on tarvis ka rõõmsaid ja lõbusaid raamatuid, mis arendaksid lapses huumorimeelt. On tarvis luua uusi naljakujusid, kes oleksid kangelasteks kogu lasteraamatute seeriais.

Ennekooliealistele lastele on vaja lihtsaid, kuid samal ajal kõrge kunstilise meisterlikkuse poolest tähelepandavaid värsse, mis annaksid ainestikku mängudeks, narrimisvärsse, ja loetlusvärsse[7]."

Lapsed vajavad mitmekesise sisuga raamatuid. Lapsi huvitavad kangelasteemad, jutud piirivalvureist ja julgeist nabavallutajaist. Kvitko „Kiri Vorošilovile", Barto „Rajal", Maršaki „Jutustus tundmatust kangelasest" — need on meie laste armastatumaid raamatuid. Lastele aga on tarvis anda ka huvitavaid raamatuid laste elu sündmustest ja loodusest. Suurepäraseid näiteid lihtsaist ja eredaist värssidest lastele on andnud Majakovski. Lapsed vajavad rõõmsaid raamatuid, mis kutsuksid esile lõbusa naeru, arendaksid huumorimeelt — näiteks Tšukovski „Moidodõr", Maršaki „Hajameelne mees Basseini tänavalt".

Ennekooliealine laps ise veel ei loe. Ta tutvub ilukirjanduslike teostega ainult täiskasvanute ettekandel (jutustamine või ettelugemine). Seepärast on lasteaia kasvatajal tarvis osata hästi lugeda ja jutustada.

Kasvataja tutvustab lapsi väljapaistvate kirjanike nimedega, näitab nende ülesvõtteid. Kõigis lasteaedades lapsed õpivad armastuse ja lugupidamisega mainima Puškini, Tolstoi, Gorki ja Majakovski nimesid.

Muusika.

Muusika kasvatuslik mõju on väga suur. Muusika rõõmustab last tema esimesist elu-

aastaist alates. Ta arendab lapses rütmi- ja harmooniatunnet ning armastust ilu vastu. Muusika mõjub tervendavalt ja rahustavalt lapse närvikavale. Nii nagu kunstipärane sõna, tekitab ka muusika lapses mitmekesiseid elamusi, mõjutab meeleolu, ellusuhtumist.

On väga tähtis juba koolieelses eas arendada lapses huvi ja armastust muusika vastu, oskust kuulata, tajuda ja läbi elada muusikat. Lapsepõlve muusikalised muljed suurel määral määravad edaspidise kunstimaitse kujunemise muusika suhtes. Kui arendada muusikalist mälu ja tähelepanu koolieelses eas, siis kergendab see tunduvalt edaspidist muusikakultuuri.

Lasteaias lapsed tutvuvad vokaal- ja instrumentaalmuusikaga. Esialgu on lapsele laul arusaadavam kui instrumentaalmuusika, sest laulul on tekst. Pikkamööda laps hakkab mõistma ka instrumentaalmuusikat. Lapsed kuulavad rahvalaule, -viise ja tantsuviise. Lastele tutvustatakse ka katkendeid parimate heliloojate nagu Beethoveni, Mozarti, Rimski-Korsakovi, Tšaikovski jt. klassikalistest helitöödest.

Laste muusikalises repertuaaris on tähtis koht Nõukogude Liidu paremate heliloojate töödel — katkend Dzeržinski ooperist „Vaikne Don", Davidenko, Dunajevski jt. laulud. Eriti armastavad lapsed revolutsioonilisi laule.

Muusika peab looma lapsele hea, erksa meeleolu. See ei tähenda aga seda, et lapsele on arusaadav ainult lõbus muusika. On tähtis, et muusika tekitaks mitmesuguseid tundmusi ja elamusi. Lapsed hakkavad pikkamööda aru saama marsi pidulikkusest, laulu „Raskest orjusest vaevatud" kurbusest jne. Muusikalised palad, mis pakutakse lastele, peavad olema väljendusrikkad ja lühikesed. Lapsele on väsitav ja raske jälgida pikka helitööd.

Lapsed peavad kuulma muusikat võimalikult heas ettekandes. Kui lasteaias käsitleb muusikat spetsialist või kasvatajate hulgas on hea muusikalise etteval-

mistusega isikuid, siis korraldatakse muusika ja laulu kuulamist täiskasvanute ettekandeis. Mõned lasteaiad korraldavad kasvatajate perega kontserte.

Need kontserdid on mõeldavad ainult täiesti heade ettekandjate poolt. Kui neid ei leidu — parem piirduda raadio ja grammofoni kuulamisega.

Raadio on masside muusikalises kultuuris täitnud suure osa. Ta annab väga palju ka laste muusikaliseks kasvatuseks. Raadio ja grammofoni kaudu kuuleb laps parimaid esinejaid. Raadiosaated lastele on mitmesugused: kontserdid, jutud, kuuldemängud. Viimastel on sageli muusikaline saade.

Lapsed kuulavad mitte ainult muusikat, vaid ka ise laulavad, tantsivad ja teevad liigutusi muusika saatel, mängivad muusikariistadel nagu tsimbalid, ksülofonid jt. Mäng muusikariistadel aitab suuresti kaasa muusika paremaks mõistmiseks, musikaalsete annete avaldumiseks ja arendamiseks, kunstilise maitse kasvatamiseks. Laul ja mäng toovad lapse ellu palju rõõmu.

Maalikunst.

Kunstiväärtuslik maal annab lapsele elavaid kujundeid, tutvustab teda sellega, mida ta veel ei ole näinud, aitab paremini mõista ja sügavamalt tajuda ennetuntut, pöörata tähelepanu nähtustele, mida laps varem otsekui ei märganud. Piltide vaatlemine äratab lapse mõtteid, sunnib tööle tema fantaasia, tutvustab last vormide ja joonte harmooniaga. Sageli on pilt tõukeks jutu koostamiseks, annab ainet joonistamiseks ja voolimiseks.

Pilte näidatakse lastele lasteaias mitmel viisil. Seinad kaunistatakse kunstiväärtuslike piltidega (õlimaaling, akvarell, joonistus, graafika). Koostatakse albumid kunstiväärtuslikest piltidest või postkaartidest. Kõik lasteraamatud on illustrat-

sioonidega. Pilte näeb laps ka trükitud mängudel, nagu lotol, pildiraamatuis jne.

Mil viisil me lapsele ka pilte annaksime, igal juhul peavad need olema kunstiväärtuslikud ja oma sisult vastama nõukogude kasvatuse ülesandeile.

On tähtis, et pilt oleks lapsele huvitav, kutsuks temas esile emotsioone. Ennekooliealistele lastele võib näidata mitmet laadi pilte. Kõige arusaadavamad on neile jutustava sisuga pildid, mis kujutavad mitmesuguseid sündmusi elust. Pildi sisu võib olla väga mitmesugune: töö, olustiku pildid, muinasjutud jne. Veidi raskem on mõista maastikupilte. Kogemused aga näitavad, et õige juhtimise juures laps hakkab tundma lõbu ka kunstipärasest maastikust ja tajub maastiku meeleolu.

Valides lastele pilte, kannab kasvataja hoolt, et näidata lastele ainult ehtsa kunsti näiteid. Tuleb otsustavalt laita mõnede lasteaedade praktikat, kus seintel on suured õlimaalid, mis on väga kaugel sellest, mida nimetatakse kunstiks. Sellised ebakunstipärased pildid toovad ainult kahju, arendavad lastel halba maitset, annavad neile vääri kujutlusi.

Ometi iga lasteaed võib leida küllaldasel arvul kunstiväärtuslikke pilte. Neid annavad välja erikirjastused ja muuseumid. Samuti võib neid leida ajakirjades „Noor Kunstnik" ja „Kunst". Mõistagi on tähtis, et kasvatajal oleks kunstilist maitset, et ta oskaks valida ja õigesti näidata lastele kunstiteoseid.

Lastele võib näidata nende arusaamisele vastavate klassikaliste maalide reproduktsioone. Niisuguste hulka võib lugeda Šiškini „Rukis", „Mets", Levitani „Sügis", „Heinal", „Suurvesi", Makovski „Lapsed pagevad äikese eest", Perovi „Linnupüüdja", „Troika", Vasnetsovi „Lumivalge", „Kuningapoeg Ivan", „Alenuška" ja hulk teisi.

Palju väärtuslikku annavad laste kasvatuseks kaasaegsete kunstnike paremad teosed, nagu Grekovi „Esimese ratsaväe pasunapuhujad", „J. V. Stalin ja K. J. Vorošilov tule ääres",

Grabar'i „Lenin otseühenduse juures", Gerassimovi portreed Stalinist ja Vorošilovist.

Äärmiselt tähtsad on lasteraamatute kunstiväärtuslikud illustratsioonid. Silmaga tajutav kuju teeb lapsele muinasjuttude ja jutustuse sisu arusaadavamaks, süvendab muljet, mis nad jätavad. Jutt ja jutu illustratsioon sulavad üheks tervikuks.

Nõukogude Liidu lasteraamatute illustratsioonid erinevad mitmeti kodanlike maade omadest, mis sageli kardavad näidata lastele reaalset elu tõtt ja maskeerivad seda odava sentimentaalsusega või formalistlike võtetega. Säärased kodanlikud kunstivoolud mõjutasid ka mõnesid nõukogude kunstnikest.

Formalismi vaenuline olemus kunstis on paljastatud lõplikult. Sotsialistlik realism saavutas võidu kõigil kunstialadel, nende hulgas ka maalikunstis. Paremad lasteraamatute illustreerijad on loonud laste armsamate kirjanduslike kangelaste kujud, on kujutanud Nõukogude Liidu tegelikku elu kunstilise tõepärasusega.

Dramaatiline kunst.

Dramaatiline kunst on lähedane ja mõistetav lapsele, sest ta sarnaneb mänguga. Etendus valmistab lastele suurt rõõmu. Kõige vallatumad ja elavamad lapsed istuvad liikumatult ja jälgivad pingutatult tegevustikku, paludes ikka jälle korrata ettekannet. Lastele omase elavuse ja aktiivsuse tõttu ei jää nad passiivseks pealtvaatajaks. Nad elavad siiralt kaasa kõigele, mis sünnib laval, teevad vahemärkusi ja etenduse lõppedes kordavad lavalnähtut oma mängudes.

Dramaatilise kunsti vormidest lasteaedades on kõige populaarsem nukuteater. „Petruška" on mineviku rahvaliku teatri vorme, mis sajandite kestel on pälvinud noorte ja vanade armastust. Nüüdisajal on head nukuteatrid saavutanud kunstilise meisterlikkuse taseme.

Nukk on laste lemmiklelu ja vältimatu laste mängude vahend. Nukk-näitleja on lastele omane ja pälvib nende poolehoidu. Paljusid oma armsaid muinasjutte mängivad lapsed heameelega nukkude abil, näit. muinasjutte loomadest.

Teine rahvaliku teatri vorm, mida lapsed samuti väga armastavad, on varjude-teater. Selle teatri suur voorus seisneb lihtsuses, kättesaadavuses ja samal ajal ka kunstiväärtuses. Peenelt ja kaunilt valmistatud siluetid on väga väljendusrikkad ning iseloomulikud. Varjude-teatris võib lavastada mitmesuguseid pilte. Kujude liikumine teeb ettekande mõjuvaks ja lastele huvitavaks.

Lapsed armastavad väga ka omapärast lastekino — aloskoopi. Vanemad ennekooliealised lapsed võivad vaadata neile eriti valmistatud kinofilme nagu „Punamütsike". Nooremaile ennekooliealistele lastele käib kino üle jõu. Ta nõuab neilt liiga suurt tähelepanu ja ka silmade pingutust. Aloskoobis on võimalik iga osa jälgida pikkamisi, rahulikult ja lugeda teksti. Samuti võimaldab aloskoop näidata mitmesuguseid diafilme.

Lasteteatrid on määratud peamiselt õpilastele. Ennekooliealistele lastele on näitlejate mäng vähe arusaadav. Siiski mõningaid lasteteatrite lavastusi võib näidata ka vanemaile (6—7-a.) ennekooliealistele lastele. Lasteaed võib organiseerida etendusi lastele näitlejate või dramaatilise ringi liikmete kaasabil. Näidendeiks võivad olla paremad lasteraamatud, näiteks muinasjutt „Naeris", „Kalur ja kala" ja kaasaegsete kirjanike jutud.

Iga etenduse peavad kasvatajad tähelepanelikult läbi mõtlema, sest ta avaldab lastele suurt mõju. Iga lavapilt peab vastama nõukogude lastepere kasvatuse ülesandeile, valmistama lastele rõõmu ja rahuldama niihästi sisult kui ka vormilt kunstilisi nõudeid. Et etendus lapsi huvitaks, peab selles olema külluses tegevust, liikumist ja elavat huumorit. Suur edu on tavalisesti muinasjuttude ja jutustuste instseneeringuil. Näiteks lavas-

tab nukuteater „Naeri", Rozanovi „Travka seikluse". Ekraanil näevad lapsed Tšukovski jutustust „Moidodõr", Maršaki „Posti" jne. Leidub ka eriliselt nukuteatrile kirjutatud näidendeid, nagu Matvejevi „Hanepoeg", „Põngerjas".

Nuku- ja varjude-teater võib omatehtud olla. Vahel lasteaed kutsub etendusi andma näitlejaid nukuteatrist, vahel võivad aga kasvatajad ise korraldada nukuetendusi. Selleks on vaja hoolikat ettevalmistust. Nukud ja varjuteatri siluetid peavad olema kunstipärased ja väljendusrikkad. Enne, kui neid näidata lastele, tuleb õppida neid käsitsema, tegema mitmesuguseid liigutusi ja hästi hääldama teksti.

On äärmiselt tähtis, et jutustamine või ettelugemine aloskoobi või varjude-teatri juures oleks kunstipärane, väljendusrikas ja selge.

LASTE LOOMING.

Laste loomingu tähtsus ja mitmekesisus.

Oma joonistustes, ja voolimistöödes püüab laps väljendada seda, mida ta näeb, mis teda huvitab, haarab ja kaasa kisub. See on seletatav lapse tajumuste dünaamilise iseloomuga, ta fantaasia elavusega. Laps ei saa jääda passiivseks vaatlejaks, ta peab tingimata tegutsema, peab ümbrusest saadud muljeid ja oma suhtumist ümbrusse väljendama kujudes.

Lapse looming võib avalduda mitmes vormis. Kõige lähedasem loominguvorm lapsele on mäng. Mängus peegeldab laps oma muljeid, loob iseenda tegevusega, ehitistega, mänguasjadega kujusid. Mäng annab avarad võimalused fantaasia avaldumiseks ja arenemiseks. Mäng on lapse igakülgse arenemise tähtsaim vahend.

Lähedane mängule on kujutav looming — joonistamine, voolimine, paberitööd, puutööd, loodusematerjalide kasutamine. Kujutav kunst

nagu mängki aitab lapsel mitmekülgselt väljendada oma tundeid ja muljeid. Laps kujutab joonistusel, voolimistöös neid sündmusi, mis teda kõige rohkem huvitavad. Seepärast avaldab kujutav looming suurt mõju lapse tundeile ja fantaasia arenemisele.

Mitmesuguste materjalidega töötamine arendab ja täpsustab värvi, vormi, suuruse ning ruumiliste vahekordade tajumist. Ta kasvatab lapses tähelepanu, oskust taotleda ülesseatud eesmärki, arendab aktiivsust, tahet, järjekindlust ja oskust ületada takistusi. Neil toiminguil omandavad lapsed oskuse õigesti hoida pliiatsit, pintslit, välja lõigata, kleepida, voolida jne. Need toimingud organiseerivad ja distsiplineerivad lapsi, soodustavad seltsimehelike suhete arenemist. Ja lõpuks neil on suur tähtsus lapse käe väikeste lihaste arendamisel. Kujutav kunst toob lastele palju rõõmu ja valmistab neile suurt lõbu. Meie Nõukogude lasteaedades kujutav looming on tähtsamaid vahendeid lapse igakülgseks arenemiseks.

Sõnaline looming on samuti mängule lähedane. Sageli võime jälgida laste mänge, kus lapsed kujusid loovad sõna abil. Vahel põimitakse mängu hulka lühike jutuke, mis on otsekui osa mängust.

„Näed, lendab lennuk," kõneleb suure „auriku" „kapten", seistes komandosillal ja seirates „binokliga". „Praegu on ta alles väga kõrgel, ainult täpike on näha, aga nüüd laskub ta ikka allapoole, allapoole, propeller põriseb, nüüd paistab juba kiri „SSSR" tiival."

Jutte ja laule koostatakse ka väljaspool mängu, ent niihästi mäng kui kujutav looming rahuldavad lapse muljete ja elamuste väljendamise tarvet.

Mõnedes lasteaedades, kus muusikaline kasvatus on heas seisukorras, areneb lastes ka muusikaline looming. Enamasti väljendub see liigutustes muusika saatel. Peale liigutuste, mida näitab õpetaja, võivad ka lapsed ise leiutada uusi liigutusi. Kui lapsed juba eraldavad muusikas muusikalise

fraasi, takti ja tooni, siis nad võivad järgida muusika meeleolule ja väljendada rütmilistes liigutustes ja tantsus muusika tähendust. Nad kujutavad tiirlevaid lennukeid, linde, galopeerivaid hobuseid, hüppavaid konni, rongide ja autode sõitu, langevaid ja keerlevaid lumehelbeid jne.

Mõnikord lapsed loovad ise primitiivseid viise primitiivse rütmiga. Neid viise lauldakse sõnadeta, vahel aga hästituntud või ise väljamõeldud salmi sõnadega.

Laste muusikalise loomingu arendamiseks omavad suurt tähtsust muusikalised mänguasjad (kellukesed, mängutoosid, suupillid) ja lihtsad muusikariistad (tsimbalid, ksülofon, kuljused, kastanjetid jne.). Suurima heameelega katsuvad lapsed mängida tuttavaid viise.

Muusikaline looming nõuab eriti ettevaatlikku ja osavat käsitamist. Muusikalist loomingut võib juhtida kasvataja, kel endal on hea muusikaline kuulmine ja mälu ja kel on selleks hea eelharidus. Ainult selline kasvataja on suuteline esile kutsuma ja ergutama lastes oma initsiatiivi liigutuste ja laulude leiutamises.

Sageli laps oma tegevuses ühendab mitu loominguliiki. Näiteks joonistab lennuki ja koostab selle juurde jutu, laulab laulukese. Mängu kestel tekib sageli tarve teha nukule puust mööbel, joonistada silt. Paljusid mänge saadavad laul ja tantsud.

Kas võib lapse tegevust nimetada „loominguks"? Muidugi oleks vale igat lapse väljamõeldist nimetada loominguks ja näha selles talendi avaldust, nii nagu see näib mõningaile vanemaile ja kasvatajaile. Koolieelses eas võib tähele panna ainult algelisi avaldusi, milledest võib areneda tõeline kunstiline looming. Kasvataja ülesanne on toetada ja arendada neid avaldusi. Kõigist lastest loomulikult ei saa kunstnikke, lauljaid, skulptoreid, olgugi et lasteaias kõik lapsed joonistavad, voolivad ja laulavad. Need oskused aga, mida laps omandab lasteaias, mõjutavad tugevasti kunstimaitse, huvi ning armastuse arenemist kunsti vastu.

Mis annab õiguse lapse tegevust nimetada loominguks?

Laps püüab oma mängudes, joonistustes, juttudes kujutada mitmesuguseid eluavaldusi. Nõukogude lapse huvid on väga mitmekesised. Teda huvitab kõik, mis on lõbus, rõõmus, julge, teda huvitab loodus, elu perekonnas ja lasteaias, elu tänavail linnas ning kogu maal. Teda huvitavad raamatud ja laulud. Seepärast on laste mängude, joonistuste ja juttude sisu nii mitmekesine.

Peegeldades end ümbritsevat elu oma loomingulises tegevuses, laps siiski ei kopeeri elu.

Fantaasia abil laps kombineerib oma muljeid, püüab kujutada ümbrust vastavalt oma ettekujutusele sellest.

Näiteks, lapsed nägid jõel liikuvaid laevu ja paate; pärast seda figureerivad nende mängudes, joonistustes ja juttudes laevad ja paadid. Aga nad ei korranud seda täpselt, mis nad nägid. Rühm lapsi ehitas jäälõhkuja ja reisis kaugele Põhjamaale. Osa lapsi joonistas sõjalaevu. Üks poiss koostas jutu sellest, kuidas lapsed reisisid laeval.

Elu kujutamine mängudes, joonistustes, juttudes on muidugi naiivne ja algeline. Kuid see püüd väljendada kujudes oma kujutlusi ja elamusi, see elav fantaasia töö, mis seejuures avaldub, kõneleb laste tegevuse loomingulisest iseloomust.

Kunstilise loomingu algeid võime näha ka nendes ehtsates tundmustes, mida sisaldavad lapse mängud ja joonistused, nende tõepäras ja lapse usus oma töösse. Kui innukalt joonistab laps mausoleumi, kui palju liigutavat on pikas inimeste reas, mis seisab selle ees, kui hoolikalt on joonistatud valvurid — punaarmeelased, kui tõsine on nende näoilme!

Lapse looming avaldub ka rütmis, mis omane laste joonistustele, ehitustele, ja püüdluses värvirikkuse järele.

Lapse looming on veel väga primitiivne. Lapse kujutuste ebatäiuslikkus on seletatav kogemuste puudumisega. Mõtlemisvõime ja silmaringi arenedes muutuvad lapse joonistused ja voolimistööd üha täielikumaks.

Peale selle annab tunda vastavate oskuste puudus lapse juures. See pole nii märgatav mängus, kus laps kujutab ümbrust peamiselt mänguasjade ja tegevuse abil. Enam märgatav on oskuste puudus kujutavas loomingus (joonistamine, voolimine ja töö muu ainesega), sõnalises ja muusikalises loomingus.

Niisiis mängus, joonistes, juttudes arenevad kahtlematult lapse loomingulised võimed.

Laste loomingu omapära ja selle arendamine.

Lapse loomingu omapära võime näidata, analüüsides näiteks lapse joonistusi. Lapse esimesed katsed joonistada ei ole alati seotud sooviga kujutada mingit eset. Laps tõmbab kriipse, katab paberi üleni värviga, harjutades kätt, see valmistab talle lõbu. Hiljem hakkab laps andma oma joonistustele nimetusi. Neli ristlevat joont meenutab talle „akent", ringid — „lilli" jne. Varsti märkab laps, et joonte, vormi jm. abil on võimalik kujutada esemeid.

Kasvataja hoolitseb selle eest, et joonistused muutuksid sisukamaks. Selleks annab kasvataja lastele muljeid, loeb huvitavaid raamatuid, jutustab muinasjutte, näitab pilte, annab mänguasju. Kasvataja juhib laste tähelepanu ilusaile asjadele, ilusale vormide, värvide kooskõlale, nende mitmekesisusele, juhib tähelepanu esemete üksikosadele, karakteerseile tunnuseile. Kasvataja näitab lastele pilte ja skulptuure.

Tänu sellele muutuvad laste joonised lasteaias viibimise aja lõpul sootuks teissuguseiks. Vormita joonte asemel hakkab laps kujutama esemeid, stseene ümbritsevast elust, muinasjuttudest, jutustustest jne.

Vahel annab kasvataja lapsele joonistuse idee, joonistuse teema.

Alla joonistas kogu aja majakesi ja tüdrukuid. Kasvataja, teades, et Alla hiljuti sõitis lastevagunis, mis talle väga meeldis, soovitas Allale seda joonistada. Alla nõustus heameelega. Ta joonistas vaguni, selles mänguasjad ja lapsed.

Lastele meeldib väga joonistada lemmikjuttu ja seda, mis meeldis kõige enam matkal ja pidul.

Joonistustehnika hakkab arenema märgatavalt. Kasvataja kaasabil laps pikkamisi omandab oskuse käsitseda pliiatsit, värve, õpib ära mõningad joonistusvõtted. Seejuures arvestab kasvataja lapse loomingu omapära.

Kõigepealt joonistab laps seda, mis teda kõige enam huvitab, arvestamata kujutamise tehnilisi raskusi. Nii katsub ta joonistada inimest, mis harilikult on lastele meeldivamaks teemaks.

Inimese kujutamine aga täidetakse suurte vigadega: puudub kontuuride täpsus, pea kujutatakse ringina, horisontaalne joon tähendab suud, kaks täppi — silmi, vertikaalne joon — nina. Ei arvestata proportsioone: kord on laup liiga madal, kord lõug liiga pikk, kord on pea liiga väike, kord keha liiga lühike.

Oma joonistuses ei näita laps esemete läbipaistmatust. Ta joonistab maja väljastpoolt, ühteaegu aga ka kõik selle, mis on maja sees, jalad paistavad joonistusel riietest läbi. Lapsed ei tunne perspektiivi. Kui lapsed kujutavad mitut eset korraga, siis ei lähe neile põrmugi korda õige suuruse ja koha vahekorrad. Ühekordne maja võib olla kõrgem teda ümbritsevaist puudest, majja minev inimene suurem kui maja. Need lapse joonistuste iseärasused on seotud lapse omapärase mõtlemislaadiga, lapse ettekujutusega ruumist.

N. K. Krupskaja tsiteerib Marxi märkusi lastest:

„Ruum on esimeseks fenomeeniks, mis imponeerib lapsele oma mõõtudega. Selles vormis avaldub lapsele esmakordselt maailma suurus. Laps peab seetõttu iga täiskasvanud inimest suureks inimeseks[8]."

Krupskaja kirjutab selle küsimuse puhul:

„Lugenud seda kohta Marxil, hakkasin läbi vaatama meie laste joonistusi, ja leidsin massiliselt kinnitusi Marxi mõttele. Lenin, Stalin, Vorošilov on kujutatud miitinguil päris hiiglastena, aga teised ümberolijad tibatillukestena, päris pöialpoistena[9]."

Omapärane on ka kujutatud esemete värvide valik. See ei ole alati reaalne, sest oma suhtumist esemesse väljendab laps sageli värvitooniga. Ta maalib lehma roheliseks. „Kas niisuguseid siis on olemas?" küsivad seltsimehed. „Ei! Aga mulle meeldib niisugune," vastab väike kunstnik. Joonistades hobust ta värvib selle kõigi vikerkaare värvidega. „Niisugune on ilusam," kõneleb ta. Kirju värviga laps tahab anda edasi oma armastust hobuse vastu.

Et lapse loomingut õigesti juhtida, peab kasvataja mõistma lapse kavatsusi ja huve. Kasvataja hoolikas, tähelepanelik suhtumine lapse töösse suurendab laste huvi oma loomingu vastu, soodustab ta arengut.

Kasvataja toetab lapse algatust, aitab süveneda kavatsuse teostamisse, viia alustatud kavatsus lõpule. Kasvataja õpetab hoidma pliiatsit, pintslit ja neid tarvitama.

Kasvataja märkused peavad ergutama lapse mõtet. „Katsu õige seda teha, vaata, mis välja tuleb". Ei ole õige, kui laps pöördub kasvataja poole küsimusega — kuidas teha, ja kasvataja, selle asemel et anda nõu, teeb selle ise.

Küsimuste, nõuandmise ja näpunäidete varal abistab kasvataja laste loomingu arengut, näitab, kuidas teha joonis huvitavamaks. „Kus on rooliratas sinu autol?", „Kus su poisi silmad on?", „Rohu sees vist kasvab ka lilli!", „Aga kus siis lapsed on?".

Elsal ei õnnestunud kuidagi näärikuuse joonistamine. Kasvataja näitas, kuidas joonistada oksi. Sama päeva õhtul katsetas Elsa uuesti kuuse joonistamisega. Kasutades saadud uut võtet jäi ta väga rahule oma joonistusega.

Lapsi kujutades joonistasid lapsed ainult kontuure. Korra jalutuskäigul ütles õpetaja: „Vaadake üksteist. Küll olete teie

kõik punapõselised. Vaat nii peaks joonistama." Pärast seda joonised muutusid elavamaks ja värvirikkamaks.

Lapse loomingu areng avaldub ka selles, et laps hakkab kriitiliselt suhtuma oma töödesse. Esialgu on mudilased väga rahul oma teostega. „Vaata, missugune on minu tüdruk. See kuusk on väga ilus!" Kasvataja avaldab oma heakskiitu, olgugi et joonis väga vähe sarnaneb kujutatud esemega.

Uute teadmiste omandamine, fantaasia areng, joonistustehnika omandamine viib pikkamisi lapse sellele, et ta hakkab oma joonistusi valjemalt hindama. Kasvataja abistab ja arendab lapse soovi teha joonistus tõelise eseme sarnaseks, ilusamaks ja korralikumaks. Vanemaile lastele esitab ta suuremaid nõudmisi ja näitab nende tööde puudusi.

Teiste loominguvormide arendamine käib põhijoontes sama rada: mäng, jutud, voolimistööd muutuvad sisukamaks, laps hakkab rõhku panema töö täitmise tehnikale — lapses ilmneb nõudlikum suhtumine oma loomingusse.

LASTEAIA PIDUD.

Pidu tähtsus.

Pidul on suur tähtsus laste kunstilise kasvatuse seisukohalt. Pidu annab lapsele suurt rõõmu, eredaid muljeid ja elamusi, soodustab loomisvõime avaldamist ja arenemist. Kunstipärane ruumikaunistamine, ilusad kostüümid, hea muusika ja huvitavad etendused aitavad kaasa laste esteetilise maitse kujunemisele.

Pidul on suur tähtsus ka lapse üldises arenemises. Lapsed koguvad uusi muljeid. Ühised elamused ühendavad lapsi armastuse ja sõpruse tunnetega, suurendavad laste armastus- ning tänutunnet kasvataja vastu.

Kaua pärast pidupäeva elavad lapsed ta muljeist. Nad mängivad „pidu", joonistavad seda, mis kõige rohkem pidul meeldis, korraldavad pidu oma nukkudele, jutustavad pidust jne.

Milliseid pidusid korraldatakse lasteaias.

Lasteaias korraldatakse revolutsioonilisi pidupäevi ja nääripuud suure elevusega (vt. peatükk „Laste kasvatamine kommunistliku moraali vaimus).

Enne revolutsiooni nautisid rõõmu uhkeist jõulupuudest peamiselt rikaste lapsed. Meie õnnelikul maal korraldatakse suuri, külluses kaunistatud nääripuid avalikel platsidel, klubides, koolides, lasteaedades. Igale lapsele avaneb võimalus osa saada nende andidest, imetella nende uhket kaunistust. Nääripuu võlud on tema erakordsuses, värvikuses ja üllatuste rohkuses.

Lasteaedades korraldatakse ka teisi pidulikke lõbustusi: väljasõite, lõbusaid pikki jalutuskäike, laste isetegevuse õhtuid.

Toome niisuguse lõbustuse kirjelduse:

„Suvilasse saabunud, hakkasid lapsed korraldama oma elamist. Mets, põllud, aed, ühismängud murul, kõik see andis hulga elamusi. Päev oli täidetud.

Kui lapsed olid uutes oludes harjunud, hakkasid nad meelde tuletama linnas korraldatud lõbusaid õhtuid ja otsustasid suvilas ka niisuguse õhtu korraldada.

Õhtul ühines selleks kaks rühma. Toodi grammofon, kuulati mõni plaat, lauldi laule. Soovijad deklameerisid luuletusi, mis nad teadsid. Pärast järgnes tants grammofoni saatel. Tantsiti vene tantsu, kabardinkat jt. Ka väikesed tantsisid kaasa. Kasvatajad võtsid laste tantsudest osa. Õhtu möödus sundimatult lõbusalt. Lapsed avaldasid soovi veelgi nõnda lõbutseda.

Palju rõõmu toob lastele ka nende oma elu sündmuste tähistamine. Vahel võib pidada laste sünnipäevi, vanemate küllatulekut (suvel maale), kooliminejate lahkumispidu jt.

Pidu kava.

Mõnikord on pidu kava keskpunktiks mõni lavastus, täiskasvanute ja laste esinemised. Vahel on kava „naelaks" nukuteater, varjude-teater, kino või laste ettekanded jne. Lasteaia pidul peab olema rõõmu ja lõbusaid üllatusi. Ühel pidul on üllatuseks paar klauni, kes esinevad koomiliste ettekannetega, teisel jälle saavad lapsed kingituseks suure kasti suuremõõdulise juurvilja ja lilledega. „Lilled" ja „juurvili" kannavad ette koomilise tantsu. Selgub, et need pole päris juurvili ega lilled, vaid kostümeeritud lapsed (koolilapsed).

Kandvat osa pidul täidavad massimängud ja tantsud.

Pidu kava võib olla väga mitmesugune. Vahel on pidu algul lavastus või ettekanded ja siis järgnevad mängud ja tantsud, kuid võib korraldada ka vastupidi. Oluline on, et saavutataks pidu peaülesanne, et ei oleks muljete ülekuhjamist ega liiga pikki numbreid.

Laste ettevalmistamine piduks.

Mõnikord võib pidu korraldada ootamata. Näiteks, pärast päevast uinakut kogutakse lapsed saali ja teatatakse nende suureks rõõmuks, et külla on tulnud tsirkuse artistid ja annavad etenduse.

Niisugused pidupäevad, nagu 1. mai, 7. november, on lastele ette teada ja nad valmistuvad aegsasti nendeks.

Õigesti korraldatud ettevalmistused pakuvad lastele palju rõõmu. Ettevalmistused seisnevad jutustustes eelseisvast peost, laulude, tantsude, luuletuste õppimises, ilustuste valmistamises, kutsete saatmises.

Ettevalmistusega alustatakse mitte väga kaua enne pidu, sest liiga pikk ettevalmistuste aeg võib väsitada lapsi ja vähendab huvi pidu vastu.

Lapsed ei tohi ette teada kogu pidukava. Ettekandeid, mida ette valmistavad täiskasvanud, nad kuulevad ja näevad alles

peol endal. Huvitav on ka teiste rühmade ettekandeid vaadata pidul.

Lastepidu ei tohi kujuneda etenduseks täiskasvanuile. Ei tohi esitada liiga suuri nõudmisi laste poolt ettekantavate tantsude, laulude ja luuletuste suhtes.

Oluline on taotella laste elamuste värskust ja otsekohesust. Selleks on nõutav, et pidu ettevalmistused toimuksid ilma erilise treeninguta, hariliku töö korras nii, et laste elu normaalne käik ei oleks katkestatud. Ei tule korraldada erilisi proove. Vajalikud kostüümid saagu laps alles pidupäeval, see suurendab rõõmu.

Pidu kunstiline kujundamine.

Pidulik meeleolu luuakse pidu kunstilise kujundamise teel. Kaunistatakse lasteaia maja esikülg (lipud, vanikud, ilutulestik). Suvel korraldatakse platsil auväravad, lehikud, heisatakse lipud, kasutatakse värvilisi paberiribasid, laternaid, vanikuid. Talvel kaunistatakse plats värviliste jääpurikatega, laternakestega, värvilistest jäälilledest peenardega, jää- ja lumeskulptuuridega.

Tubadesse paigutatakse juhtide pilte, tuuakse palju lilli, rohelist, uusi mänguasju.

Saal, kus peetakse pidu, kaunistatakse samuti lipukestega, rohelisega, ettekandeiks vajalike dekoratsioonidega. Kõik kaunistused tuleb aga läbi viia ühes stiilis, nii et nad üksteist täiendaksid ja sobiksid üldise sisustusega.

Ruumi kujundamisel tuleb vältida ilustuste üleküllust ja kirevust. Liigne kirevus ja ülekuhjamine väsitab lapsi, kisub tähelepanu pidu põhisisult eemale.

Mis on eriti oluline silmas pidada pidu organiseerimisel.

Piduks ühinevad tavaliselt kõik grupid. Suurtes 4—5-grupilistes lasteaedades on mõnikord soovitavam korraldada pidu

eraldi nooremaile lastele. Pidu alguseni viibivad lapsed oma grupi toas, kus nad mängivad või vajaduse korral ümber riietuvad. Siis kogunevad nad gruppide kaupa saali.

Lapsi tuleb paigutada nii, et oleks mugav vaatajaile ja ettekandjaile, et kõigil oleks hea näha, et paigutus ei võtaks palju aega, et päike ei paistaks silma ettekandjaile ega vaatajaile, vaid langeks külje poolt või selja tagant.

Üldine meeleolu ja elevus pidul oleneb suurel määral „juhist" — pedagoogist, kes juhib pidukava, ettekandeid ja lavastust, liidab tervikuks pidu üksikosad. „Juht" sissejuhatuseks tervitab lapsi ja külalisi. Ta teeb teatavaks ettekanded, tervitab esinejaid ja kutsub pealtvaatajaid neid tervitama. Ta lõbusad vahemärkused, naer ja nali, pidulikud väljendused mõjutavad lapsi ja täiskasvanuid, kes viibivad pidul.

„Juht" suunab pidukäiku, aga ei suru alla laste algatust. „Juhil" peab olema vali ja selge hääl, ta peab olema leidlik, elav, liikuv, tähelepanelik ja taktiline. Ta on pidulikult riides ja kannab eraldusmärki.

Kostitamine toimub pidulikult kaetud laudades. Lapsed saavad puuvilja ja maiustusi. Kingituste jagamine korraldatakse kujukalt ja huvitavalt. Nii näiteks võib kingitusi jagada „petruška" või neid toob „elevant", „kaamel"; neid võib peita hiiglapüramiidi, mida siis lapsed ründavad, või on nad peidetud kuldmunadesse, mida toovad käru ette rakendatud hiiglasuured „kanad" jne. Ka kingituspakke võib valmistada huvitavalt kas pommide, lumepallide jne. kujul. Kinke saab iga laps üksikult ja terve grupp. Kingi valikul tuleb arvestada laste soove ja maitset.

Pidukava, kord ja ettevalmistused arutatakse läbi õppenõukogu koosolekul. Püütakse ette näha iga pisiasja. Näiteks kasvatajad arutavad, kuidas paremini korraldada ja kaunistada kuuske, missuguseid uusi ilustusi osta ja valmistada. Määratakse kindlaks, kes mida peab tegema, koostatakse nimekiri, mida osta, määratakse kindlaks laulud ja värsid, mis lapsed peavad ära õppima, ja määratakse „juht".

Mõningaid muusikalisi palu võivad pidul täita täiskasvanud. Täiskasvanud võtavad osa ühismängudest, tantsudest. Seejuures püüavad nad lapsi mitte varju jätta, anda neile rohkem ruumi ja algatust.

[1] Горький, О молодежи и детях, lk. 73—74. [2] Маркс и Энгельс Немецкая идеология, Соч., lk. 380. [3] Ленин, О культуре и искусстве, lk. 138. [4] М. И. Калинин, Речь на совещании работников искусств, „Правда", 12. jaan. 1939. [5] Горький, О литературе, Статьи и речи 1928—1936 гг., lk 174. [6] К. Д. Ушинский, Руководство к преподаванию по „Родному слову", 1 kd., lk. 62—64. Избранные педагогические сочинения, II kd., lk. 176, 1939. [7] Горький, О литературе, Статьи и речи 1928—1936 гг., Литературу—детям, lk. 166. [8] Маркс и Энгельс, Соч., 1 kd., lk. 139. [9] Н. К. Крупская, Воспитание ребенка-дошкольника, lk. 16.

Kõne arenemine*.

KEELE TÄHTSUS ÜHISKONNA ELUS.

Suulisel ja kirjasõnal on määratu suur tähtsus ühiskonna elus. Keel on tähtsaim vahend inimeste ühiskondlikus läbikäimises.

Erilist osa etendab keel teadvuse kujunemisel, inimkonna kultuurajaloolises arenemises.

„. . . Vajaduse pärast soodustas töö areng ühiskonnaliikmete tihedama kokkuliitumise, sest tema tõttu muutusid sagedamaks vastastikuse toetamise ja ühise tegevuse juhud ning sai selgemaks selle ühise tegevuse kasu iga üksiku liikme suhtes. Lühidalt üteldes, kujunevad inimesed jõudsid selleni, et neil tekkis vajadus üksteisele midagi öelda. Vajadus lõi endale elundi: järk-järgult tugevamaks muutuvate modulatsioonide teel kujunes ümber aeglaselt, kuid kindlalt ahvi arenematu kõri ja suuelundid õppisid hääldama üht artikuleeritud häälikut teise järel[1].

Töö protsessis sündinud keel andis jõulise tõuke mõtlemise arenemisele.

„Algul töö, seejärel ja selle kõrval artikuleeritud keel osutusid kõige tähtsamaiks stiimuleiks, mille mõjutusel ahvi aju järk-järgult võis muutuda inimese ajuks . . .[2]."

Keeles on kehastatud inimese kogemused — inimese teadvus.

„Tarvis meeles pidada, et sõnades sisalduvad mõisted, mis on moodustatud pikaajaliste töökogemuste varal[3]".

Keel on inimkonna poolt kogutud kogemuste edasiandmise vahendiks.

---

* Peatükk on E. I. Radina kirjutatud.

Väike laps alles hakkab valitsema keelt, seepärast on keele arendamine üheks kõige tõsisemaks ennekooliealiste laste kasvatuse ülesandeks.

Teostades seda tööd me peame endale täpselt ette kujutama ennekooliealise lapse iseärasusi.

ENNEKOOLIEALISE LAPSE KÕNE.

Lapse hääldamine.

Koolieelse ea alguseks laps suurel määral valitseb artikuleeritud keelt, kuid hääldamiselt ei ole see veel küllalt selge ja puhas.

Mõned lapsed ei häälda häälikut *r*, paljud kõnelevad pudikeelt („сапка, цасы, зук"). Paljud lapsed pehmendavad häälikuid („люцька" pro „ручка") Kuid mitte kõigil lastel ei esine vead häälikute hääldamisel ühesuguselt. See oleneb suurel määral sellest tööst, mida teevad lapsega perekond ja lastesõim, kui ka lapse individuaalseist iseärasustest.

Raskusi valmistab lapsele ka sõnade õige hääldamine.

Selleks et õigesti hääldada sõnu, peab laps tähelepanelikult kuulama nende hääldamist, seda meeles pidama ja õigesti reprodutseerima. See on keeruline protsess, mis nõuab küllaldaselt püsivat tähelepanu, arenenud mälu, kuulmist ja kõneaparaadi liikumise täpset koordinatsiooni. Seda kõike väike laps täiel määral veel ei oma, seepärast tuleb laste juures üsna tihti ette sõnade valesti hääldamist.

Lapsed tihti lühendavad sõnu („аплан – аэроплан, бабан – барабан, табиль – автомобиль"). Mõnikord võib tähele panna tähtede ja silpide ümberpaigutamist („пачлик" pro „пальчик"), ühe hääliku sarnastamist teisega („мумага" pro „бумага"), sõnade liitmist „вокидол – в коридор, пальтелефон – по телефону"). Tihti jätab laps vahele need häälikud, mis tal miskipärast on raske hääldada („моковка" pro „морковка").

Paljud vead sõnade hääldamises on tingitud lapse loogika omapärasusest ja lapse mõtlemise konkreetsusest.

Laps ühendab tihti uued sõnad varemomandatud muljetega. Üks väike laps teadis, et leiba ostetakse „leivapoest", liha „lihapoest", seepärast palus ta isa minna „kompvekipoodi" ostma kompvekke. Teine laps nimetas juuksurit „pügajaks". Laps kuulis sõnu „открой", „закрой" ja ütles seepärast ka „зажги", „отжги" (kustuta ära), ta räägib „распакетить" (pakki lahti võtma), „задверить", „вытрудил", „отпомнил" (unustas) jne. Need sõnad annavad tunnistust sellest, et uute sõnade omandamine ei toimu lihtsa mehaanilise järeleaimamise teel. Lapse keele arenemine seisab lahutamatus ühenduses lapse mõtlemise arenemisega.

Sõnade mõistmine.

Väikesed lapsed mõistavad paljusid täiskasvanute poolt lausutud sõnu tähttäheliselt. Ema sõnade peale „Чулочки сели" kolmeaastane tütarlaps küsis: „А куда сели?" Kasvataja luges kolmeaastaste laste rühmale ette värsi, mis lõpeb reaga: „Viimse lõngani said läbimärjaks". „Aga kus siin on lõngad?" otsib pildilt kolmeaastane poiss.

Tuleb alla kriipsutada, et säärane tähttäheline mõistmine ei ole muutumatu. Laps hakkab järk-järgult aru saama sõna tingimuslikust (kaudsest) tähendusest ja õigest mõttest.

Kaheaastane tütarlaps sai uued kingakesed. „Nad on suured," ütles ema proovides kingakesi. „Anna mulle suured," — selle nimetuse andis tütarlaps kingadele. Kuid varsti pärast täisealiste seletamist sai laps aru, et „suured" ei tähenda kingade nime, vaid mõõtu.

Kolmeaastane poisike märgib sõnaga „täna" igasugust ajalist tähistust (eile, täna, homme). Möödub mõni kuu ja sõnaga „täna" laps tähistab ainult olevikku. Ja veel hiljem omandab ta selle sõna täpse mõtte.

Nelja-viieaastane laps nimetab „kuubikuiks" igasugust ehitusmaterjali. Hiljem ta palub seltsimeest tuua endale looka, telliskivi, silindrit. Ja veel hiljem (koolis) õpib laps täpselt kätte, et „kuup" on teatav geomeetriline keha.

Nii järk-järgult, selle järgi, kuidas laienevad lapse kogemused ja kuidas ta omandab uusi teadmisi, muutub lapsel ka sõna tähenduse mõistmine. Vaja on suurt ettevaatlikku ja tihti pikaajalist tööd, et laps tõesti õigesti aru saaks sõna mõttest.

Mõne noorema lapse juures kohtume nn. „ammekeelega"; „amka" tähendab koera („собака"), „bo-bo" — valus „больно"), „tpruua" — lähme jalutama („гулять"). Niisugused sõnad püsivad kõige kauemini nende laste juures, kellega täiskasvanud perekonnas valesti kõnelevad.

Noorema lapse kõne ülesehitus.

Väike laps kõneleb üsna palju, kuid sõnavara on tal võrdlemisi kehv. Lapsed armastavad korrata üht ja sama sõna. Kordamine aitab last sõnu paremini meeles pidada.

Kõne grammatiline ülesehitus on samuti puudulik. Laps kasutab peamiselt väga lühikesi lauseid, mis koosnevad 2—3—4 sõnast. Need laused on tihti katkendlikud, mittetäielikud. Lauseliikmete paigutamine on tihti väga meelevaldne; tihti puudub lauseliikmete vahel ühildumine (käänded, ajad).

„Vanja, ei tohi, ei tohi!" (Vanja, ära puutu minu ehitust), „Ma homme jalutasin".

Noorem laps kasutab ka pikemaid lauseid kõrvallausetega, jättes aga tihti vahele kõne sideosad (sidesõnad, eessõnad). „Ema tuleb, Kolja näitab hobu" (Kui ema tuleb, näitab Kolja hobu). „Senja jalutas, ema jalutas, isa jalutas, Jura jalutas" (Senja, ema, isa ja Jura jalutasid). Tihti laps segab ära mees- ja naissugu sõnad. („Вася гуляла," „Маня красивый")· Mõned lapsed kõnelevad endast kolmandas isikus. Kolme-

nelja-aastane laps kasutab meeleldi kineetilist keelt, s. o. käeliigutuste ja miimika kõnet. Näiteks laps läheneb vaikides kasvatajale ja pöördub temale seljaga. See tähendab: „Sõlmi lahti kittel!", „sõlmi lahti salvrätik!" Või nõuab ta: „Anna, anna", näidates käega soovitavat eset, kuid mitte nimetades seda.

Laste keele arenemise tasemete vahel on suuri vahesid, mis olenevad kasvatustööst kui ka laste individuaalseist omadustest.

Muidugi, nooremate ennekooliealiste laste keelel on omad iseloomulikud erinevused, kuid oleks ekslik neid erinevusi siduda rangesti 3, $3^1/_2$—$4^1/_2$ eluaastaga ja kõigi laste suhtes täiesti ühtlaselt. Kuid säärast väära arusaamist leidub mõningate kodanlike õpetlaste juures, kes arvavad, et teatavas eas nimetab laps ainult asju, seejärel asjade tegevust, hiljem omadusi ja lõpuks suhteid asjade vahel. Vastavalt neile teooriaile ilmuvad ka ees- ja määrsõnad lapse juures kindlas järjekorras. Selle järgi lapse keel areneks nagu iseenesest kord igaveseks ajaks kindlaksmääratud rada mööda ja kasvatajale jääb järele ainult passiivselt jälgida seda lapse isiksuse imetaolist lahtipuhkemist. Säärased teooriad on katsunud tõendada, et kasvataja ei tohi segada ennast lapse kõne arenemisprotsessi, ent ometi avaldab last ümbritsevate täiskasvanute isiklik eeskuju ja mõjutamine lapse keele puhtusele ja rikkusele väga suurt mõju.

Vanemate ennekooliealiste laste kõne.

Vanem laps võib kõnelda juba puhtasti, selgesti, täpselt ja ilmekalt. Grammatiliselt on tema kõne üles ehitatud põhiliselt õigesti. Laps tarvitab meelsamini lühikesi lauseid, kuid lauseliikmed on asetatud enamasti õigesti ja kooskõlastatult. Lühilausete kõrval tarvitab laps juba ka kõrvallauseid, osates neid siduda pealausetega enamvähem õigesti.

Vanema ennekooliealise lapse kõnes on harilikult enam sõnu, mis tähistavad omadusi, samuti sisaldab kõne sageli palju

piltlikke väljendusi. Laps hakkab laiemalt tarvitama üldistavaid sõnu, mõisteid.

Ta on võimeline seotult jutustama, edasi andma üksikuid sündmusi, pildi või kuuldud jutu sisu. Ta jutustus kujutab lahtirulluvat sündmuste ahelat, kusjuures peetakse kinni algelisest järjekindlusest.

Vanemad ennekooliealised lapsed jutustavad ligikaudu nii:

6-aastase tütarlapse jutustus: „Me isaga istusime trammi. Tulime maha ja ma korraga hüüatasin: „Kui kaunis on siin!"

Me läksime peegelkaunist majast mööda. Siis ma nägin suurt karusselli, vaat niisugust (näitab). Selle karusselli küljes on lõngad, lõngakeste küljes mitmesugused kerad, neis kerades mitmevärvilised lambikesed.

Nende kiikede ümber seisis palju-palju rahvast ja kõik ütlevad: „Küll on ilus!" Ja siis kõrval — niisugune letike, ka midagi karusselli-taolist. See letike pöörleb, selle peal on igasuguseid konserve, kompvekke, kalu leiba, viinapudeleid, aga sealsamas kõrval tantsitakse.

Ja sealsamas on ka „tiir" nagu metroo (kujutab käega looka), aga selle „tiiru" küljes lipukesed, ja siin on ka raadio ja all mängivad muusikandid. Ja siin tantsitakse. Pärast, kui läksime tagasi, nägime suuri pilte. Tagasi me läksime üle Punase väljaku. Punane väljak oli üleni ehitud lipukestega. Ja vaat, kogu Punane väljak hiilgab. Mausoleumil oli kõik korda seatud, aga Punane väljak säras. Kui me tulime tagasi, ma ütlesin isale: „Tead, isa, sõidame veel Punasele väljakule või Maneežnajale."

Selles jutukeses tuleb ette üksikuid ebaõigeid sõnu („tiir") ja ebaõigeid grammatilisi vorme. Päris täiuslik ei ole ka üksikute lausete ehitus. See ei ole kuidagi veel täisealise keel. Kuid ta erineb tunduvalt noorema lapse keelest. Laps jutustas järjekindlalt ja küllalt üksikasjaliselt oma sõidust, andis terve rea kujusid (nagu „peegelkaunis maja", „terve Punane väljak hiilgab, särab jne.). Laps ei piirdunud ainult faktide loeteluga, vaid ta väljendas ka oma meeleolu ja oma suhtumist kõigesse nähtusse.

Vanem ennekooliealine laps on juba küllalt küps ja ta on kogunud vajalikke kogemusi selleks, et omandada kirjalikku kõnet, seda inimkonna kultuuri ülimat saavutust. 6—7-aastasele lapsele võib juba õpetada lugemist ja kirjutamist.

Ennekooliealise lapse kõne arendamise ülesanded.

Lasteaia kasvataja ees seisavad kõne arendamise alal väga tähtsad ülesanded.

Ennekõike on vajalik, et lapse kõne oleks teda ümbritsevaile inimestele arusaadav.

Laps, kes valitseb kõnet küllaldaselt, võib teiste lastega kergesti läbi rääkida, nendega kokku leppida ja üritada huvitavaid mänge. Säärane laps võib arusaadaval kujul esitada täisealisele küsimusi ja mõistab ka väljendada oma soove. Koolieelses eas on suur tähtsus õige ja puhta hääldamise arendamist.

Tööl laste kõne arendamise alal on suur tähtsus lapse vaimses kasvatuses.

Kõne ja mõtte arendamine on ühine protsess. „Keel on niisama vana kui teadvus; keel just ongi tegelik tõeline teadvus, mis eksisteerib teiste inimeste jaoks ja üksnes sel teel ka minu enda jaoks . . .[4]".

Mängude, tegevuse, jalutuskäikude, raamatute lugemise, jutustamise jne. ajal rikastab kasvataja lapsi muljetega, laiendab laste sõnavara, täpsustab sõnades sisalduvate mõistete sisu, viimistleb laste keele vorme. See kõik arendab nii laste kõnet kui ka mõtlemist.

Lapsed silmasid jalutuskäigul õitsvat õunapuud.

Kasvataja: Mis siis see on, lapsukesed?

Lapsed: Õiekesed.

Kasvataja: Aga kas teate ka nende nime?

Lapsed: Õunapuu.

Kasvataja: Jah, see on õunapuu. Õied õitsevad ära, tulevad õunad, maitsvad. — Näe, seal nad ongi — näitab laps õienuppe.

Kasvataja: Ei, need on puhkemata õied, need on õienupud (lapsed tutvuvad uue sõnaga). Mäletate: meil grupis olid roosid ja neil olid ka nupud?

Vaatlused võimaldasid kasvatajale anda lastele uus sõna. Sõna toetas vaatlust ja aitas täpsustada laste kujutlusi.

(Järgnev lõik pakub näidet, kuidas kasvataja tutvustab kolmeaastast poisikest nimisõnade sooga. Et eesti keeles ei eristata sõnu sugude järgi, siis ei ole see näide tõlgitav).

„Õppides emakeelt ei piirdu laps ainult tinglike häälte õppimisega ... Iga uus põlvkond, omandades kergesti ja vaevata emakeelt, omandab samal ajal ka eelmiste põlvkondade mõtete ja tundmuste vilja[5]."

Omades neid kogemusi laiendab laps ka omaenda kogemusi ja oma silmaringi.

Sõna, jutustuse ja vestluse kaudu on kasvatajal võimalik tutvustada lapsi ka niisuguste nähtustega, mida laps ei saa tajuda vahenditult omaenda vaatluste varal, näiteks eluga kauges Põhjas.

Peame püüdma selle poole, et lapse kõne oleks küllalt sisukas. „Mitte kunagi varem," ütleb Gorki, „ei ole lapsed vajanud keele rikastamist säärasel määral, kui nad vajavad seda neis aastais, meie päevil, mil elu kõigekülgselt muutub, mil luuakse palju uut, ja see kõik nõuab uusi sõnavorme."

Kuid tuleb märkida, et uute sõnade formaalne päheõppimine ei ole lapsele jõukohane ja vajalik.

Kõne arendamise tähtsamaid ülesandeid on — alaliselt täiuslikumaks kujundada laste keelt grammatilise ülesehituse poolest ning järk-järgult harjutada last edasi andma oma mõtteid seotult ja järjekindlalt.

Koolieelses eas saavutatakse seda praktilisel teel, mitte aga grammatiliste reeglite erilise äraõppimise kaud"

Arendades laste kõnet, jutustades ja lugedes ette lastele muinasjutte, jutukesi ja värsse, me kasvatame lastes kunstilist maitset ja loovat fantaasiat.

Tähtsaks ülesandeks on — äratada huvi raamatu vastu, teha lapsele kättesaadavaks ilukirjanduse aarded, kasvatada säästlikku suhtumist raamatusse. Koos sellega tuleb pühendada suurt tähelepanu lapse enda suulisele loomingule (mängud, jutustuste ja mõistatuste koostamine jne.).

Kasvataja püüab ühtlasi arendada kujukat, ilmekat keelt, annab tunda lapsele kujuka kõne kaunidust ja kiidab ta õnnestuvaid väljendusviise.

„Milline tulekahju on taeva all!" hüüab vaimustuses Ilja, vaadeldes kasvatajaga päikese loojumist. „Ei, särab nagu kuld," tähendab vahele Edik.

„Justkui ilusad paelad taeva all," ütleb Lelja, nähes vikerkaart. „Vaadake, vaadake, vikerkaar supleb jões!" hüüab Vova. „Eile ema tuli ametisõidult," ütleb Niina, „ma kuulsin teisest toast ema häält ja kohe hakkas mul soe."

Kui värvikad on need laste väljendused!

Aga kasvataja ei tohi liialdada oma kõnes piltlike võrdlustega ega luulekatkenditega, et tema enda kui ka lapse kõne ei kaotaks loomulikkust ega lihtsust.

Kasvataja arendab lapse kultuurilist keelt, võitleb tooreste väljenduste ja jämeda tooni vastu. Väga tähtis on kasvatada lapses oskust kõnelda vabalt ja sundimatult nii teiste lastega kui ka täisealistega.

Kasvataja kõnelused lastega, vestlused, ilukirjanduslik jutustus — kõik see on tähtsaks vahendiks, mille varal mõjutada lapsi, kujundada laste isiksust, karakterit, huve, suhtumist ümbruskonnasse ning luua kontakti kasvatajate ja laste vahel.

Kord küsiti ühe lasteaia lastelt, missugused raamatud neile meeldivad ja mispärast.

Galja: Mulle meeldib „Tjema ja Žutška" seepärast, et seal oli poiss vahva ja päästis Žutška.

Kolja: Aga minule doktor Aivalutab, ta on hea — arstib kõiki loomi.

Vanja: Aga minule värsid Tšapajevist, ta oli kõige vapram, ta õpetas, kuidas olla lahinguis vapper.

Raamat ja kasvataja jutustus arendavad lastes armastust parimate inimeste ja kodumaa vastu, austust, hoolitsemist seltsimeeste eest jne.

Tööl laste kõne arenemise alal lasteaias on suur tähtsus ka pärastises õppetöös koolis.

Kui laps lasteaiast lahkudes kõneleb puhtalt, oskab arusaadavalt esitada küsimusi, jutustada ladusasti ja vastata, siis on see talle suurel määral abiks kooliteadmiste omandamisel.

Nagu kogu töös üldse, nii ka kõne arendamise töös kuulub juhtiv osa kasvatajale. Tema suunab ja arendab lapse keelt.

Töö kõne arendamise alal on kõige tihedamas seoses kogu lasteaia eluga. Raamatud, jutustused, mängud, jalutuskäigud, kogu laste tegevus seisab kõne arendamise teenistuses. Jalutuskäigul näiteks tutvustab kasvataja lapsi uute nähtustega (loomadega, lilledega), laiendab laste sõnavara, teeb nende keelt rikkamaks ja sisukamaks. Muusikaline tegevus, eriti laulmine ühenduses muusikalise kultuuriga, arendab laste keelt, rikastab teda uute sõnade ja piltlike kõnekäändudega, annab kõnele ilmekuse ja musikaalsuse ning soodustab hääldamise paranemist.

Suur tähtsus on ka individuaalsel tööl lastega. Iseäranis vajavad erilist kohtlemist kartlikud lapsed ning kõnevigadega ja nõrgema kuulmisega lapsed. Säärast erilist kohtlemist vajavad tihti ka uued lasteaeda tulijad.

KASVATAJA KÕNELUSED LASTEGA.

Täisealiste osa laste kõne arendamisel.

Last ümbritsevate inimeste kõne avaldab suurt mõju kõne arenemisele.

Jäljendamisel on väga suur tähtsus kõne arenemisel.

Lapsel, kel puudub võimalus kuulda teda ümbritsevate inimeste kõnet (kurdil), ei arene häälikuline kõne ilma erilise tööta selles suunas, ehkki ta kõneaparaat on arenenud normaalselt. Kui niisuguse lapse juures ei tarvitata kõnelemise õpetamisel erivõtteid, jääb ta tummaks.

Kõne ei arene iseseisvalt seestpoolt, nagu seda on väitnud mõned kodanlikud teoreetikud. Muidugi, kõne arenemine oleneb kõneaparaadi füsioloogilisest valmidusest ja laste individuaalseist omadustest, kuid tähtsaim osa kõne arenemises kuulub last ümbritsevate täisealiste mõjutustele ja nende isiklikele eeskujudele. Seepärast ongi täiskasvanute igapäevaseil kõnelustel lastega nii suur tähtsus. Kõnelustes annab kasvataja lapsele hea ja õige kõne eeskujusid.

Kõnelusel lapsega või väikese lasterühmaga on kasvatajal võimalik lähemalt silmitseda iga last, tundma õppida tema keelt ja seda mõjutada.

Kasvataja kõnelus ergutab last kõnelema ning jagama teistega oma muljeid, soove ja kavatsusi.

Eriti suurt tähtsust on kõnelustel tagasihoidlike, arglike lastega, kes häbenevad kõnelda kollektiivis.

Kuidas kõnelda lastega.

Kasvataja kui ka vanemad peavad võimalikult tihti kõnelema lastega ja ergutama nende omavahelist jutlemist. Juhuseid

sääraseiks kõnelusteks on palju, on ainult tähtis, et nad oleksid loomulikud, et kõnelus toimuks sundimatult.

Väga sobiv on pidada säärast kõnelust lastega hommikul, kui kõik lapsed ei ole veel koos. Siis on palju loomulikke võimalusi kõnelda koduseist sündmustest, sellest, kuidas laps veedab aega ning mis ta nägi teel lasteaeda. Sobiv on kõnelda ühe või teise lapsega jalutuskäikudel, mis annavad palju muljeid. Mängud ja tööd laste valikul pakuvad samuti palju võimalusi lastega jutlemiseks.

Seal korraldab rühm lapsi (4—5-aastasi) riideid nukkudele, keda lapsed tahavad sõidutada suvitama. Kasvataja istub laste juurde. „Kas see riie sobib nukule? Vaata hoolega. Me võtame kaasa ju väikesed nukud." — „Ei, see on liiga suur." — „Noh, valige ainult väikesed riided, jakikesed ja mütsikesed." — „Kas võtta see palitu?" — „Noh, kuidas arvad?" — „Ei, see on soe, karusnahaga, aga suvel on maal mõnikord liiga palav." — „Jah, suvel on soe."

Teine rühm lapsi joonistab. „Ma joonistan suure maja," ütleb tütarlaps. — „Aga mina veel suurema, mul on palju majakordi," seletab naaber. — „Mitu korda on siis sinu majal?" küsib kasvataja. Tütarlaps loeb: „Viis korda." — „Jah, sinu majas on palju kordi. Aga mitu korda on meie majas, kus asub meie lasteaed?" (Kasvataja tarvitab iga kord sõnu „этажей" õigesti). „Ma ei tea, mitu korda on meie majal." — „Noh, läheme jalutama, siis saloed ära, mitu korda on meie majal."

Nõnda jälgib kasvataja tähelepanelikult lapsi, esitab neile küsimusi ja annab vastuseid ühele või teisele lapsele. Nende kõnelustega ta rikastab ja parandab laste keelt, täpsustab laste kujutlusi, õpetab lapsi iseseisvalt mõtlema ja kasvatab nende huve.

Kõnelusega ei tule peale käia sel korral, kui lapsel ei ole selleks soovi, kui ta täiesti on süvenenud mängusse, ehitamisse või muusse tegevusse.

Kõnelus peab kandma sundimatut iseloomu.

Osavõtuga laste huvidest ja tähelepaneliku kohtlemisega ergutab kasvataja lapsi kõnelema, jutustama talle oma muljeist. Nii juhib ta märkamatult lapse kõne arenemist.

Nõudmised kasvataja kõne suhtes.*

Kasvataja kõneleb elavalt ja ilmekalt, kuid rahuliku tooniga, mitte liiga ruttu ja igatahes mitte liiga ühetooniliselt. Iga sõna hääldatakse selgesti. Eriti pikad ja uued sõnad hääldatakse täpselt.

Kasvataja näiteks rutuga hääldab sõna „хочешь", neelates alla lõpu („Ну как хоч'шь"), laps tajub seda sõna kui „хошь" ja nii hääldabki seda valesti.

Kasvataja kõne peab olema õige ja kultuurne. Kasvataja väljendub lihtsalt ja arusaadavalt ning püüab kõnelda ilmekalt. Rida lapsi näiteks mängib õitsvate võililledega kaetud aasal. „Vaat, missugused nad on, nagu kuldsed," suunab kasvataja laste tähelepanu. „Nad on kui päike," jätkavad lapsed.

Tegelikus töös kohtume mõnikord vigadega, mille eest peame meie kasvatajaid hoiatama.

Lastel on väga heledad hääled. Seepärast kasvatajad, et olla kuuldavad, liiga kõrgendavad oma häält. Lapsed, pidades tooni kasvatajaga, hakkavad kõnelema veelgi valjemini. Seevastu kasvataja rahulik toon sunnib lapsi kõnelema tasemini. Tihti väljendavad kasvatajad oma märkusi eitavas vormis.

„Vitja, miks sa hoiad lusikat valesti?" (pro: „võta lusikas kätte õigesti"). „Edik, ei tohi paberit hoida nii lähedal" (pro: „lükka paber pisut eemale").

Mõne kasvataja kõnelus kubiseb sääraseist märkustest, mis ei fikseeri lapse tähelepanu sellel, mida peab tegema, vaid sellel, mida ei tule teha. See tekitab laste juures mõnikord segadust. Mõnikord võib ja on vaja ütelda: „ära võta", „ära puutu" jne., kuid ei tohi liialdada sääraste väljendustega, mis on üles ehitatud eitavas kujus.

Mõnikord kasvataja tarvitab liiga magusat või sussutavat tooni: „hobusekene", „leivakene", „käärikesed".

Lapsed mõistavad väga hästi sõnu „leib" ja „käärid". See harjutab neid endid nimetama asju õigesti ja täpselt.

Mõnikord kasvataja tarvitab keerulisi vorme ja väljendusi, segades sellega lapsi.

Kui kasvataja ja teiste lasteaias töötavate isikute kõne kannatab puuduste all, siis on vaja pöörata sellele tähelepanu ja tõsiselt teha tööd puuduste kõrvaldamise ja kõnekultuuri tõstmise kallal.

Vestlused.

Nagu kõneluses, nii ka vestluses rikastab kasvataja laste keelt, laiendab nende silmaringi, pakub neile uusi teadmisi ja katsub arusaadaval kujul täpsustada ja pisut süstematiseerida laste kujutlusi.

Kasvataja harjutab lapsi kõnelema teatud teemal. Väikesed lapsed kalduvad kergesti kõnelustes hüppama ühelt küsimuselt teisele. Vestluses kasvataja juhib laste mõtlemist kindlat rada mööda, viies neid lihtsaile järeldustele. Vestlus korraldatakse reeglipäraselt laste rühmaga. Vestluses laps harjub kõnelema, sattumata segadusse seltsimeeste juuresolekul, harjub kuulama seltsimeest, kõnelema kordamööda, olema tähelepanelik ja väljenduma selgesti ning arusaadavalt.

Kasvataja peab läbi mõtlema, kuidas korraldada vestlusi, ja hoolega selle vastu valmistuma.

Vestluste sisu ja korraldus.

Vestlused peavad olema jõukohased ja huvitavad. Teemasid vestlusteks pakuvad vaatlused, loetud raamatud, jutus-

tused, nähtud filmid ja küsimused, mis tekivad lastel mõne huvitava sündmuse kohta ümbritsevas elus või lasteaia elus.

Vestelda lastega võib ka jalutuskäikudel ja ekskursioonidel, kui lapsed vahenditult vaatlevad üht või teist nähtust.

Vestluse algus määrab tihti kindlaks kogu vestluse edaspidise käigu: algul tuleb kohe paeluda laste huvi. Kasvataja, alates vestlust, võib näiteks äratada laste tähelepanu ereda mälestusega: „Kas mäletate, lapsed, missugust ilusat helesinist autobust me teiega eile nägime?" (See autobus tõmbas endale kõigi laste tähelepanu jalutuskäigu ajal: selles sõitsid välismaa töölised, kes olid saabunud 1. mai pidustustele.)

Mõnikord võib vestlus alata illustratsioonide vaatlemisega. Kasvataja annab laste kätte mõned pildid. Lapsed vaatlevad neid ja hakkavad kõnelema — nii tekib vestlus märkamatult.

Võib olla ka teissuguseid võtteid. On ainult tähtis, et algus ei oleks igav ja kuiv.

Vestlus peab voolama sundimatult. Kasvataja esitades osavasti küsimusi, äratab lastes eredaid mälestusi, paneb neid järele mõtlema ja lükkab lapsi järeldustele.

Mõnikord kannavad kasvataja ja laste vastused laiemat iseloomu, lähenedes jutustusele.

Kasvataja kogu aja juhib vestlust juhtivate küsimustega ning oma jutustamise ja illustratsioonide valikuga. Ta suunab vestlust ega lase lapsi kalduda teemast liiga kaugele.

Vestluses on pildimaterjal soovitav, kuid sellega ei tohi liialdada, sest piltide liigküllus võib juhtida laste tähelepanu kõrvale. Lapsed on mõnikord nii tulvil täis eredaid muljeid, et vestlevad meeleldi ka ilma pildita.

Kasvataja püüab tõmmata vestlusse kõiki lapsi, igatahes paljusid, ega vestle ainult 4—5 enam jutuka lapsega. Erilist tähelepanu ta pöörab neile lastele, kes häbenevad kõnelda kollektiivis. Kasvataja ergutab ja toetab neid igati.

Kasvataja valmistub vestlusele varakult, mõtleb läbi peasisu ja valib pildimaterjali.

Vestlusi korraldatakse peamiselt vanemate ennekooliealiste lastega. Ka noorematega peetakse lühikesi vestlusi ja kõnelusi teemadel, mis on lastele väga lähedased. Katsume ühe näite varal selgitada vestluse metoodika põhialuseid.

Vestlus vanema grupiga.

Vanema rühma kasvataja pani pildi kevadest ja mõned laste joonistused samal teemal valmis. Ta näitas lastele pilti. Võimaldanud lastele hästi süveneda pildisse, kasvataja küsis: „Mis on sellele pildile joonistatud?" Lapsed: „Kevad." — „Millest te seda tunnete?" — „Sellest, et ojad voolavad, lumi sulab, päike. Ja künnivaresed lendavad." — „Õigesti jutustas Oleg. Aga mis aastaaeg on meil praegu käes?" — Lapsed üksteise võidu: „Kevad, kevad!" — „Jah, nüüd on kevad. Aga nüüd vaatame õige, mis te ise joonistasite." Näitab joonistust „Jääminek". „See on minu joonistus, see on, kui jää ujus." — „Kas kõik olete näinud jääminekut?" — „Mina nägin, jää ujus. Jäätükil oli poiss. Miilits päästis poisi. Poiss läks puid tooma, jää purunes ja hakkas ujuma," fantaseerib Jura.

Kasvataja paneb ette kuulata Niinakese jutustust (kartlik tütarlaps). „Ta tahab jutustada midagi huvitavat." Niina: „Me käisime emaga jõel. Ma nägin kajakat." Ka Tolja ruttab jutustama oma muljeist. „Kajakaid on kevadel jõe kohal ikka palju, vaat neid te nägitegi," seletab kasvataja.

„Meil on kevadest kogunenud palju joonistusi. Teeme õige neist kalendri. „Kasvataja näitab lastele pilte ja käsib autoreid jutustada. „Külas jõe peal ujub jää, sest et on kevad, päike soojendab, tema sulab ja ujub," kirjeldab Oleg. — „Need on künnivaresed, nad teevad pesi."

„Aga kust künnivaresed siia lendasid?" küsib kasvataja. „Nad lendasid meie juurde soojalt maalt," vastavad lapsed. Siina: „Ja see on pesakast kuldnoka jaoks."

Kasvataja pöördub Tomi poole: „Jutusta, Tomike, mis sa oled joonistanud?" — „Need on oksad ja neil on pungad." — „Praegu on lehed, aga tema joonistab pungi," tähendab Ljusja. Tom: „Aga see oli juba ammu." — „Kas sa ei mäleta, Ljusja, missugused oksad me vette panime, kas nende küljes oli siis juba lehti?" Ljusja tuletab meelde, et enne olid väikesed pungad, siis suured, nad lõhkesid ja neist tulid lehekesed.

„Aga mis sul on, Kolja?" Kolja vaikib häbelikult, siis, saades võitu oma argusest, ütleb: „Maja seisab, vihma sajab."

Vestelnud veel natuke, paneb kasvataja lastele ette: „Aidake mul korraldada joonistusi, ütelge, mis kleepida varem, mis hiljem. Ja kaanteks on vaja valida joonistus, et kõik näeksid, et meil on kevadekalender."

Hakatakse valmistama looduse kalendrit.

Kasvataja selles vestluses vallutas kohe ereda pildiga laste tähelepanu, äratas neis ellu mälestused. Lapsed hakkasid kõnelema. Et täpsustada laste kujutlusi kevadest, kasutas kasvataja ära nende eneste joonistused.

Kasvataja kuulab tähelepanelikult ära kõigi laste avaldused, ergutab kõnelema kartlikke ja juhib laste tähelepanu seltsimeeste jutustustele (Niina jutustus kajakast).

Vestlust ei lõpetanud, nagu seda mõnikord juhtub, igava kokkuvõttega: „Noh, lapsed, nüüd me saime teada seda ja seda." Vastupidi — vestlus vahenditult muutub huvitavaks tööks — looduse kalendri valmistamiseks.

Mängud kõne arendamise vahendina.

Mängud avaldavad kõne arendamisele suurt mõju.

Laps tunnetab teda ümbritsevat maailma ennekõike ja kõige kergemini mänguga, mängides. Ta mängib ka sõnaga ja sõnas, nimelt mängides sõnaga õpib laps tundma emakeele peenusi, omandab ta muusika ja selle, mida keeleteadlased nimetavad „keele vaimuks" (Gorki).

Lapsed mängivad innuga näiteks garaaži. Garaažis ripub mängutelefon. Teises otsas asub lasteaed. Ka lasteaias on omatehtud telefon. „Lasteaia juhataja" Tanja helistab garaaži: „2-3-5." — „Jah." — „Kuulan, mis vaja?" —

„Kas garaaž?" — „Jah, garaaž, aga kust te helistate?" — „Saatke meile lasteaeda auto." — „Kas suur või väike?" — „Suur, lapsed tahavad sõita suvitama."

Me teame, kui raske on lastel järjestikku kõnelda ja kannatlikult üksteist kuulata. „Telefoni"-mänguga, samuti ka teiste sääraste mängudega, kasvatatakse lastes oskust pidada kahekõnet ja kuulata üksteise juttu lõpuni.

Seal mängivad lapsed „kino". Kasvataja andis lastele seeria pilte, mis on seotud ühise ainega, ja lapsed koostasid nende piltide põhjal ilusa seotud jutu. Säärased mängud ergutavad lapsi jutustamisele ja ilmekale dramatiseerivale ettekandele.

Palju pakuvad laste keele arendamiseks loto, paarispildid, pildidoomino jne.

Need pildid rikastavad laste sõnavara mitmesuguste esemete nimedega („Картинки малышам“) ja omaduste märkimisega („цветная посуда“) ning juhivad lapsi üldistamisele („Картинное домино“, „Зоологическое лото“).

3—4-aastasi lapsi võib lasta hulga esemete seast välja valida ühe, mida kasvataja on nimetanud.

„Too suur kera!“, „Too punase lindiga kassike!“ jne. Esemed on paigutatud üksteisest eraldi, aga nii, et nad oleksid lastele nähtavad. Valida tuleb väikese arvu esemete hulgast.

Vanemaile lastele võib mängu komplitseerida: lastele jagatakse mänguasjad kätte või lastakse neil kotikesest mänguasju välja võtta. Igaüks võtab välja asja, mis kätte satub, ja ilma et näitaks asja teistele, koostab mõistatusjutu, mille järgi teised peavad ära arvama, mis lapsel käes on.

Mõistatusmängud on üldse väga kasulikud. Need mängud arendavad lastes üldistamis- ja analüüsimisvõimet (eset tunnuste järgi ära arvata). Väga hinnatav on mäng õige häälduse arendamise vahendina (vaata allpool).

Lapsed täidavad meeleldi oma mänge neile meeldivate muinasjuttude ja juttude sisuga. Säärased mängud-dramatiseeringud on heaks laste kõne arendamise vahendiks: nende abil lapsed jäljendavad muinasjuttude eredat, piltlikku keelt ja omandavad kunstiväärtuslikke kõnekäände, neil areneb rikkalik intonatsioon.

Rühm mudilasi mängib „kolme karu“. „Kes on ära söönud mu supi?“ küsib passihäälega Mihhailo Ivanovitš (isakaru). „Kes on ära söönud mu supi?“ ütleb Nastasja Petrovna (emakaru). „Kes on ära söönud mu supikese?“ piuksub Mišutka (karupoeg). Nii omandavad lapsed mitmesugust intonatsiooni, ilma et nad seda ise märkaksidki.

Kasvataja peab igapidi ergutama, toetama ja arendama mänge-dramatiseeringuid.

KUNSTIPÄRANE LUGEMINE JA JUTUSTAMINE.

Kunstipärase sõna tähtsus.

Kunstipärane sõna on toredaks vahendiks laste kasvatamisel. Milliseid sügavaid emotsioone äratavad lapses head jutud ja eredad kirjanduslikud kujud!

Ühes lasteaias kasvataja luges väga ilmekalt ette „Kirja Vorošilovile" (Kvitko):

Товарищ Ворошилов,
а если на войне
погибнет брат мой милый,
пиши скорее мне.

Товарищ Ворошилов,
я быстро подрасту,
и встану вместо брата
с винтовкой на посту!

(Seltsimees Vorošilov, kui sõjas hukkub mu armas vend, siis kirjuta kohe mulle. Seltsimees Vorošilov, ma kasvan ruttu suureks ja asun, püss käes, venna asemele postile).

Ta ei jõudnud veel ära lugeda lõppsõnu, kui üks poiss — Kvitko laulus peituvaist tundeist kaasa haaratud — tõusis püsti ja ütles: „Ja kõik!"

Mudilase sõnadest kõlas tuline armastus kodumaa vastu.

Kunstipärane sõna äratab tundeid, juhib huve, aitab kujundada karakterit ning arendab kunstimaitset ja loovat fantaasiat. Raamat laiendab lapse silmaringi.

Kuulates juttu või muinasjuttu omandab laps sealt kujuka, kultuurilise ja ilmeka kõne eeskujusid. Meeles pidades eredaid kujusid ja väljendusi hakkab laps kasutama neid oma mängudes ja kõnelustes, ta keel rikastub sisult ja muutub korralikumaks ülesehituselt.

Kunstipärane lugemine ja jutustamine aitavad kasvatajat võita laste usaldust ja luua nendega lähedasi suhteid. Kunstipärase lugemise abil juhib kasvataja lapsi kirjandusliku loomingu aarete juurde ning

kasvatab armastust ja austust raamatu vastu.

Suur pedagoogiline väärtus on jutustustel seltsimees Leninist ja Stalinist, meie maa parimaist inimestest, meie saavutustest.

Peale päris kirjanduslike teoste võib kasvataja jutustamiseks ära kasutada lastele jõukohast ja huvitavat materjali ajalehtedest, ajakirjadest ja raadiosaateist. Nii näiteks huvitas lennuki „Rodina" meeskonna otsimise ajal lapsi selle kolme kangelas-lenduri elu. Kasvatajad ise koostasid jutustusi, kasutades selleks ajalehtede märkmeid ja artikleid.

Kasvataja võib jutustada lastele üksikuid arusaadavaid huvitavaid episoode iseenda elust (lapsepõlv, sõidud puhkuse ajal jne.).

Lugemise ja jutustamise metoodika.

Väike laps ei saa tutvuda raamatuga vahenditult. Ta ei ole veel lugeja, vaid on alles kuulaja. Seepärast on ülitähtis, et kasvataja osavasti näitaks lapsele raamatu lugemist ja jutustamist.

Kasvataja võib raamatust ette lugeda. Ta võib kirjanduslikku teost ka jutustada. Lõpuks võivad lapsed saada tuttava raamatu (piltidega) lehitsemiseks ja jutustuse koostamiseks piltide järgi. Ennekooliealistele lastele on jutustamine paremaks ilukirjanduslike teostega tutvustamisviisiks ja sellele tuleb omistada suurt tähelepanu.

Jutustaja on oma toiminguis palju vabam kui lugeja. Jutustaja võib pilguga alati jälgida kuulajaid. Ta mõte ei ole teksti ahelais. Arvestades auditooriumi meeleolu võib ta pisut muuta jutustuse käiku, pikemalt peatuda üksikuil episoodidel, mõnda välja jätta, mõnda aga, vastupidi, korrata. Jutustaja arendab juttu nagu iseenda poolt — selles peitub eriline meeldivus kuulajaile.

Lugemine ja jutustamine peavad olema lastele huvitavaks ja rõõmsaks tegevuseks. Uusi jutustusi ei pakuta väga tihti, aga vanu võib korrata mitmekordselt. On soovitav anda lastele ainult üks uus jutt korraga. Kui lapsed on häälestatud kuulamiseks, siis on parem seda uut juttu veel kord korrata, lasta lastel jutustada või vestelda. Kuid see pole alati tarvilik. Mõnikord jätab jutt nii tugeva mulje, et jutustamist lõpetades on parem anda lastele võimalus saadud muljeid läbi elada. Mida vaja teha, seda ütleb igal juhul kasvatajale taktitunne.

Lapsed peavad saama tervikliku jutu korraga. Pikkade raamatute lugemine (näit. „Приключения Травки" „Mis ma nägin") võib toimuda vanemate lastega järkude kaupa, andes neile iga kord tervikulise episoodi. Iga raamatut ja iga juttu võib korrata ja on ka vaja korrata mitu korda, et hiljem, mõne aja pärast, tema juurde uuesti tagasi tulla. „Lapsed armastavad muinasjuttude kordamist ja paluvad jutustada just seda, mida nad on mitu korda juba kuulnud[6]."

Lugemise ja jutustamise ajaks on vaja luua rahulik olukord. Lapsed asetatakse toolikestele, vaibale, rohule. Kõige parem on istuma seada nii, et kõik lapsed võiksid näha jutustaja nägu. Kasvataja istub näoga laste poole, soovitav lastest natuke kõrgemale, et ta võiks kõiki hästi näha.

Lugemise või jutustamise ajal tuleb vastata laste küsimustele ja ergutada mõne lapse tähelepanu („Kuula aga, mis edasi sünnib!").

Pärast huvitava raamatu lugemist või jutustamist lapsed tihti väljendavad oma muljeid joonistustes, voolimises, mängudes või kõnelustes. Mõnikord kasvataja ise paneb lastele ette midagi joonistada loetud teemal. Kuid niisuguste ülesannetega ei tule rutata, vaid tarvis anda lastele aega kuuldu läbitundmiseks ja läbielamiseks.

Mõningaid jutustusi lapsed harva kujutavad mängus ja joonistustes, kuigi nad neid sügavasti on läbi tundnud. Mitte

kõike ei saa kujutada mängus. Sageli võib tähele panna, et lapsed ei armasta kujutada kurbi teemasid, kuigi need avaldasid tugevat muljet (näit. „Kummipoiss", „Janko-muusikant", „Cosette" jt.).

Kasvataja ettevalmistus lugemisele ja jutustamisele.

Lugemisele kui ka jutustamisele tuleb hästi ette valmistuda. Kasvataja juba ette tutvub raamatu tekstiga, katsub tungida selle sisusse ning aru saada ja läbi tunda autori ideed, peamõtet ja jutustuse tooni. Lugemiseks, eriti aga jutustamiseks, on vaja hästi meeles pidada sündmuste käiku, nende järk-järgulist paisumist ja lahendust, eraldada olulist mitteolulisest. Jutustaja peab jutu omandama ja seda hästi oskama.

Suur tähtsus on kasvataja enda meeleolul ja huvil jutu vastu. Jutustaja jutustab sundimatult ja lihtsalt. Ta katsub kinni pidada autori keelest, laenates temalt eredaid piltlikke kõnekäände ja väljendusi. Intonatsioon peab olema mitmekesine, kuid ilma liialdatud kunstlikkuse, dramatiseerimise ja allakriipsutamiseta. Jutustamisel ennekoolialistele lastele tuleb hoiduda liigsest žestikuleerimisest, mis neid jutu otsesest kuulamisest kergesti võib kõrvale kallutada.

Pause tarvitatakse jutustamise ajal läbimõeldult. Tuleb meeles pidada, et paus ei ole kuulajaile puhkuseks, sest paus harilikult tekitab erilist pinget, järgnevate tähtsate sündmuste ootamist.

Kasvatustöö parimad meistrid valmistuvad hoolega lugemisele ja jutustamisele.

LASTE JUTUSTAMINE.

Jutustuse koostamine.

Lapsed armastavad ka ise jutustada ja jagada oma muljeid kasvatajate ning seltsimeestega. Lapse kõne arendamiseks on jutustamine väga hinnatav. Laps õpib jutustades õigesti, seotult ja järjekindlalt kõnelema. Ta peab jutustatavaid sündmusi meelde tuletama ja nad kindlasse järjekorda seadma. Kahekõne puhul võib laps piirduda väga lühikeste vastustega. aga jutustades tarvitab laps täielikumaid lauseid. Jutustades ilmutab laps oma elamusi ja oma suhtumist kirjeldatavasse sündmusse. Jutustamine on heaks abinõuks lapse loomingu ja fantaasia arendamisel.

Esialgu jutustab laps katkendlikult ja väheseotult, kuid kasvataja järjekindla töö tagajärjel omandavad lapse jutud järjekindluse ning muutuvad üha enam loominguliseks ja värvikaks. Kasvataja peab laste jutustamisse suhtuma tähelepanelikult, ergutama laste jutustusi ning vajaduse korral aitama last nõuga, küsimuse ja täiendusega. Jutustus peab tekkima loomulikult, sundimatult. Laps jutustab siis meeleldi, kui tal on, mida ütelda.

Laps võib kõnelda seltsilistega nähtust ja kuuldust, jutustada raadiotunni või muinasjutu sisu, jutustada puudunud seltsimehele sellest, mis juhtus lasteaias tema äraolekul. Last tähelepanelikult ära kuulates võib kasvataja esitada talle mõne küsimuse. Sellega ergutab ta last täiendama juttu mõne detailiga. Mõnikord kirjutab kasvataja laste jutustused üles.

Olgu näide, kuidas lapsed kasvataja kaasabil koostasid oma ajakirja jaoks jutustuse „NSVL kangelased" (vanem grupp):

Lapsed dikteerisid kirju kojusaatmiseks (nad olid suvitamas). Jura M. oma kirjas vanemale kirjutas Tškalovi, Baidukovi ja Beljakovi lennust. Mõne päeva pärast tegi kasvataja kõneluses Juraga talle ettepaneku jutustada laste ajakirja jaoks, mis ta teab sellest lennust. Jura nõustus.

Õhtul tuli Jura kasvataja juurde: „K. S., mul on juba jutt valmis." K. S. võtab paberilehe ja istub laua taha. Jura tema kõrvale. Nende juurde istuvad Galja, Mara, Slava.

Galja: Kas me võime pealt kuulata, kuidas ta jutustab?

Kasvataja: Võite, kuid ühe tingimusega — mitte segada.

Lapsed: Ei, me oleme tasa.

Galja: Pärast me mõtleme ise ka midagi välja.

Kasvataja: Tore. Alga, Jura.

Jura: Mis nime peaksin jutustusele andma? (Jääb mõttesse.)

Mara (tasa): K. S., kas tohib, ma ütlen?

Kasvataja: Ütle!

Mara: Nimi võib olla: „NSVL kangelased".

Kasvataja: Jura, kas oled nõus?

Jura: Jah. (Maral on heameel.)

Jura: Elasid kord kangelased. Nendeks kangelasteks olid lendurid Tškalov, Baidukov ja Beljakov. Kirjutame nõnda (kasvataja kirjutab. Lapsed nihkuvad elevuses tihedasti laua äärde üksteise lähedale): Tahtsid lendurid rajada uut teed Ameerikasse põhjanaba kaudu (väljendus „rajada uut teed" on võetud kasvataja jutustusest Tškalovi jt. lennu kohta).

Galja (elavalt): Seda teed ükski veel ei tundnud.

Jura: Hakkasid lendurid pisitasa ette valmistuma.

Slava: Ei, selleks et lennata, oli vaja küsida enne seltsimees Stalinilt luba.

Kasvataja: Tõsi, lapsed, eks nii ole parem nagu Slava ütles?

Jura: Kui ettevalmistused tehtud, läksid nad seltsimees Stalinilt luba küsima, et ta lubaks neid lennata.

Kasvataja: Hästi!

Galja: Vara-vara hommikul Tškalov, Beljakov ja Baidukov lendasid Ameerika poole.

Jura: Nad lendasid uut teed mööda.

Slava: Mida ükski veel ei tundnud.

Ljusja: Lendasid üle Jäämere, üle Valge mere.

Jura: Lendasid nad väga kõrgel, pilvede kohal. Äkki lennuk hakkas jäätuma. Lennukis hakkas külm, külmus isegi joogivesi.

Kasvataja: Päris hästi tuleb välja, lapsed!

Slava: Tuli tõmmata pähe torbikud hapnikuga, sest muidu oleksid nad lämbunud.

Mara: Aga masin jäätub ikka enam ja enam.

Slava: Nad mõtlesid: ei suuda nad lennata kohale.

Jura: Aga lendu katkestada ei tohtinud. Küll oleksid siis kodanlased rõõmu tundnud. Nad otsustasid lennata lõpuni, et teha nii, nagu ütles seltsimees Stalin.

Galja (ohates kergendatult): Ja nad jõudsid kohale!

Jura: Seal võeti nad hästi vastu ja nad võivad terve kuu aega reisida mööda Ameerikat.

Kasvataja: Noh, sellega me lõpetame. Kuulake lapsed, ma loen ette, mis me kirjutame. (Loeb.) Päris hästi tuli välja!

Sellest näitest õpime tundma kasvataja head käsitust laste loomingulise jutustamise arendamises. Jura kirjast koju tabas kasvataja Jura erilise huvi lennu vastu ja pani talle ette koostada jutustus. Poiss nõustus heameelega. Kasvataja kirjutas ta jutustuse üles. Kogu aja aitas ta poissi nõu ja küsimustega. Kasvataja ühendas osavasti lapsed nii, et jutustus muutus kollektiivseks kirjandiks.

Mõnikord annab kasvataja ise lastele kätte huvitava alguse ja laseb lastel alustatud juttu jätkata. Jutustamisel, eriti alguses, kui lapsed ise veel vähe kõnelevad, hoiab kasvataja oma küsimuste varal ülal laste huvi jutustuse vastu, jättes seepeale jutu käigu laste eneste hooleks ja aidates neid ainult vajalikul momendil.

Jutustamine piltide järgi.

Head materjali laste jutustamise arendamisel pakuvad pildid. „Piltide näitamine ja nende järgi jutustamine," ütleb Ušinski, „on parimaks vahendiks lähendada kasvatajat lastele. Te ei suuda millegi muuga nii ruttu lõhkuda vaheseina, mis lahutab täisealist lapsest, kui just piltide näitamise ja jutustamisega lastele. Kui te lähete klassi, kus raske on sõna suust välja saada, hakake näitama pilte, ja klass hakkab kõnelema, ning peaasi, ta hakkab kõnelema vabalt ja sundimatult.

Näitliku õpetusega viibib õpetaja nii-ütelda keele kujunemisprotsessi enda juures ja võib juhtida seda protsessi[7]."

Pilt annab lastele eredaid näitlikke kujusid, laiendab nende silmaringi, täpsustab laste kujutlusi, suunab nende huve, kasvatab kunstilist maitset ja ergutab neid kõnelemisele.

Sisult ja valmistamisviisilt peavad pildid olema arusaadavad, lihtsad, selged, kunstipärased ja ennekooliealistele lastele meeldivad.

Lastele peab jätma võimaluse pilti hästi vaadelda. Kui kasvataja lapsi kiirustab, siis piltide kirjeldused laste poolt kujunevad kahvatuks ja kasvatajal tuleb lapsi vastama panna küsimuste varal.

Kasvataja juhib laste tähelepanu pildile, vastab küsimustele, selgitab pilti vajalikel juhtudel, täiendab lapse poolt tehtud pildi kirjeldust ja ergutab mõne märkusega lapsi jutustamisele. Mõnikord kasvataja ise jutustab pildi järgi, mida vaatlevad lapsed. Mõnikord annab kasvataja kätte jutu alguse ja laseb lapsi jätkata. Mõnikord, vastupidi, annab ta laste poolt alustatud jutustusele lõpu. Esitades laste jutustamise ajal neile küsimusi, püüab kasvataja juttu komplitseerida, teha teda täielikumaks ja huvitavamaks.

Vanemate laste juures on hea ära kasutada seeriat mitmest pildist, mida ühendab üldine süžee, ja selle varal harjutada lapsi seotud jutustamisele.

Olgu siin näide, kuidas jutustada nooremale rühmale pildi järgi. Laste kätte on antud „lotokaardid" ja „kerad", mis on asetatud laudadele.

Lapsed ruttavad asetuma selle pildi juurde, mis neile kõige enam meeldib. Vova on kartlik, jutukehv laps. Vova käes on pilt, mis ilmus rühma täna esimest korda. Kasvataja läheb tema juurde. „Noh, Vovake, sa oled vist juba oma pildist midagi leidnud." Vova: „Näe, ema on neid lasknud jalutama. Poiss, näe, seisab siin ja tütarlaps on riputanud kera puu otsa." — „Oi kui hästi poiss jalutas, väga ilus jutt, väga!" Kasvataja istub Borja juurde. „Küll on sul ilus pildike, Borja." — „Tütarlaps, näe, on siin, mängib, aga näe . . . poiss koeraga, ja koer au-au (laps ütleb „с собакой" asemel „с шабком" ja „собака" asemel „шабака")". „Väga hästi, Borjake, välja mõeldud. Siin on tütarlaps ja siin seisab poiss. Poisil on käes kera. Koer hüppab ja haugub: au-au . . ." — aeglaselt ja ilmekalt, poisi jutustust vähe parandades, kordab kasvataja. — „Nüüd jutustab mulle see, kes ise soovib." Jutustab Jana. Kasvataja kiidab Janat ja ütleb: „Sellest pildist ma jutustan teile ise." Oma jutustusega ta lõpetab töö.

Nooremate jutud on lihtsad nii sisu kui ka esitamise vormi poolest.

Vanemad lapsed vastavalt töökorraldusele nendega koostavad ilusaid kujukaid kirjeldusi, mis on täis loomingulist luulelendu. Niisuguste juttude näiteiks võivad olla allpool toodavad jutud ühe lasteaia seitsmeaastaste laste grupist.

Kasvataja on riputanud seinale Grabari pilti „Февральская лазурь“(„Taevasina veebruaris“). järgmisel päeval, kui lapsed olid juba tutvunud pildiga, pöördus kasvataja nende poole: „Vaadake veel seda pilti ja katsuge koostada selle järgi jutustusi.“

Lapsed jutustasid:

„Oli suvi ja lõpuks tuli võlur-talv. Metsas on ilus. Puud on kaetud lumega. Taevas on helesinine. Üks kütionu läks metsa ja nägi kauguses tihnikut. Ta seisatas ja mõtleb: „Küll on siin ilus!“

„Tuli talv. Talvel on kõige parem olla metsas. Ümberringi on lumi ja puud on kõik lumes. Taevas on helesinine ja lumi näib olevat ka helesinine. Hea, kui metsas seisavad kased. Nad on kõik valged ja kõrged. Talvel on metsas vaikne, rahvast on vähe sellepärast, et raske on sinna pääseda — lund on väga palju.“

Ka teised lapsed koostasid väga häid jutustusi.

Jutustamise lõpul avaldasid paljud lapsed jalamaid soovi joonistada. Oma joonistustes peegeldasid lapsed neile demonstreeritud pildi sisu.

VÄRSSIDE MEELESPIDAMINE.

Lapsed armastavad kuulata värsside lugemist, peavad neid kergesti meeles ja armastavad ka ise värsse ette lugeda.

Nagu pildis koloriit, nii on värsis tema kõlavus ja ta konstruktsioon (salmid, riim), see, mis köidab lapsi ja mis teeb selle kirjandusliku loomingu vormi lastele eriti lähedaseks.

Kasvataja peab laulu, mis on valitud meelespidamiseks lastele, ise mõistma ja peab

seda lastele mitu korda ilmekalt ja tundmusega ette lugema. Kasvataja loeb lastele laulu ette tervikuna, mitte osade kaupa.

Laulu ei tule kätte õpetada koorislugemise kaudu, sest niisuguse viisi juures loevad lapsed laulu ilmetult ja katkeliselt. Kui kasvataja on laulu kaks-kolm korda ette lugenud, on ta paljudele lastele meelde jäänud ja neid võib lasta seda ette lugeda.

Kui laps loeb laulu, valvab kasvataja selle järele, et laps ei ruttaks, et ta hääldaks sõnad selgesti, ütleks sõnad välja lõpuni ja kannaks laulu ette ilmekalt.

Laulud, mis on määratud meelespidamiseks ennekooliealistele lastele, peavad olema väikesed, sisult arusaadavad, rütmilt ja riimilt selged ning keelelt ja esitusvormilt kunstipärased.

Lapsed armastavad mitte ainult laulu kuulata, vaid avaldavad suurt kalduvust ka ise riimida. Rütmiline kõnevorm on väikesele lapsele erakordselt lähedane. Juba kahe-kolmeaastane mudilane annab tihti oma häälitsustele rütmilise vormi: „Tu-tu-tu! Tu-tu-tu!" „Bi-bi! Bi-bi! Bi-bi!" — karjub lapsuke, kujutades rongi või autot. See ei ole kaugeltki veel värss, see on pigemini lapse „karjung" („кричалочка"), nagu seda nimetab kirjanik Tšukovski.

Laste hästiõnnestunud värsikesed kirjutab kasvataja üles ja kordab neid, aidates üksikuil juhtudel leida riimi. Koostades värsikest huvitab last peamiselt rütm ja riim; seepärast nad ka tihti moondavad üksikuid sõnu. Näiteks sõna „выздоровеет" ei mahtunud mõõdult laulusse. Laps tegi selle kõhklemata ümber „выздравит она". Vormi tagaajamise tõttu mõnikord moonutatakse värsi sisu. Laste värsiloomise töö juhtimiseks peab kasvataja end hästi ette valmistama. Ta ise peab tundma värsiseadmise aluseid, oskama kiiresti esitada vajalikku sõna või rida. Nii näiteks esitas kasvataja kiiresti lastele „выздравит" asemele teise. Võtame parem „и поправится она".

Värsside luuletamine on huvitav, kuid raske töö. Sellesse peab suhtuma ettevaatlikult ega tule teda liigselt harrastada. Laste suulise loomingu peamiseks vormiks on jutustused.

NUKUTEATER JA TEISED VAATEMÄNGUD.

Me teame, et ennekooliealist last haarab erakordselt kõik, mis on ere ja ebaharilik. Säärased muljed, nagu neid annavad nukuteater, diafilm jt., kui lapsed ei näe neid vaatemänge liiga tihti, avaldavad neile tugevat mõju ja jäävad kauaks meelde.

Pärast head vaatemängu väljendavad lapsed kaua oma muljeid mängudes, jutustustes, joonistustes ja voolimises, aimavad järele „Petruška" tooni, kordavad õnnestunud sõnu ja laulavad laulukesi stsenaariumist.

Mitmesuguste vaatemängude tähtsusest on juba kõneldud peatükis „Kunstiline kasvatus". Siin on meil vaja lühidalt peatuda ainult vaatemängude tähtsusel laste kõne arenemise seisukohalt.

Nuku-, varju-, paberist lauateatrit, diapositiive ning diafilmi saadavad reeglipäraselt jutustused, mis annavad lastele kirjandusliku keele ja ilusa diktsiooni eeskujusid. Jutud, mis on seoses emotsionaalsete vaatemängudega, jäävad eriti teravalt meelde.

Huvitavate vaatemängude järgi rikastub laste keel tavaliselt nii sisult kui ka tooni ilmekuselt. Samade diafilmide, stsenaariumide ja varjuteatri korduval vaatamisel lapsed ise räägivad ja jutustavad palju.

Nukkude komplekti, sirmi, varjuteatrit ja paberist lauateatrit võib anda laste kätte mängimiseks. Lapsed asuvad ise näitama neid vaatemänge ja välja mõtlema „stsenaariume", saates neid jutustustega.

RAADIOSAADETE KUULAMINE.

Raadiokuulamise ajal kuuleb laps hääli, kuid ei näe tegelasi. Raadiokuulamine aitab kaasa kuulmise peenuse ja kujutluse arenemisele. Laps harjub tähelepanelikult kuulama, mis räägitakse, ning tabama teose rütmi ja intonatsioonide mitmekesisust.

Ringhääling esitab lapsele kirjanduslikku teost omamoodi. Raadiosaade läheneb teatrilisele tegevusele, mitu tegelast, kes astuvad ette mitmesuguste isikute osades, kunstiline diktsioon, jutustused ja muusikaline saade.

Raadio kannab kiiresti laiali teateid aktuaalsete sündmuste kohta. Eriliste lastesaadete kaudu jutustab raadio arusaadaval kujul neist ka lastele. Ennekooliealistele lastele valmistab nägemismuljete puudumine raadiokuulamise ajal mõnesuguseid raskusi, seepärast nõuavad raadiokuulamised väga hoolikat ettevalmistust.

Raadiokuulamine terve grupiga on jõukohane peamiselt vanemaile ennekooliealistele lastele. Selles eas harjub laps järk-järgult kuulama raadiot.

Nooremad vahetevahel võivad kuulata sääraseid saateid nagu Voronkovi „Vasikat", Barto „Mänguasju" jne.

Kasvataja võib raadiokuulamise ajal vastata lühidalt üksikute laste küsimustele, juhtides nende tähelepanu ilusaile ja huvitavaile kohtadele raadiosaates. Ta lubab lapsi aplodeerida ja teha repliike, kuid see kõik peab sündima mõõdukas toonis, et kuulamisel üksteist ei segataks.

Raadiosaadete sisu peab kasvatajal ette teada olema (tutvuda raadiokomitee poolt väljaantavate erikavadega).

Kuulamiseks ei tule valida ainult uusi saateid, vaid ka neid, mida lapsed varem juba on kuulnud, — kuulamise kordamine soodustab paremat tajumist. Tuba, milles toimub kuulamine, tuleb isoleerida välisest kärast ja käimisest.

Valjuhääldaja lülitatakse sisse ainult neil tundidel, mis on määratud kuulamisele. Ta seatakse madalale, nii et lapsed võiksid ta peale vaadata.

Enne saate algust tuleb tingimata kontrollida aparatuuri ja kuuldavust.

Kuidas töötada laste õige hääliku- ja sõnahääldamise arendamise kallal.

3—4-aastase lapse hääldamine on harilikult ebapuhas. See on niinimetatud funktsionaalne, füsioloogiline kidakeelsus. Õige kasvatuse mõju all peab see järk-järgult kaduma ja laps, kes 2—3-aastaselt kõneles ebaselgesti, peab 5—6-aastases vanuses oskama puhast ja selget keelt.

Kuid kasvatajad suhtuvad tihti liiga kergesti laste ebaõigesse hääldamisse ega võta tarvitusele 5—6-, isegi mitte 7-aastaste laste suhtes mingeid erilisi abinõusid, lootes, et kõik „möödub iseenesest". Säärase kõnesolevasse küsimusse rahuliku suhtumise ja kasvataja täieliku mittevahelesegamise tagajärjel läheb teatav arv lapsi lasteaiast kooli hääldamise defektidega. Rida keeleravijaid ja psühholooge (Trošin, Rau, Hvatsev) märgivad, et mõni protsent kooli astuvaist lastest kannatab hääldamise defektide all.

Need autorid näitavad päris õigesti, et ebaõige hääldamisega lapsed teevad õigekirjutusvigu samades sõnades ja häälikuis, mida nad valesti hääldavad.

Mispärast on laste keel ebapuhas.

Tunduval osal ebaõige hääldamisega lastest ei ole mingeid orgaanilisi defekte, mis nõuaksid erilist ravimist. Enamik neist on lapsed, kelle vanemad ja kasvatajad õigel ajal ei ole pööra-

nud vajalikku tähelepanu nende keelele ega ole kasvatanud nende õiget hääldamist.

Mõnikord on laste hääldamise defektid seoses orgaaniliste põhjustega (hammaste ebaõige asend, jänesemokk, suulae ebakorrapärane ehitus jne.). Sääraseil kordadel saab aidata ainult arst.

Kuid palju sagedamini on ebaõige hääldamine tingitud oskamatusest valitseda oma hääleaparaati, puudulikult arenenud akustilisest tähelepanust ja kuuldud sõnade ebatäpsest meelespidamisest.

Laps ütleb „длинноносый" pro „длинноносый„, „коклетка" pro „котлетка", ehkki ta saab häälikuid *t* ja *k* õigesti hääldada. Ta ajab häälikud segi seepärast, et kõnesolevate sõnade kuulamisel ta tähelepanu oli kõikuv. Ta sarnastas hääliku *t* sõna alguses oleva häälikuga *k*, hääliku *n* ta sarnastas häälikuga *s*.

Et häälikuid õigesti hääldada, peab laps neid hästi kuulma, tähelepanelikult kuulatama, hästi meeles pidama ja täpselt reprodutseerima. Ta peab täisealise suust kuulma puhast ja õiget keelt. Kahjuks kõneldakse perekonnas lapsega tihti sussutades, püüdes järele teha laste keelt. Laps püüab täisealise iga sõna, eriti aga sel ajajärgul, kui ta keel intensiivselt areneb.

„Lapse lällutamine on täisealistele naljakas," kirjutab Ušinski. Ta peab õigusega seda „lapse keele järeletegemist" täiesti ebasündsaks.

Akustilise tähelepanu arenemine.

Me peame olema kindlad selles, et laps kuuleb hästi. Kõrva haigestumine toob endaga tihti kaasa kuulmise nõrgenemise. Kuulmise nõrgenemine on sageli sarlaki, gripi või ägeda nohu tagajärg. Kasvataja peab juhtima vanemate tähelepanu vajadu-

sele õigeaegselt ravida ägedat nohu, mis kõige sagedamini on lapse kuulmise nõrgenemise põhjuseks.

Kasvataja püüab arendada laste kuulmist. Heaks vahendiks seejuures muidugi on muusikaline tegevus.

Oskust tähelepanelikult kuulata on vaja arendada laste juures igal viisil. Lapsed läksid näiteks metsa. Metsas kukub kägu. „Noh, lapsed, kuulakem kägu, kuidas ta kukub." — „Ku-ku." — „Mitu korda ta õige hüüdis?" — „Aga kuulakem nüüd, kuidas laulavad teised linnud." Lapsed hakkavad tähelepanelikult kuulatama metsahääli: oja sulisemist, puude sahinat, putukate suminat jne. Siinsamas võib alata nende häälte järeleaimamine, mida lapsed kuulsid.

Mängud, värsid, pildid ja kõnekäänud õige hääldamise arendamise vahendina.

Nagu juba ütlesime, on hääldamise puudused tihti seotud oskamatusega juhtida hääleaparaadi tegevust. Laps peab omandama keele, huulte, suulae ja häälepaelte liigutuste erakordselt peene koordinatsiooni. Seejuures on suur tähtsus laulmisel.

Hääleaparaadi liikumiste õiget koordinatsiooni võib saavutada mitmesuguste mängude abil.

Oletame, et vaja on näidata lastele, kuidas hääldada sisisevaid häälikuid.

Nende häälikute sünnitamiseks on vaja saavutada tugevat õhuvoolu, mis oleks otse juhitud keele renni mööda.

Laste huuled peavad moodustama torukese ja peavad olema pisut välja sirutatud, et õhk keele ääri mööda ei pääseks suunurkadesse. Lapsi kästakse puhuda vee peale, millel asetsevad kerged esemed (paadikesed, mänguasjad, tselluloidist), neile näidatakse, kuidas on vaja hoida huuli ja keelt, et tugevasti puhuda. „Vaatame, kes puhub kõige paremini, kelle laevuke

teistest ette saab." Võib puhuda kergeile ülesriputatud kerakestele, peenekslõigatud paberile jne.

Ühes lasteaias valmistati niidi otsas rippuvaid paberist linnukesi, ja lapsed puhusid, häälitsedes „k-š-šš! Lendasid minema!" Selletüübilisi mänge võib korraldada ka teiste häälikute õige omandamise otstarbel.

Väga heaks võtteks õige hääldamise arendamisel on igasugused helimängud, kõnekäänud ja salmikud. Noorema rühma töös peavad need helide matkimise mängud omandama silmapaistva koha. Võtame näiteks vedurimängu: „Пошел, пошел, пошел, ш, ш, ш, ш... ту, ту, ту, ту!" ütleb kasvataja, ja tema järele lapsed (kiirustades tempot): пошел, пошел, пошел, ту, ту, ту (aeglustades tempot) пошел... пошел... п шел .. пошел.. пришел.. пришел... пришел... (peatus).

Olemuselt on siin üksainus sõna, kuid sellesse on mahutatud jutustus, terve pilt. Lapsed mängivad hoogsasti, eriti siis, kui kasvataja mängu hästi korraldab, panevad mängusse palju loomistöö algmeid ja rõõmu ning saadavad mängu mitmesuguste liigutustega. Selles mängus on ilusaks loomulikuks harjutuseks hääliku š mitmekordne kordamine laste ja kasvataja poolt. Võib korraldada ka mänge, milles järele aimatakse loomade ja putukate hääli (kärbse pirinat, näugumist, haukumist, määgimist jne.), mootori ja lennuki põrinat, auto ja veduri hääli jne.

Heaks vahendiks hääldamise parandamisel on laulukesed, värsikesed ja kõnekäänud.

Toome mõne näite säärasest materjalist:

Наша Таня громко плачет,
уронила в речку мячик.
Тише, Танечка, не плачь,
не утонет в речке мяч.

Петушок, петушок,
золотой гребешок,
масляна головушка,
шелкова бородушка.
Выгляни в окошечко,
дам тебе горошку.

Моем, моем трубочиста,
чисто, чисто, чисто, чисто,
будет, будет трубочист
чист, чист, чист, чист.

На лугу под горкой
лежал сырок
с красивой красной коркой.
Сóрок сорóк
в короткий срок
съели сырок.

(Meie Tanja nutab valjusti. Tal kukkus pall jõkke. Tasa, Tanjake, ära nuta, pall ei upu jões ära."

„Kukeke, kukeke, kuldne harjake, õlipeake, siidihabemeke. Vaata välja aknakesest, ma annan sulle herneterakese."

Kaks viimast salmikut on sõnademäng, mis tõlkes kaotavad mõtte).

Õige häälduse arendamise heaks vahendiks on seks otstarbeks valitud lototüüpi pildid ja paarispildikesed. Laps harjutab huvitavas mängus mitmesuguste häälikute ja sõnade häälduse, ilma et ta ise seda märkakski. Niisuguste mängude näiteks võivad olla lotomängud „Малыши", Ку-ку-ре-ку", „Переполох", „Кто так кричит" jne. On tarvis meeles pidada, et see töö laste õige häälduse arendamise kallal peab toimuma igapäevaseis mängudes ja toiminguis. Helide matkimise mängu, värsikeste lugemist jne. ei korraldata mitte mingite eritundide näol. On ainult vaja, et nad vastaksid üldkasvatuslikele ülesandeile ja et lastel oleks lõbus ja huvitav.

Vigade parandamine.

Kasvataja alati kuulatab lapse keelt ja vajaduse korral parandab seda, näidates, kuidas tuleb ütelda õigesti. Oletame, et laps ütleb: „я весь шлеб покушал" („Ma sõin leiva kõik ära". Poiss ütleb „хлеб" asemel „шлеб".) „Tubli poiss, sa sõid leiva kõik ära, võta veel tükk leiba," kordab kasvataja, rõhutades oma kõnes eriti häälikut *h* (sõnas „хлеб"). Last võib käskida korrata sõna, mida ta hääldas valesti.

Kasvataja kuuleb lapse juttu: „Misja, Misja, tantsi," ütleb nelja-aastane Olja. Kasvataja paneb ette: „Sa ütle, Olgake: „Miša, Miš-š-a!" Noh katsu, sa oled tubli tüdruk, sa mõistad hästi kõnelda; „Šarik" (kerake) ütled sa õigesti."

Ja Olgake, kellel *š* hääldamine sõna alguses juba läheb,

katsub ütelda õigesti „Miša". Parandades ebaõiget hääldamist ei ole vaja alla kriipsutada lapsele tema vigu.

Öeldakse „trotuaar", aga mitte „tortuar". Säärase parandamise juures on lapsel raske taibata, kuidas ta peab ütlema. Paljud lapsed satuvad segadusse, kui nende vigu alla kriipsutatakse.

Vanemaile lastele võib üksikuil juhtudel näidata, et nad ütlesid valesti, kuid seejuures ei tule korrata lapse poolt tehtud viga.

„Ei, sa ütlesid valesti. Öeldakse „tselluloid-ne"." Lapse vigade parandamisel on vaja iga last kohelda ettevaatlikult.

Lapse igasuguste vigade, seejuures ka keelevigade parandamise tähtsaimaks tingimuseks on iga lapse kohtlemine taktitundega, tähelepanelikult ja armastusega.

Töö õige hääldamise ja laste keele vigade parandamise alal — see on pikaldane töö, mis nõuab püsivust ja süsteemipärasust. Ühed lapsed omandavad õige hääldamise kiiresti, teiste juures aga püsivad puudused kaua ja visalt.

Sääraseil juhtudel, kui kõigist kasvataja poolt tarvituselevõetud abinõudest hoolimata laps ei suuda vabaneda hääldamise vigadest, tuleb pöörduda eriteadlase-keeleravija poole.

[1] Энгельс, Роль труда в процессе очеловечения обезьяны. Диалектика природы, lk. 52. [2] Sealsamas, lk. 53. [3] Горький, О языке. [4] Маркс и Энгельс, Немецкая идеология, Соч., lk. 20. [5] Ушинский, Избранные педагогические сочинения, 1 kd., lk. 161. [6] К. Д. Ушинский, Руководство к преподаванию по „Родному слову", Избранные педагогические сочинения, II kd., lk. 178. [7] Sealsamas, lk. 156—157.

Matemaatiliste algmõistete arenemine ennekooliealiste laste juures*.

Teaduslikud uurimused, laste vaatlemine lastesõimedes, lasteaedades ja perekonnas, nende tundmaõppimine kasvatuse protsessis ja parimate koolieelsete kasvatajate kogemused, kes juhivad laste matemaatiliste kujutluste arenemist, näitavad, et on mitte ainult võimalus, vaid koguni tungiv vajadus kõige tähelepanelikumalt suhtuda sellesse lapse kasvatuse küljesse.

On olemas laialtlevinud arvamus, et aritmeetika on ainult kooli asi. See arvamus on levinud seevõrra, et paljud koolieelsed kasvatajad ei peagi töötamise puudumist lapse matemaatilise arendamise alal lüngaks oma töös. See vaade oleks õigustatud ainult sel korral, kui selguks, et niisugune arenemine on ennekooliealistele lastele kättesaamatu, et ta ületab nende jõud ja võimalused.

Kas astuvad lapsed kooli lasteaiast või otse perekonnast, ikka on neil juba teatav teadmiste tase aritmeetikas. Mõnikord on see teadmiste tase üsna kõrge: lapsed oskavad õigesti loendada, tunnevad arve esimese kümne piiris, nad loevad ja kirjutavad numbreid jne. Mõnikord on see tase tunduvalt madalam, kuid ei tule millalgi ette, et kooli astumisel normaalsel lapsel täiesti puuduksid matemaatilised teadmised.

Aga kust said lapsed need teadmised? Nähtavasti oma ennekooliealisest kogemusest, tänu vanemate, kooliskäivate vendade-õdede ja lasteaia kasvataja abile, mis tihti oli küll väga juhuslik ja antud möödaminnes.

Kuid erilist huvi pakub see, et juba 3—4-aastase lapse juures, kes astub lasteaeda, võib avastada mõnesuguseid matemaatilisi kujutlusi. Näiteks eristab laps eksimatult suurt ja väikest eset, tarvitab õigesti sõnu suur ja väike, tunneb

* Peatüki on kirjutanud F. N. Blehher.

tihti arve üks ja kaks, oskab kätte ulatada üht ja kaht asja, tarvitab õigesti arvsõnu üks ja kaks; iga arvu, mis ületab kahe, ta märgib harilikult sõnaga palju. Need vähesed, kuid lapse edasise arenemise suhtes nii tähtsad teadmised omandas ta perekonnas ja lastesõimes. Järelikult väljendab laps juba varases lapsepõlves võimet — mõnesuguse tähelepanu puhul täisealiste poolt — määrata esemete suurust ja eraldada loomuliku rea esimesed, kõige väiksemad arvud.

Lapse isiksuse igakülgse kasvatuse hulka kuulub ka matemaatiline arendamine. Vastav tegevus sel alal peab kuuluma lasteaia kõigi vanuserühmade kasvatustöö lahutamatute osade hulka.

SELLE KONKREETNE SISU, MIDA TULEB MÕISTA ENNEKOOLIEALISE LAPSE „MATEMAATILISE" ARENEMISE ALL.

Ennekõike on vaja kindlaks määrata, mida tuleb mõista ennekooliealise lapse matemaatilise arenemise all. See haarab küllalt laialdase ringi teadmisi, oskusi ja harjumusi, mida võib formuleerida järgmiselt:

1. Esemete suuruse tundmine ja nende suuruste võrdlemine (suur — väike, rohkem — vähem, pikk — lühike, pikem — lühem, jäme — peenike, jämedam — peenem, kõrge — madal, kõrgem — madalam, lai — kitsas, laiem — kitsam, sügav — madal, sügavam — madalam, raske — kerge, raskem — kergem, edasi: vanem — noorem, kallim — odavam).

2. Arvude loendamine, oskus tarvitada loendamist hulga määramisel. Arvude tekkimise ja koostise tundmine esimese kümne piirides, aga 7-aastaste suhtes ka teise kümne piirides, oskus toimetada nendega lihtsaimaid tehteid: neid võrrelda, liita ja lahutada.

3. Ruumikujutluste arenemine (alla — üles, ettepoole — tahapoole, paremale poole — vasakule poole, ülal — all, kaugel — lähedal).

4. Tutvus geomeetriliste kujudega (kuup, kera, nelinurk, kolmnurk, ruut), oskus neid kujusid õigesti nimetada ja neid ümbritsevate esemete hulgas ära tunda.

5. Ajakujutluste arenemine (täna, eile, homme, hiljem — varem, hommik — õhtu, päev — öö, nädal, kella järgi aja määramine täpsusega kuni ühe tunnini), aastaaegade järgsus, kalendri kasutamine.

6. Mõõtmine ja mõned mõõdud (mõõtmine ühe eseme teisele asetamise teel, mõõtmine sammudega, tassidega ja hiljem mõnede mõõtude tarvitamine: meeter, kilogramm, liiter)[1].

Esimesel pilgul võib näha, nagu koosneks ülaltoodud sisu üksikuist, üksteisega sidumata osadest, aga see ei ole nii. Tõeliselt on lugu nii: esiteks õpib laps määrama esemete suurust silma järgi, omandab vastavad sõnalised nimetused: p i k e m — l ü h e m, v a n e m — n o o r e m; kui ta aga on tutvunud arvudega ja asub ülesannete lahendamisele, võrdleb ta suurusi täpsemalt ja väljendab võrdlemise tulemused arvudes.

Olgu siin näiteid ülesandeist nullgrupi* lastele: 1) Nöör oli 9 meetrit pikk. Lõigati ära 2 meetrit. Kui pikaks jäi nöör? 2) Vanja on 5 aastat vana, Lida on 3 aastat vanem. Kui vana on Lida?

Ja hiljem, juba koolis, lahendab laps raskemaid ülesandeid, kus võrdlusega tuleb määrata vahe. Näiteks: Vanja on 5 aastat, Lida 8 aastat vana, kui palju on Lida Vanjast vanem? või: kes neist on vanem ja kui palju?

Toodud näiteist on näha, kuidas suurused, arvud ja mõõdud on üksteisega seotud. Sedasama võib ütelda ka aja orientatsioonist. Lapsel peavad olema täpselt selged säärased mõisted nagu varem, hiljem; ta peab õppima määrama aega kella järgi (täpsusega kuni ühe tunnini), et tal oleks arusaadav järgmise ülesande sisu: Jura tuli lasteaeda kell 7 hommikul, aga Vova tuli ühe tunni võrra hiljem. Mis kella ajal tuli Vova lasteaeda?

Öeldu on õige ka teiste orientatsioonide suhtes.

---

* Nullgrupiks nimetatakse Nõukogude lasteaias 7-a. laste gruppi, mis moodustab kooli ettevalmistusklassi. Eestikeelse väljaande toimet.

Igal mainitud osal on iseseisev tähtsus lapse arendamisel, aga kõik nad koos, seotud orgaaniliselt, panevad kindla aluse lapse tööle koolis.

Laps omandab kogu näidatud materjali järk-järgult, alates lasteaia noorimast rühmast.

ENNEKOOLIEALISTE LASTE „MATEMAATILISE" ARENDAMISE TÄHTSUS.

Lasteaia töö lapse „matemaatilise" arendamise alal on üheks lapse intellektuaalse kasvatamise ja koolile ettevalmistamise vahendiks.

Ülalnäidatud konkreetne sisu, mille kallal lasteaial tuleb töötada, näitab juba iseenesest, et meil on tegemist lapse intellektuaalse kasvatusega, tema mõtlemise arendamisega. Tõepoolest: laps eraldab esemed kindlaksmääratud tunnuste järgi ja võrdleb neid. Eraldamine, võrdlemine ja kõrvutamine on seotud tähelepanelikkuse arendamisega; need on intellektuaalsed protsessid, teadliku intellektuaalse tegevuse protsessid. Arvust arusaamine ja arvutuse omandamine kujutavad keerulist intellektuaalset operatsiooni. Engels ütleb: „Arvutuseks on vaja mitte ainult arvutamise esemeid, vaid ka võimet nende objektide vaatlemisel jätta kõrvale kõik nende omadused peale nende arvu . . .[2]." Arvumõistesse ei kuulu esemete värv, suurus, vorm ega nende otsene otstarve; vastupidi, selleks et arvuliselt karakteriseerida mingit esemeterühma, on just vaja abstraheeruda kõigist konkreetseist omadustest, mis moodustavad ühe või teise esemeterühma. Abstraheerumise protsess arvu mõistmisel on muidugi intellektuaalne protsess ja viib järelikult lapse intellektuaalsele arenemisele. Lapse arusaamine tuntud arvude k o o s t i s e s t, nimelt: et 3 on 2 ja 1, 4 on 3 ja 1, 2 ja 2, oskus neid liita ja lahutada, algul konkreetse materjali abil, pärast ilma selleta, „peast" — kõik see sisaldab algelisima analüüsi ja sünteesi elemente. Ka lihtsaimate, kuid mitme-

kesiste ülesannete lahendamine ja ülesannete iseseisev koostamine arendab mõtlemist, mälu, fantaasiat ja keelt (vaata ülaltoodud ülesandeid).

On selgesti arusaadav, et kui lasteaed selles töösektoris intellektuaalselt kasvatab last, kui ta annab temale mõnesuguse hulga teadmusi ja oskusi, täpsustab ta keelt, et ta siis sellega otse ja vahenditult täidab oma ülesannet lapse ettevalmistamisel koolile, kergendab lapsele koolis „teaduste aluste" omandamist, teeb temale ülemineku uutele, sisuliselt erinevaile töötingimustele valutuks.

Tööl matemaatiliste kujutluste arendamise alal on ka palju lähemaid, praktilisi ülesandeid. Lasteaed pakub lapsele võimalusi oma teadmisi laialt ära kasutada: osteti mitu nukku, nüüd vaja teada, mitu sängikest on vaja tellida puusepalt. Kindlaks määrates nukkude arvu saavad lapsed teada, kuipalju läheb vaja voodikesi. Mängus tuli võtta lipuke paremasse kätte; kui laps selles segi läheb ja võtab lipukese teise kätte, siis takistab ta mängu. Mänguväljakule viidi labidad, tagasitulekul on vaja kontrollida, kas kõik labidad on ära toodud. Mänguasjade koristamisel selgus, et kõik mängukarud ei ole kohal, nüüd vaja teada, mitut otsida, aga selleks on vaja meenutada, kui palju neid oli, jne. Arvude teadmine, oskus arvutada teeb lapse iseseisvamaks, rippumatumaks.

Laste keel rikastub täpsete väljendustega vastavalt neile uutele kujutlustele, mida nad omandavad.

Kui lasteaeda astumisel mudilase sõnastikus igasuguste suuruste märkimiseks oli ainult kaks sõna — s u u r ja v ä i k e, s. o. kui ta nende kahe sõnaga määras kindlaks mitte ainult suuri ja väikesi, vaid ka pikki ja lühikesi, kõrgeid ja madalaid esemeid jne., siis kasvataja vastaval hoolitsusel õpib ta lasteaias vahet tegema suuruste vahel ja neid õigesti nimetama. Ta ütleb: k õ r g e puu, m a d a l põõsas, p i k k rong, l ü h i k e saba jne. Kui küsimusele, kui palju on nurgas nukke, võis ta vastata „kaks", „palju", siis edaspidi on ta võimeline neid loetlema: nurgakeses on 2 pioneeri, 3 punaarmeelast, üks suur

nukk — ema, kaks tütrekest, üks poiss. Kui laps enne hääldas „шесть“ asemel „сесть“ või „шешт“, siis kasvataja vastava töö tagajärjel hakkab ta temale tuttavaid arvsõnu õigesti hääldama.

Edasisel esitusel, lastega tehtava töö konkreetse metoodika kindlaksmääramisel, saab selgeks, et see töö on kõige tihedamini seotud muu kasvatusliku töö sisuga, et ta kõige kõrgemal määral rikastab seda sisu, kaasa aidates lapse kõigekülgsele arenemisele.

TINGIMUSED, MIS SOODUSTAVAD LAPSE „MATEMAATILIST“ ARENEMIST.

Arvu ja arvutuse, ajaliste ja ruumiliste mõistete rakendamine on universaalne. See leiab aset kõikjal. Inimese praktilises ja teaduslikus elus ei leidu ühtki ala, kus need mõisted ei moodustaks orgaanilist, lahutamatut elementi. Inimene kasutab neid laialt oma kogemuse, oma tegevuse, teadmiste, isiklike ja ühiskondlike asjade korraldamisele. See on üks aluseid, milleta on raske endale kujutella inimese elu. On täiesti loomulik, et juba väike laps oma igapäevases elus puutub kokku vajadusega määrata esemete suurust, nende arvu ja ruumilist asetust. Teda ümbritsevad suured ja väikesed, paksud ja õhukesed esemed jne. Neid esemeid on suurel või vähesel määral. Nad asetsevad lähedal või kaugel jne. Need nähtused ei jäta last ükskõikseks. Väike laps, kes ei mõista veel kõndida, tahab haarata eset, tõmbub tema poole, kuid ei küüni, — oma rahulolematust saab ta esialgu väljendada ainult nutus; te lähendate temale asja, laps võtab eseme ja rahustub. See on alles ruumikujutluse arenemise algus. Lastesõimes vallutas üks mudilastest kaks lusikat, ja ta naabril ei ole ühtki; viimane, veel mitte suutes sõnadega väljendada oma meelepaha, näitab kasvatajale vallutaja peale ja rahustub, kui kasvataja ühe lusika ära võtab ja temale annab. Väike Tonjake sai endale suure palli ja on rõõ-

mus, sest ta eelistab suurt palli väikesele. Varsti õpib ta väljendama seda „eelistamist" sõnadega ja palub: „Anna mulle suur pall, ma ei taha väikest." Ka kolmeaastane poisike lasteaia nooremast grupist seletab kasvatajale, et Petja on võtnud endale palju kuubikuid ja talle ei ole midagi järele jäänud.

Lapse keel hakkab juba varakult küllastuma terve rea sõnadega, mis osutavad esemete ja nähtuste arvulisele küljele. Niipea kui laps hakkab rääkima, õpib ta kiiresti kasutama sääraseid sõnu, nagu veel, kõik, ei midagi, on, ei ole. Kas järeleaimamise korras või otsese õppimise teel omandab ta mitmesugused arvsõnad, nagu sammumise juures üks-kaks. Keele arenemise protsessis hakkab laps järk-järgult tarvitama ainsust ja mitmust, samuti ka käänete õigeid lõppe. Ettepanekule „Anna kuubik, anna nukk" annab ta ühe eseme, „Anna kuubikuid, anna nukke" annab ta mitu eset.

Juhtides tähelepanu reale asjaoludele, mis soodustavad lapse matemaatilist arenemist, eriti sellele, et elu varakult tõukab last vajadusele määrata kindlaks ümbritsevas olustikus ettetulevate esemete ja nähtuste arvulist külge, ei taha me sellega sugugi ütelda, et sellest piisaks. Need soodsad asjaolud omandavad jõu tingimusel, kui kasvataja juhib ja abistab.

Üks pedagoogilistest moonutustest seisneski selles, et nad arvasid piisavat hoolitsemisest ainult „keskkonna" eest ja arenemine pidi toimuma iseenesest. Sellega vähendati kasvataja osa, tema mõju ja ta otsese juhtimise tähtsust.

Esemete ja soodsate olukordade olemasolust üksi on vähe. Tarvis pöörata nendele laste tähelepanu. Toome näite.

Laua taga istub neli inimest. 4-aastane tütarlaps saab emalt ülesande jagada neile välja igaühele üks pirn, kuid pirne on ainult kolm. Tütarlaps vaatab tähelepanelikult pirnidele, siis tõstab silmad laua taga istuvaile, pöördub jälle tagasi pirnidele ja nii sünnib see mitu korda. Viimaks ta ütleb: „Ei jätku." Mitte mõistes veel arvutada ja arvutuse teel vahenditult võrrelda gruppe, lahendas tütarlaps ülesande omamoodi, tegi mõttes (pilguga) jaotuse — igaühele üks pirn. Mis kutsus esile lapse järele-

mõtlemise? Fakt oli olemas ja nimelt — olid inimesed ja neile mittevastav arv pirne, kuid see fakt iseenesest ei köitnud lapse tähelepanu. Seletus, „ei jätku" ja kogu protsess, mis tõi lapse sellele seletusele, olid tekkinud ema ettepaneku tagajärjel. Muidugi, mitte iga nelja-aastane laps ei mõista teostada jaotamist just sedasi, ennem ta asub otse asja juurde, s. o. hakkab pirne välja jagama ja jõuab alles selle tulemusena otsusele, et „ei jätku", kuid see ei vähenda ema ettepaneku kasvatuslikku tähtsust. Nende rikkalike võimaluste mõistlik ärakasutamine, mida pakub külluses elu, ning lapse läbikäimine täisealistega ja teiste lastega, on ennekooliealiste laste matemaatilise arendamise põhimisi teesid.

Õige matemaatilise arenemise vajalikeks tingimusteks on süsteemipärasus ja järjekindlus. Iga järgnev arv õpitakse kätte ainult eelmiste alusel: ei saa olla arvu 3 tundmist, enne kui laps ei ole omandanud 1 ja 2. Ei saa olla numbrite tundmist ja selget mõistmist, kui nad ei ole seotud kujutlusega arvust jne. Seepärast on juhtimine väga tähtis ja vajalik.

JÄRJEKINDLUS ENNEKOOLIEALISTE LASTE MATEMAATILISTE KUJUTLUSTE ARENDAMISEL

Arv, loendamine ja tehted arvudega.

Järele aimates täisealisi hakkab laps juba üsna vara loendama esemeid. Ta puudutab eset sõrmega ja nimetab mõnd temale tuttavat arvsõna. See loendamine on korratu: laps näitab mitu korda sõrmega üht ja sama eset, jätab vahele esemeid, sõnad ei ühtu liigutustega, ta kordab ühtesid ja samu arvsõnu ja nimetab neid meelevaldselt, ilma igasuguse järjekorrata, näiteks 5, 7, 6, 10. Tundes juba arvu kaks, ei mõista laps ometi loendada õigesti kaht eset. Ettepanekule „loe ära" laps võib ütelda kolm, viis ja küsimusele „kui palju" anda päris õige vastuse: kaks. Mida see näitab? See näitab seda, et laps ei

mõista loendada „üks, kaks", aga arvu „kaks" ta tunneb. Ka siis, kui laps harjub loendamisel nimetama arvsõnu järjekorras — üks, kaks, kolm, ta ei saa veel kaua aru, et sõna „kolm" käib kõigi kolme eseme, mitte ainult kolmanda kohta. Mõnikord laps loendab päris õigesti ka suure arvu esemeid, näiteks oma sõrmed, ent kui te teda küsite: „kui palju?", ta, selle asemel et vastata „viis", hakkab jälle loendama. Mispärast on lapsel nii raske aru saada loendamisest? Sellepärast, et ta peab mõistma, et iga järgnev arvsõna, mida ta nimetab, käib mitte ainult selle järjekorralise eseme kohta, mida ta sõrmega puudutas, vaid kogu esemeterühma kohta, s. t. et ta annab tervele asjade kogumile arvulise karakteristika.

Kasvataja laseb väikesel Vitjal (3 a. 3 kuud) loendada, kui palju paadikesi ta on võtnud mänguks vee peal. Paadikesi on tal 3. Vitja loeb 3, 5, 7. Kasvataja võtab kolmanda paadikese ära, laps loeb 3, 5 ja seletab: „7 võtsid sa ära". Sellest näitest on näha, et laps sidus arvsõna „seitse" mitte tema poolt valesti loendatud esemete rühmaga, vaid üheainsa esemega.

Laps tajub loendusel arvsõna kui mingi ühes reas asetseva eseme mingit nimetust. Kui ta näiteks loendades sõrmi lõpetab selle toimingu sõnaga „viis", siis see viis tähendab, nagu me juba nimetasime, „viiendat", mitte aga viiest sõrmest koosnevat sõrmederühma.

Siin ongi vajalik õige juhtimine kasvataja poolt. Asi ei seisne selles, et last õpetada mehaaniliselt loendama. Tarvis hoolitseda selle eest, et laps õpiks kätte esimesed arvud 1, 2, 3, 4. Nende esimeste arvude tundmise alusel omandab laps loenduse, mis on õigeks abinõuks ükskõik missuguse hulga (esemete, löökide, plaksude jne.) kindlaksmääramisel. Kuidas õpetada last tundma esimest kolme-nelja arvu? Ülal näitasime, et mõne, mängu kujul antava „õpetuse" korral laps väga vara omandab arvud „kaks" ja „üks". Kui laps juba kindlasti teab, mis on „kaks", tuleb kasutada iga soodsat juhtu, et anda temale mõista, mis on „kolm". Kasvataja paneb lapsele ette anda temale esiteks 2 nukku (või mõnd muud eset) ja pärast veel

üks nukk ning küsib: „Kui palju?" Laps võib vastata: „Siin on kaks nukku ja siin „üks" või „palju". Kasvataja, liites ühe nuku kahega, ütleb: „Siin on kolm; kaks nukku ja veel üks nukk on kolm nukku." Kui hiljem esitatud küsimusele: „Kui palju?" lapsel on raske vastata „kolm", eraldab kasvataja kolmest esemest ühe, asetab selle pisut eemale, siis ühendab uuesti kaks ja üks ja ütleb: „Kolm." Laps õpib eluliste ülesannete ja mängude protsessis tundma, et kolme võtmiseks on vaja võtta: 1) üks, üks ja veel üks, 2) kaks ja üks, 3) üks ja kaks. Niisamuti hoolitseb kasvataja arvude 1, 2, 3 tundmise põhjal, et laps õpiks tundma nelja kui 3 ja 1, 2 ja 2. Esimese kolme või nelja arvu tundmise alusel näitab kasvataja, kuidas loendada. Ta palub last tuua temale, näiteks, 3 nukuteatri-kuju. „Võtame ja loeme ära: üks (pannes ta kõrvale), kaks (liites teise esimesega) ja kolm (liites kahe esimesega viimase). Kui palju on nukuteatri-kujusid?" Laps, teades juba arvu „kolm", vastab õigesti. Pärast seda kui laps on õppinud õigesti loendama gruppe, mis talle on hästi tuttavad, võidakse üle minna viie eseme loendamisele, võttes tarvitusele uue arvsõna „viis". Loenduse protsessi peab alati saatma küsimus: „kui palju?". Ainult sel korral õpib laps kasutama loendust kui vahendit arvu kindlaksmääramisel.

Edasi täpsustatakse lapsele tegevuse ja mängude varal, et ühe juurdelisamisel saadakse uus, suurem grupp, mis saab ka uue nime — 6, 7, 8, 9, 10. Edasi õpitakse kätte ka järgarvuline loendamine kuni 10.

Alguses tuleb last harjutada loendama aeglaselt, mitte rutates, sest harilikud loendamisel tehtavad vead seisnevad selles, et ta kas jätab vahele esemed või nimetab arvsõnu liiga ruttu. Mõlemal korral tekib mittevastavus: sõna ei ühti sõrme liigutusega, ja viimane arvsõna ei vasta järelikult esemete tõelisele arvule rühmas, — teiste sõnadega, loendus teostub valesti.

Esialgu lapsed loendavad kuuldavalt, puudutades sõrmega esemeid, pärast minnakse üle loendamisele omaette, kusjuures liigutatakse ainult silmi (ilma sõrmede liigutamiseta). Algul asjad seatakse loendamiseks ritta, mis kindlustab lapsele õige

järjekorra, hiljem võib loendamisobjektid anda hunnikus ja korratuses, kusjuures laps ise seab esemeid korda, et loendamine oleks kergem ja õigem. Laps loendab algul konkreetseid esemeid, hiljem ka esemeid piltidel.

Niisugusel juhtumil ei omanda laps loendamist mehaaniliselt, vaid neil juhtudel, kui tal on vaja teada saada esemete arvu mingis rühmas, kasutab seda teadlikult. Seni oli jutt arvu kindlaksmääramisest ja üksikute konkreetsete esemete, nähtavate ja katsutavate, loendamisest. Kuid arvu tajutakse ka järgnevuses, ajas. Lapsel tuleb kindlaks määrata ka löökide, sammude, plaksutuste, kellahelinate arv — siin tekib arv aegamööda ja järk-järgult, nii et ilma loendamata oleks lapsel väga raske seda meeles pidada. Kaks ja isegi kolm lööki võib veel olla tajutavad ilma hariliku loendamiseta — kui üks kord, veel üks-kaks korda, veel üks-kolm korda, kuid neli osutub juba ületamatuks. Neil juhtudel esinebki loendamise tähtsus lastele eriti selgesti ja reljeefselt. Loendamise vajadus saab lapsele päris selgeks ka siis, kui tuleb kindlaks määrata vedelate ja sõredate olluste hulka: on vaja kallata nii- ja niimitu tilka rohtu, süüa veel nii- ja niimitu lusikatäit kisselli, puistata mingi arv klaase peent suhkrut jne. Neil juhtudel ei saa läbi ilma loendamiseta.

Oskust määrata üksteisele järgnevate nähtuste arvu, harjutab kasvataja igapäevase elu faktide ja erimängude abil.

Ühtaegu, loendamise kõrval, mis omandatakse harilikult keskmises grupis, korraldatakse tööd nõnda, et lastel tuleks võrrelda rühmi 2 ja 3, 2 ja 4, 3 ja 4 jne. ja määrata, „kumb on suurem". Võrdlemist korraldatakse arvudega 5 piires, ja siis juba vanemas grupis kõigi arvudega 10 piiris, algul konkreetse materjaliga, hiljem ka peast, esiteks „enam" peale, pärast ka „vähem" peale. Sellel alusel asuvad lapsed liitmisele ja pärastpoole lahutamisele, konkreetse materjaliga ja peast. Esialgu kasutavad lapsed liitmise juures mõlemate liidetavate loendamist: kui näiteks lastel on vaja liita 3 ja 4, loendavad nad algul esimese liidetava — üks, kaks, kolm, siis panevad üksi-

kute kaupa juurde teise liidetava, loendades neli, viis, kuus, seitse. Siin õigupoolest puudub tehe kui niisugune. Kuid mida paremini lapsed tunnevad arve, seda kiiremini jätavad kõrvale nad selle juurdearvamise viisi üksikute kaupa, lähtudes esimesest liidetavast kui tervikust. Ülaltoodud juhul — kolmega liita 4 — paneb laps 3-le korraga juurde ühe, saab 4, siis veel ühe, saab 5 jne. Aja jooksul hakkab ta kasutama veel paremat, ökonoomsemat võtet — 3-le lisab juurde korraga 2, siis jälle 2, või korraga 3 ja siis 1.

Arvu koostise tundmine kergendab suuresti liitmist ja lahutamist. Võtteile, mida kasutab laps, on vaja algusest peale pöörata tähelepanu, avastades neid ja olles lapsele abiks nende parandamisel ja ökonoomsemaks ja efektsemaks tegemisel. Suur tähtsus on lastele antavate ülesannete järjekorral — järk-järgulisel üleminekul kergemalt raskemale. Kui laps juba teab, et 2 juurdelisamisel 3-le saadakse 5, siis ta lahendab ülesande 3-ga liita 4 nõnda, et ta ei lisa juurde ühekaupa, vaid, nagu me juba ülal näitasime, ta lisab korraga juurde kaks ja siis jälle kaks ja õpib edaspidi, aja jooksul, leidma vastust korraga.

Vanema grupi lapsi hakatakse tutvustama juba·trükinumbritega. 7-aastaste laste grupis kestab arvu koostise tundmaõppimine kümne piirides edasi; siin võetakse tarvitusele näidete ja ülesannete kirjalik lahendamine; siin toimub tutvumine kümnega kui loendamise esimese liitühikuga — üks kümme. Üks kümme ja üks on üksteistkümmend ja nõnda edasi kuni 20 — „kaks kümmet". Kogu töö esimese kahe kümne piiris toimub nii, nagu see on ette nähtud „Juhendis lasteaia kasvatajale".

Suurus ja mõõtmine.

Vaatlused ja mõned kogemused on näidanud, et lapsed juba üsna varakult hakkavad eristama esemete suurust. Seda soodustavad lihaste-kompimise ja nägemise aistingud mitme-

suguse suurusega mänguasjust ja esemeist, mida laps saab oma kasutusse. Nende esemete suuruse erinevuste märkimine sõnadega täpsustab ühtlasi ka lapse tajumusi. Esimeses järjekorras eristab laps suurte ja väikeste esemete suurust ja märgib seda sõnadega „suur", „väike". Hiljem, kasvatustöö protsessis, hakkab ta õigesti võrdlema esemeid pikkuse järgi — pikk, lühike; paksuse järgi — paks, õhuke, paksem, õhem jne. Jälgigem näiteid: 3- kuni 4-aastane tütarlaps, näidates kasele, ütleb: „Näe, seda lehekest ei saa kätte." — „Mispärast?" küsib kasvataja. — „Sellepärast, ta on kõrge" (s. o. kask). Teine tütarlaps, 4-aastane, sidudes kaht oksakest, ütleb: „Mul saab pikk." Edasi 3 aasta 5 kuu vanuse tütarlapse kõnelus oma isaga: „Isa, kas ulatud taevani?" Isa: „Ei ulatu." — „Aga kui sa tõused pingile? Aga puu otsast? Aga selle kase otsast (näidates kõrgele paplile)?" Üleminek järjest kõrgemaile ja kõrgemaile esemeile toimus täitsa õigesti.

Juba üsna väikesed lapsed kasutavad kahe suuruse võrdlemisel asjade üksteisele asetamise võtet. Huvitav näide: ema jaotas šokolaaditahvli kaheks täiesti ühesuuruseks osaks ja, andes selle pojale, kes oli 3 a. 1 kuu vanune, käskis teda anda üks šokolaaditükk vanemale vennale. Laps silmitses kaua kumbagi tükki, mõõtis neid silmaga, ulatas vennale üht tükki, kuid võttis selle jälle tagasi, pani hoolikalt ühe tüki teisele, võrdles neid igast küljest ja andis lõpuks vennale tema osa.

Vanema grupi lapsi juhitakse palju täpsemale suhete määramisele mõõtmise varal: mõõta ja ära lõigata niisama pikk pabeririba kui kasvataja antud, vahemaa sammudega ära mõõta jne. Selle põhjal tutvuvad lapsed mõnede mõõduühikutega ja õpivad neid kasutama, et hiljem oleks kergem lahendada ülesandeid, milles nõutakse esemete ühe või teise suuruse kindlaksmääramist.

Seejärel, kuidas seoses ekskursioonidega ja kaugemate jalutuskäikudega koguneb kogemusi, õpivad lapsed õigesti kindlaks määrama ka nende esemete suurust, mis asetsevad kaugel, ja arvestama esemete kaugust.

Näiteid:

1. Tütarlaps, 5 a. 11 kuud vana, lamades voodis ja hoides oma sõrmed teatavas kauguses silmadest, märkas, et „aken ainult paistab olevat nii suur kui too seal". Ta pidas silmas akna suurust perspektiivis.

2. Vanem grupp on jalutuskäigul. Vladik juhib tähelepanu tehasele. „Vaadake, lapsed, kui suur tehas!" Nadja: „Aga kaugelt vaadates ei ole ta nii suur." Petja: „Ega siis tehas vähene, kui teda vaadata kaugelt. Ta on ikka niisama suur."

Kasvataja ülesandeks on vaadelda lapsi, kuulata nende definitsioone, esemete suuruste märkimist ja nende võrdlusi, et seda kõike ära kasutada ja tuua selgust laste kujutlustesse.

Vorm.

Läbiviidud uurimused küsimuse üle, kuivõrd lapsed on tuttavad vormiga, näitavad, et „kõige kergemini tajutakse nende lihtsakujuliste esemete mahuomadusi, mis ühetaoliselt korduvad kõigist võimalikest vaatepunktidest" (Bakušinski). Sääraste kehade hulka kuuluvad esmajoones kuup ja kera. Neid antaksegi lastele lastesõimedes ja lasteaedades nooremas grupis. Neile kehadele järgnevad tasapinnalised ja joonvormid, kusjuures esimesed on teistest kergemad. Esiteks antakse lastele eristamiseks tasapinnalisi vorme — ring, ristkülik, ruut, kolmnurk, seejärel joonvorme, misjuures laps ka ise reprodutseerib joonvorme, tasapindade kontuuridele joont ümber tõmmates.

Ennekooliealised lapsed õpivad erilise vaevata eristama üht vormi teisest ja neid õigesti nimetama. Ometi ei tähenda see veel sugugi, et nad suudaksid leida neid vorme ümbritsevais asjades — kodus ja tänaval. Teiste sõnadega, kui laps näiteks tunneb vormi „nelinurk", siis ei tähenda see veel sugugi, et ta suudab ära määrata, et lauatahvel on nelinurkne. Nooremaile ennekooliealistele lastele tähendavad sõnad „kera",

„kuup" jne. ainult esemete nimetust ja alles aja jooksul, laste vaatlemise võime arenedes ja pedagoogilise töö tagajärjel, saab vormi kui niisuguse eraldamine lastele arusaadavaks. Mitmeti kombineerides geomeetrilisi kujundeid loob laps mitmesuguseid elulisi vorme — majakese katuse, akna ja korstnaga, milleks ta kasutab ära ristküliku, kolmnurga, ruudu; raudteerongi, milleks on vaja mitmesuguseid ristkülikuid ja ringe. See kombineerimine aitab last eraldada vorme ümbritsevas olukorras.

Tutvumine vormidega peab toimuma huvitavate mängude abil — mängides lotot, doominot, paarismänge — samuti seoses väljalõike-töödega, vestluste teel jne.

Ruum.

„Juhendis lasteaia kasvatajale" on näidatud järgmised kujutlused ruumilistest suhetest: edasi — tagasi, üles — alla, kõrgel — madalal, kaugel — lähedal, kõrvuti — vastamisi; vahetegemine parema ja vasaku käe vahel, paremale, vasakule. Varases nooruses tunnetab laps ruumi peamiselt liikumise teel. Ruumikujutluse arendamisest võtavad osa kuulmine, kompimine ja nägemine. Laps kuuleb enda taga hääli ja pöördub ümber, ta näeb enda ees esemeid ja püüab sinnapoole; ta näeb ülesriputatud eset enda kohal ja tõstab käe, tõuseb kikivarbaile, et seda tabada. Oma aktiivses tegutsemises, seoses rea aistingutega, hakkab laps eristama suunda. Lapse kogemused on siin üsna rikkalikud, ja juba noorema grupi kõnes tarvitatakse õigesti sõnu: lähedal, kõrgel, kaugemale jt. Sõnalised tähistused täpsustavad lapse kujutlusi ja kasvataja töö etendab siin tähtsat osa.

Lapsed ei saa kaua hakkama niisuguste suundadega nagu paremale, vasakule. Selle eel peab lastel käima parema ja vasaku käe tundmaõppimine. Kui lapsed õpivad õigesti vahet tegema parema ja vasaku käe vahel, siis hakkavad nad aru

saama, et vasakule tähendab vasaku käe suunas, paremale — parema käe suunas.

Ruumiline orienteerumine täpsustub kõige paremini liikumismängudes, marssimises ja muusikalises tegevuses.

Aeg.

Ajakujutluste arenemine toimub lapse juures aegamööda. Uurimused ja vaatlused, mis on selle küsimuse alal olemas, näitavad, et ajakujutlused on kõige tihedamini seotud lapse konkreetsete eluliste kogemustega, ta emotsionaalsete elamustega.

Väikeste laste juures valitseb olevik mineviku ja tuleviku üle. Enne t ä n a ja alles siis v a r e m ja h i l j e m, enne täna ja alles pärast eile ja homme. Juba koolieelises eas kaotab olevik oma eelistatud tähtsuse, sest minevik ja tulevik omandavad lapse jaoks mõtte ja täituvad konkreetse sisuga. Lapsed segavad kaua mõisted e i l e ja h o m m e, tarvitades üht sõna teise asemel. Näiteks mõningaid vaatlusi: „Me h o m m e pesime käsi, nad mul valutasid, aga nüüd on see möödunud." Siin tarvitas laps „homme" mineviku mõttes.

Ka need lapsed, kes enam ei sega sõnu e i l e ja t ä n a, omistavad neile ikkagi ebatäpse tähenduse. E i l e ei tähenda neil mitte ainult eilset päeva, vaid ka ammumöödunud aega, samuti nagu nad sõnaga „homme" märgivad tulevikku üldse.

Nii näiteks meenutab 3 a. 6 kuu vanune tütarlaps talvel: „Kas mäletad, eile, kui me suvitasime, seal oli palju lehmi." 4-aastane tütarlaps unistab: „Ma homme saan suureks ja sõidan lilli tooma" (üles märgitud talvel; tütarlaps mõtles kahtlemata suvele). Lapsed, kes hästi jagu saavad sõna h o m m e definitsioonist, kõnelevad nii: „Homme saabub, kui öö olen ära maganud."

Terased lapsed vastavad, et täisealiste poolt tarvitatav aja tingimuslik märkimine on neile võõras. Üks viieaastane poisike

seletas, et „h o m m e t ei ole millalgi" ja neljaaastane tütarlaps, oodates eelmisel päeval lubatud kingitust, ütles emale meelepahaga, et „täna on ometi juba homme".

Vaatlused lasteaia vanemas grupis näitavad, et lapsed vastava ettevalmistuse juures kergesti omandavad mõiste „nädal". Nad määravad päeva, mil tuleb püha, juba mitu päeva ette ära; nad õpivad kasutama kalendrit ja orienteeruma aastaaegade järgsuses. Nullgrupi lapsed õpivad tundma kella täpsusega kuni ühe tunnini (see on jõukohane ka vanema grupi lastele).

Kasvataja põhimiseks teeks on ajakujutluste täpsustamine seoses laste emotsionaalsete elamustega, peamiselt vestlustes ja mängudes.

TÖÖ NOOREMATE ENNEKOOLIEALISTE LASTEGA (3—5 a.).

Ülal näitasime, et 3—4-aastased mudilased ei kujuta lasteaeda astumisel „matemaatiliste" kujutluste suhtes „puhast tahvlit", mõned orienteeringud neil juba on olemas. Arenemise tase oleneb lapse koolieelseist kogemustest. Kasvataja peab ennekõike selgitama, mida laps juba oskab. Heaks kontrollimise abinõuks on käsundid. Üks laps saab ülesandeks tuua laua katmisel kapist kaks lusikat, teine — asetada kohale suur mängukaru, kolmas — panna võrku k õ i k k o l m v ä i k e s t palli ja võrk üles riputada. Kasvataja paneb töötundides tähele laste väljendusi ja võtab neist osa. Laps joonistas näiteks kassi — saba ja kahe käpaga. Naaber hüüatas: „Oi, temal on kass kahe käpaga!" Kasvataja küsib: „Leva, mitu jalga on sinu Mural?" Leva: „Neli, nemad on seal teisel pool, neid ei ole näha." See vastus äratab Leva naabris soovi joonistada ka neljajalgne loom. „Ma joonistan kahe vuntsikese ja sabaga kitsekese ja neli jalga on tal." Väga tähtis on kontrollida grupi varustust esemete hulga ja suuruse poolest. Järelevaatusel sel-

gub, et akvaariumis näiteks on kolm kalakest — üks suur ja kaks väikest, et puuris on üks või kaks lindu, et nukunurgas on 5 väikest ja 3 suurt nukku, et rühmas on 2 suurt ja 3 väiksemat mängukaru, et on olemas 4 halli ja 2 valget jänesekest, et rühmas on nii- ja niipalju suuremat ja nii- ja niipalju väiksemat nukku jne. Kasvataja katsub olemasolevat materjali mitmekesistada; koos lastega riietab ta 3 väikest nukukest l ü h i k e s t e s pükstes poisikesteks, ühe suure — p i k k a d e s pükstes meremeheks. Kaks järelejäänud väikest nukku on tütarlapsed. Üks suur nukk — ema — riietatakse p i k k a kleiti jne. Koos lastega lahendab ta küsimuse, kuidas asetada nukunurgas pildid a l l a p o o l e, ü l e s p o o l e, nii et nad oleksid nukkudel näha. Kõige selle arvestust, mis on olemas, tuleb kasutada selleks, et mängude ja koristamise ajal pöörata laste tähelepanu esemete arvule ja suurusele. Uute materjalide ostmisel lastele peab kasvataja teadma, et suurus, värv, kuju ja arv mitmekesistavad materjali, teevad seda rikkalikumaks ja sisukamaks. Ta ei osta kõik nukud täiesti ühesugused, ei too kõik mängukarud üht värvi jne. Materjalide mitmekesisus on väärtuslikuks allikaks matemaatiliste kujutluste arendamisel ja täpsustamisel.

Heaks vahendiks suuruste äratundmisel ja nende võrdlemisel on liigendatavad mänguasjad, mitme suurusega rõngaist tornikesed (mida eksikombel nimetatakse „püramiidideks"), nukuteatri-kujud, 10 suuruselt järk-järgult vähenevat kuupi, mis mahuvad üksteise sisse. Kasutades seda materjali korraldab kasvataja mängutegevust. Ta jälgib, kuidas lapsed mängivad, teeb oma märkusi, laseb paigutada nukuteatri-kujud kasvu järgi — „lähevad muusikat kuulama"; ehitada kuupidest torni, üles otsida kõige s u u r e m kuup, asetada kõige v ä i k s e m kuubik tippu jne. Kasvataja kasutab ka raamatuid. Lemmikmuinasjutuks lastele on „Kolm karu". See on terveni üles ehitatud s u u r u s e kontrastile ja a r v u l e. Kasvataja peab oskama seda ära kasutada. Lapsed omandavad hästi selle muinasjutu „matemaatilise" aine, kui nad teda ise dramatiseerivad. Nad

valivad kolm last — suure, keskmise ja väikese karu, otsivad välja kolm tooli — ühe suure, teise väiksema ja kolmanda veel väiksema jne. Selle muinasjutu dramatiseerimine toimub kergesti ja lõbusasti ka siis, kui kasutatakse kolme isesuuruses mängukaru, nuku-sööginõud ja mööblit. Kasvataja, kavastades aegsasti mängu, muretseb kõik vajalikud mänguasjad. Samuti võib kasvataja, töötades 4—5-aastaste lastega, ära kasutada Šabadi imekaunist raamatut „Redelike". „Õues seisab redelike. Redelikesel on viis pulgakest. Loetelge, lapsed! Ülemisele pulgale hüppas kukk, teisele pulgale hüppas kass . . . , kolmandale pulgale hüppas koer" jne. Siin on niihästi arv viis kui ka järgarvuline loendus — esimene, teine jne.

Rahvamuinasjutud, nagu „Naeris", „Majake" („Репка", „Теремок") jt. on samuti kohased kasutamiseks. Muinasjutus „Naeris" suureneb järk-järgult ühe võrra inimeste arv, kes kisuvad naerist. Kui lapsed juba hästi on tutvunud muinasjutu sisuga ja hakkavad teda kujutama, võib otsustada küsimuse, kui palju lapsi on selleks vaja. Lapsed loetlevad sõrmedel: taat, eit, lapselaps, Žutška, Maška, hiireke — kokku kuus. Nad võivad selles veenduda, loendades tegelasi muinasjutu illustratsioonilt. On täiesti selge, et need lapsed, kelle tähelepanu juhitakse „Naeri" ja „Redelikese" kaudu arvudele 5 ja 6 ning järgarvulisele loendusele viie piiris, ei ole kolme-aastased, vaid nelja-viieaastased.

Kasvataja kasutab ära ka mõned liikumismängud. Näiteks toome niisuguse mängu — muinasjutu — „Majake" („Теремок") ümbertöötuse. Mängitakse järgmiselt. Kõik lapsed asuvad ringi — see on majake. Valitakse välja teatav arv metsloomi (loomade arv oleneb laste teadmiste tasemest, loomi võib olla rohkem või vähem): mesikäpp, reinuvader, jänku jne. Loomad astuvad ringist välja. „Majakesele" läheneb hiireke, koputab kolm korda: „Kop-kop-kop. Kes elab majakeses?" Vastust ei tule. Mesikäpp astub ringi ja lapsed ütlevad kooris: „Ja mesikäpp hakkas elama üksi." Läheneb majakesele reinuvader,

koputab ka. Mesikäpp vastuseks: „Kes seal on?" — „Mina, reinuvader-rebane, aga kes sina oled?" — „Mina olen mesikäpp." Rebane jookseb ringi keskele ja istub, lapsed aga kooris: „Ja nad hakkasid elama „kahekesi" või „neid sai kaks" jne. Seda mängu saab ühendada mõistatusega: kui karu küsib „Kes seal on?" vastab rebane: „Arva ära, olen kaval loom, mul on pikk kahukas saba, ruske kasukas" jne. Kui mesikäpp ei astu ringi esimesena, ütleb ta omakorda: „Olen t ü s e l o o m lääpjalg"; jänes märgib ära oma kõõrdsilmad, pikad kõrvad, lühikese saba jne. Seoses eluliste nähtustega täpsustavad lapsed mõisteid — raske — kerge, raskem — kergem, jäme — peenike jt. Jalutuskäigul lapsed näevad (või juhib kasvataja nende tähelepanu sellele) j ä m e d a t puud, annavad üksteisele käed ja haaravad puu ümbert kinni. Seal kõrval on p e e n e m puu ja teda võib üksainus laps ümber haarata. Rühmas eristatakse p a k s e ja õ h u k e s i raamatuid, jämedaid ja peenikesi pliiatseid. Tõstetakse kannu toalillede või peenarde kastmiseks ja defineeritakse: kann on r a s k e. Vesi kallati ära, kann on tühi ja k e r g e. Katsutakse kahekesi lauda üles tõsta, kuid laud on r a s k e; aga toolike on k e r g e ja teda võib üles tõsta üksainus. „Akvaarium on nii raske, et seda ei suuda üksi tõsta isegi Irina Pavlovna (kasvataja)."

Leitakse, et k i t s a k e s t lumist teed mööda on käia raske, aga l a i a teed mööda — kerge jne.

Tänaval juhitakse vanemate laste tähelepanu k õ r g e i l e ehitusel olevaile majadele ja m a d a l a i l e majakestele nende kõrval jne. Suvel teevad lapsed vahet k õ r g e t e ja m a d a l a t e puude vahel ja märgivad sõnadega: „Kõrge kuusk, m a d a l kuuseke" jne.

Elu pakub palju võimalusi. Kasvataja ülesanne on neid ära kasutada, juhtides nendele tähelepanu ja õhutades lapsi aktiivsusele.

K u u b i ja k e r a vorme mudilased eristavad kergesti. Mängides ehitusmaterjaliga ning rühmas leiduvate mitme-

suguses suuruses ja värvis kuupide ja keradega harjuvad lapsed neid õigesti nimetama — k u u p, k e r a.

Nooremate ennekooliealiste laste (4- kuni 5-aastaste) tutvustamiseks t a s a p i n n a l i s t e vormidega kasutatakse puust mosaiiki. Võib võtta tarvitusele vineerist geomeetrilisi kujundeid ja mängides tutvustada nendega lapsi. Laste kätte võib anda valmisvormid, mis on välja lõigatud aplikatsioonitöödeks värvilisest paberist: kleepida mõni ringike, asetada kohale mõni ruuduke, kombineerida mitmesugused vormid. Säärased tööd on lastele jõukohased, neid tehakse meeleldi, ja töötades õpivad lapsed kasvataja abiga neid vorme eristama ja ühtlasi ka nimetama.

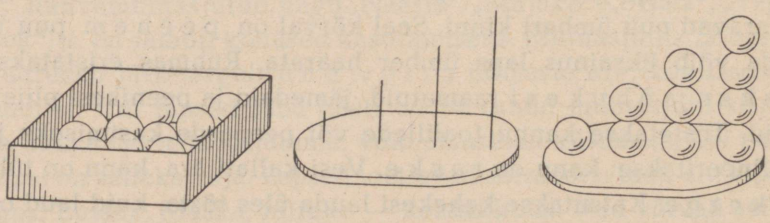

Joon. 1. Seadis kuulikeste lükkimiseks.

K u j u t l u s i ruumilistest s u h e t e s t: e e s p o o l — t a g a p o o l, ü l e s — a l l a, k õ r g e l — m a d a l a l võib arendada lastes mitmesuguste mängude abil. Mängides rongi meenutavad lapsed, et vedur haagitakse rongi e t t e, vagunid aga t a h a. Marssimisel lähevad lapsed kasvataja käsklusel edasi ja taganevad tagasi.

Pallimängus määravad lapsed kindlaks, kes mõistab visata palli kõrgemale. Jalutuskäikudel pannakse tähele lennukeid, mis lendavad k õ r g e l taeva all ja mis lendavad m a d a l a l. Samu vaatlusi märgitakse ka lindude suhtes.

Ajakujutlused nagu v a r e m — h i l j e m, e i l e — t ä n a, h o m m e arenevad kõige paremini, nagu juba märkisime, seoses laste isiklike emotsionaalsete elamustega. Kui kasvataja

näiteks kavatseb t ä n a võtta tarvitusele uued mänguasjad või viia lapsi nende armsaimasse kohta, siis teatab ta neile: „T ä n a ma näitan teile uusi mänguasju, täna läheme sinna ja sinna." Kui e i l n e pidu õnnestus ja lapsed jäid rahule, siis kasvataja meenutab neile eilset sündmust ja rõhutab sõna e i l e : „Eile oli väga lõbus." Mõnikord ta esitab lastele küsimuse: „Millal oli meil pidu?" Sama kava järgi täpsustatakse ka mõistet „homme". Ei tohi unustada, et ajakujutlused arenevad aeglaselt ja et tähelepanu juhtimine ajale peab sündima loomulikult, vabas vestluses ja nagu möödaminnes.

Töös nooremate ennekooliealiste lastega võib võtta tarvitusele ka mõningaid õppevahendeid ja lauamänge. Enne kui tarvitada õppevahendit, peab kasvataja kavastama, kuidas ja millal ta seda teeb.

Kõige parem on anda uut materjali lastele hommikul. Iga uus asi, mis ilmub gruppi, äratab mudilastes tähelepanu ja nende koondamine värviküllase õppevahendi ümber ei sünnita mingit raskust. Allpool kirjeldatavad õppevahendid on tööde juures lastega lasteaedades läbi proovitud.

S e a d i s k u u l i k e s t e l ü k k i m i s e k s. Lauake, millesse on puuritud üksteise lähedale kolm auku mitmesuguses suuruses pulgakeste jaoks. Pulkadele lükitakse kuulikesed: kõige lühema otsa 1 kerake, teise, kõrgema otsa 2 ja kolmanda otsa 3 kuulikest. Teine samasugune seade on nelja pulgaga (joon. 1). Lauake on üht, kuulikesed teist värvi. Kuulikesi hoitakse alal kastikeses, kust lapsed võtavad neid töötamiseks seadmega. Sel ajal, kui laps võtab ja lükib kuulikesi, võib temaga mõne minuti vestelda, andes talle ülesandeks lükkida 2 kuulikest, 1 kuulikese, 3 kuulikest jne. Edasi kasutatakse seadist selleks, et lasta lapsel võrrelda 2 arvu: „Kumb on 2, kas see või see?" (näidates talle 2 ja 3 kuulikest). Lõpuks näidatakse seadisel kord üht, kord teist arvu ja küsitakse, kui palju siin on. Need vestlused ühe või kahe-kolme lapsega võivad kesta mõne minuti, mitte kauem. Kui laps sellega ei saa toime, siis nimetatakse temale õige arv ja jäetakse ta rahule, et mõne aja

pärast ta juurde uuesti tagasi pöörduda. On soovitav, et grupis oleks mitu niisugust seadist.

L a p s e a r v e l a u d. Arvude võrdlemiseks on hea asetada kuulikesed rõhtjoones. Selleks valmistatakse laste arvelaud (joonis 2). See õppevahend kujutab viie traadiga (või põikpuuga) raami, millele lükitakse kuulikesed või silindrikesed

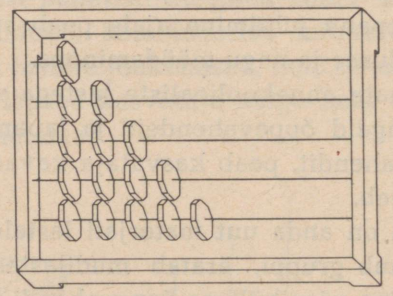

Joon. 2. Lapse arvelaud.

(selleks võib kasutada kastaneid, tõrusid, plasteliinist kuulikesi jm.). Töö meetod on samasugune kui eelmise õppevahendiga.

On hea, kui grupil on ka mitmevärviliste kuulikeste komplekte, mis on lükitud traatidele eraldi 2-, 3-, 4- ja 5-kaupa. Traat peab olema mõlemalt poolt kinnitatud nii, et kerakesed maha ei kuku. Käsundusmängus annab kasvataja ülesandeks tuua 2 kuubikest jne. Vastuseks laps ei too üksikuid kerakesi, vaid nende rühmi.

Mäng: „K u i p a l j u k e l l e l e?"

Mängus on 3 seeriat piltkaarte.

1. seeria — 5 kaarti neile joonistatud lastega, poisikeste või tütarlastega. Ühele kaardile on joonistatud üks laps, teisele — kaks, kolmandale — kolm jne.

2. seeria — kaardid neile joonistatud palitutega: ühel kaardil on 1 palitu, teisel 2 jne.

3. seeria — kaardid neile joonistatud mütsikestega: ühel kaardil on 1 mütsike, teisel 2 jne.

Mängul võib olla mitu varianti.

1. variant. Lastele jagatakse kätte igaühele 2 kaarti „palitutega" ja „mütsikestega". Lauale pannakse välja kaart „lastega". Oletame, et kasvataja pani lauale kaardi 3 lapsega. Need lapsed, kelle käes on kaardid 3 palituga ja 3 mütsikesega, panevad need lauale, et „riietada lapsi" (joon. 3).

2. variant. Lapsed saavad esimese kaartide seeria, iga laps ühe kaardi kahe mütsikesega. Kasvataja võtab enda kätte kaks seeriat. Oletame, ta asetab kaardi kahe mütsikesega ja küsib: „Kes vajab neid mütsikesi?" või „Kes vajab neid kaht mütsikest?" Kellel lastest on kaart kahe lapsega, see saab kaardi. Nii paneb ta välja kõik oma kaardid ja mäng lõpeb siis, kui lapsed on kõik „riietatud". Kaarte ei võeta tarvitusele kõiki korraga, vaid algul 1, 2 ja 3 esemega. Pärast lisatakse juurde arvud 4 ja 5. Mängu materjali võib järk-järgult komplitseerida: tuua mängukaardid neile joonistatud kaelarätikutega ja kaardid mänguasjade piltidega — mängukarudega, nukkudega.

Selle mängu eeskujul, kasutades põhimõtet „kui palju kellele", võib luua rea uusi mänge.

Pildialbum. Iga album koosneb 5 leheküljest, millele on värviliselt joonistatud laste mänguasju, puuvilja jne. Albumite näiteid:

1. Esimesele leheküljele võib olla joonistatud karupoeg (või mistahes muu mänguasi), teisele 2 karupoega, kolmandale 3 jne. Alates kolmest võib arv olla kujutatud arvkujuna: näit. 3 karupoega figuurina

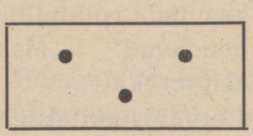

või

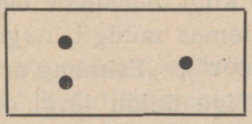

2. Esimesel pildil võib olla joonistatud üks nukk, teisel 2 kuubikut, kolmandal 3 palli jne.

Nende albumite vaatlemiseks kasvataja ühendab lapsed. Näidates lastele albumit avab ta lehekülje lehekülje järel ja lapsed nimetavad pilte, määrates, kui palju neid on, kas korraga ära üteldes või loendades. Pärast laste tutvustamist albumiga kasvataja jätab selle grupi kätte ja lapsed ise vaatlevad seda soovi korral.

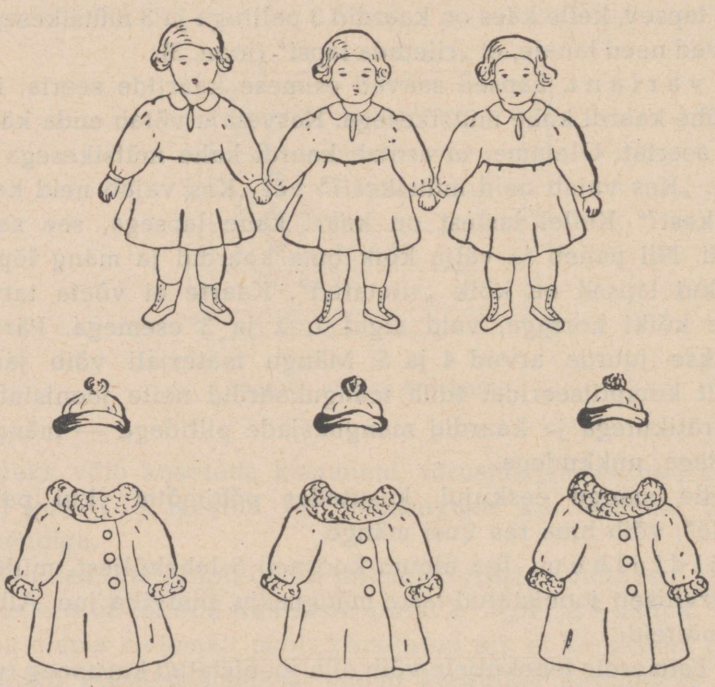

Joon. 3. „Kui palju kellele".

4- kuni 5-aastaste laste juures võib kasutada trükipilte, mis on olemas müügil, nagu „Mudilased loendavad" „Малыши считают"), „Esimene arvutus" („Первый счет").

Kõige öeldu järgi on selge, kuidas organiseeritakse tööd nooremate ennekooliealiste lastega. See toimub lahutamatus ühenduses grupi üldise töö sisuga — lapse individuaalses töös

vahendite abil, individuaalseis ülesandeis ja üldistes — kogu kollektiiviga ja väikeste rühmadena — mängudes ja harjutustes, nagu dramatiseering, vestlus selle üle, mis on loetud või läbi elatud, liikumismäng, laulumäng jne.

Et lapse arenemine läheks edukalt, peab kasvataja kogu selle töö kavastama. Kavasse märgitakse mitte ainult eriharjutused, mis ennekooliealiste gruppides ei ole peakohal, vaid ka see kaasaskäiv töö, mis on seoses teiste harjutustega. Oletame, et kasvataja kavas seisab akvaariumi puhastamine. Ta märgib sinna: „Juhtida laste tähelepanu kalakeste arvule ja suurusele sel puhul, kui nad akvaariumist välja võetakse ja ajutiselt teise anumasse paigutatakse." Kasvataja, hästi tundes oma lapsi, märgib plaanis ka individuaalsed ülesanded. Näiteks: „Kontrollida, kas Vova tunneb arvu 3, kas Veera loendab teadlikult viieni, s. o. kas ta küsimusele „kui palju" vastab loendamise järgi: „Viis." Kavas nähakse ette niihästi arv, loendus, vorm ja aeg kui ka kujutlused ruumilistest suhetest. Ükski lapse arenemise külgedest ei tohi pedagoogi silmapiirist välja langeda. On täiesti selge, et matemaatiliste kujutluste arendamise tööl peab olema koht ka aruandes. Märgitakse, kuidas läks üks või teine mäng, kuidas lapsed võtsid vastu ühe või teise õppevahendi, kuidas lastes arenesid teatavad matemaatilised kujutlused. Kavastus ja aruanne ühes sisu ja meetodite tundmisega kasvataja poolt kindlustavad lapse normaalset arenemist.

TÖÖ VANEMATE ENNEKOOLIEALISTE LASTEGA (5—7-A.).

Töö iseärasused.

Väide, mis on esile tõstetud nooremate eelkooliealiste laste töö kohta, ja nimelt, et „matemaatiliste" kujutluste arenemine peab toimuma tihedas orgaanilises seoses igapäevase elu faktidega ja laste kogu muu tööga, jääb jõusse ka vanemate eel-

koolieelistе laste suhtes. Kuid võrreldes eelmise vanusega on siin oma iseärasusi. Vanemaile lastele osutuvad jõukohaseks ka erilised, kogu kollektiivi poolt täidetavad ülesanded, samuti ka erilised vaatlused ja vestlused, mille eesmärgiks on tundma õppida arvu, vormi, suurust jm., teiste sõnadega, nende juures avaneb võimalus arendada matemaatilisi kujutlusi mitte üksi möödaminnes ja koos teiste harjutustega, vaid ka eriharjutustena (eriti 6-aastastega), milles matemaatiline materjal etendab peamist ja mitte enam kaasaskäivat osa ja mis sellisena omandatakse laste poolt.

Samal ajal kui mudilasi huvitavad õppevahendid ja erimängud ainult seevõrra, kuivõrd saab neid käsitseda ja nendega mängida, kuivõrd nad rahuldavad nende aktiivsuse tungi, — on vanemad võimelised hindama juba ka didaktilise materjali tähtsust: „See on selleks, et õppida loendama, see on selleks, et tundma õppida numbreid. „Laste teadlik suhtumine annab võimaluse teisiti ära kasutada muid toiminguid, esmajoones aga joonistamist. Joonistamine on ennekoolieliste laste armsaim tegevus. Ta on huvitavaks abinõuks kontrollida seda, mis lapsed teavad, ja jäädvustada mällu seda, mida nad õpivad. Oletame, et on vaja selgitada, kas lapsed mõistavad teadlikult loendada kümneni. Me teeme ülesandeks joonistada 10 mingit eset, ükskõik mida keegi soovib, või anname kindla teema — joonistada maja 10 aknaga või 10 vagunist koosnev rong (samasugused ülesanded võivad olla ka väiksemate arvudega). Võtame teise näite: vanemad lapsed tutvusid mängus ja töös esimese viie numbriga. Selleks et numbrite tundmist fikseerida, lastakse lapsel ühele või teisele numbrile ring ümber tõmmata ja joonistada kõrvuti vastav arv esemeid.

Et vanema grupi lapsi ette valmistada tööle 7-aastaste grupis, võib nendega teisest poolaastast alates korraldada ka eri tegevusi, mis oleksid ühised kõigile ja toimuksid järjekindlalt kord nädalas. Nendeks tegevusteks võivad olla ühismängud ja individuaalsed harjutused. Mõnikord valib iga laps arvutusmaterjali omal soovil. Valiktegevusi võib korraldada siis, kui

on kogunenud küllaldane hulk arvutusmaterjali — mänge, õppevahendeid.

Töös vanemate ennekooliealistega püsib mäng oma igasuguses väljenduses — liikumis- ja lauamäng, dramatiseering — laste „matemaatilise" arendamise vahendina tähtsal kohal.

Töö sisu.

Loendamist 10 piiris tuleb vanemate ennekooliealiste lastega harjutada konkreetsete esemetega. See toimub igapäevases elus — laste loendamine laua katmisel, taldrikute ja lusikate loendamine, mänguasjade ärakoristamisel hüppenööride, pallide jm. loendamine. Kui lapsed on loendamise lõpetanud, peavad nad mõistma vastata küsimusele: kui palju. Selleks et laps teadlikumalt õpiks kätte arvurea, et ta teaks, missugune arv järgneb missugusele, peab ta mõistma jätkata loendamist ükskõik millisest arvust. Selles suhtes annab häid tagajärgi liikumismäng „Loenda edasi". Mängu sisu on järgmine: lapsed istuvad ringi, koos nendega ka kasvataja. Ta viskab palli kellelegi lastest ja nimetab mingi arvu, näiteks „k a k s". Palli püüdja peab loendamist jätkama — 3, 4, 5 jne. kuni arvuni, milleni oli kokku lepitud. Seejärel viskab ta omakorda palli kellelegi ja nimetab arvu. See, kellele visati pall, jätkab loendamist jne. Vea puhul — kui palli ei püütud kinni, vaid kui ta kukkus või kui loendati valesti — võtab kasvataja palli enese kätte ja mäng jätkub.

Arv, milleni lugemiseks kokku lepitakse, oleneb laste oskusest. Alguses võib loendada viie piiris, pärast aga suurendatakse seda arvu.

Järgarvulise loendamise õpivad lapsed kätte kehakultuurilistel ja muusikalistel töödel — lapsed nimetavad: „Mina olen esimene, mina teine" jne. Alguses harjutatakse 5, siis 6 ja enama piiris.

Kvantitatiivse ja järgarvulise loendamise puhul võib kasuga tarvitada loendamisraamatuid: Šabadi „Redelike" („Лесенка")

Zabilo „Kui palju meid on?" („Сколько нас"). Barto' „Loendusvärss" („Считалочка") ja „Kes raamatu läbi loeb, see kümneni loendab" („Кто книжку прочтет, до десятка сочтет").

Tähtis on ka harjutada lapsi tajuma arvu ajas. Lapsed hüppavad teatava hulga kordi, plaksutavad käsi, viskavad palli jne.

Lapsi saab harjutada ka mänguga „Kop-kop". Mängu materjal: mitu täiesti ühesugust puust või papist ketast. Igaühe peal

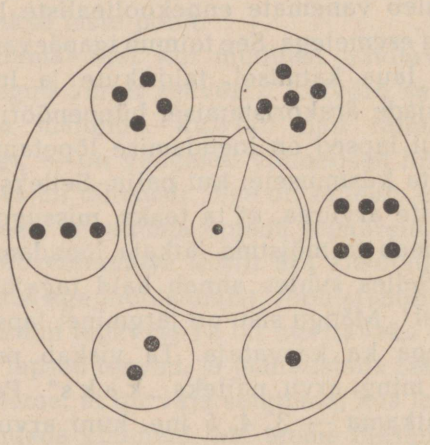

Joon. 4. Mängu juurde „Kop-kop".

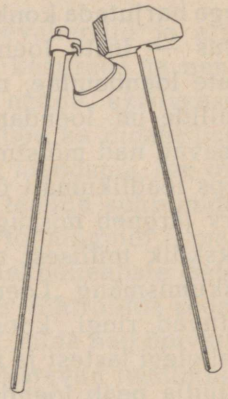

Joon. 5. „Kop-kop".

on arvkujud 1 kuni 6. Ketta keskpaika on kinnitatud osuti, mida laps võib edasi liigutada ja seada ühele või teisele arvkujule. Selle materjali juurde käib kelluke puust haamrikesega (joon. 5). Mängu käik on järgmine: kettad jaotatakse laste vahel. Kasvataja võtab kellukese ja lööb teatava arvu kordi haamrikesega. Lapsed kuulavad ja seavad osuti vastavale arvkujule. Sellest mängust võtab osa nii palju lapsi, kui on kettaid.

Kuid tähtis on mitte ainult loendamise oskus. On vajalik, et lastel oleks selge kujutlus igast arvust, et nad oskaksid võrrelda arve. On vaja, et nad teaksid, et viis ei ole mitte ainult 4 ja 1, vaid ka 3 ja 2, et 6 on 5 ja 1, 4 ja 2, 3 ja 3.

Selleks on olemas rida mänge ja vahendeid. Toome mõned neist.

A r v k u j u d e v ä l j a p a n e m i s e m ä n g. Laste kätte antakse kaardikesed mitmesuguste arvkujudega 6 piiris.

Üks ja sama arv on esitatud mitmesuguseis arvkujudes (joon. 6). Mängitakse järgmiselt: Kaardikesed jaotatakse mängijate vahel võrdselt (2- või 3-kaupa). Alustaja paneb lauale ühe oma kaardi ja nimetab vastava arvu (näiteks ta paneb välja kaardi 3 ja ütleb „k o l m"). Lapsed, kel on kaardid sama arvuga, panevad nad lauale. Mängu juhtija võtab need kaardid ja paneb nad kõrvale. Mäng kestab niikaua, kui kõik kaardid on ära pandud.

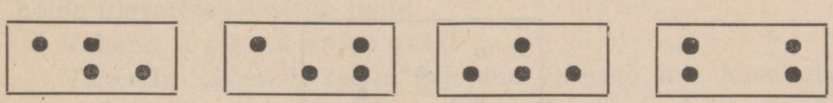

Joon. 6. Mitmesugused arvkujud.

Alguses võib anda materjali arvudega 1 kuni 5. Kui lapsed mänguga hästi toime saavad, siis võetakse ka arv 6.

Arvkujude väljapanemise mängusse võib lülitada ka mängu „Kop-kop" põhielemendi — arvu tajumist kuulmise järgi. Osutiga ketta asemele võib lastele välja jagada 2—3 kaarti arvkujudega 1—6 piiris. Mäng algab samuti kui „Kop-kop". Mängu juhtija (kas kasvataja või mõni lastest) lööb mõned korrad haamriga. Iga mängust osavõtja kuulab tähelepanelikult, valib välja vastava kaardi ja paneb selle laua keskele. Et iga arv on esitatud mängus mitmesuguseis arvkujudes, siis koguneb lauale mitu kaarti; need võtab enda kätte mängu juhtija. Mäng lõpeb, kui kõik kaardid on „välja pandud".

Et arendada lastes võimet tabada arve korraga, tarvitatakse lasteaias järgmist mängu.

Lapsed istuvad laua ümber. Lauale asetatakse teatav arv esemeid, mis on korraldatud arvkuju näol. Nad kaetakse kinni (kerge salvrätiku või paberilehega). Enne seda lahkub toast üks lastest, kellel tuleb „mõistatust lahendada". Märguandmise

peale tuleb laps tuppa tagasi ja läheb laua juurde. Kasvataja avab esemed mõneks sekundiks ja katab nad siis uuesti. Laps peab ütlema, kui palju on esemeid. Kõik teised lapsed kontrollivad teda, sest neil on arv teada.

Seda mängu võib teisendada järgmiselt: lapsele näidatakse enne teatav arv esemeid ja kui ta on ära läinud, koristatakse üks või kaks eset ära või pannakse neid juurde. Tagasitulekul peab laps vastama küsimusele: „Mis on muutunud?"

Töös lastega võib ära kasutada harilikku doominot ja „uut" doominot. „Uue" doomino erinevus seisneb harilikult selles, et arvkujud temal on väga mitmekesised. Näiteks on arv 3 harilikul doominol kujutatud nii:

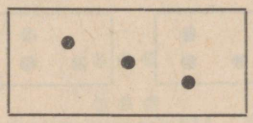

aga uues doominos ta võib olla ka:

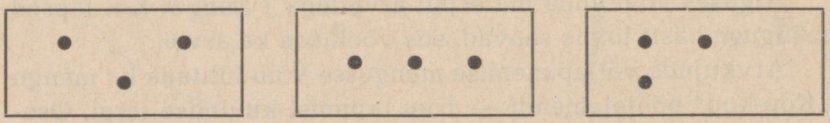

Arv 5 harilikus doominos kujutatakse nii:

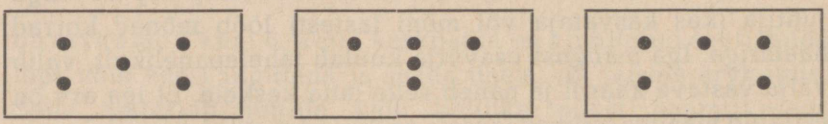

aga uues doominos võivad asetused olla teissugused.

Mäng „Mänguasjade saamine tšekkidega". Kõik grupis olevad mänguasjad kogutakse ühte kohta. Lapsed istuvad laudade taha ja saavad tšekikaardid arvkujudega. Arvud võivad olla 1—10 piiris. Kasvataja, jagades „tšekke", arvestab, kui rasket kaarti võib kellelegi anda. Ühele annab ta kaardi 4-ga, aga teisele 6-ga. Neile, kes tunnevad arve

6-ni, annab ta kaardid ka arvudega 7, 8, 9, 10. Laps, saanud kaardi, vaatab arvkuju, tundes arvu kohe ära või loendades seda, jätab kaardi toolile, lauale või võtab endaga kaasa ja läheb „mänguasjade magasini", kust ta valib endale vajaliku arvu (tšeki kohaselt) mänguasju. Väljavalitud mänguasjadega tuleb ta tagasi kohale, paneb nad toolile, kontrollib esemete arvu, paneb tšeki nende peale ja ootab järelevaatust. Kontrollib kasvataja, kuid kontrolöriks võib olla ka mõni laps, kes hästi loendab. Kes on eksinud, see saab kontrolörilt näpunäite, kuidas viga parandada, kas arvule „juurde lisada" või „vähendada". Kui mängust võtavad osa kõik lapsed, siis lähevad „magasini" väikesed laste rühmitused kordamööda, et ära hoida liigset segadust ja tungi.

Vahend „L o e n d u s k a s t i d".

Vahendit „Loenduskastid" (joonis 7) saab ära kasutada kõige mitmekesisemaiks ülesandeiks: 1) arvude tundmise ja loendamise kinnistamiseks laste juures, 2) arvude võrdlemiseks, 3) tutvustamiseks arvudega, 4) arvude koostise tundma-

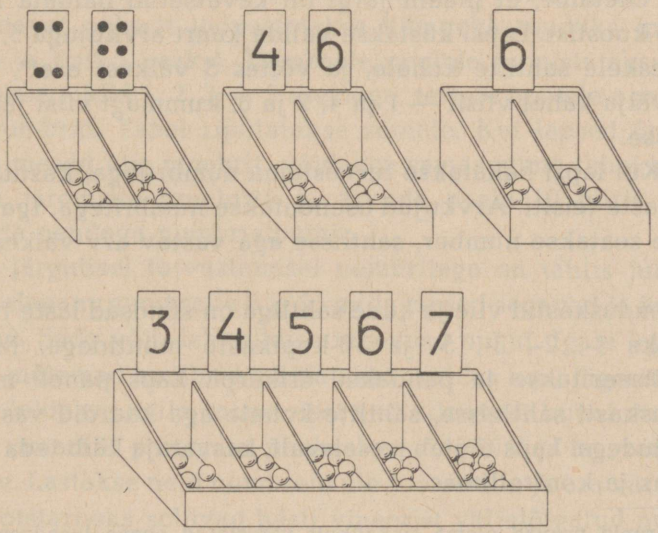

Joon. 7. Loenduskastid.

õppimiseks esimese kümne piires ja liitmiseks. Töö juures saab hästi rakendada kaht liiki kaste: viiest sahtlist ja kahest sahtlist koosnevaid. Loenduskastide juurde käib peen loendusmaterjal — kuubikud, tõrud jne., samuti ka kaardikesed mitmesuguste arvude ja numbritega. Loenduskastidega töötavad lapsed kas individuaalselt või 2—3 inimesest koosnevate rühmitustena.

Kuidas töötada selle vahendi abil?

1. Kasti sahtli kohale pannakse kaardike mingi arvkujuga, kasti aga vastav arv väikesi esemeid.

2. Arvude võrdlemiseks tarvitatakse kahe sahtliga kaste. Kui kasvataja teeb endale ülesandeks anda lapsele võrdlemiseks kaks arvu, näiteks 3 ja 4, seab ta kasti sahtli kohale arvkujud 3 ja 4, kuna laps vastavalt sellele paneb sahtlisse 3 ja 4 eset ning vastab küsimusele, mis on rohkem — kas 3 või 4, või — mis on vähem.

3. Arvu koostise tundmaõppimiseks tarvitab kasvataja kasti järgmiselt. Kahe sahtli kohale ei panda üles kaht, vaid üks kaart. Oletame, et plaani järgi on kavatsetud näidata lastele arvu 5 koostist. Lapsi kästakse valida kaart arvkujuga 5, seada see keskele sahtlite kohale, ja võttes 5 väikest eset*, panna need välja kahel viisil — 1 ja 4; 2 ja 3, kummagi viisi järgi ise sahtlisse.

4. Kui lapsi hakatakse tutvustama numbritega, kasutatakse neid kaste teisiti. Arvkujud asendatakse numbritega. Iga sahtli kohale seatakse number, sahtlisse aga vastav arv väikesi esemeid.

Loenduskastid viie ja kahe sahtliga on sündsad laste tutvustamiseks 1-, 2-, 3-, 5- ja 10-kopikaste müntidega. Mündid desinfitseeritakse ja pannakse erikarpi. Laps paneb mündid loenduskasti sahtleisse, sahtlite kohale aga kaardid vastavate arvkujudega. Laps töötab iseseisvalt, kasvataja käib teda ainult aitamas ja kontrollimas.

* Grupid peavad olema rikkalikult varustatud peene loendusmaterjaliga; kõige paremaks materjaliks on kahe-kantsentimeetrilised kuubikud.

Kui lapsed on õppinud loendama ja tunnevad väikesi arve ja kui nad mõistavad arve võrrelda, siis on vaja tutvustada neid numbriga. Gruppi võib viia kassa kõigi numbritega, kuid lapsi tuleb tutvustada nendega järk-järgult — alguses esimese kahega — 1 ja 2, siis numbriga 3 jne. Numbritega tutvustamiseks kasutab kasvataja mitmesuguseid mänge ja vahendeid.

Grupis olevad kaardid arvkujudega kasutatakse ära järgmiselt: tagumisele küljele kleebitakse numbrid (joon. 8—9) ja antakse laste kätte töötamiseks loenduskastidega (vaata ülal). Kasvataja lõikab need numbrid välja kalendrist või ülesannetekogu lisadest ja lapsed ise kleebivad nad peale. Hea on valmistada lastega albumid arvtabelitega: kasvataja annab laste kätte valmisjoonised (või joonistavad lapsed need ise) — üks ese, kaks ühesugust eset, kolm jne. ja nende juurde vastavad numbrid. Esimesele leheküljele kleebitakse üks ese ja selle kõrvale number 1, teisele kaks eset ja kõrvale number 2 jne. Leheküljed nööritakse läbi ja album on valmis. Albumi abi tarvitavad lapsed sel korral, kui nad unustavad mõne numbri. Endakontrollimiseks võidakse valmistada koondarvtabel. Leht vastupidavat paberit joonestatakse kümneks ruuduks (pikuti pooleks ja risti 5 osaks). Esimesele poolele joonistatakse või kleebitakse pildid 1, 2, 3, 4, 5 esemega, teisele poolele aga vastavad numbrid. Tabel riputatakse seinale. Kui lapsed õpivad kätte esimesed viis numbrit, võidakse samasugune tabel koostada ka järgmiste numbrite ja arvude peale 10 piiris ning täiendada nendega numbrialbumit.

Järk-järgulisel tutvustamisel numbritega on tähtis juhtida laste tähelepanu numbreile 6 ja 9, mida lapsed segavad ja ümber pööravad. Seda võib teha üldise tegevuse puhul. Igale lapsele antakse mõlemad numbrid, näidatakse, kuidas neid õigesti asetada, ja öeldakse neile, mispoolest nad erinevad: kuuel on ring all ja ta „vaatab" paremale, üheksal on ring ülal ja ta „vaatab" vasakule. Lastakse neid numbreid üle joonistada ja ära värvida. Selleks otstarbeks sobivad hästi vineerist väljalõigatud numbrid. Kassasid vineerist numbritega peab vanemal grupil (6—7 a.)

olema mitu komplekti. Kassa kujutab kasti kümne sahtliga kõigi numbrite ja arvu 10 jaoks. Iga sahtli põhjas on kirjutatud või kleebitud number. Pärast tööd koristavad lapsed numbrid ära sahtlite kaupa. Vineerist numbritega saab ette võtta rea huvitavaid töid. Lapsed saavad paberilehed, joonistavad numbri üle, värvivad ta ära ja joonistavad kõrvale vastava arvu esemeid, või kleebivad sinna kontuuri järgi väljalõigatud esemed — seened, puuviljad, geomeetrilised kujud jm. Laste kätte võib anda ka valmis arvloto* — suurtel kaartidel on esemete kujutused mitmesugusel hulgal, aga väikestel kattekaartidel — numbrid. Lotot saab koos lastega ise valmistada. Saab ära kasutada müügilolevate lauamängude pilte, joonistada nende juurde numbrid ja niiviisi valmistada paarismängud.

Joon. 8.
Ühe ja sama kaardi kaks külge.

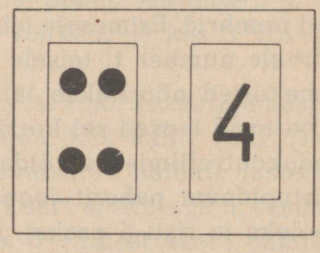

Joon. 9.
Ühe ja sama kaardi kaks külge.

Kõigi töödega, milles tutvustatakse numbritega, süvendavad lapsed oma teadmisi arvudest ja nende koostisest: kleebivad näiteks arvu 5 (viis eset) kui 2 ja 3, 6 kui 5 ja 1, 4 ja 2, 3 ja 3. Kasvataja annab vastavaid ülesandeid: võtta või joonistada mingi number ja paigutada selle alla kahte hunnikusse vastav arv esemeid igasugusel võimalikul viisil (vaata töö loendus kastide ja numbritega).

Pärast tutvumist numbritega asutakse vanemate ennekooliealiste lastega liitmisele ja lahutamisele, mis toimub konkreetse materjaliga.

* Müüakse vineerist.

Arvu koostise kordamiseks, samuti ka liitmiseks ja lahutamiseks võib soovitada mängu „ära võtta ja juurde panna".

Mängu materjal: numbrikaardid (vineeril, kartongil) vastavalt laste arvule, peen materjal loendamiseks (võib kasutada mosaiikkerakesi), väikesed karbikesed või kausikesed, taldrikukesed nukkude sööginõude hulgast.

Peen loendusmaterjal pannakse lauale. Iga osavõtja saab numbri ja taldrikukese. Ta vaatab oma numbrile ja paneb taldrikukesesse vastava hulga esemeid. Kasvataja kontrollib seda ja käsib lapsi vahetada numbreid. Pärast vahetust selgub, et esemete arv taldrikus ei vasta numbrile. Kui esemete arv on suurem, tuleb „ära võtta", kui väiksem, siis „juurde panna". Kasvataja jälgib laste tegevust, abistab neid, kel endal raske on toime saada. Kui esemete arv taldrikul on nii suur kui näitavad numbrid, siis lapsed vahetavad jälle oma kaardid, ja töö kestab edasi.

Peale mängude üksikute lastega korraldab kasvataja ka üldisi tegevusi. Lastele antakse kätte peent loendusmaterjali. Kasvataja annab neile ülesande liitmiseks. Näiteks: „Võtke 3 kuubikut ja pange nad enda ette, nüüd pange juurde sellele kolmele veel 2. Kui palju saite?" — „Kolmele panime juurde 2, saime 5." Töötades niiviisi lastega komplitseerib kasvataja mängu ja teeb ühtlasi huvitavamaks sellega, et annab igale lapsele komplekti numbreid. Lapsed lahendavad kasvataja poolt antud ülesande ja, liitnud kuubikud, panevad vastava numbri nende peale või nende kõrvale. Oletame, et lapsi kästi liita 4 ja 2. Lapsed sooritavad tehte: panevad alguses neljale juurde ühe, saavad 5, siis panevad juurde veel ühe, saavad kuus; või nad leiavad kohe, et 4 ja 2 on kokku 6. Suulise vastuse asemel valivad lapsed vaikides vajaliku numbri ja panevad kuubikute juurde. Kasvataja käib ringi ja kontrollib. Aja jooksul lapsed ise koostavad näiteid lahendamiseks. Pärastpoole võib paljaste arvude asemel koostada ülesandeid. Konkreetne materjal sel korral on ainult lahendamise vahendiks*.

* Ülesannete kohta vt. töömetoodikat 7-a. laste grupis.

Sääraseid üldisi töötunde ei korraldata nädalas üle ühe (silmas on peetud 6—7-aastasi lapsi).

Liitmise harjutamiseks tarvitatakse ülalnimetatud loenduskaste. Töö kujuneb järgmiselt: laps paneb näiteks ühte sahtlisse 5 kuubikut, teise 2, valib välja numbri 7 ja seab ta mõlemate sahtlite kohale.

Liitmise ja arvu koostise harjutamiseks tarvitatakse liikumismängu „Leia paariline". Mängu materjal: kaartide kirjutatud või kleebitud numbrid nööride otsas. Sisu: oletame, et kasvatajal on ülesandeks fikseerida mitmesuguseid liidetavate paare, mille summa on 8. Ta jagab laste kätte järgmised numbripaarid: 1 ja 7, 6 ja 2, 5 ja 3, 4 ja 4. Iga mängust osavõtja saab ühe kaardi, paneb selle kaela ja otsib endale paarilist. Paarilisel peab olema selle arvu kujutus, mis kokku tema arvuga annab 8. Laps, kes kujutab arvu 1, otsib arvu 7; kes kujutab arvu 2, otsib 6 jne.

Lapsed marsivad paariviisi muusika saatel ja jooksevad esimese märguande peale mitmele poole laiali, asudes seejärel üksteise selja taha (vabas järjekorras). Nad jätkavad marssimist ja hakkavad teise märguande peale otsima üksteist. Leidnud üksteise, asuvad paaridesse, ja mäng jätkub. Kui mäng on kordunud mitu korda, vahetavad lapsed numbrid.

On täiesti selge, et kasvataja kasutab ära iga soodsa momendi laste elus. „Miša, sellele lauale on vaja panna 6 taldrikut, aga sina panid 4. Kui palju puudub?" — „Lapsed, kui palju lipukesi me tegime mudilaste jaoks?" Selgub, et on tehtud 4 punast ja 3 rohelist. Lapsed liidavad 4 ja 3 ning saavad 7. Sääraseid näiteid võib tuua palju.

Suurus ja mõõtmine.

Juba väikesed ennekooliealised lapsed harjuvad määrama esemete suhtelist suurust. Töö komplitseerimine vanemate laste juures seisneb selles, et neil ei tule teha võrdlusi mitte

üksnes sel korral, kui esemed on silma ees, vaid ka e t t e k u j u t u s e järgi. Peale selle kasutavad vanemad lapsed mõningaid mõõtmisvõtteid.

Kasvataja täpsustab laste kujutlusi, kasutades selleks igapäevase elu fakte niisama, nagu ta teeb seda nooremate ennekooliealiste lastega (vaata: töö nooremate ennekooliealiste lastega). Toetudes sellele viib ta tööd edasi. Lastele antakse üldtegevuse ajal ülesanne — joonistada suur ja väike ese, pikk ja lühike, lai ja kitsas ese jne. Kõige huvitavamatest töödest koostatakse albumid. Lapsed aeg-ajalt vaatlevad neid albumeid. Kasvataja laseb seejuures lastel nimetada esemeid, mis asetsevad õues, tänaval või kodus ja milledest ühed on suuremad, teised väiksemad, ühed pikemad, teised lühemad jne. Näiteks on part kanast s u u r e m, kirss on ploomist v ä i k s e m, mänd õues on temaga kõrvuti seisvast kuusest k õ r g e m jne. Täpsustatakse ka mõisted v a n e m — n o o r e m. Igapäevases elus, nii kodus kui ka lasteaias, puutuvad lapsed kokku võimalusega ja vajadusega teada saada, kes neist on vanemad, kes nooremad. Nad jutustavad oma vanemaist kooliskäijaist õdedest-vendadest, sellest, et väike vennake ja õeke on lastesõimes, et lasteaias on ühed lapsed vanemad, teised nooremad. Nad otsustavad, et Vova on kuueaastane, tema õde aga nelja-aastane, siis on õde noorem ja Vova vanem.

Töö juures vanemate lastega võib suuruste võrdlemisel kasutada mõningaid vahendeid.

Paarismängude jaoks võib anda lastele järgmist materjali: 4—5 paari lauakesi (kokku 8—10), mis erinevad üksteisest ainult l a i u s e l t, niisama palju pulgakesi, mis erinevad ainult j ä m e d u s e l t, mingi arv kastikesi, mis erinevad s ü g a v u s e l t jne. Mängides individuaalselt mõne komplektiga, valib laps ühesugused asjad või seab need ritta alanevas või ülenevas järjekorras. Mängida saab kahekesi. Üks näiteks pakub teisele mingi laiusega tahvlikest ja palub ulatada temale kas samasugust, laiemat või kitsamat.

Töötades materjalidega õpivad lapsed antud proovi järgi sama pikkusega riba või nööri küljest ära lõikama, õpivad liikumismängudes sammudega väikest kaugust ära mõõtma jne.

Vorm.

Lapsed ehitavad mitmesuguseist geomeetrilisist kujundeist (ruut, ristkülik, kolmnurk, ring) maju, rongi, aurikut jm. Töö ajal laseb kasvataja lastel näidata, missugused vormid on maja jaoks vajalikud. Lapsed asetavad vorme üksteise peale, valides neid laualolevate hulgast.

Laste kätte võib anda geomeetrilistest vormidest loto. Kasvataja abiga võivad nad säärase loto ise valmistada: valmisvormid tuleb värvilisele paberile üle kanda, välja lõigata ja kartongile kleepida, tehes suuri kaarte ja väikesi kattekaarte (vt. joon. 10).

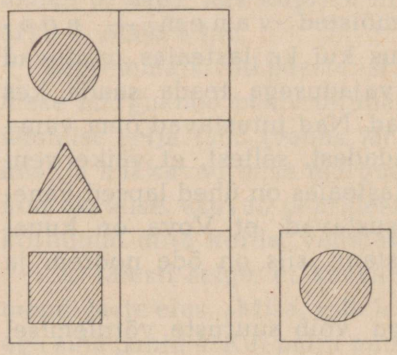

Joon. 10. Geomeetriline loto.

Kasvataja juhib laste tähelepanu esemete vormidele ümbruskonnas: pallid ja mõned muud esemed on kerakujulised, lagi, põrand ja seinad on neljanurgelised, veranda ja koerakongi katuse esikülg on kolmenurgelised jne. Töötades paberiga võrdlevad lapsed ristkülikut ja ruutu, painutavad ruutu kaheks kolmnurgaks jne.

Ruum.

Peale nende ruumiliste orienteerungite täpsustamise, mis olid puhastatud nooremate ennekooliealiste laste jaoks, taotleb

töö vanemate lastega ülesannet — õpetada neid eristama suundi paremale—vasakule. Nagu juba näidatud, peavad 5- kuni 6-aastased lapsed kõigepealt oskama õigesti näidata oma paremat ja vasakut kätt. Kasvataja laseb lapsi (kas joonistamise või mõne muu töö eel) ütelda, missuguse käega nad joonistavad. Laseb võtta pliiatsid; lapsed võtavad pliiatsi p a r e m a s s e kätte. „See käsi, milles teil on pliiats, või see käsi, millega te joonistate, on p a r e m käsi." Teinekord lapsed vastavad küsimusele, missuguse käega nad söövad, missuguses käes neil on käärid, millega nad teevad väljalõikeid. Täidetakse käsklus: „Tõstke üles p a r e m käsi, tõstke mõlemad käed, laske alla v a s a k käsi." Pallimängus lastakse lapsi püüda vasaku käega. Lapsed veenduvad, et v a s a k u g a on seda teha raskem, p a r e m a g a kergem. Hommikustel jalutuskäikudel ja muusikalis-rütmilistel töötundidel antakse lastele rida harjutusi, mille eesmärgiks on harjutada vahetegemist parema ja vasaku käe vahel. Marssimisel näiteks lastakse lastel võtta lipukesed p a r e m a s s e kätte, hoida nad kõrgel ja sammuda muusika saatel. Kui laps tõstis käe valesti, ei tule temale ütelda: „Sul ei ole õigesti," või „Sa ei tõstnud õiget kätt" — laps parandab end ise. Ei tohi ette näidata, kuidas tuleb õigesti võtta, sest sel ajal, kui pedagoog seisab näoga lapse poole, satub ta parem käsi vastu lapse vasakut kätt. Neil tingimustel laps tõenäoliselt eksib.

Parema ja vasaku käe eristamise põhjal lapsed (6- kuni 7-aastased) harjuvad määrava suundi: paremale, vasakule. Kasvataja seletab lastele, et kui öeldakse p a r e m a l e, siis tuleb pöörduda p a r e m a käe poole, ja kui öeldakse v a s a k u l e — v a s a k u käe poole.

Ruumikujutluste täpsustamist saab harjutada ka piltide varal. Vaadeldes pilti vastavad lapsed kasvataja küsimusele, missuguses asendis on esemed: lähemal—kaugemal, ülal—all, paremal—vasakul jne.

Kujutlused, mis on saadud nooremais gruppides, fikseeritakse vanemate laste juures. Lastel on kollektiivis palju ühiseid huve, mis on seotud juba läbielatuga ja eelseisvaga, nõnda et esineb küllalt juhtumeid, mis võimaldavad omandada ja rakendada mõisteid homme, täna, eile, hommik, õhtu, päev, öö. Ajalise orienteerumise täpsustamiseks võib ära kasutada jutustusi, muinasjutte, värsikesi jm., kus seoses sisuga on alla kriipsutatud aeg: päeval, öösi, hommikul, õhtul, ammu-ammu, kaua jne. Pedagoog loeb näiteks lastele Maršaki raamatut „Rumalast hiirepojast" („О глупом мышонке"); raamat algab järgmiste sõnadega: „Laulis hiireke öösi urkakeses". Pärast lugemist küsib pedagoog lastelt: „Millal laulis hiireke?", juhtides laste tähelepanu ajale.

Aastaaegade järgnevuse omandavad lapsed järk-järgult. Vanemate lastega (6—7 a.) peetakse vestlusi iga aastaaja iseloomustavaist tunnustest. Kõneldakse sellest, mis järgneb millele: talve järel — kevad, suve järel — sügis jne. Lapsed joonistavad teemal „Neli aastaaega", õpivad pähe meie klassikute värsse. Kasvataja võib lasta ette lugeda Ušinski jutukese „Neli soovi". Seda tööd tehakse kõige vanemate lastega (6- kuni 7-aastastega).

Töö protsessis koguneb suur hulk materjali, nii valmina antut kui ka omatehtut. See materjal tuleb säilitada kindlaksmääratud kohal ja peab alati olema korras.

Töödes vabal valikul kasutavad lapsed seda materjali koos muuga. Nagu nägime, on võimalik selles grupis korraldada palju üldisi kindlaksmääratud tegevusi. Kasvataja peab seda tööd kavastama, iga harjutuse metoodika hoolega läbi mõteldes. Endastmõistetavalt peab see töö peegelduma ka aruandes.

TÖÖ 7-AASTASTE LASTE GRUPIGA.

„Selle grupi töökorralduse iseärasuseks on see, et ta on põhiliselt juba ette kindlaks määratud*."

Töös eelmiste gruppidega oli mängul töö meetodina tähtis koht. Selles grupis on mängu osa märksa tagasihoidlikum. Kuid ka siin ei tohi teda alahinnata.

On soovitav omada selles grupis didaktilise materjali kõrval õpikut. Õpik aitab pedagoogi pakkuda materjali süsteemipäraselt ja järjekindlalt, lapsed aga omandavad esialgse harjumuse töötada raamatuga. Igal lapsel peab peale üldiste õppevahendite olema oma individuaalne varustus: peen loendusmaterjal ja numbrid. Hiljem antakse lastele kaardid plussiga, võrdlusmärgiga ja miinusega ning õpik.

Loendamine ja tehted arvudega.

Selles grupis jätkub laste tutvustamine arvudega esimese kümne piiris ja tehetega samas ulatuses. Loendamist komplitseeritakse. Lapsed loendavad mitte ainult 10-ni, vaid ka 20-ni (mõned 7- kuni 8-aastased lapsed loendavad 20-nest märksa kaugemale).

Lapsed õpivad ka vastupidist loendamist, mida nad vajavad tehete puhul arvudega, — liitmisel, kui nad jaotavad suurema liidetava väikesteks osadeks, — veel enam aga lahutamisel. On endastmõistetav, et enne, kui lapsed hakkavad loendama vastupidi — 10, 9, 8 jne. —, peavad nad täiesti laitmatult teadma otsest loendamist. Lapsed leiavad oma õpikust joonise 10 ruudukesega, 10 ruudukese all on 9, selle all 8, 7 jne. kuni 1. Loendatakse: 10, 9, 8 jne. Säärase joonise võivad lapsed ka ise valmistada oma vihikuisse. Vastupidist loendamist on kerge harjutada mänguga „Loenda vastupidi". Mängu sisu ja

* Vt. „Juhend lasteaia kasvatajale".

korraldus on samasugune kui mängul „Loenda edasi"; lapsel lastakse siin ainult „minna" tagasi.

Vastupidise loendamise puhul võib kasutada ka loenduskaste 5 sahtliga. Esiteks asetatakse järjekorda 5 esimest arvu (igasse sahtlisse vastav arv esemeid). Kasvataja ülesandel loendavad lapsed vastupidi, alates arvust 5. Hiljem algavad lapsed vastupidist loendamist arvust 6, 7 jne. On hea, kui grupil on arvelaud, millel on 10 traadi otsa lükitud kuulikesed ühest kuni kümneni. Lastes lapsi loendada sel arvelaual alt üles, harjutab kasvataja neid vastupidises loendamises. Esimese kümne piiris loetlevad lapsed konkreetseid esemeid, hiljem loendatakse ka suuliselt kahekaupa, viiekaupa.

Eelmises vanuses harjutasid lapsed oma mängudes liitmist (harjutusi lahutamises oli vähe). Selles grupis jätkuvad liitmise harjutused, aga kui lapsed juba hästi tunnevad numbreid (vastasel korral pühendatakse rida mänge nende tundmaõppimisele), siis pedagoog tutvustab neid märkidega „liita" ja „saab". On hea, kui grupis on liistudega tahvel. Pedagoog ja pärastpoole ka lapsed ise koostavad näiteid. Need asetatakse kõigi laste ette tahvlile. Pärast koostavad neid juba lapsed väljalõigatud numbreist oma laudadel. Näidete koostamist numbrite ja märkide rakendamisega tuleb harjutada esiotsa väikeste arvudega, sest siis on võimalik koondada laste kogu tähelepanu rea asendile. Esimesed näited võivad olla niisugused: $2 + 1 = 3$; $2 + 2 = 4$. Lapsed peavad harjutama rida õigesti ära lugema ja nimelt: „Kahele liita üks, saab kolm". Et teha rida arusaadavaks, on vaja ülesanne enne konkreetse materjali põhjal läbi töötada. Esimese harjutuse numbriliste näidete lahendamiseks viib pedagoog läbi umbes järgmiselt: „Lapsed, kui palju saame, kui 2 kuubikule lisame juurde 1?" Lapsed vastavad kiiresti. „Asetage 2 kuubikut ja nendest natuke eemale 1 kuubik. Ma näitan teile, kuidas l u g e d a, et kui kahele lisatakse juurde üks, siis saadakse kolm. Vaadake tahvlile ja lugege!" Ta asetab tahvlile 2. Lapsed kooris: „Kaks." Ta paneb plussi, üteldes „l i i t a", paneb 1; peatub, koondab laste

tähelepanu märgile = ja laseb lastel lugeda. Nad loevad: „Kahele l i i t a üks." — „Aga mis tuleb nüüd panna?" Lapsed võivad korraga ütelda „3"; ta juhib laste tähelepanu sellele, et nad jätsid vahele „saab", paneb võrdusmärgi ja siis summa 3. Lapsed loevad ette terve rea. Pedagoog toob tahvlil veel kaks-kolm näidet ja alles siis jagab ta välja igaühele plussi ja võrdusmärgid — iseseisvaks töötamiseks.

Eelmises vanuses tegid lapsed tehteid peaaegu eranditult konkreetse materjaliga. Ka selles grupis on konkreetne materjal ikka käepärast, kuid juba on vaja üle minna näitlikult materjalilt näidete lahendamisele „peast". Algul võetakse kerged kombinatsioonid esimese viie piiris, aga pärastpoole juba ka raskemad. Kriipsutame alla järk-järgulise ülemineku vajadust, sest ainult sel tingimusel on omandamine kindel ja teadlik. Konkreetset materjali kasutatakse kontrollimiseks. Esiteks kasutavad lapsed väljalõigatud numbreid ja märke, pärast õpetatakse neid kirjutama vihikusse ridu — üks rida korralikult teise alla.

Selles grupis suudavad lapsed aru saada ka ümberpaigutuse omadusest, ja nimelt sellest, et summa ei muutu liidetavate ümberpaigutamisega, et näiteks 3 + 6 on niisama palju kui 6 + 3. Lapsed ise kasutavad ebateadlikult seda omadust: kui neil on vaja väiksemale arvule liita suurem, siis nad liidavad suuremale väiksema. Alguses on vaja näidata neile seda kergete näidete varal (4 + 1; 1 + 4 jne.), aga pärast võib võtta ka raskemaid juhte, kus ümberpaigutuse omaduse tundmise „kasu" eredalt silma paistab (7 + 2; 2 + 7 jne.).

Selleks et tööd lastega teha elavamaks, tarvitatakse mõningaid mänge — liikumis- ja lauamänge. Üks sääraseist mängudest — „Otsi paariline" — on kirjeldatud vanema grupi õpetamise metoodikas. Mängu komplitseeritakse sel teel, et lapsed vahetavad kaardid pärast esimest signaali.

Lapsi huvitab mäng: „Kes õigemini, kes kiiremini". Mängu sisu: pedagoog kirjutab tahvlile kaks täiesti ühesugust tulpa näidetega:

2 + 3 =	7 + 10 =
7 + 10 =	2 + 3 =
6 — 3 =	8 — 2 =
8 — 2 =	6 — 3 =

Tulbad kirjutatakse üksteisest hästi kaugele. Tahvli juurde tuleb kaks last, saavad kriidi ja hakkavad kasvataja märguandmisel üheaegselt lahendama ülesandeid. Kokkulepe: lahendada ülesanded iseseisvalt, mitte vaadata seltsimehe tööle. Tööd jälgib kogu grupp, kontrollides seda tasakesi omaette (või kirjutades vastused vihikuisse), ja siis otsustab, kes lahendas õigemini.

Kahe lapse asemel võib minna tahvli juurde kaks väikest rühma — laste arv igas rühmakeses peab vastama ülesannete arvule. Lapsed asuvad kahte ritta üksteise selja taha. Esimesed alustavad ja lahendavad esimese näite ning loovutavad koha teistele, teised kolmandaile jne. Grupp jälgib tööd ja otsustab, kumb rühm tegi oma töö õigemini ja kiiremini. Kuid kiiruse moment tuuakse sisse märksa hiljem, kui laste oskused on juba küllalt kindlad. Pedagoog peab valvama selle järele, et rühmakesed oleksid ühetugevused.

Lauamängudest saab valmistada rea lotosid. Suurele kaardile kirjutatakse tulbakesena rida näiteid liitmiseks, summad aga märgitakse väikestele kattekaartidele. Lapsed mängivad üksikult või kahekaupa, istudes oma laua taga. Võib valmistada ka paarismänge, kus ülesanded ja summad kirjutatakse erikaartidele.

Lahutamine.

Kui lapsed juba kergesti toime saavad liitmise näidete koostamise ja lugemisega, asutakse lahutamise tehte juurde, tutvustades lapsi märgiga „miinus" („ära võtta") ning õpetades neid koostama ja lugema tulbakesi. Üleminekul kergeilt juhtudelt raskeile, konkreetselt abstraktsele peab ka siin valitsema järje-

kindlus (vt. liitmise metoodikat). Pärast tutvustamist lahutamisega hakkavad lapsed üheaegselt lahendama segaharjutusi ja ülesandeid — liitmises ja lahutamises. Mängud on samad, materjal antakse mõlema tehte jaoks.

Üleminek teisele kümnele.

Esimese kümne alusel asutakse tutvuma teisega. Loendamist 20 piiris on lapsed juba teinud. Ülesandeks on äratada tähelepanu kümne vastu, mis on meie arvutussüsteemi aluseks. Iga arv teise kümne piiris esitatakse lastele koosnevana kümnest ja ühelistest: üksteistkümmend — see on kümme ja veel üks, kaksteistkümmend — kümme ja veel kaks jne. Lapsed võtavad kümme pulgakest ja seovad nad kokku või lükivad kümme kuulikest traadi otsa, saades niiviisi kümnelise. Lapsed vastavad pedagoogi küsimusele, missuguseid asju loetakse kümnetega (mune, kurke, nööpe jne.). Neil lastakse lisada kümnelisele veel 1 ja nimetada saadud arv, lisada juurde 2 ja nimetada arv jne. Laste tähelepanu juhitakse arvsõnade sõnalisele koostisele: üksteistkümmend — üks teist kümmet, kaksteistkümmend — kaks teist kümmet jne. Kakskümmend on kaks kümmet. Ka teine kümme eset seotakse kokku ja saadakse kaks kümnelist. Valmistatakse omal jõul mõned vahendid. (Lapsed puurivad karbikaanekestesse 2 rida auke, 10 kummaski, ja asetavad sinna 20 pulgakest; hiljem kasutatakse seda vahendit liitmise ja lahutamise juures.)

Lapsed õpivad kirjutama arve teise kümne piiris: 11, 12, 13 . . . Nad kirjutavad tulbakesi — liitmise ja lahutamise kõige tähtsamaid juhte: $10 + 1 = 11$, $11 - 1 = 10$ jne.

Kvantitatiivse loendamise kõrval kuni 20-ni õpivad lapsed töö protsessis kätte ka järgarvulise loendamise — üheteistkümnes, kaheteistkümnes jne. Lapsed õpivad loendama kaheja viiekaupa, esiteks konkreetse materjaliga, siis peast (marssimisel seatakse lapsed paaridesse, paarid loetakse ära, tehakse

kindlaks, kui palju on lapsi; asutakse 5-kaupa rivisse, määratakse kindlaks, kui palju on viielisi ja kui palju kokku on lapsi, kasutatakse ka peent loendusmaterjali). Loendamisel, samuti ka liitmisel ja lahutamisel kasutatakse 1-, 2-, 3-, 5-, 10-, 15- ja 20-kopikasi münte (20 kop. — see on 2 kümnelist, 4 viielist, 10 münti à 2 kop. jne.). Edasi siirdutakse kahekohalise arvu liitmisele ühekohalisega (11 + 1, 1 + 11 ,12 + 1 . . . 2 + 11 jne.) ja lahutamisele (11 — 1, 12 — 1 . . . 15 — 4) esiteks konkreetsete materjalidega, pärast peast. Nende liitmise näidete puhul on väga tähtis lastele kätte õpetada õiged võtted: liidetakse ühelised, kuna kümneline jääb muutuseta. Nii näiteks, et liita 12 ja 4, pannakse 2-le juurde 4, saadakse koos kümnelisega summa 16. Selleks et lahutada 16-st 4, on küllalt 6-st võtta ära 4; jääb järele kümneline ja kaks, s. o. kaksteistkümmend jne. Selleks et fikseerida uut materjali, valmistatakse loto ja paarismängud. Võetakse ette liikumismänge („Leia paariline", „Kes õigemini, kes kiiremini" ja mõned teised).

Ülesanded.

Ülesanded ei kujuta endast eriosa, mida küsitellakse siis, kui lastega on liitmine ja lahutamine läbi töötatud. Vastupidi, lapsed omandavad aritmeetilised tehted kõige kergemini eluliste ülesannete lahendamisel. Ülesanded annavad tehteile mõtte ja konkreetse sisu. Juba aasta algusest peale lahendavad lapsed mitte ainult näiteid, vaid ka ühetehtelisi ülesandeid liitmises või lahutamises. Need ülesanded peavad olema sisult ja keelelt lihtsad ja küsimus peab olema formuleeritud täpselt.

Laste matemaatilise arenemise eesmärkides on väga tähtis iseseisev ülesannete koostamine laste poolt. See on aga võimalik alles pärast seda, kui lapsed on juba küllaldaselt harjutanud pedagoogi poolt antud valmisülesannete lahendamises.

Mis valmistab lastele esialgu iseseisvate ülesannete koostamisel raskusi? Küsimuse asetamine. Lapsed jätavad ülesande

selle olulise osa ära; nad koostavad ülesandeid, mis ei sisalda küsimust: sel juhul pedagoog esitab lastele juhtiva küsimuse: „Ja mis on vaja teada saada?" jne. Kui laps ka pärast seda ei esita küsimust, tõmbab kasvataja kaasa kogu grupi. Ühisel jõul esitatakse küsimus ja lahendatakse ülesanne. Hiljem hakkavad lapsed aru saama, et „ilma küsimuseta ei ole ülesannet". Rea harjutuste järel nad saavad ka sellest raskusest täiesti üle. Ülesannete koostamisel võib kasutada ka pilte.

Suurus ja mõõtmine.

7-aastaste laste grupis jätkub nende orienteerungite fikseerimine, täpsustamine ja süvendamine, mis on omandatud eelmistes gruppides. Töö komplitseerub mõõtühikute tarvitamisele võtmisega suuruste võrdlemisel. Lapsed selles grupis tutvuvad kaaludega ja 1- ning 2-kiloste kaalupommidega. Lapsed kaaluvad tangu, suhkrut, võid ning muid saadusi hommikueineks, lõunasöögiks jne.

Laste kaalumisel arsti poolt peab iga laps meeles oma kehakaalu; neid kehakaalusid võrreldakse, kasvatajalt saadakse teada, kelle kehakaal on raskem, kes on kõige raskem, kes kõige kergem.

Selles grupis peavad lapsed saama kujutluse ka liitrist, teadma, mis ostetakse ja mõõdetakse liitriga: piima, taimeõli, petrooleumi jm. Nad peavad oskama valada eineks teatava arvu liitreid piima. Pedagoog arvutab lastega ülesandeid pikkuse, laiuse, kõrguse, sügavuse, kaalu jm. määramisel meetreis, kilodes ja liitreis.

Vorm.

7-aastaste laste grupis peab olema kogu see geomeetriline materjal, millest oli juttu eelmiste gruppide juures, ja sinna tuleb uusi vorme lisandada.

Laste tähelepanu juhitakse ristküliku ja ruudu võrdlusele. Selleks võetakse niisugune ristkülik, mille kaks roobaskülge oleksid võrdsed selle ruudu küljega, millega tahetakse võrrelda, aga teised kaks oleksid pikemad. Selle võrdluse kaudu, ruudu asetamisel ristkülikule, peab laps puhtnägemise teel aru saama, et kõik ruudu küljed on võrdsed.

Lapsed peavad mõistma leida ümbritsevast olustikust kõiki neid vorme, mis nad on kätte õppinud. Kasvataja õhutab selleks lapsi: ta laseb neid näidata, missuguseid k e r a k u j u l i s i (pall, latern), missuguseid ü m m a r g u s i (rattad, taldrikud, mündid) esemeid nad tunnevad, laseb määrata, miskujuline on laud (n e l j a n u r g e l i n e, ü m m a r g u n e, o v a a l n e), paberileht, millele lapsed kirjutavad ja joonistavad, pildiraamid jne., ta laseb nimetada o v a a l s e i d esemeid (munad, kurgid, lehed jne.).

Tegevus looduse tundmaõppimisel annab rikkalikku materjali esemete vormide määramiseks. K e r a k u j u l i s e d on marjad: kirsid, pohlad, jõhvikad jm., siis aed- ja puuviljad: punane redis, õunad, granaatõunad jm., o v a a l s e d on kurgid, melonid, teatavad sordid viinamarju jne.

Lapsed tõmbavad puust geomeetrilistele kujunditele jooned ümber, lõikavad need värvilisest paberist välja, kombineerivad mitmesuguseid vorme, korraldades väljalõikeid oma albumite ja mappide jaoks.

Ruum.

7-aastastel lastel fikseeritakse kõik see, mis on omandatud eelmistes gruppides. Erilist tähelepanu tuleb omistada sellele, kas nad oskavad eristada paremat ja vasakut kätt, kas nad mõistavad alistuda käsklusele — pöörduda p a r e m a l e, v a s a k u l e. Need oskused omandatakse muusikalise tegevuse ja kehakasvatuslike harjutuste ajal.

Aeg.

Lapsed kordavad aastaaegade järjekorda. Selleks kasutatakse ära niisugused harjutuste liigid, nagu vestlused, joonistamine, pildid, jutustused, värsid.

Rebitava kalendri kasutamine tutvustab lapsi jooksva kuupäevaga ja kuude nimedega.

Kujutluse nädalast omandavad lapsed kergesti seoses selle tähendusega, mis on igal seitsmendal päeval töörahva elus — see on pühapäev, puhkepäev; isa ja ema on kodus; vennad ja õed — õpilased — ei lähe kooli. Võidakse minna jalutama, teha külaskäike jne.

Aja määramine tunnilise täpsusega.

Et omandada seda vilumust, peab grupis olema seinakell. Pedagoog vaatab kella, et kaalutella, millal lõpetada üht või teist tegevust; lapsed küsivad, mis kell on. Et grupis ja kodus* on olemas kell, see näitab lastele selle vajadust, ta elulispraktilist tähtsust.

Kuid selleks, et õppida tundma tunniaega kella järgi, vajab enamik lastest erilisi vahendeid. Heaks vahendiks on tunnikella mudel — papist või puust kellalaud, mille külge on kinnitatud nii minuti- kui tunniosuti. Neid osuteid võib laps oma soovi kohaselt edasi liigutada. Kasvataja näitab, kuidas seada kellaaega, näiteks kell 9 hommikul. Ta seletab, et suur osuti peab olema 12-nel, kui väike osuti näitab 9. Siis näitab ta, kuidas seada kella 10, 11 peale jne., seejärel laseb ta lapsi seada kella ühele või tei-

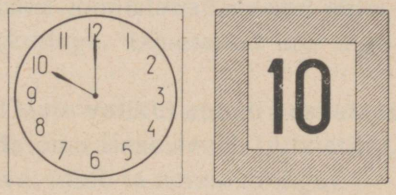

Joon. 11. „Mis kell on".

* Kell peaks olema igas lasteaia grupis.

sele kellaajale. Vilumuse fikseerimiseks võib kasutada mängu „Mis kell on?".

Mänguvahendit „Mis kell on?" võib ise valmistada. Vaja joonistada 12 kaarti kella numbrilauaga. Ühel numbrilaual näitavad osutid, et kell on üks, teisel, et kell on kaks, jne. Nende numbrilaudade juurde kuulub 12 suurt numbrit. See on paarismäng. Pannes lauale kaardi lauaga küsib laps: „Mis kell on?" Vastuseks pannakse välja kaart vastava arvuga. Nii harjutavad lapsed ajaülesannete lahendamist.

7-aastaste laste grupiga peetakse matemaatilisi õppetunde 3—4 korda nädalas. Pedagoog kavastab töö, märgib kavas ära nii uue materjali kui ka selle, mis kuulub korraldamisele. Aruandes märgib ära pedagoog mitte ainult selle, mis on läbi võetud, vaid ka selle, kuidas arenevad matemaatilised kujutlused üksikute laste juures, missugused on nende nõrgad küljed ja mis tuleb ette võtta.

[1] Vt. „Руководство для воспитателя детского сада". VII pt.
[2] Энгельс, Анти-Дюринг, 1936, lk. 26.

Tegevuse organiseerimine lasteaedades.

TEGEVUS LASTE VALIKUL JA KASVATAJA ETTEPANEKUL.

Tegevus laste valikul.

Kasvataja organiseerib mänge ja tööd mitmel viisil: ta kas võimaldab igale lapsele valida tegevuse oma soovi kohaselt või annab ise teatud tegevuse kõigi laste jaoks.

Mänge ja tööd laste valikul organiseeritakse järgmiselt: iga laps valib temale huvitava mängu või töö; lapsed võivad mängida või tegelda üksikult, võivad rühmituda oma soovi kohaselt; kasvataja juhib lapsi, organiseerib mängudeks ja tööks sobiva olukorra, valib mänguasjad ja töövahendid.

Toas on mitmesugust materjali mängudeks ja tööks. Teatud kohas on mänguasjad ja ehitusmaterjal. Eri riiulil on valmis seatud pliiatsid, värvid, paber, käärid, liim. Teisel riiulil on väikesed haamrid, naelakastid, lauakesed, latid, niidirullid, rattad, paber, papp ja muu materjal. See kõik on sorteeritud, paigutatud lahtritesse ja karpidesse. Väikeses vitriinis on välja pandud pildiraamatuid. Ühed lapsed joonistavad, teised ehitavad, kolmandad mängivad nukkudega. Lõpetanud ühe tegevuse, võib laps valida teise.

Organiseerides mänge ja tööd laste valikul annab kasvataja igale lapsele võimaluse avaldada oma iseseisvust, initsiatiivi. Ühes sellega, arvestades laste huve, juhib ta nende arengut.

Suur huvi, mis käib kaasas töö ja mängudega laste endi valikul, aitab arendada tähelepanu püsivust, keskendust.

Tähelepanekud näitavad, et lapsed võivad neile huvitava asjaga tegelda pikemat aega ning taotlevad suure püsivusega nende väikeste ülesannete täitmist, mis nad on ise endale seadnud. Laps meisterdab laeva, mida ta tahab jalutuskäigul kraavi

lasta. Mitu päeva järjest mängib ta selle laevaga. Ta teeb seda mitu korda ümber, värvib, kaunistab. Ta imetleb seda ning näitab uhkusega kõigile seltsimeestele oma loomingut.

Lapsed, kes on harjunud säärase tegevusega, on alati tegevad, aktiivsed, oskavad iseendile tööd leida, välja mõtelda lõbusaid mänge, ise üksteisega kokku leppida.

Tegevus kasvataja ettepanekul.

Tegevus kasvataja ettepanekul (meie praktikas nimetatakse seda tavaliselt kindlaksmääratud tegevuseks) organiseeritakse järgmiselt: kasvataja kavastab enne tegevuse, esitab selle siis lastele, püüdes äratada selle vastu huvi, ja ühendab tegevusse kõik lapsed.

Kasvataja poolt esitatud tegevuse näide: „Täna hakkame voolima," ütleb kasvataja pärast einet. Ta paneb lauale savi ja lauad voolimiseks. Lapsed istuvad laua taha ja hakkavad voolima. Mõnikord keskmises, sagedamini aga vanemas grupis annab kasvataja töö teema, näiteks „voolige aedvilja ja puuvilja!"

Kasvataja poolt antud tegevusel on meie lasteaedades palju ühist laste endi poolt valitud tegevusega. Nende puhul arvestatakse samuti laste vahenditut, loomulikku huvi ja kõike, mis soodustab laste aktiivsuse, initsiatiivi avaldumist. Aga neis tegevustes on ka midagi uut, nimelt — väike osake kohustust, ülesannet.

Ülesanne võib olla väga lihtne: joonistada, mida tahad, pähe õppida lauluke jne., kuid sel on suur mõju lapsesse, see kasvatab tähelepanu, distsiplineeritust.

Kui kõik lapsed koondatakse ühe tegevuse juurde, on kasvatajal kergem näidata või jutustada midagi uut, huvi äratada töö ja mängude kõigi liikide vastu. Säärased tegevused harjutavad lapsi juba noorema grupiga alates mängima ja tegelema üheskoos. See on väga tähtis laste ettevalmistamisel koolitööks.

KUIDAS TEOSTADA TEGEVUST LASTE ENDI VALIKUL.

Valitava tegevuse ettevalmistus.

Kasvataja ei tea eelmisel päeval, millega lapsed tegelevad homme, sellest hoolimata peab ta hoolega ette valmistuma valiktegevuseks. Ta mõtleb järele, kas ei pea kaasa viima uusi mänguasju ja vahendeid ja missuguseid nimelt, kes lastest vajab tema erilist tähelepanu, missuguseid juhtimisvõtteid ta kasutab. Täna alustas kolm last huvitavat teatrimängu. Homme nad võib-olla jätkavad seda. Peab valmistama neile kostüüme. Uustulnuk tütarlaps hoidub eraldi teistest lastest. Peab aitama tal liituda kollektiivse mängu või tööga. Mõned lapsed segavad lillede nimesid. Neile võib anda didaktilise erimängu.

Säärast liiki tähelepanekuid on alati palju, need aitavad kasvatajal leida õige tee laste juhtimiseks. Mida paremini ta oskab vaadelda ja mida paremini ta järele mõtleb järgneva päeva töö üle, seda kergem on tal seda läbi viia, seda vähem juhtub ootamatusi, ettenägematusi.

Siiski, kõike ette näha on võimatu. Võib-olla kütkestab teatrimäng kõiki lapsi. Võib-olla ka, et lapsed ei jätkagi teatrimängu, vaid mõtlevad välja teise mängu, mis näib neile huvitavamana. Võib tekkida vaidlusi ja arusaamatusi laste vahel, mis on kasvatajale täiesti ootamatud. Seepärast nõuab tegevus laste valikul suurt paindlikkust, tähelepanelikkust ja leidlikkust. Valmistudes oma tegevusele vaatab kasvataja järele mänguasjad ja -vahendid, seab need korda. Ta valvab selle järele, et pliiatsid oleksid teritatud, paber lõigatud, savi valmis pandud jne.

Mänguasjad ja töövahendid.

Valiktegevuse korral on väga tähtis hästi organiseerida olukorda, välja valida

tarvilikud mänguasjad ja töövahendid. Seejuures kerkivad järgmised küsimused. Mitut liiki erinevat materjali võib anda korraga, et rahuldada laste nõudeid, luua neile huvitav elu ja samaaegselt neid mitte koormata, mitte viia neid hajameelsuseni, püsimatuseni. Kuidas valida materjali? Millises järjekorras seda anda? Noorema grupi lastel ei ole veel harjumusi hoolikaks suhtumiseks mänguvahendeisse, nad ei oska neid veel iseseisvalt ära koristada. Noorema grupi lastele antakse vabaks kasutamiseks mänguasju, pliiatseid, paberit joonistamiseks ja pildiraamatuid. Savi, värve ja kääre antakse algul ainult kindlaksmääratud tegevuse puhul, millal kasvatajal on kergem jälgida korralikkust ja õigeid töövõtteid. Kui lapsed saavad iseseisvamaks, korralikumaks, omandavad juba mõningaid oskusi, antakse seda materjali järk-järgult vabaks kasutamiseks.

Vanemas koolieelses eas vajavad lapsed valiktegevuseks mitmekesisemat materjali. Hea pedagoogilise juhtimisega võivad lapsed avaldada suurt leidlikkust, teha huvitavaid ehitisi, joonistusi, mänguasju. Keskmises ja vanemas grupis oskavad lapsed tavalisesti juba korralikult tarvitada mänguasju ja töövahendeid, koristada ja panna neid kohtadele. Seepärast antakse neile võimalus iga liiki mänguasjade ja töövahendite vabaks kasutamiseks. Neid võetakse tarvitusele järk-järgult, vahetatakse aeg-ajalt ning lastakse vahelduda. Näiteks asendatakse ühed mänguasjad teistega, kujutava loomingu jaoks antakse ühekorraga kas savi või värvilist kriiti, kuid mitte kõike korraga. Ent mõned mänguasjad on lastele nii armsad ja hinnatavad, et neid ei koristata ära, vaid neid ainult muudetakse keerulisemaks ja täiendatakse, näiteks pliiatsid, suur ehitusmaterjal jne.

Materjali mängudeks ja tegevuseks ei vahetata sageli. Vahel laps mitu päeva järgemööda harrastab üht ja sama tegevust. Näiteks ilmus gruppi petruška — nukuteatri kuju. Esime-

sel päeval pakkus lastele lõbu panna ta käe otsa, teha temaga mitmesuguseid liigutusi, kõnelda petruška eest peene häälega. Eriti kütkestatud olid temast kolm last. Järgmisel päeval hakkasid lapsed petruškale maja ehitama. Toa nurgas sisustati mugav „korter" suurest ehitusmaterjalist. „Petjal" oli magamistuba, söögituba ja köök. Siis vajati korteri jaoks mööblit. Lapsed võtsid valmis mängumööbli ning puuduva mööbli tegid savist või puust. Petruškale valmistati isegi auto. Maja ehitamine, selle kaunistamine ja elu majas kestis mitu päeva. Siis muutus mäng. Korraldati Petruška teater — lõbus etendus, mis ühendas kõik lapsed.

Sääraseid huvitavaid mänge võib tähele panna ainult neis lasteaedades, kus lastele antakse võimalus ühendada mängu mitmesuguse tegevusega, kus mänguasju ja töövahendeid võib vabalt kasutada ja kus neid ei vahetata iga päev. Iialgi ei saa olla säärast huvitavat laste elu neis lasteaedades, kus iga päev pannakse riiuleile uus materjal, mida iga päev vahetatakse: täna võib ainult ehitada ja mängida, aga homme võib teha puutöid ja joonistada.

Mänguväljaku varustamine ei ole vähem tähtis kui ruumide sisustamine. Aega vabaks tegevuseks on kõige enam nimelt mänguväljakul ja tingimused on seal paremad: lapsi ei sega tubade kitsus, nad võivad vabalt liikuda, teha suuri ehitisi.

Soojal aastaajal organiseeritakse kõik tegevus väljakul. Mõnedes lasteaedades, kus on avar väljak, eraldatakse eriväljakud iga grupi jaoks. Seal korraldatakse seadised mitmesugusteks mängudeks — liivaga, veega, palliga, ehitusmaterjaliga jne. Peale selle asetatakse sinna lauakesed rahulike mängude ja tegevuse jaoks. Mänguväljakule viiakse ka mänguasju ja mitmesugust materjali kergeil aluseil ja jalgadel. Seal võib olla ka pildiraamatuid, mitmesuguseid mänge, võib ka joonistada ja voolida.

Külmal aastaajal ei tohi mänguväljakule viia pliiatseid, paberit ega kääre. Aga ka talvel võib mänguplatsil korraldada

mitmesugust huvitavat tegevust, mis lapsed valivad omal soovil. Nad voolivad lumest, valmistavad sellest huvitavaid ehitisi, joonistavad või kirjutavad lumel eriliste šabloonidega, kelgutavad mäest alla ja õues, roogivad labidaga lund, veavad seda kelkudel, mängivad mitmesuguseid mänge mänguasjadega, kostüümidega, toimetavad kasvataja juhatusel talvise looduse vaatlusi jm.

Kuidas mõjutada tegevuse valikut.

Valiktegevuse juures aitab kasvataja kõigiti kaasa laste loominguliste kavatsuste teostumisele, laste loomingu, initsiatiivi ja isetegevuse arenemisele. Tegevuse, samuti mänguasjade ja töövahendite valiku määravad laste maitse ja nende huvid.

Aga kas laps, kellele on jäetud õigus valida tegevust, tõeliselt valib alati selle, mis on temale huvitavaim? Peab suure ettevaatusega lähenema selle küsimuse otsustamisele. Ühes lasteaias asetas kasvataja tegevuse ajal lauale mänguasju ja tegevusvahendeid. Ta pani tähele, et enamik lapsi haaras selle materjali järele, mis enne teisi ilmus lauale. Nähtavasti oli tegevuse valik juhuslik. Et vältida säärast juhuslikkust, muutis kasvataja võtet. Pärast einet tegi ta lastele ettepaneku tegelda sellega, mis nad tahavad, ja loetles, mida võib võtta. Kui lapsed harjusid säärase korraga, loobus kasvataja nii tegevuse meeldetuletusest kui ka loetelust. Lapsed teadsid aega, millal võib tegelda sellega, mida tahad, võtsid ise mänguasjad ja töövahendid ning koristasid need ka oma kohtadele. Sageli oli ka niisuguseid juhtumeid, et lapsed palusid materjali, mida polnudki valmis pandud.

Suurt osa materjali valikul etendab ka üksteisele järeleaimamine. Mõned lapsed liituvad ilma järelemõtlemiseta seltsimeestega, teised lapsed satuvad vahel segadusse, ei tea, mida ette võtta.

On täiesti silmanähtav, et ei ole küllaldane ümbritseda last materjaliga, isegi väga hinnalisega, et oleks kindlustatud tema huvide areng. On tarvilik kasvataja juhtimine, lapse süstemaatiline mõjutamine.

Kuidas seda teha? Toome siin mõned võtted, mida kasutab kasvataja. Ta paneb tähele, et lapsed ei võta viimasel ajal üldse enam savi. Et seda meenutada, juhtida sellele tähelepanu, pannakse lauale enne mängude algust savi (harilikult lapsed toovad selle ise kapist). Sellest on küllalt, et 2—3 last ja nende järele ka teised tahavad hakata voolima.

Teine võte: mõned lapsed võtavad harva lauaehitusmaterjali. Et juhtida huvi sellele, annab kasvataja uusi mänguasju. Kui lapsed nägid uusi ja sääraseid veetlevaid mänguasju, nagu tramm, autobus, sanitaarauto, hakkasid nad muidugi kohe nendega mängima. Esiteks nad vaatlesid mänguasju, veeretasid neid. Ja siis algasid mängud ning kohe tekkis vajadus lauaehitusmaterjali järele: ühtedel oli vaja ehitada maa-aluse raudtee jaama, teistel — silda üle Moskva jõe, kolmandail — pagariäri, kuhu veoauto veab leiba.

Sageli suureneb huvi tegevuse vastu seetõttu, et lapsed näevad, kui hästi võib tehtud asju mängus kasutada. Näiteks voolis kasvataja savist loomakesi, kuivatas need ära, värvis ja andis lastele mängida. Kohe tehti loomaaed, loomad paigutati puuridesse, loomaaeda juhiti nukkude „ekskursioon" jne. Pärast seda hakkasid lapsed ise savist mitmesuguseid mänguasju tegema, mis olid neile tarvilikud mängudes: aedvilju, puuvilja, puid, inimesi, mööblit jne.

Šura valmistas laudadest lennuki, seadis neisse nukud istuma ja nad tegid julge lennu tuba mööda. Säärase, lapse valmistatud mänguasja kasutamine teeb valiktegevuse eriti väärtuslikuks. Seepärast püüab kasvataja toetada säärast mängu. Ta näitab kõigile lastele: „Vaadake, millise lennuki tegi Šura."

Lapsed on huvitatud. „Tehkem neile mütsid nagu lendureil ja pangem nukkudele pähe," paneb ette üks tüdruk. Kasvataja lubab materjali valmis seada, et õmmelda nukkudele lenduriülikonnad.

Mõnikord äratab kasvataja lapses huvi tegevuse vastu seltsimeheliku eeskuju abil.

Vova armastab väga ehitada, kuid ei armasta joonistada. Lapsed sorteerisid oma joonistusi ja näitasid neid üksteisele. Voval osutus neid kõige vähem. Kasvataja ütles: „Sa mängid palju, aga unustad joonistamise." Vovale see mõjus. Teisel päeval ta joonistas, kuigi mitte kaua, ning harjus nii aegamööda joonistamisega.

Sageli on selle või teise tegevuse valiku põhjuseks huvitav tegevus, mille paneb ette kasvataja. Näiteks, pärast laevade ja paatide valmistamise lõppu kindlaksmääratud tegevuse ajal võtavad kõik lapsed sama töö käsile — ka valiktegevuse tundidel.

Erilist tähelepanu pööratakse tegevuse valikul arglikele, häbelikele lastele. Kasvataja annab neile nõu, millega tegelda, mõnikord töötab või mängib ta ka ise nendega. „Mis sa tahad teha, Raja?" küsib kasvataja tüdrukult, kes vaatab, kuidas lapsed mängivad ja töötavad, aga ise ei julge nendega ühineda. Raja vaikib. „Vaata, kui ilus paber, kas tahad välja lõigata?" Paber on meelitav. Raja võtab selle ja hakkab kõhklevalt lõikama. Kasvataja julgustab teda. „Sa proovi — sul tuleb kindlasti hästi välja."

Liida ei võtnud kaua aega midagi käsile. Kasvataja märkas, et ta huviga jälgib, kuidas lapsed joonistavad ja välja lõikavad, kuid ise ei julge selle juurde asuda. Kasvataja võttis ereda paberi ja kutsus tüdruku enda juurde: „Vaata, kuidas mina töötan." Liida istus meeleldi kasvataja juurde. Kasvataja palub anda paberilehe, peab nõu Liidaga. Märgates, et Liidat töö kaasa kisub, palub kasvataja teisi lapsi teda aidata ja näitab, kuidas hoida kääre.

Järgmisel päeval palub tüdruk ise: „Andke mulle välja lõigata."

Valitavate mängude ja töö juhtimine.

Laste valiktegevuse juhtimisel võib kasvataja, eriti algaja, sattuda paljudele raskustele. Lapsed on laiali läinud nurkadesse. Ühed mängivad, teised joonistavad, kolmandad jutlevad millegi üle: lähed ühe rühma juurde, aga teisi sel ajal ei näe, võib tekkida vallatusi, tüli.

Kuidas pääseb sest raskusest kogenud kasvataja? Ennekõike ta hoolitseb selle eest, et iga laps tegeleks huvitava asjaga, saaks temale vajalikud mänguasjad ja töövahendid ning leiaks mugava, vaikse koha. Jälgides siis tähelepanelikult lapsi, läheneb ta kord ühele, kord teisele rühmale, kui on tarvis, annab juhiseid, seletusi, abistab. Kasvataja hoolitseb selle eest, et valitud tegevus oleks lapsele huvitav ning kasulik tema arengule. Tundes lapsi võib juba aegsasti ette näha, kes vajab enam abi ja juhatust. Mõned lapsed oskavad seltsimeestega kokku leppida ja üksmeelselt mängida. Teised solvuvad sageli, nutavad, tülitsevad. Ühed lapsed on õppinud juba korralikult käsitsema asju, teised veel mitte. Kui lapsed tunnevad, et kasvataja suhtub huvi ja armastusega ning samal ajal ka tõsiselt nende kavatsustesse, jagavad nad heameelega ja usaldavalt temaga oma kavatsusi, pöörduvad ise tema poole abisaamiseks.

Nooremas rühmas mängivad mõned lapsed nukkudega, teised ehitavad. Osa lapsi on kala-akvaariumi juures. Kasvataja tuleb nende juurde, soovitab sööta kalu. Pöörab laste tähelepanu sellele, kuidas kalad söövad.

Lapsed läksid nukkudega mängides tülli: Veerale ei jätkunud nukku, ta nutab kibedasti. Kasvataja rahustab teda, soovitab mängida koos Rajaga. Raja kaebab jälle omalt poolt Veera peale: „Ta ei saa minuga läbi." Kasvataja lepitab neid, soovitab neil ehitada nukumaja ja sisustada see uue mööbliga. Borja kutsub kasvatajat vaatama, kui ilusasti ta on ehitanud „metro". Kasvataja kiidab tema ehitust ja soovitab ehtida seda veel lipuga.

Igor ja Lelja vaatavad pilte raamatust „Мойдодыр" ja „loevad" koos valjusti (s. o. ütlevad peast). Kasvataja läheb nende juurde, kuulab, avaldab headmeelt ja parandab neid.

Valja on võtnud plüüškaru ja tantsib sellega. Kasvataja läheb pianiino juurde ja mängib.

Lapsed valivad omal soovil tegevuse ja katkestavad selle siis, kui nad tahavad. Kas ei teki sellest lastel laialivalgumist, ebakindlust, harjumust jätta töö lõpetamata? Kasvataja ei luba seda. Ettevaatlikult, ilma sunduseta harjutab ta last viima kavatsetu lõpuni, ergutab huvi alatud ehituse, voolimise või mõne muu töö vastu, aitab selle lõpetada.

Valja meisterdab suure innuga nukule mööblit. Ta aiva näitabki oma tööd kasvatajale ja lastele, unistleb kuuldavalt, kuidas ta hakkab mängima valmistatud voodiga: „Me paneme nuku ära. Peab tegema veel voodikese. Homme hakkame mängima. Nukud lähevad külla, panevad uued riided ülle." Sel ajal näeb ta autot, mille on teinud üks laps. Ta unustab oma töö. Uus mõte kütkestab teda. Ta tahab teha auto ja sõidutada sellega nukke. Nähes, et tüdrukuke on valmis jätma oma voodikese, läheneb talle kasvataja ja kõneleb: „Kas voodi on sul valmis? Näita, nukul on väga vaja voodit. Lõpetame õige see. Siis ma annan sulle vaiba ja padja." — „Ja madratsi?" küsib Valja säravi silmi. „Ka madratsi võib teha." Nii võib kaduma läinud huvi taastuda ja töö lõpetatakse.

On tähtis jälgida seda, et laps ei asuks liiga raske asja juurde. Aga kui kavatsetud töö teostamiseks ei jätku mõningaid teadmisi või oskusi, siis kasutab kasvataja seda selleks, et last õpetada. Huvi mängu või tegevuse vastu aitab lapsel aru saada ja meeles pidada seda, mis talle seletatakse.

Kavatsetu teostamiseks on lapsele vajalik kasvataja otsene abi, eriti kui töö ei edene. Kasvataja näitab kavatsetud töö läbiviimiseks kergemaid tööviise ning ergutab lapse rõõmsat ja ennastsalgavat meeleolu.

Kaks kuue ja poole aastast last püüab kokku lüüa platvormi veoauto jaoks. Nad valisid vineerlauakese, panid alla kaks tala ja lõid need vineeri külge. Lõid ühe naela sisse, aga see osutus lühikeseks ega ulatu vineerini. Kasvataja soovitab: „Aga proovige nael lüüa vineeri poolt, kas ei tule siis paremini?" Lapsed proovivad. Juba esimene nael on löödud hästi. Kasvataja seletab lastele, et parem on nael lüüa ikka õhema materjali poolt.

Raskema töö teeb kasvataja ise. Näiteks, kui lapsed õmblevad välja, võib kasvataja niidi nõela taha panna, kinnitada õmbluse.

Valiktegevuse ajal on kasvatajal sobiv teostada individuaalset tööd lastega. Igas rühmas on lapsi, kes vajavad erilist tähelepanu. Mõnel lastest on ebaõige hääldamine. Neile võib korraldada erimängu. Teised lapsed käituvad lohakalt mänguasjadega. Neile võib anda niisuguse huvitava töö, nagu on mänguasjade-kapi koristamine. Kõige tähtsam on seejuures: äratada lapses huvi tegevuse vastu, et ta heameelega, tundmata sundust, asuks selle juurde. Seepärast valib kasvataja sobiva aja, et esitada lapsele tegevust, tema huvi teise mängu või tegevuse juurest kõrvale juhtimata.

Mõnikord valib laps tegevuse ise, kui kasvataja annab teema. Seda tehakse selleks, et arendada lapse kujutlust, anda uus, huvitavam sisu ta tegevusele. Tähelepanekud näitavad, et mõned lapsed juhtumil, kui ei juhita nende tegevust, voolivad või joonistavad päevast päeva üht ja sama, sellest hoolimata, et nad saavad uusi muljeid. Laps ise ei taipa, et võib joonistada, voolida, lõigata mitmesugustel teemadel.

Teema etteandmine ei pea muutuma kohuslikuks ülesandeks. Kasvataja ülesanne on esile kutsuda huvi uue teema vastu, meenutada nähtud või kuuldud sündmust. Näiteks alustab kasvataja mõni päev pärast nukuteatrit juttu etenduse sisust. Küsitleb, mis rohkem meeldis, ja teeb ettepaneku joonistada sellest midagi.

Valiktegevuse juures ühinevad lapsed vabatahtlikult. Võib mängida ja tegelda üksikult, aga võib ka liituda seltsimeestega. Kasvataja jälgib tähelepanelikult, et lapsed mängiksid ja tegutseksid sõbralikult, äratab lastes huvi seltsimeeste tegevuse vastu ja hoolikat suhtumist neisse, toetab ja virgutab sõprusavaldusi.

KUIDAS TEOSTADA KASVATAJA POOLT ETTEPANDUD TEGEVUSI.

Tegevuste valik ja nende ettevalmistamine.

Kindlaksmääratud tegevuseks määratakse iga päev teatud kindel aeg. Kasvataja peab aegsasti teadma, milline tegevus tuleb, et selleks hästi ette valmistuda. Ta peab mitmekesistama neid tegevusi ja neid õigesti järjestama. See mitmekesisus on tähtis selleks, et lastel oleks lasteaias lõbus ja et nad hästi areneksid.

Kasvataja koostab oma kava nii, et sellesse kuuluks tegevusi „Juhendi" mitmest osast: loodusnähtuste vaatlusi, jutustamist, tegutsemist materjalidega, laulmist jne. Valides tegevust arvestab kasvataja seda, milliseid muljeid saavad lapsed neid ümbritsevast elust.

Oma kava ei saa kasvataja koostada paljudeks päevadeks ette. Ta kavastab oma töö mõneks päevaks. Aga ka seda kava ta võib muuta, arvestades laste huve ja meeleolu.

Mõnikord juhtub, et lapsed on mitu päeva järgemööda harrastanud mingit mängu, nad ehitavad näiteks laeva ja sooritavad kaugeid reise. Seda tähele pannes märgib kasvataja oma kavva mõne huvitava raamatu lugemise meresõitude üle, punamereväelaste mundrite valmistamisest.

Kava koostamisega ei piirdu kasvataja ettevalmistus tegevuseks. Eelmisel päeval mõtleb ta põhjalikult läbi, kuidas alustada tegevust, kuidas äratada selle vastu huvi, kuidas organiseerida lapsi, kuidas paigutada tegevusvahendid. Seejuures on nõutav tähelepanu osutada igale lapsele: üks vajab ergutust, teist peab jälgima, et ta ei segaks seltsimehi, jne.

Mõnikord on tegevuse ettevalmistuseks vaja läbi lugeda mõni raamat, mõni artikkel ajakirjast, tutvuda teiste kasvatajate kogemustega, saada nõuannet metoodiliselt kabinetilt.

Mida üksikasjalisemalt kasvataja oma töö läbi mõtleb ja mida paremini ta ette valmistub, seda edukamalt areneb töö.

Tegevust ei saa hästi korraldada, kui kasvataja ei valmista kõige hoolikamalt ette mänguvahendeid ja -asju, didaktilist materjali jne.

Heidame pilgu lasteaeda. Lapsed lõikavad ja kleebivad. Iga lapse ees asetseb ereda lehvikuna mõni leht värvilist paberit. Iga lapse ees on vahariie, et mitte määrida lauda. Siinsamas seisab kaunistatud pokaal, milles asetsevad pintslid, liim on ilusas klaaspotikeses. Kõigest võib märgata kasvataja suurt ja hoolikat eeltööd, tähelepanu esteetilisele küljele, hoolt iga lapse mugavuse eest. Laua korrastus köidab lapsi. Nad istuvad kohe laua taha, on elavad. Millise lõbuga vaatlevad ja silitavad nad eredat läikpaberit. Kui huvitavalt ja organiseeritult läheb töö. Kõigil lastel on mugav, kellelgi ei ole vaja küünitada paberi järele, otsida seda.

Võtame aga pildi teisest lasteaiast. Kasvataja on halvasti ette valmistunud oma tööks, ei varustanud lapsi vajaliku hulga kääride, liimi ja paberiga. Lapsed on juba ammugi istunud oma kohtadele, aga neil tuleb oodata. Kasvataja valab alles liimi, paber ei ole kõik veel lõigatud. Ootamatult selgub, et liimi ei jätku kõigile laudadele. Kasvataja läheb naaberrühma juurde liimi järele. Aga lapsed ikka ootavad. Tulemusena võib märgata laste huvi langust, vallatusi, ärritust.

Need näited näitavad, kui suur tähtsus on tegevuseks tarvismineva kogu materjali hoolikal ettevalmistusel. Nende tingimuste puudumine ajab sageli töö nurja, surmab lastel huvi ja soovi töötada.

Huvi äratamine tegevuseks.

Kindlaksmääratud tegevus antakse kasvataja poolt. Nimelt seepärast ongi säärane suur tähtsus küsimusel, kuidas teha tegevus huvitavaks. Vastasel korral muutub tegevus lapsele igavaks kohuseks.

Paremate lasteaedade praktikas pöörab kasvataja sellele küsimusele suurt tähelepanu. Ettepanek tegevuse alustamiseks tehakse elavalt, äratades laste huvi ja tähelepanu. See saavutatakse kasvataja hea tooniga, tema keele piltlikkuse ja ilmekusega, julgustavate sõnadega.

Valitsedes pedagoogilist meisterlikkust oskab kasvataja teha tegevuse niivõrd huvitavaks, et kõik lapsed tahavad sellest osa võtta. Huvi tegevuse vastu võib luua mitmesuguste abinõu-

dega. Vahel võib köita laste tähelepanu mänguasjade või töövahenditega. On küllaldane asetada lauale ereda värviga purgikesed ja pintslid või käärid ja ilus paber, ning lapsed reageerivad suure heameelega ettepanekule joonistada või välja lõigata, istuvad laua taha ja asuvad tööle.

Või jälle lapsed tulevad hommikul lasteaeda. Raamatukapis on uus raamat eredas paberis või kaunilt paigutatud album illustratsioonidega. Lapsed vaatlevad seda üksikult ja rühmiti ning paluvad kasvatajat: „Lugege, mis siin on kirjutatud!"

Kasvataja võib äratada huvi töö vastu, sidudes seda mänguga. Perspektiiv valmistada midagi vajalikku mängu jaoks vaimustab harilikult last.

Juba toas jõudis kasvataja lastega kokkuleppele selle kohta, mis teha jalutuskäigu ajal. Otsustati korraldada nukkudele mänguväljak. Ühed panid ette lund vedada, teised asusid ehitama nukkudele mäge, kolmandad — puhastama platsi, kaunistama seda lipukeste ja värviliste jääpurikatega. Töö köitis lapsi ja nad mõtlesid välja palju huvitavat: tegid nukkudele diivaneid, panid väljakule kuusekese ja kaunistasid seda. Juura kahetses, et ei ole külmataati. Kasvataja tegi ettepaneku valmistada see homme. Järgmisel päeval tulid lapsed ja mäletasid eelseisvat huvitavat tööd. Külmataat sai tore; talle pandi müts pähe, anti suur kepp kätte, nukud lõbutsesid soojes palituis kuusekese ümber ja kelgutasid mägedelt.

Et köita lapsi eelseisva tööga, kasutab kasvataja vahel võtet, mis loob lastes millegi uue, millegi huvitava ootuse. „Arvake, mis ma teile tõin," pöördub kasvataja laste poole ja asetab lauale midagi, mis on mähitud suurde valgesse rätikusse. Lapsed on huvitatud ja teevad mitmesuguseid oletusi: „Nukud," „auto," „lind puuris." — „Ei ole, keegi ei arvanud ära," ütleb kasvataja, rätikut ettevaatlikult lahti tehes. Laste ootusest pingel olles ilmus nende silmade ette valge udejas küülik. Kas on veel tarvis kõnelda sellest, millise vaimustuse see lastes esile kutsus?

Kasvataja seadis valmis vahariided, liimipotikesed, pintslid ja ütles lastele: „Ma valmistasin teile töö, mida te ei ole veel

kunagi teinud." Lapsed on huvitatud ja istuvad kiiresti laua taha. Kasvataja võtab korvist ümbrikukesed ja jagab lastele: „See on Vitjale, see Tanjale" jne. Iga ümbrik on kaunistatud värvilise triibu või raamiga. „Aga nüüd avage ümbrikud!" Lapsed leiavad ümbrikest ilusad eredad rõngad, mis nad kleebivad valgele paberile.

Rõõm, mis lapsed seejuures tundsid, ja huvi, mis neil ilmnes, peegeldusid nende suhtumises oma töösse.

Huvi töö vastu tõuseb, kui ta on seotud varema kogemusega.

Mitte ainult lastele, vaid ka täiskasvanuile tekitab uus tundmatu töö mõningaid raskusi. Et kergendada uue mõistmist, seob kasvataja selle hästituntud ja huvitava vanaga. See aitab mõista uut, teeb selle nagu korraga tuttavamaks.

Näiteks jutustab kasvataja lastele tuletõrjekoerast Bob'ist (L. N. Tolstoi jutustuse järgi). Kasvataja algab oma jutustust sellega, et meenutab lastele tulekahju, mida nad nägid.

Ülesanne teha tegevus huvitavaks ei seisa kasvataja ees ainuüksi alguses. Ta peab seda silmas pidama ka tegutsemise ajal. See saavutatakse sellega, et kasvataja ilmutab huvi iga lapse vastu. Nähes kasvataja huvi ja tundes tema hoolt ja tähelepanu, on lapsed haaratud, neisse siseneb kindlus oma jõu suhtes. Vastupidi, kasvataja tuim lähenemine ja tähelepanematu suhtumine laste huvidele võivad viia selleni, et lapsed tegutsevad vastutahtmist.

Seepärast on suur tähtsus laste ergutamisel tegutsemise ajal. Heades lasteaedades teeb kasvataja seda väga soojalt ja peenelt. Ta läheneb arglikule ja häbelikule poisile ja märgib ära, kui hästi tal on savist voolitud auto välja tulnud. Seega ta kutsub rõõmsa naeratuse esile. Laps jätkab kindlamini oma tööd. Kasvataja läheneb teisele lapsele. Temal ta märkab hästivoolitud kahurit. Ta tõstab mänguasja kõrgele ja näitab kogu rühmale.

Tegevus — igakülgse arenemise vahend.

Kasvataja tähelepanu on iga tegevuse juures suunatud ennekõike laste igakülgsele arenemisele. Järelemõtlik kasvataja oskab alati jälgida laste igakülgset arengut, mitte unustades seejuures üksikuid ülesandeid.

Nii näiteks läksid lapsed talvel kasvatajaga metsa. See jalutuskäik pani laste mõtted tööle. Nad meenutasid, mida nad nägid metsas suvel, võrdlesid, tegid järeldusi. Kasvataja sundis neid oma küsimustega mõtlema ja võrdlema. Mindi järve juurde.

Kasvataja: Aga kus siis sild on?

Galja: Vaat seal. Ta on täiesti lume all.

Vova: Meil ei ole nüüd silda vaja.

Kasvataja: Miks?

Raja: Kui me suvel metsas käisime, siis läksime silda mööda, aga nüüd on vesi külmunud ja me läheme jääd mööda.

Faja (mõtlikult): Oli vesi, aga on saanud jääks.

Lapsed lähevad üle järve ja saabuvad lumelagendikule.

Raja: Kui palju lund! Aga suvel oli haljas rohi ja lilled.

Kasvataja: Aga kus on siis rohi?

Lapsed: See on kollane, närtsinud, on lume all.

Kasvataja teeb ettepaneku minna kinnikülmunud jõge mööda.

Toma (imestunult): Kas me läheme jõge mööda?

Liida: Kas me ei kuku sisse?

Kasvataja: Ei, Liida, siin on paks jää.

Lähevad väljalõigatud jääpankade juurde.

Rima: Oh, kui paks jää!

Faja: Kui läbipaistev jää! (Tõukab jäätükki ja vaatleb seda kummardudes.)

Niina: Jää on sinine.

Tegutsemisel materjalidega, esemetega seab kasvataja ennekõike endale ülesandeks anda lastele võimalus oma muljeid ja huvi avaldada, arendada fantaasiat, loomevõimet. Samades toimingutes õpivad lapsed eristama ja õigesti nimetama värve, kujusid, mahtu, omandavad mõningaid oskusi.

Lapsed kleebivad mitmesuguseid kujusid: kasvataja teeb väga ettevaatlikult vihje, kuidas kleepida, et tuleks ilusam välja. „Aga kui prooviks sinise ringi kõrvale kleepida kollase." Kasvataja näitab kõigile lastele töid, mis on õnnestunud värvikombinatsioonide ja kujude poolest, pöörab tähelepanu laste kunstilise maitse arenemisele, mõjutab värvide valikut, nende kombineerimist.

Et lapsed õpiksid eritlema värve ja kujusid, selleks annab kasvataja kujult, värvilt ja omaduselt kontrastset materjali. Nii antakse kleepimiseks mitut värvi ringe, ruute ja kolmnurki, paber on õhuke, sile ja kare. Lapsel on võimalus neid kõrvutada, võrrelda. Andes materjali pöörab kasvataja laste tähelepanu paberi omadustele. „Aga millist paberit sulle anda?", „Aga mis sina hakkad kleepima?", „Aga mis värvi sa maja värvid?" jne. Lapsed ütlevad. Kasvataja parandab neid: „Ei, see on roheline värv. Katja ütles õigesti: paber on sile (rõhk sõnal „sile").

Lastele ei ole vaja peale sundida oma kavatsuste standardiseeritud teostamist. Kasvataja tuleb lapsele appi, kuid ei tee mingil tingimusel lapse eest seda, mida laps võib ise teha. Vanemaile lastele on vahel kasulik anda näidiseid. Poiss meisterdab karbist ja rattakestest „autot", ta tahab, et ratas veereks, kuid ei tea, kuidas seda teha. Kasvataja võib näidata talle, kuidas rattad on kinnitatud (alustele) mänguautol. Laps, vaadelnud tähelepanelikult mänguasju, hakkab kasvataja abil rattaid külge lööma ka oma „masinale" ja teeb seda edukalt.

Lapsed valivad mitmesugust materjali oma kavatsetud töö teostamiseks. Ühed teevad mängukahurite torusid puust, teised kartongist, kes kasutab mänguveski jaoks punast paberit, kes kolme värvi paberit. Mõnikord ei ole lapsel oma töö jaoks enam nööri või paraja suuruse ja kujuga lauakest. Kasvataja tuleb lapsele appi — muretseb vajaliku materjali, jälgib tähelepanelikult laste tööd, ergutab nende loomingut, väljamõeldist, leidlikkust. Ta aitab välja mõtelda „huvitavamat", taibata, kuidas teha, „et keerleks", värvida kaunimalt, et oleks hea vaadata.

Kasvataja ergutab laste initsiatiivi, loomingut, püsivust ja taipu: „Kui hästi oskas Kolja veski värvida — esiteks värvis tiivad, siis varva, ja näpud tal endal jäid päris puhtaks."

Ühendades kõik lapsed tegevuses kasutab kasvataja seda selleks, et arendada neis sõprust, üksteise eest hoolitsemist. Selleks on igas tegevuses rohkesti sobivaid võimalusi. Laps pöördub abiotsivalt kasvataja poole. „Valja, palun aita Katjat," palub kasvataja. Valja, uhke säärasele usaldusele, aitab Katjal ühetasaselt paberit lõigata.

Kasvataja püüab töö ajal lapsi nii istuma panna, et neil oleks mugav, et ei oleks mingit põhjust tülitsemiseks ja arusaamatusteks. Tegevusmaterjali antakse nii, et lapsed õpiksid kasutama seda ühiselt. Näiteks antakse kahe lapse peale üks liimipott.

Kasvataja äratab lastes huvi seltsimeeste töö vastu, näidates kõigile lastele mõne lapse joonistust. On väga tähtis, et lapsed märgiksid rõõmuga seltsimehe edu ning ei lubaks pilget ebaõnnestumiste puhul.

Keskmise grupi lapsed voolivad. Kasvataja kuuleb ühest lauast naeru. „Miks te naerate?" küsib ta. Lapsed näitavad inimest, mille voolis üks poiss. Poisil on piinlik. „Aga minu arvates ei ole inimene sugugi naljakas, vaid päris hea. Vooligem sellele inimesele laud ja toolid." Lapsed hakkavad elavalt mööblit voolima.

Ergutades lapsi osutab kasvataja taktiliselt puudustele nende töis, annab nõu, kuidas neid parandada. Mõned lapsed vajavad erilist abi. Igasugune raskus, mis tuleb neil teel ette, võib röövida neilt julguse, kahandada huvi töö vastu. Õigel ajal appi tulla ning sealjuures mitte solvata lapse enesearmastust, mitte surmates ta loomingulisi kavatsusi — selles seisneb kasvataja komplitseeritud ja vastutusrikas ülesanne. Iga tegevus peab olema produktiivne ja huvitav kõigile lastele.

Kuidas lõpetada tegevus.

Väga tähtis on tegevuse lõpp. Lapsed on ju haaratud oma tööst. Nad lõikavad paberist igasuguseid vigureid, kujutavad oma joonistustes huvitavaid juhtumeid. Tuleb aegsasti lapsi selleks ette valmistada, et nad peavad töö lõpetama. Siis on lastel võimalus mitte rutata, neile saab mõte tegevuse lõpetamisest omaseks ja nad siirduvad rahulikult järgneva tegevuse juurde.

Kui kasvataja näeb, et mõnel lapsel on töö veel pisut lõpetamata, siis ta lubab talle natukeseks ajaks veel töötama jääda. Ei tee viga, kui laps lõpetab oma töö 3—4 min. hiljem. Seevastu on tal rahuldus lõpetatud tööst. Kui töö nõuab veel palju aega, teeb kasvataja ettepaneku töö kõrvale panna ja jätkata seda teinekord.

Kasvataja peab alati jätma selleks aega, et pärast tööd sooritada vajalik koristus: koristada paberid, pliiatsid, savi. See harjutab lapsi korrale ja korralikkusele.

Vahel vaatleb ja arutleb kasvataja pärast tööd lastega seda, mis nad tegid.

Lapsed külastasid loomaaeda. Mõni päev hiljem teeb kasvataja voolimise ajal ettepaneku „teha loomaaed". Suure vaimustusega asusid lapsed voolima loomi, puure, kassat loomaaias. Tegevuse lõpul nad asetasid oma tööd lauale, ja oli saadud huvitav pilt loomaaiast. Lapsed ümbritsesid rõõmuga lauda, kus olid paigutatud nende tööd. Miša tegi puuri ahvidega. „Aga lõvi on kui päris tõeline lõvi." Teised näitasid, et nad on teinud „rebase", „hundi", „mao" jne. Kasvataja kiitis lapsi: „Tublid lapsed, tegite päris tõelise loomaaia, näitame seda väikestele ka."

TEGEVUSED NOOREMA, KESKMISE JA VANEMA GRUPIGA.

Tegevus noorema grupiga.

Mudilased on vähe suutelised tahteliselt tähele panema, nende mõistusliku pingutuse võime on alles äärmiselt piiratud. Arvestades selle ea erinevusi ei tule kas-

vatajal nõuda nende kohuslikku osavõttu tööst. Peab tegema tegevuse niivõrd huvitavaks ja meeldivaks, et lapsed ilma pingutuseta ja meeleldi asuksid tööle. Kui aga laps tahab meelsamini mängida kui joonistada, siis annab kasvataja talle võimaluse jätkata mängu.

Kirjeldame tegevust lasteaias noorema grupiga. Lastel tuleb väga huvitav töö: mänguasjade pesemine. Väikeste veega täidetud pesukausside ilmumine võetakse vaimustatult vastu. Laual on iga lastepaari ette asetatud mänguasjad: paadid, nukud, ujuvate loomade, lindude, kalade jne. kujud. Kaks last hakkas pesema „hanesid", lasksid nad vette — haned hakkasid ujuma. See tekitas suurt rõõmu. „Ga-ga-ga" hüüdis üks lastest. Teine vaatab alguses konna, paneb tähele, kuidas ta ujub. Kasvataja jätab lastele algul täieliku vabaduse nautida mängurõõmu. Aga siis meenutab pehmelt: „Lapsed, te unustasite, me otsustasime oma mänguasju pesta." Lapsed hakkavad suure rõõmuga mänguasju hõõruma. Kuid mäng ei lakka hetkekski. „Mul sõidab konn paadiga," ütleb üks laps ja paneb konna paati. Naerdes laseb üks laps käe, milles hoiab nukku, põhja: „Mul uppus tüdruk ära." Siis laseb nuku lahti. Avaldab suurt rõõmu, kui nukk ilmub veepinnale: „Ise ujus välja!" Mõned lapsed on juba kõik mänguasjad puhtaks pesnud. Kasvataja kiirustab ka teisi. Ütleb: „Kui hästi te olete pesnud mänguasjad. Nüüd on meie mänguasjad kõik puhtad."

Selles tegevuses põimub iga lapse töö meeldiva mänguga. See loob suuremat huvi ja aitab anda lastele elementaarseid teadmisi, võimaldab harjutada neid korralikkusele.

Tegevused keskmises ja vanemas grupis.

Keskmises ja vanemas grupis võib olla kohuslikke tegevusi. Ent ka nendes gruppides on väga tähtis luua huvi tegevuse vastu. Vanemalt enne-koolieaeliselt lapselt võib nõuda, et ta töötaks ühes teistega, kuigi ta seda nii väga ei taha. Kasvataja teeb talle pehmelt, kuid kindlalt ettepaneku liituda seltsimeestega, ütleb, et pärast tööd võib jätkata mängu.

Keskmises ja vanemas grupis esitab kasvataja vahel ka töö teema: teha tuulik, joonistada midagi pidupäevast jne. Kasva-

taja esitatud teema olgu alati seotud laste huvidega ja nende konkreetsete muljetega. Enne tööd püüab kasvataja lastes esile kutsuda selle eseme kuju, mida nad hakkavad kujutama oma töös. Ta teeb seda kokkusurutud selge meeldetuletusena laste enda nähtu ja kuuldu põhjal.

„Mäletate, kuhu me hiljuti sõitsime?" küsib kasvataja enne töö algust. Või veel — mitte mäletada! Lapsed üksteise võidu meenutavad, kuidas nad sõitsid saaniga metsa ja mis nad seal nägid. „Aga nüüd joonistagem sellest," soovitab kasvataja. Lauale on juba valmis pandud sinine paber ja värvid — valge, roheline, pruun jne. Ühed lapsed joonistavad lumega kaetud kuuski, teised saani ette rakendatud hobust ning saanis lastekoormat. Neid ei kitsendata süžee valikul. Vastupidi, kasvataja on rahul, et iga laps ilmutas oma initsiatiivi, et joonised on mitmekesised. Aga üks laps on joonistanud hoopis midagi muud — oma uue mänguasja. Nähtavasti oli tal raske joonistada antud teemal või olid muljed uuest mänguasjast tugevamad kui sõit metsa. Talle antakse võimalus teha seda, mis ta tahab.

Vanemaile lastele (6—7-a.) on väga huvitav joonistada ja voolida ühenduses loetud raamatutega. Lastele on ette loetud Gurjani luuletus „Põhjamaa". Lapsed voolisid lumionni, Leena ja Aguki suuskadel, jääkaru, ammu ja nooled.

Vanemais gruppides kõvendatakse ka nõudeid distsipliini ja organiseerituse suhtes töö ajal. Laps peab oskama pidada vaikust, rahulikult töötada, mitte käia ilma tarviduseta ühest kohast teise. On tähtis kasvatada ka oskust kuulata teiste laste kasvatajaid. Kõigel sellel on suur tähtsus ettevalmistuses koolitöödeks.

Seitsmeaastaste laste grupis antakse ka lugemis- ning kirjutamisõpetuse ja arvutamise tunde.

Tegevus segagruppides.

Mõnedes lasteaedades on ühte gruppi ühendatud mitmes vanuses lapsi — niihästi mudilasi kui ka vanemaid. Kuidas peab

organiseerima tegevust säärases grupis? On ju see, mis vajalik vanemaile, veel raske ja ebahuvitav väikestele.

Kasvatajad, kellel on töökogemusi segagrupis, leiavad sellest raskusest väljapääsu. Nad organiseerivad üldtegevuse. Kuid annavad erinevaid ülesandeid, erinevat materjali nooremaile ja vanemaile. Näiteks — väikesed joonistavad, mida tahavad, vanemaile aga antakse teema.

Mõned reeglitega mängud, mõned jutustused ja muinasjutud on ühteviisi huvitavad nii väikestele kui ka suurtele. Kui loetakse raamatut või mängitakse mängu, mis on mudilastele raske, siis annab kasvataja neile samal ajal mõne teise tegevuse või mängu. Vahel abistab kasvatajat sääraseil juhtumeil juhataja.

XI PEATÜKK.

Koolieelsete asutiste valitsemine ja juhtimine.

Koolieelsed asutised täidavad vastutusrikast, määratu suure tähtsusega väikelaste kasvatamise ühiskondlikku ülesannet. Selle teostamisel on erakordne tähtsus kogu koolieelsete asutiste võrgu õigel organiseerimisel ja iga lasteaia kindlal juhtimisel.

Liiduvabariikide hariduse rahvakomissariaadid ja rahvahariduse osakonnad vastutavad koolieelsete asutiste kogu kasvatustöö, nende õige võrgu loomise ja pedagoogiliste kaadrite ettevalmistamise eest. Lasteaiad, mis teenivad tööliste ja väikeste ettevõtete ning asutiste töötajate lapsi, alluvad otse rahvahariduse osakondade juhtimisele ja peetakse ülal peamiselt viimaste kulul. Lasteaiad, mis teenivad tööliste ja suurte ettevõtete ning asutiste töötajate lapsi, alluvad vastavaile rahvakomissariaatidele ja organiseeritakse ning peetakse ülal nende kulul. Kolhooside lasteaiad alluvad kooperatiivseile ja kolhoosseile organisatsioonidele.

Eelarve.

Rahvahariduse osakonnale alluvad lasteaiad peetakse ülal: 1) kohaliku eelarve ja 2) vanemailt võetavate maksude (25—35% kuludest NSVL Rahvakomissaride Nõukogu otsuse kohaselt 6. juulist 1935. a.) arvel. Mitmesuguste rahvakomissariaatide lasteaiad peetakse ülal: 1) riigieelarve, 2) vanemate maksude ja 3) käitiste erisummade (nn. direktorifondi) arvel.

Kolhoosides on koolieelsete asutiste peamiseks tuluallikaks kolhoosi summad. Need summad võetakse kahest protsendist, mis kolhoosi brutotulust määratakse raukade, invaliidide ja punaarmeelaste puudustkannatavate perekondade toetamiseks ja sõimede ning lasteaedade ülalpidamiseks.

Igal lasteaial peab olema kindel eelarve. Eelarvesse võetakse kulud: 1) personaali palkadeks, 2) laste toitlustamiseks, 3) mänguasjade muretsemiseks, 4) administratiiv-majanduslikeks kuludeks, nagu küte, valgustus, veevarustus ja kanalisatsioon, kantseleikulud, väikesed jooksvad kulud jne., 5) jooksvaks varustuseks, s. o. remontideks, inventari täiendamiseks ja amortisatsiooniks, 6) uue varustuse muretsemiseks. On tingimata vajalik täpne plaanikindlus ja range majanduslik distsipliin, niihästi lasteaia kui ka finantseeriva organisatsiooni poolt, eriti õigeaegne summade kättesaamine ja aruannete esitamine.

Rahasummad.

Summasid, mis määratakse koolieelsete asutiste korraldamiseks ja ülalpidamiseks, tuleb kasutada säästlikult, ökonoomselt ja rangelt kooskõlas eelarvega.

Lasteaias tuleb pidada täpset arvepidamist. Korratus rahalistes asjades ajab nurja koolieelsete asutiste korraliku, normaalse töö.

Ei ole lubatav, et arvepidamine lasteaias oleks halvas seisukorras, et pole võimalik teha kindlaks, kui palju lasteaed on raha saanud ja kas ta seda on õigesti ära tarvitanud.

Koolieelsel asutisel peab olema täielik laste nimekiri, kus on ära märgitud ka nende vanemate tööala, perekonna üldine tulu jne. Niisamuti tuleb märkida ära laste puudumised lasteaiast.

Iga lasteaed peab pidama õiget arvestust ja arvepidamist kõigi tema kasutuses olevate summade, varustuse, toiduainete ja materjalide kohta. Arvepidamise õigsuse eest vastutab lasteaia juhataja. Arveid peab raamatupidaja (välja arvatud ühekomplektilised lasteaiad, kus arveid peab juhataja).

Arvepidamist loetakse õigeks ainult siis, kui selle põhjal on võimalik kergesti kindlaks teha, kellelt ja missugused summad, materjalid ja produktid on asutis saanud, milleks neid kulutanud, missugune varustus on asutises; kui kõik tulud ja kulud on tõestatud õigesti koostatud dokumentidega (arved jm.).

Laste vastuvõtmine.

Laste vastuvõtmise õige organiseerimine on tarvilik edukaks kasvatustööks. Kui uut lasteaeda organiseeritakse või õppeaasta algul täiendatakse, siis antakse vastuvõtmisel eesõigus stahhaanovlaste, lööktööliste lastele, kelle emad töötavad, õpivad, tegelevad ühiskondliku tööga. Lapse lasteaeda määramisel nõutakse sooviavaldust tema vastuvõtmise kohta, vanusetunnistust, arstitunnistust lapse tervislikust seisukorrast, tunnistust rõugete panemise kohta, tunnistust vanemate töötasust. Esimesse gruppi võetakse vastu 3- kuni 4-aastasi, teise gruppi — 4- kuni 5-aastasi ja kolmandasse gruppi — 5- kuni 6-aastasi lapsi.

Laste arv igas grupis on 25.

Kui ühekorraga juhtub juurde tulema 25 uustulnukat, eriti väikesi, siis see võib raskendada kasvatustöö õiget organiseerimist. Seepärast on tarvis organiseerida järk-järgulist laste vastuvõtmist näiteks niisugusel viisil.

Esimesel päeval võetakse vastu 10—12 inimest. Igal järgmisel päeval võetakse 3—5 last juurde. Nädala jooksul on grupp täidetud. Niisugune vastuvõtu organiseerimine annab kasvata-

jale võimaluse ligineda igale lapsele. Lastel on kergem harjuda kasvatajaga, seltsimeestega, uue ümbrusega.

Lasteaia kollektiiv mõtleb eriti tähelepanelikult läbi uute laste vastuvõtmise organiseerimise ja valmistub juba varem sellele ette.

Kasvatajad külastavad oma tulevaste kasvandike perekondi, tutvuvad nendega ja nende vanematega.

Seatakse sisse grupituba, ostetakse uusi mänguasju. Kõik korraldatakse nii, et lapsed kohe tunneksid kodusust, et neil tekiks hea enesetunne, rahulik meeleolu.

Igal asjal on grupis oma koht. Nagi, kuhu riputatakse käterätte, kapikesed, kuhu lapsed riputavad oma riided, kaaned, kuhu pannakse joonistused, — on märkidega ära tähendatud. Lapsed hakkavad harjuma esimesest päevast peale korraga.

On tarvilik kindlustada tingimusi, et lapsed käiksid lasteaias süstemaatiliselt, ilma puudumisteta. Selleks selgitatakse lapse puudumise põhjusi. Võimalust mööda neid kõrvaldatakse. Rajoonilinnades, kolhoosides põhjustavad puudumisi sagedasti liiklemisraskused. Kolhoosis on üks lasteaed, kuid juhtub, et laps elab kaugel ja pole kedagi teda saatmas. Seepärast on otstarbekohane organiseerida vanemaid, et nad järjekorras saadaksid rühma lapsi lasteaeda, rääkides läbi majanduslike organisatsioonidega hobuse, auto andmise suhtes laste vedamiseks. Puudumised on mõningail juhtudel seotud ka sellega, et lapse lasteaias viibimise aeg (minek ja tulek) ei sobi hästi vanemaile, ei vasta nende tööajale. Laps tuleb lasteaeda saata kas liiga vara või hilja. Lasteaed organiseerib niisugusele grupile kasvatajate valvekorra või õhtuse grupi jne. Nende abinõudega kindlustatakse laste korrapärane lasteaias käimine.

Missugune peab olema koolieelse asutise juhtimine. Juhataja töö.

Lasteaia juhataja peab olema poliitiliselt hästi ette valmistatud, bolševistlikult valvas, omama üldist keskharidust ja hästi tundma lasteaia tööd.

Ta vastutab laste kommunistliku kasvatuse eest, nende elu ja tervise, lasteaia päevakorra täitmise, administratiiv-majandusliku ja sanitaarse seisukorra eest. Lasteaia õige kasvatustöö tähtsaimaks tingimuseks on konkreetne, operatiivne ja diferentseeritud juhtimine. Lasteaia nagu kõigi Nõukogude asutiste töö põhjeneb individuaaljuhtimise printsiibil, täpsel jõudude paigutamisel, igaühe rangel vastutusel temale usaldatud töö eest.

Niisuguse juhtimise peatee on — lasteaedade parimate kogemuste näitamine, tegelike töötajate poolt kogutud kogemuste üldistamine.

Juhataja peab kasvatajate arvamust kuulda võtma, nende kogemusi uurima, kogu aja oma juhtimise õigsust kontrollima.

Just see kindlustab juhtimise konkreetsust, annab juhatajale võimaluse faktide alusel igale töölisele teha tarvilikke näpunäiteid, teda aidata oma kvalifikatsiooni tõsta, oma tööd parandada.

Juhataja peab järelemõtlikult ja hoolikalt kaadreid tundma õppima. See annab samuti diferentseeritud, konkreetse, operatiivse juhtimise võimaluse.

Kaadreid tuleb armastusega kasvatada, õigesti valida. Kaadrite ja nende õige valiku suurest tähtsusest rääkis seltsimees Stalin partei XVIII kongressil ÜK(b)P KK tegevuse aruandes:

„Õigesti kaadreid valida tähendab:

Esiteks, kaadreid hinnata kui partei ja riigi kullafondi, neid kalliks pidada ja neid austada.

Teiseks, kaadreid tunda, iga kaadritöölise väärtusi ja puudusi hoolikalt tundma õppida, teada, missugusel kohal võivad töötaja anded kõige kergemini esile tulla.

Kolmandaks, hoolikalt kaadreid kasvatada, igale kasvavale töölisele aidata kõrgemale tõusta, selleks aega säästmata, et kannatlikult niisuguste töötajatega „jannata“ ja nende kasvu kiirendada.

Neljandaks, õigeaegselt ja julgelt uusi ja noori kaadreid esile tõsta, neid mitte ülearu kauaks vanale kohale jättes, neid seal mitte lastes hapuks minna.

Viiendaks, asetada töölisi kohtadele sel viisil, et iga tööline tunneks end olevat õigel kohal, et iga töötaja võiks meie ühisele asjale anda maksimumi sellest, mis ta üldse oma omadustega on võimeline andma, et kaadrite paigutamise töö üldine suund vastaks täielikult selle poliitilise joone nõudmistele, mille läbiviimise nimel see paigutamine ette võetakse[1]."

Seltsimees Stalin juhtis tähelepanu julge ja õigeaegse uute, noorte kaadrite esiletõstmise erilisele tähtsusele.

Juhtimine peab põhjenema bolševistlikul kriitikal ja enesekriitikal.

Vigade kinnikatmine rikub asja. Seltsimees Stalin rääkis ÜK(b)P KK pleenumil 3.—5. märtsini 1937. a.: „Kes mõtleb meie kaadrite enesearmastusele armu heita nende vigade kinnikatmisega, see hukutab niihästi kaadrid kui ka kaadrite enesearmastuse, sest et nende vigade kinnikatmisega ta soodustab uute, võib-olla veel tõsisemate vigade kordumist, mis, võib arvata, viivad kaadrite täielikule läbikukkumisele nende „enesearmastuse" ja „rahu" kahjuks."

Kaadrite marksistlik-leninistlik kasvatus, nende poliitiline teadlikkus kindlustab töö kõrget taset, teeb töö viljakaks, töö resultaadid silmapaistvaks.

Juhataja peab aitama oma lasteaia töötajail ideelis-poliitilist taset tõsta.

Õigeks juhtimiseks on tingimata tarvilikud plaanikindlus ja teostamise süstemaatiline kontroll.

V. I. Lenin ja seltsimees Stalin on korduvalt tähendanud, et plaanikindluse ja teostamise kontrolli puudumine on enamiku töös esinevate puuduste põhjuseks.

Kuidas teostab juhataja kasvatustöö juhtimist lasteaias?

Juhataja külastab kasvatajaid nende töö ajal, jälgib kasvataja tööd, analüüsib nende kavu, märkmeid, võtteid ja meeto-

deid. Vestleb iga kasvatajaga tema kasvatustöö väärtustest ja puudustest.

Juhataja organiseerib paremate kasvatajate kogemuste vahetamist ja praktika näitamist.

Juhatajalt nõutakse, et ta lapsi hästi tunneks, et ta oskaks kasvatajale näidata, kuidas tuleb lastega töötada, kuidas kasvatustööd kavastada ja arvestada.

Juhataja omistab erilist tähelepanu noorile kasvatajaile, töötab igaühega neist eraldi, organiseerib nende abistamist vilunud pedagoogide poolt, külastab noorte kasvatajatega vilunud pedagoogide tööd, üldistab oma kasvatajate paremaid kogemusi ja esitab neid näitusel, kabinetis, avaldab neid trükis.

On tähtis õpetada kasvatajat ennast omi võtteid ja meetodeid analüüsima, omi puudusi avastama ja nende parandamiseks teid leidma.

Kasvataja tööd analüüsides algab juhataja positiivsete võtete ja meetodite näitamisega, märgib ära kasvataja edu, töö paranemist. Seejärel näidatakse vead ja puudused, selgitatakse nende põhjusi. Seejärel antakse konkreetseid näpunäiteid puuduste parandamiseks. Need näpunäited tuleb teha niisugusel kujul, et nad kasvatajas kutsuksid esile tahet paremini töötada. Nad peavad esile kutsuma kasvataja loomingut ja initsiatiivi, püüet saavutada pedagoogilist meisterlikkust.

Ei tohi kasvatajalt võtta julgust, alatiselt kinnitades, et kõik ta juures on halb, et ta on parandamatu. Niisugused „näpunäited" tekitavad kasvatajas usu puudumise oma jõusse.

Juhataja peab täideviimise kontrollimiseks oma külastuste ja antud näpunäidete kohta lühikest märkmikku.

Toome mõned ülestähendused, mis on teinud Moskva 83. lasteaia juhataja.

„8. detsembril 1937. a., noorem grupp. Vaatlesin tööd „valmissõõride pealekleepimist". Tööd juhatas O. H. Kasvataja osa, töö organiseerimine oli eriliselt hea. O. H. oskas pühendada tähelepanu igale lapsele. Lapsed töötasid innustunult, vestlesid huvitavalt.

15. ja 16. detsembril 1937. a. Vaatlesin, kuidas teostatakse lõunastamist, ülestõusmist, kogumist jalutuskäikudele. Töötas Z. D. Hoolimata

korduvaist rääkimistest temaga tuli jälle tähele panna ägedat, käskivat tooni, mis pani Rima nutma.

Z. D.-le tegin näpunäited: 1) toon peab olema sõbralikum, 2) on tarvis jalutuskäike rohkem ette valmistada, 3) asjalikele märkustele mitte jämedalt vastata, 4) läbi lugeda ÜK(b)P KK määrused pedoloogilistest moonutustest hariduse rahvakomissariaatide süsteemis, tähelepanu pöörata nõudmistele kasvataja suhtes."

Juhataja tagab lasteaia eelarve koostamist ja täitmist, kontrollib tulude laekumist ja nende ärakulutamist. Juhataja jaotab kohustused tehnilise personaali vahel, teeb näpunäiteid, kontrollib iga kaastöölise tööd.

Juhataja vaatab iga päev järele lasteaia ruumid, kontrollides koristamise hoolikust. Ta loob tingimused normaalseks elukorralduseks, valjult korrale kutsudes neid töötajaid, kes korda rikuvad. Tema juhtimisel koostatakse menüü. Juhataja kontrollib toidu valmistamist, selle toitvust ja maitset.

Pedagoogilised nõupidamised.

Kasvatustöö põhiküsimused arutatakse ja töötatakse läbi pedagoogilistel nõupidamistel, mida juhib asutise juhataja. Kasvatajate koosseisust valitakse alaline kirjatoimetaja, kes regulaarselt kirjutab protokolle. Iga koosolek algab eelmise koosoleku otsuste täidesaatmise kontrollimise teadaandmisega. Pedagoogilistel nõupidamistel arutatakse küsimusi, mis on seotud parandustega üksikuil tööaladel (mäng, loodusega tutvumine, muusikaline töö), analüüsitakse huvitavaid fakte ja juhtumusi pedagoogilisest praktikast, arutatakse juhtivaid kirjutusi, raamatuid ja materjale koolieelse kasvatuse kohta jms.

Pedagoogilistel nõupidamistel arutatakse kasvatajate töö kogemusi. Umbes üks kord poolaastas annab iga kasvataja pedagoogilisel nõupidamisel aru oma tööst. Need aruanded tuleb esitada pärast seda, kui enne on iga kasvataja töö läbi uuritud.

Pedagoogilistel nõupidamistel tuleb vastu võtta konkreetseid otsuseid, anda kindlaid juhtnööre, mis aitavad igal kasvatajal ja kogu kollektiivil töö kvaliteeti tõsta.

Juhataja töö kavastamine.

Lasteaia töö õigele juhtimisele aitab palju kaasa, kui juhataja kogu töö täpselt kavastab ja määratud ülesannete täitmist kontrollib. Aastakava peamine tähtsus on — kindlustada lasteaia normaalseks kasvatustööks parimad tingimused: varustus, tegevusvahendite ja mänguasjade kordaseadmine, lasteaia töötajate töö õige organiseerimine, kohustuste jaotamine nende vahel, töötajate kvalifikatsiooni tõstmine, nende poliitilised õpingud, töö vanematega. Niiviisi on aastakava peamiselt asutise üldpedagoogiliseks, organisatsioonilis-majanduslikuks ja metoodiliseks töökavaks. Selle koostab lasteaia juhataja kollektiivi kõigi liikmete aktiivsel osavõtul arutamisest.

Aastakava koostatakse, lähtudes konkreetseist lasteaiatöö tingimustest. Kavale lisatakse seletuskiri, mis sisaldab näit. järgmised andmed: missuguse ettevõtte, asutise lapsi lasteaed teenindab, laste arv ja koosseis, nende jaotus gruppide järgi, kasvatajate koosseis, peamised raskused ja puudused lasteaia töö tingimustes. Kõik need andmed tuleb esitada väga lühidalt kui vajalik eeldus kavale.

Nende andmete ja kokkuvõtete alusel kavastatakse üritused antud õppeaastaks.

Kavas võib eraldada järgmised osad:

a) Administratiivne-majanduslik töö (ruumide remont, varustus, tööjõudude paigutus jne.).

b) Metoodiline töö, kaastööliste kvalifikatsiooni tõstmine ja nende poliitilised õpingud.

c) Töö vanematega.

d) Arsti töö ja peamised üritused laste tervise parandamiseks.

Võimalust mööda märgitakse kavas ürituste täitmise tähtajad ja näidatakse ära isikud, kes vastutavad nende täitmise eest.

Selleks et juhataja töö oleks süstemaatiline ja töö toimuks organiseeritult, koostab juhataja aastakava alusel oma töö igakuised kavad.

Aruanne.

Aasta lõpul koostab juhataja lasteaia tööst üldise aastaaruande. Aastaaruande peamine ülesanne on — lasteaia kasvatustöö seisukorra üldine iseloomustamine, ta saavutuste ja puuduste äranäitamine, üksikute kasvatajate, nende töö äranäitamine ja nende praktiliste ülesannete kontrollimine, mis aastakavas olid ette nähtud.

Aruanne koostatakse järgmiste jaotustega: administratiivmajanduslik töö, kasvatustöö, töö vanematega ja kollektiiviga. Igas osas näidatakse lühidalt, kuivõrd kava on täidetud, milles seisavad töö peamised saavutused ja puudused. Tehtud töö analüüs nihutab omakorda esile teatud ülesandeid järgmise aasta töös.

Kasvataja.

Kasvataja vastutab riigi ees oma grupi laste elu ja tervise, nende kommunistliku kasvatuse, iga lapse õige arenemise eest. Ettevalmistatud kasvatajate valik, kes on poliitiliselt kirjaoskajad, kel on üld- ja eriharidus, armastavad lapsi — on erilise tähtsusega asi.

Lasteaia kasvataja määratakse isikute hulgast, kes on lõpetanud koolieelse pedagoogilise kooli või kellel on üldkeskharidus ja spetsiaalne ettevalmistus.

Kasvataja peab väsimatult töötama oma poliitilise hariduse, oma kvalifikatsiooni tõstmise kallal, õppima, kuidas lastega töötada, lapsi tundma õppida. Kasvataja vastutab oma grupi kasvatustöö eest, hoolikalt kavastab tööd, valmistab tööd ette.

Kasvatajalt nõutakse korralikkust, distsiplineeritust töös. Suur tähtsus on kasvatajate vastastikuseil seltsimehelikel suhteil, üksmeelel, kogu kollektiivi organiseeritusel. Kasvatajad abistavad üksteist, viibivad üksteise töö juures, annavad nõu, näitavad, kuidas on tarvis töötada. Eriti tähtis on kogenumate kasvatajate abi nooremaile, algajaile*.

Arst.

Arst võtab aktiivselt osa kogu lasteaia tööst. Ta vastutab laste tervise, lasteaia sanitaarse miinimumi eest, võtab tarvitusele abinõusid, mis väldivad nakkushaiguste ilmumist ja levimist lasteaias. Ta annab lastele ka arstiabi.

Arst instrueerib pedagoogilist ja tehnilist personaali laste füüsilise kasvatuse küsimuste alal. Ta teostab laste regulaarset arstlikku läbivaatust, kaalub ja mõõdab lapsi. Arst teostab lasteaia regulaarseid järelevaatusi, taotelles puhtust ja valju režiimi ja tervishoiunõuete täitmist.

Ta võtab osa menüü koostamisest, jälgib, et lasteaias oleks terve, ratsionaalne toitlustamine, kontrollib toiduvalmistamise, nõudepesemise, toiduainete säilitamise jms. sanitaar-hügieenilisi tingimusi. Ta külastab töötunde, võtab osa pedagoogilistest nõupidamistest, organiseerib loenguid ja ettekandeid tehnilisele personaalile ja vanemaile sanitaarseist algnõudeist ja laste füüsilise kasvatamise küsimustest.

Tehniline personaal.

Tehnilise personaali tööl on väga suur tähtsus. Kokast ja koristajaist oleneb suurel määral maitsev ja terve toit, ruumide puhtus. Iga lasteaia töötaja, ükskõik missugust tööd ta ka teeb, peab tundma vastutust laste tervise ja õige kasvatamise eest,

* Kasvataja kohta lähemalt vt. III peatükk — „Lasteaia kasvataja".

peab armastuse ja tähelepanuga suhtuma oma kohustustesse.

Vahel võib tähele panna, et töölised saavad küll rahuldavalt toime oma ülesannetega, kuid ei tunne elementaarseidki laste kohtlemise reegleid. Nad tarvitavad vahel lastega rääkides teravat ja jämedat tooni. Nad riietavad, pesevad lapsi ruttu, nende iseseisvust maha surudes. Arvestamata kasvatustööd, nad kannavad müraga lauanõusid samal ajal, kui kasvataja jutustab lastele muinasjuttu jne.

On tingimata tarvilik, et tehnilisel personaalil oleks elementaarsemaidki teadmisi koolieelse lapse iseärasustest, kommunistliku kasvatuse ülesandeist, kasvatustöö sisust ja meetodeist, sanitaarsest miinimumist. Lasteaia juhataja, kasvatajad ja arst peavad korraldama tehnilise personaaliga vestlusi laste kasvatamise küsimuste üle.

Juhataja hoolitseb selle eest, et tehnilised töötajad likvideeriksid endi kirjaoskamatuse või kirjaoskuse puudused. Luuakse võimalused täiskasvanute koolides käimiseks, poliitilisteks õpinguteks (regulaarne ajalehtede lugemine jne.).

Tehniliste töötajate kasvatamist organiseerib juhataja. Teda abistavad selles kasvatajad. Tehnilised töötajad, kes lasteaia ülesandeist aru saavad ja oma tööd armastavad, osutavad suurt abi laste kasvatamisel.

1½-aastase töö järel lasteaias ei võinud Moskva 83. lasteaia noorema grupi koristajat enam äragi tunda. Ta võtab kogu kasvatustööst osa, teenib hoolikalt mudilasi, jälgib, et iga laps kõik ära sööks, aitab töö ajal, külastab koos kasvatajannadega laste perekondi. Olles huvitatud näärikuuse korraldamisest, külastas ta koos kasvatajannadega kolme lasteaia näärikuuse korraldamist, võttis osa analüüsist ja tegi huvitavaid märkusi. Ta õpib koolis, kirjutab märkmeid seinalehte.

Tehniline personaal osutab kasvatajaile suurt abi laste eest hoolitsemisel ja nende kasvatamisel.

Nii pani kord keetja õue puude järele minnes tähele, et üks tütarlaps lonkab. Ta ei rahunenud enne, kui võttis tema kinga jalast ja eemaldas seal leiduva kivikese. Ira — lasteaia noorema grupi koristaja — jälgib tähelepanelikult lapsi, õpetab nendele puhtust ja korda, neid juhatades korralikumalt suurätti

kokku panema, käsi kuivatama, nina nuuskama. Ta ergutab laste iseseisvust, neid ainult selles abistades, mida nad ise teha ei suuda.

Sotsialistlik võistlus.

Kõiki isikuid, kes töötavad lasteaias, peab hingestama truudus tähtsaimale ülesandele — laste kommunistlikule kasvatamisele. Lasteaia töö tuleb rajada tõelise sotsialistliku võistluse ja lööktöö alusele.

Sotsialistlik võistlus lasteaias endas ja kahe lasteaia vahel tõstab töötaset, soodustab kummagi võistleja arenemist.

Kohustuste hulgas püsivad muutmatult: ideelis-poliitilise taseme tõstmise kohustus; oma kvalifikatsiooni tõstmise ja praktilise töö parandamise kohustus, kohustused ühiskondliku tegevuse ja seltsimeeste abistamise alal.

Juhataja võtab oma kohustuseks luua eeldusi lasteaia paremaks tegevuseks, kaadrite kasvuks, ja tagada kõike vajalikku lasteaia töötajaile pealepandud kohustuste täitmiseks. Paljud kasvatajad võtavad kohustusi, mis kindlustavad tähelepanelikku ja tundlikku individuaalset lähenemist igale lapsele, hoolitsemist ta tervise ja arenemise eest. Kasvatajate kohustused soodustavad huvitavat ja sisukat kasvatustööd lastega. Väga tähtsad on kasvatajate kohustused tehniliste töötajate suhtes, nende ettevalmistuse suhtes kasvatuslikuks tööks.

Tehniliste töötajate kohustused taotlevad oma töö parandamist üldise, poliitilise ja pedagoogilise kirjaoskuse tõstmist, kasvatajate igasugust abistamist nende töös lastega. Korraldatakse süstemaatilist kontrolli võetud kohustuste täitmise üle. Aeg-ajalt võetakse võistluse tulemused kokku, märgitakse ära võistlejate edu, saavutused, kasv, tehakse järeldusi paremate kogemuste rakendamise kohta ühises töös.

---

[1] J. V. Stalin, Aruanne partei XVIII kongressi ÜK(b)P KK tegevusest.

Lasteaed ja perekond.

LAPSE KASVATAMINE PEREKONNAS.

Perekonna osa laste kasvatamisel.

Perekond on esimeste muljete, tundmuste, mõtete allikas. Vanemate, vendade, õdede armastus laste vastu ja laste armastus nende vastu loob pinna kõige hea tajumiseks. Omaste suhtumise ümbritsevasse elusse, nende maailmavaate omandavad lapsed kergesti ja raskusteta.

Meie suurte juhtide, kirjanikkude, muusikute ja õpetlaste elulood toovad palju näiteid, mis annavad tunnistust perekonna suurest osast iseloomu kujundamisel ning annete ja talendi arenemisel. Kirjandusajaloos on hästi tuntud Arina Rodionovna mõju Puškini loomingule.

A. M. Gorki kirjutab oma vanaema suurest mõjust tema iseloomu ja ellusuhtumise väljakujunemisele:

„Kuni temani ma nagu oleksin maganud, peidetud pimedusse, aga ilmus tema, äratas mind, tõi päevavalgele, sidus kokku kõik minu ümber katkestamata lõngaks, põimis mitmevärviliseks pitsiks ja sai ühekorraga eluajaks sõbraks, minu südamele kõige lähemaks, kõige arusaadavamaks ja kallimaks inimeseks, — see tema omakasupüüdmatu armastus maailma vastu rikastas mind, küllastas mind tugeva jõuga eluraskuste vastu[1]."

Kapitalistlikus ühiskonnas ainult mõned erandlikud perekonnad on suutelised kasvatama haritud, tugevaid inimesi, kes on läbi immutatud armastusest inimkonna, teaduse ja kunsti vastu.

Kapitalism hävitas perekonna. Odava tööjõu otsinguil kiskus kapitalistlik ühiskond naise perekonnast ja paiskas ta tehaseisse. Proletaarsel perekonnal kapitalistlikus ühiskonnas ei

ole oma laste kasvatamiseks materiaalseid võimalusi. Kuid sellest hoolimata toetab kodanlus igapidi perekondliku kasvatuse ideed. Kodanliku perekonna kitsais piirides arenevad need omadused, mida vajab kapitalistlik ühiskond. Kodanlikud pedagoogid ülistavad perekonda kui isiksuse füüsilise ja vaimse arengu allikat. Kuid ka perekonna killud, mis kapitalistlikus ühiskonnas on säilinud, on sagedasti tema vaimust ja traditsioonest läbi imbunud. Perekonnas valitseb isa kui peamise isanda võim, millele ema ja lapsed peavad tõrkumatult alistuma. Laste kasvatus on rajatud täiskasvanute türanniale. Niisuguse kasvatuse ereda näite maalib A. M. Gorki oma elulugu kirjeldavas jutustuses „Lapsepõlv", kus on kujutatud „õudsete muljete sumbunud ring", rasket, lämmatavat õhkkonda, kus kasvasid lapsed. „Vanaisa maja täitis kõikide vihavaen kõikide vastu; see mürgistas täiskasvanuid, ja isegi lapsed võtsid sellest osa[2]."

Suur sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon muutis põhjalikult perekonna ja lõi eeldused õnnelikuks emaduseks, terve ning rõõmsa inimpõlve kasvatamiseks.

„Selle revolutsiooni üks rindeid," kirjutas N. K. Krupskaja, „seisneb perekondliku kasvatuse ümberkujundamises mõistliku laste eest hoolitsemise alusel, austuse alusel lapse vastu, oskuse alusel kõige varasemaist aastaist peale lapsest kasvatada leninlast-stalinlast, mitte käsu, vaid osava lähenemise teel temale."

Nõukogude Liidus on partei ja valitsus loonud kõik eeldused laste kasvatamiseks. Vanemail ei ole muret homse päeva eest. Nende õigus tööle on kindlustatud Stalinliku Konstitutsiooniga. Kaheksatunnine tööpäev, tasulised puhkeajad jätavad laste kasvatamiseks aega. Nõukogude valitsus maksab igal aastal tohutuid summasid lasterikkaile perekondadele abirahadeks. Valitsus on kõigile lastele kindlustanud tasuta õppimise, arstiabi, on loonud suure lastesõimede ja koolieelsete asutiste võrgu. Kõik need korraldused abistavad perekonda laste õigesti kasvatamisel. Lapse sündimine perekonnas on rõõmus sündmus. Nõukogude Liidus

on lapsed ümbritsetud õrnuse ja hoolega. Nende eest hoolitsevad vanemad, partei, valitsus ja seltsimees Stalin isiklikult.

Nõukogude Liidus on laste kasvatamine — riiklik asi, suure, ühiskondliku tähtsusega asi. Partei ja valitsus nõuavad, et perekond oleks vastutav laste kasvatamise eest, kutsuvad vanemaid üles meeles pidama, et „laste kasvatamine on iga Nõukogude kodaniku südameasi. See on meie maa tuleviku küsimus" (sms Kirovi kõnest).

Perekonna auväärset ja vastutusrikast osa laste kasvatamisel formuleeris seltsimees Stalin aruandes partei XVII kongressil. Naiste-kolhooslaste aktiivsuse kasvu maal alla kriipsutades ütles ta: „Sellel asjaolul, seltsimehed, on määratu suur tähtsus. Tal on suur tähtsus seepärast, et naised moodustavad poole meie maa elanikkonnast, nad moodustavad tohutu tööarmee ja nad on kutsutud meie lapsi, meie tulevast inimpõlve, s. t. meie tulevikku kasvatama."

Kesktäitevkomitee ja Rahvakomissaride Nõukogu määrus laste hooldamatuse vastu võitlemiseks, Kesktäitevkomitee määrus 27. juunist 1936. a. abortide keelu kohta jne., suurendavad perekonna vastutust laste kasvatamise suhtes, pannes vanemate peale nii kõlbelise kui ka ainelise vastutuse.

Enamik vanemaist püüab siiralt anda oma lastele head kasvatust, teha neist sotsialistliku kodumaa patrioote, julgeid, õiglasi, haritud inimesi. Sotsialistlik töö ja laialdane osavõtmine ühiskondlikust elust ei sega vanemail pühendada küllaldaselt aega ka lastele, hoolitseda nende kasvatuse eest.

Igale Nõukogude perekonnale võib olla eeskujuks laste kasvatamine geniaalse töötava rahva juhi, teadusliku sotsialismi rajaja Karl Marxi perekonnas. Ta armastas väga oma lapsi ja pühendas nende kasvatamisele palju aega. Töötades oma geniaalse teose kallal, leidis ta aega oma laste mängudest osavõtmiseks, neile muinasjuttude jutustamiseks, nende huvide suunamiseks, nende lugemismaterjali väljavalimise juhtimiseks. „Mitte kunagi," kirjutab tema tütar Eleonora, Marx „ei kaevanud, et ma tema tööd segan, olgugi et teda ala-

tiselt lobiseva lapse juuresolek kindlasti väga häiris, kui ta töötas oma geniaalse teose kallal." Ta oli õrnim isa ja võis tundide kaupa oma lastega mängida. Ta vaatles tähelepanelikult oma lapsi, uurides nende väljendusi, mis andis talle võimaluse imetlemisväärselt hästi neid juhtida. Oma mälestustes jutustab K. Marxi tütar Eleonora sellest, kuidas Marx oma tütardele raamatuid ette luges, nendega koos neid palavalt arutas, raamatus kõige ilusamat ja paremat leidma õpetas. Seejuures ei sundinud ta lastele oma arvamist peale. Ta austas lapse isiksust, õpetas oma lapsi iseseisvale mõtlemisele.

Eleonora, lugedes merejutte, ütles isale, et ta tahab saada kapteniks. Küsis, kas ta ei võiks ümber riietuda poisiks ja kodunt põgeneda, et sõjalaevale teenistusse astuda. Marx vastas tütrele, et tema poolt mõeldu on täiesti võimalik. „Kuid sellest pole vaja kõnelda ühtegi sõna enne, kui kavatsused täielikult veel ei ole küpsenud." Ta mõtles välja oma lastele imeilusaid muinasjutte, mis ta sageli jalutuskäikude ajal jutustas. Pikad muinasjutud jagunesid mitte peatükkideks, vaid penikoormaiks. „Jutusta meile veel üks penikoorem," nõudsid tütarlapsed. Oma muinasjuttudes tutvustas Marx lapsi nendele arusaadaval ja meeldival kujul ümbritseva maailmaga.

Ilusa näite sellest, kuidas perekond oma lapsi kasvatama peab, annab tutvumine inimkonna teise suurima geeniuse V. I. Lenini lapsepõlve-aastatega[3].

Lapse režiim ja korraharjumuse kasvatamine.

Perekond peab hoolitsema lapse tervise, tema õige füüsilise arenemise eest. Lapsel peab ka perekonnas olema väljakujunenud kindel režiim: ta peab teatud ajal sööma, magama heitma, üles tõusma. Režiimi täitmine õpetab last vanemaid ja nende tööd austama.

Perekonnas õpib laps puhtust, korda, korralikkust, iseseisvust.

Perekonnas M. ema — tööline kasvatab imestamisväärselt peenelt neid harjumusi oma pojale. Ta jälgib rangesti, et poeg kõik teeks õigeaegselt, kõik kohale paneks, oma asjad korralikult kokku paneks. Ise väga korralik ja puhas, hoiab ta väga puhtana oma väikese korteri ja kõik Borjuša asjad. Tuba kraamides ta juhib sageli Borja tähelepanu sellele, kuidas kõik on mugav, korralikult seatud, kui puhas ja ilus on toas. Märgates, et Borja rikkus kindlaksmääratud korda, väljendab ta võltsimatut kurvastust ega rahune enne, kui Borja tema juuresolekul paneb kõik omale kohale. Ema võtab vastu viisakalt ja rõõmsalt kõiki, kes nende juurde tulevad. Borja matkib ema. Kui ta aga unustab teretada või tänada kaasatoodud mänguasja, maiustuse eest, raputab ema nii etteheitvalt peaga, on nii siiralt kurvastatud, et Borja, kes teda väga armastab, oma käitumist ruttab parandama.

Lapse mängud ja tegevus kodus.

Vanemad peavad lapsega jalutama, tema mängudest osa võtma, temale ette jutustama, raamatuid lugema. See lähendab vanemaid lastele, aitab neid paremini tundma õppida.

Et rahuldada lapselikku teadmishimu, peavad vanemad vastama paljudele laste küsimustele. Vastused peavad olema lihtsad, lapse arusaamisele vastuvõetavad, ilma ülearuste üksikasjadeta. Vanemad esitavad ka ise lastele küsimusi, jutustavad nähtust, kuuldust, äratavad lapse mõistust, rikastavad huve.

Lapsel peab olema oma nurk, kus on väike laud ja toolid, riiulike, raamaturiiul või kapike, mänguasjad, raamatud, pildid, pliiatsid ja värvid, käärid, paber ja liim, savi või plasteliin, ehitusmaterjal ja muu. Nurgas on lapsel võimalus mängida ja tegutseda üksinda või vendade, õdede ja seltsimeestega. Seejuures ta ei riskeeri vanemate viha alla sattuda korra ja rahu rikkumise pärast, sellepärast, et ta „segab". Vanemad suhtuvad suure tähelepanelikkusega nurga korraldamisse, hoolikalt ilustavad seda, aitavad seda korras hoida, täiendavad uute mänguasjade ja raamatutega.

Selles nurgas vanemad koos lastega sageli tegelevad omatehtud mänguasjade ja näärikuuse-ehete valmistamisega, nuk-

kudele uute kleitide õmblemisega jne. Vanemad suhtuvad lugupidavalt laste mängusse ja tegevusse.

Lõbustused.

Pidulikud päevad — 1. mai, suure sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäev, Konstitutsioonipäev sisustatakse ka perekonnas pidulikult. Vanemad korraldavad lastele näärikuuse, pühitsevad sünnipäevi, kutsuvad külla lapse sõpru.

Puhkepäevadel peavad vanemad vahetevahel lastele võimaldama mingeid meelelahutusi: linnast väljasõidu, lastepargi, loomaaia külastamise või lihtsalt jalutuskäigu.

Vanemate suhtumine lapsesse.

Vanemad peavad lastesse suhtuma armastusega, peenetundeliselt, suure kannatlikkusega, lapse isiksusest lugu pidama. Kuid samal ajal peavad nad olema nõudlikud. Vanemail, kel on paremaid kogemusi laste õiges kasvatamises, kannavad nõudmised ettepanekute iseloomu, mis panevad tegevusse lapse tahte, ergutavad tegema iseseisvaid otsustusi. Samal ajal peab laps vanemate nõudmistes tundma autoriteeti ja kategoorilisust. Vanemad piiravad sageli lapse tahet ja soove, püüavad selle poole, et lapsed nendelt nõutava käitumise vajalikkusest aru saaksid ja vabatahtlikult need nõudmised täidaksid. Kuid vanemad on paindumatud selle suhtes, mis on keelatud. Nad peavad meeles, et pehmesüdamlikkus toob neile ajutist rahu, kuid pärast annab end eitavalt tunda paljude aastate jooksul.

Lapsed peavad juba koolieelsest east peale aru saama, et peale nende, nende huvide on vanemail oma elu, töö, ühiskondli-

k u d k o h u s e d. Lapsed peavad neid austama ja mitte mingil juhul pretendeerima sellele, et vanemad oma tähelepanu ainult neile pühendaksid. Väga hästi on seda väljendanud F. E. Dzeržinski: „Armastus lapse vastu, nagu iga suur armastus, — on loov ja võib lapsele anda kindla, tõelise õnne, kui ta armastatu eluhoogu kõvendab, temast täisväärtusliku inimese teeb ega muuda armastatud olendit oma ebajumalaks," kirjutab ta oma naisele armastuse kohta poja vastu.

On tähtis, et laps näeks oma lapsepõlvest peale vanemais eeskuju, mis väärib järeleaimamist, et ta neid austaks. Lastel peavad oma vanemate suhtes olema mõnesugused kohustused. Laps, kes on ümbritsetud hoole ja armastusega, peab oma jõu kohaselt vanemaile tasuma samaga.

D. perekonnas on isa — insener, ema õpib ja peab ise majapidamist. Lapsi õpetatakse austama vanemaid, nende tööd; lapsi tõmmatakse kaasa, nad kannavad lihtsaid kohustusi. Kümneaastane Jura ei ütle kunagi ära ema palvele minna poodi leiva, piima järele; väike Tom toob söögilaualt asju köögilauale ja paneb puhtad nõud kappi. Mõlemad poisid armastavad väga oma vanemaid, tahavad saada samasuguseiks kui isa, „autode inseneriks". Iga mänguasi, mis vanemad ostavad, maiustus või meelelahutus on laste poolt väga hinnatud, äratab neis tänulikkust vanemate vastu ja teeb nende armastuse tugevamaks.

Kasvatusvead perekonnas.

Kuid mitte kõigil vanemail ei ole küllaldasi pedagoogilisi teadmisi ega oska alati õiget kasvatusteed valida. Mõnedes perekondades koheldakse lapsi liiga karmilt. Kogu kasvatus põhjeneb hirmul ja karistusel. Niisugune kasvatus peegeldub väga halvasti lastes. Imesteldavalt õigesti ja läbinägevalt väljendub niisuguse kasvatuse kahjulikkust F. E. Dzeržinski. Ühes kirjas oma õele ta kirjutab: „Vitsad, valjus ja pime distsipliin — need on nendele (lastele) neetud õpetajad. Vitsad ja valjus õpetavad nendele silmakirjalikkust ja valet, õpetavad tundma, soovima ühte, aga rääkima ja tegema hirmu pärast teist. Vits võib neile ainult valu teha, ja kui nad on pehmed, kui valu neid

sunnib teisiti tegutsema kui nad soovivad, siis see vits muudab neid aja jooksul orjahingedeks, lasub neil raske kivina, mis neid alaliselt rõhub, ja teeb neist hingetuid inimesi, kes oma südametunnistusega kauplevad, kes ei ole võimelised ühtki kannatust taluma . . ." Ja selle kirja teises kohas ütleb ta: „Hirmutamisega võib lapses kasvatada ainult alatust, rikutud olekut, silmakirjalikkust, alatut pelglikkust, karjerismi . . . Lapse õrna ja tundelist hinge võib kasvatada ainult õrnuse ja armastusega."

Teistes perekondades, vastupidi, armastatakse lapsi õrnalt ja sügavalt, kuid see armastus on mõistmatu, pime ja lapsele kahjulik. Laps on kogu perekonna keskus. Kõik alistub tema huvidele. Lapse kõige pisemad tujud täidetakse, kõik teenindavad teda, hellitavad, toidavad, riietavad, poputavad. Teda kiidetakse (et meie Vitjast paremat last ei ole kogu maailmas). Külaliste ees kiideldakse ta teravmeelsuse ja talendiga. Ei ole mänguasju, maiustust, mida vanemad oma lemmikule ei ostaks. Arusaadavalt arendab niisugune kasvatus lapses egoismi, auahnust. Vanemad, nende töö, kohustused, tunduvad lastele tühiseina, mingit austust vanemate vastu ei kasvatata. Säärasesse vanemaisse suhtuvad lapsed sageli jämedalt, mõnikord ka julmalt. N. perekonnas vanemad ja vanaema keelduvad lapse kasuks kõigest. Poisil ei lasta midagi ise teha. Talle tõmmatakse püksid ja vildid jalga, teda pestakse, talle pannakse riided ülle ja võetakse ära, koristatakse mänguasjad, raamatud ja söögiõud tema järelt, teda ei vaevata millegagi, vaid imetellakse alatiselt ta ilu, mõistust ja võimeid. Poiss kasvab ennasttäis egoistina, tigedana ja äkilisena. Et valmistada talle lõbu, küpsetas vanaema talle tema armsaid kanakotlette, kuid poisil pole täna tuju, ta virutab tigedasti kotletid eemale ja viib vanaema pisarateni. Kui palju oli kulutatud jõudu, et rõõmustada lapselast.

Laps sageli ei kuule sõna seepärast, et vanemad ei oska käskida, ei oska küsida lapselt. „Mis sa tahad õhtusöögiks? — Kas kotletti või muna?" küsib ema 4-aastaselt pojalt." — „Ta-

han pirukat," vastab poiss. „Ei, pirukat õhtusöögiks ei saa, ma keedan sulle muna." — „Ei taha muna!" — Järgnevad pisarad, karjumine, jonn. Hellitamine ja poputamine tekitab jämedust, tahtenõrkust.

Paljud vanemad ei suuda lapsele sisse seada küllalt täpset, õiget režiimi. Korratud söögi- ja magamisajad kasvatavad halbu harjumusi, lohakust, korratust. Vanemad sageli ei pühenda lapsele küllalt aega, vabandades töörohkusega. Sama ettekäändega nad põiklevad kõrvale laste küsimustest, ei rahulda lapse teadmishimu. Mõnikord, et lahti saada, nad annavad lapsele liiga keerulise vastuse. Mõnikord ei lubata lapsel ilmutada oma vallatust, liikuvust. Neil ei lasta kaevata liivas, mängida nõnda, nagu nad tahaksid, nende aktiivsust ja iseseisvust piiratakse.

Mõnedes perekondades, vastupidi, lapse tööd vahel isegi ekspluateeritakse. Last koormatakse raske tööga, pannakse imikut hoidma, vett kandma, kitse või hanesid karjatama jne.

Kui lapsed ei kuule sõna, neid hirmutatakse, kollitatakse. Ent hirmutunne närveerib last, erutab ta närvikava, mõjudes halvasti ta tervisele.

Mõned vanemad koormavad lapsi muljetega, võtavad neid sageli kaasa kinno, klubisse, teatrisse, külaskäikudele. Vahel laps kuuleb pealt täiskasvanute jutuajamist, on elu niisuguste külgede tunnistajaks, millest tal veel vara teada.

Kapitalismi jäänused annavad end veel mõnedes perekondades inimeste teadvuses tunda ja kajastuvad kahjulikult lastes.

Lasteaed peab vanemaid õpetama, kuidas lapsi õigesti kasvatada. Vanemad peavad lugema raamatuid, kirjutusi laste kasvatamisest, kuulama sellel teemal raadioloenguid, külastama näitusi, loenguid, referaate, vestlusi. Kusagil ei armastata lapsi nii nagu Nõukogude Liidus. Kõik vanemad igatsevad anda oma lastele parimat. Nad vastavad igale üleskutsele, igale ettevõttele, mis nende laste elu parandab ja neid õigesti kasvatada aitab.

Lasteaia ja perekonna koostöö tähtsus laste kasvatamisel.

Ühiskondliku kasvatuse kooskõla koduse kasvatusega peab olema väga tugev, õpetas alati N. K. Krupskaja. Lasteaed ja perekond peavad lapsele mõjuma kooskõlaliselt. Ainult sellega võib kindlustada lapse ühtset kasvatuslikku mõjutamist ja saavutada tema kasvatuses edu. Lasteaia „Põhimäärustes" on öeldud, et „lasteaed peab olema ennekooliealiste laste õige kasvatuse elavaks näiteks ja abistama vanemaid laste koduse kasvatuse õigel korraldamisel".

Lasteaia koostöö perekonnaga aitab lasteaial lapsi hästi kasvatada. Kasvatajanna Golosnitskaja jutustab tütarlapsest Svetlana B-st. Ta oli tusane ja arenes halvasti. Kodus ei olnud tal mänguasju, vanemad ei tegelnud temaga, talle ei näidatud midagi. Kui vanemate tähelepanu sellele juhiti, siis hakkasid nad tütarlapsega lasteteatris ja loomaaias käima. Tüdruk tuli rõõmsana lasteaeda, jutustas sellest, mida ta näinud, kujutas seda oma mängudes. Ta joonistas halvasti. Vanemaile tehti ettepanek osta mosaiik, pliiatseid, paberit. Tüdruk hakkas kodus palju joonistama. Lasteaias tunneb ta end reipana, läheneb julgemalt lastele, tema looming areneb.

Kogu lasteaia töö perekonnaga, juhatas N. K. Krupskaja, tuleb korraldada nii, et „abistada kogu elanikkonna kultuurilist kasvu, asetada emade ette rida tähtsaid poliitilisi küsimusi[4]".

Lasteaia koostöö perekonnaga on ühiskondliku tegevuse heaks kooliks, eriti naistele-kolhooslastele, naistele-koduperenaistele. Nendele saavad kalliks mitte ainult nende endi laste, vaid ka võõraste laste huvid, nad õpivad hoolitsema sotsialistliku omandi eest.

Perekonna nagu ka lasteaia ees seisavad ühine eesmärk ja kommunistliku laste kasvatamise ühised ülesanded. Nende ülesannete teostamisel, nagu ülalpool nägime, teeb perekond väga palju.

Lasteaed peab perekonda lapse õiges kasvatamises abistama.

Ebateaduse pedoloogia vaatles perekonda kui negatiivsete mõjude allikat lapsele. Pedoloogid ei näinud hiiglaslikku edasinihkumist, mis toimus Nõukogudemaa majanduses ja Nõukogude rahva kultuuris, teadvuse ja eluviisi ümberehitamist, uue nõukogude perekonna loomist.

Lasteaia ja perekonna koostöö kõige enam levinud vormid on:

a) individuaalne töö,
b) vanemate grupikoosolekud,
c) vanemate üldkoosolekud.

Individuaalne töö vanematega seisneb järgmises: a) külaskäigud perekondadesse, b) vestlused vanematega laste kasvatamise üle, c) vanemate tutvumine lasteaia tööga.

Kasvataja külaskäigud perekondadesse.

Lasteaia ja perekonna edukaks koostööks on tarvis teada, mida üks või teine laps vajab, missugused on tema elu ja kasvamise tingimused perekonnas. See tagab individuaalset lähenemist igale perekonnale.

Perekonna külastamisel ei ole formaalse revideerimise iseloomu. Kasvataja tuleb perekonda kui külaline, lapse ning vanemate seltsimees ja sõber. Sundimata vestluses lapse ja vanematega saab ta teada, kuidas nad elavad, kuidas kasvatavad lapsi, milles nad abi vajavad. Vanemad saavad kasvatajalt sõbralikku nõuannet, näpunäiteid, selgitust, kuidas last paremini kasvatada.

Lasteaia „Bolševik" (Moskva) kasvatajanna jutustab:

„Iga perekonnaga töötan eraldi.

Borja — on tark, loov laps, kuid grupis on ta sageli jultunud, lõunalauas sööb seltsimeeste taldrikuilt.

Ma tulin Borja juurde koju. Vanemad võtsid mind rõõmuga vastu. Borja elab valges, kõrges, puhtas toas. Minu tuleku ajal sõi perekond lõunat. Esimest sööki sõid kõik eraldi taldrikuilt, kuid teist — ühelt üldiselt pannilt. Mulle sai selgeks, miks Borja ei põlga võõralt taldrikult süüa. Kodus ei ütelnud ma midagi, vaid kutsusin ema lasteaeda. Borja ema külastas gruppi ja nägi, kuidas söövad lapsed lasteaias. Ma jutustasin talle, et Borja ei põlga süüa teiste taldrikult. Me leppisime emaga kokku, et ka kodus igaüks hakkab sööma eraldi taldrikult. Ka edaspidi leppisime emaga Borja kasvatuse suhtes kokku. Koostöö perekonnaga mõjus positiivselt Borjale."

Külaskäigud perekondadesse annavad palju lapse kasvatuse parandamiseks. Tänu külaskäigule perekonda hakkab kasvataja paljustki lapse käitumises aru saama. Tal õnnestub vanemaile õigesti läheneda, neile konkreetset abi anda. Külaskäigud perekonda lähendavad kasvatajat vanemate ja lastega.

Paremad kasvatajad peavad süstemaatilist märkmikku perekondade külastamise kohta. Nad kirjeldavad lühidalt põhimist sellest, mida nad nägid, mida peavad heaks, millele on tarvis tähelepanu juhtida. See ülestähendamine näitab kasvatajale muutusi, mis toimuvad lapse kasvatamises, tema käitumises, annab võimaluse üldistada oma kogemusi, täiendada töömeetodeid ja -vahendeid.

Lasteaia nr. 83 (Moskva) noorema grupi kasvatajal on elav ja tihe side perekonnaga. Ta käib sageli laste juures ja peab süstemaatilist märkmikku oma külaskäikude kohta. Toome mõned tema ülestähendustest.

„5. V 1937. a. (esimene külaskäik).

Külastasin Bronjat. Tutvustasin vanemaid lasteaia igapäevase korraga, andsin näpunäiteid režiimi kohta perekonnas. Laps on kodus väga jonnakas ja kangekaelne oma nõudmistes, eriti ema suhtes. Soovitasin lapse jonnile mitte järele anda, vaid tegutseda veenmisega, aga mitte löömisega. Soovitasin lapsele muretseda eraldi käterätik ja täiendada erinurga sisustust. Leppisin emaga kokku valvekorra suhtes lasteaias.

5. XI (teine külaskäik).

Bronja nurk on hoopis muutunud. Kõik minu näpunäited on täidetud. Ema tähendas rahuldustundega, et tema ja Bronja vastastikused suhted on muutunud rahulikumaks, ja palus ka edaspidi teda kasvatustööks aidata."

Vestlused vanematega lasteaias.

Laste külastamine kodus ja lapse igapäevane vaatlemine annavad kasvatajale rohkesti materjali perekonnaga töötamiseks. Kasvataja vestleb sageli ema või isaga, vanaemaga või teiste sugulastega, kes last lasteaeda või koju saadavad. Vahel kutsub kasvataja mõne koduseist ka eriliselt lasteaeda vestlemiseks. Ta püüab saavutada, et laps tuleks lasteaeda puhtalt ja korralikult riietatuna, väljamaganuna — ja rahulikus, tasakaalukas seisukorras, et perekond toetaks kõiki lasteaia ettevõtteid. Parim aeg vanematega vestlemiseks on siis, kui nad tulevad last koju viima. Kasvataja või lapsehoidja poolt juhitud, lähevad nad meeleldi vanemate nurka või grupi tuppa oma lapse kasvatamise üle kõnelema. Vesteldes vanematega märgib kasvataja ära lapse puudused, kuid ei unusta iialgi meenutada ka seda positiivset, mis lapsel on (kui vanemaile lapsest ainult halba rääkida, siis närveerib ja vihastab see neid).

Kasvataja jutustab vanemaile lapse enesetundest, ta tervisest, sellest, kuidas laps lasteaias mängib, millised on ta huvid. Nende vestluste ajal saab kasvataja teada, kuidas last kodus kasvatatakse, kuidas ta perekonnas käitub, millega tegeleb, millised on ta mängud, lepib kokku lapse kohtlemises ja ühises mõjutamises.

Paljud kasvatajad märgivad omad vestlused vanematega üles. Toome näite niisuguseist ülestähendustest.

„26. III. Mariša ema jutustas, et Mariša juures on tunda lasteaia mõju, ta on hakanud ema abistama nõude kraamimises, voodite ülestegemises, ei sega venda tundide ettevalmistamisel. Palusin ema mulle sagedamini jutustada Mariša käitumisest kodus.

28. II. P... tõi Vova töid näha ja jutustas, kuidas ta kodus harrastab mänguasjade valmistamist. Palus mind endale näidata, kuidas paberist valmistada lootsikuid ja kukki. Näitasin talle.

3. III. Rääkisin Adeele emaga lapse ebajärjekindla kohtlemise kahjust, sellest, et tüdruk ei ole alati puhtalt riietatud. Emal oli piinlik, lubas tüdruku puhtuse eest hoolitseda.

5. III. Vestlesin Vadiki emaga poisi üleliigsest elavusest, sagedasest higistamisest ja kiirest väsimisest."

Vanemate külaskäigud lasteaeda.

Vanemad külastavad lasteaeda ja jälgivad, kuidas lapsed päeva veedavad, kuidas nad mängivad ja tegutsevad. Nad õpivad tundma kasvataja võtteid ja hakkavad nähtut kasutama oma laste kasvatamisel. Paljudes lasteaedades on vanemail võimalus tulla gruppi siis, kui see neile sobib.

Mõnedes lasteaedades on kombeks, et lapsed oma töid näitavad vanemaile, deklameerivad neile salme, laule. Laps, kellele ema järele tuli, küsib kasvatajannalt: „Kas ma võin emale näidata, kuidas ma tanki tegin?" Kasvatajanna lubab. Laps näitab emale oma „tanki", kasvatajanna vestleb emaga, jutustab, kuidas laps sellele tööle tuli, kuidas armastusega suhtus, kuidas mängis jne.

Vova ütleb isale: „Isa, vaata, missuguse hobuse ma ehitasin, tema selga võib istuda; istu, ma kiigutan sind." Isa vaatleb hobust, kiidab seda, vaatleb siis Vova joonistusi. Kasvataja palub isa Vovale osta värve koduste tööde jaoks, selgitades, et ta joonistab hästi pliiatsiga, kuid värvidega halvasti. Isa lubab.

Niiviisi soodustavad vestlemised vanematega, nende külaskäigud lasteaeda lapse kasvatuse parandamist.

Teistes lasteaedades korraldatakse erilisi „v a n e m a t e p ä e v i" ja „l a h t i s i t ö i d" v a n e m a t e j a o k s. Enne räägitakse vanematega läbi, missugusesse gruppi nad lähevad, tutvustatakse neid töökavaga. Mõnedele vanematele tehakse ülesandeks näiteks kontrollida, kuidas lapsed söövad, kuidas korraldatakse jalutuskäike, läbi vaadata laste joonistused jne. Niisugused ülesanded annavad vanemate külaskäikudele sügavama ilme.

Päeva lõpul vestlevad kasvatajad vanematega, paluvad jutustada oma muljeid, kuulavad nende märkusi, ettepanekuid, mis sageli on väga asjalikud ja kasulikud. Nii juhtis ema ühes

lasteaias tähelepanu kasvataja sagedastele märkustele, mis laste peale mõju ei avalda. Teine kord isa juhtis tähelepanu sellele, et kasvataja ebaõigelt lahendab lastevahelisi tülisid.

Vanemate nurk.

Igas lasteaias on nurk vanemaile, kus valgustatakse lapse kasvatamise küsimusi perekonnas ja lasteaias.

Selleks et töö nurgas oleks edukas, on tarvilik, et seal valgustataks küsimusi, mis on tähtsad laste kasvatamisel, mis vastaksid vanemate vajadustele. Nurk peab olema korraldatud eredalt ja ilusasti. Nurgas valgustatakse umbes järgmisi küsimusi:

1. Kuidas kasvatada last perekonnas.

Kuidas last õigesti toita. Kuidas korraldada lapse normaalset und. Lapse ratsionaalne riietus. Kuidas organiseerida näärikuuske ja teisi pidustusi. Kuidas organiseerida lapse puhkepäeva. Missuguseid raamatuid laps vajab. Kasulikud mänguasjad. Reeglid lastevanemaile jne.

2. Lasteaia tööst.

Juhataja ja arsti vastuvõtutunnid. Päevarežiim. Söögikaart. Laste kaalu näitaja. Kasvatustöö kava nädalaks. Raamat ettepanekute ja märkuste tegemiseks lasteaia töö kohta.

Ei piisa ainult nurga korraldamisest, tuleb sellele juhtida vanemate tähelepanu. Nurgas toimuvad konsultatsioonid, vestlused.

Nurka uuendatakse järjekindlalt. Ta sisustus muutub vastavalt iga lasteaia konkreetseile töötingimustele, ühenduses hooajaga, pidustustega.

Vanemate üldkoosolekud ja õhtud.

Vanemate üldkoosolekud ja õhtud korraldatakse selleks, et tutvustada vanemaid lasteaia eluga, et vanematega koos lasteaia töösse puutuvaid küsimusi läbi arutada, lapse kasvatamisel perekonnas saadud kogemusi vastastikku vahetada.

Vanemad peavad teadma kommunistliku kasvatuse ülesandeid, lasteaia kasvatustöö sisu ja meetodeid, lasteaia päevarežiimi. Selleks et vanemad koolieelset kasvatust hindaksid, on hea neid tutvustada Marxi, Engelsi, Lenini ja Stalini mõtetega perekondlikust ja ühiskondlikust laste kasvatusest. On tingimata tarvilik pidada vanemaile ettekanne perekonna kohustustest laste kasvatamisel, selle kohta, kuidas last perekonnas kasvatada.

Vanemaid tuleb tutvustada kasvatustöö kava ja aruandega.

Vanemate üldkoosolekuil arutatakse läbi pidustuste eeskavad, suvikolooniasse väljasõidu küsimused jne. Ettekandeis esitatakse üldised, põhimõttelised alused ja tuuakse ette faktid, mis käsitlevad teatud lasteaia tööd ja mis tutvustavad heade näidetega lapse koduse kasvatuse alalt. Ettekandes tehakse ettepanekuid laste kasvatamise parandamiseks perekonnas ja kodus. Ettekanne peetakse lihtsas ja piltlikus keeles, seda illustreeritakse ülesvõtetega, laste joonistustega, nende mängude ja vestluste kirjeldustega, ehitiste joonistega jne.

Mõnedele vanemate üldkoosolekuile järgneb kunstiline osa, lasteaia kollektiivi, vanemate isetegevus. On võimalik kutsuda ka kunstnikke deklameerima, laulma jne.

Vanemate grupikoosolekud.

Vanemate grupikoosolekud on üks vajalikest lasteaia ja perekonna vahelise sideme vormidest. Need koosolekud kannavad intiimsemat laadi ja anna-

vad võimaluse põhjalikumalt rääkida kasvatustöö võtteist, üksikute laste kasvatamisest.

Grupikoosolekuil arutatakse kasvatustöö ülesandeid grupis lähemal ajal, kasvatustöö seisukorda grupis. Valgustatakse kasvatustöö üksikuid külgi: laste füüsiline kasvatus, kunstiline kasvatus, laste mängud, keele areng, lapse mõjutamise vahendid jne. Ettekandeis räägitakse antud grupi lastest, nende arengust, käitumisest. Antakse konkreetseid näpunäiteid üksikuile perekondadele.

Koosolekul on tähtis panna vanemaid aktiivselt mõtteid vahetama. Koosolekute otsused protokollitakse ja riputatakse vanemate nurka, paigutatakse lasteaia ja käitise seinalehte. Vanemad jälgivad järjekindlalt seda, kuidas täidetakse koosolekute otsused.

Koosolekute ettevalmistus.

Nii üldised kui ka gruppide lastevanemate koosolekud nõuavad hoolikat ettevalmistust. Veerandaasta algul valitakse vanemate koosolekute ettekannete teemad, määratakse kindlaks kõnelejad. Nii on kõnelejal võimalus oma ettekannet enne hoolikalt ette valmistada. Kõneleja loeb kirjandust, saab tarvilikke nõuandeid spetsialistilt-metoodikult, uurib kasvatustöö kogemusi omas ja teistes lasteaedades, kogub illustreeritavat materjali (diafilme, ülesvõtteid, laule, raamatuid, mänguasju jne.).

Kui lasteaial on perekonnaga tihe side, siis vanemad külastavad meeleldi koosolekuid ja õhtuid. Ometi on iga kord tarvis eelolevast koosolekust teatada. Koosoleku teadaanne riputatakse vanemate nurka, käitisesse, ühiselumajasse, avaldatakse seinalehes. Vanemaile saadetakse isiklikud kutsed.

Näitused.

Näitustel võib küsimusi valgustada laiaulatuslikumalt kui nurgas, ent lühemaks ajaks. Näiteid teemadest näituste korraldamiseks.

1. Partei ja valitsuse hoolitsemine laste eest.
2. Kokkuvõtteid lasteaia tööst.
3. Laste füüsiline kasvatus.
4. Laste kasvatamine kommunistliku moraali vaimus.
5. Muusikaline kasvatus.
6. Laste looming.
7. Laste kasvatamine perekonnas jne.

Materjal tuleb valida näituse teemale vastavalt, paigutada selgelt, ülevaatlikult ja kunstipäraselt välja töötada.

Tekst peab olema lühike ja lihtne.

Mitmesugused diagrammid, mis näitavad lasteaedade võrgu kavu, iseloomustavad partei ja valitsuse määruste realiseerimist.

Näitusel võib näidata laste pikkuse ja raskuse iivet, lasteaia üritusi laste füüsilise kasvatuse alal.

Selleks et näidata, milliseid tulemusi on adnud laste kasvatamine kommunistliku moraali vaimus, pannakse välja laste joonistusi, vestluste ülestähendusi, mis väljendavad laste kodumaa-armastust, näidatakse raamatuid, salme, pildikesi, mida kasvataja oma töös kasutas.

Näitusel on tingimata tarvis anda seletusi, korraldada konsultatsioone, vestlusi.

Vanemate abistamine lastepidude ja sünnipäevade korraldamisel.

Vanemate abistamine lastepidustuste korraldamisel lähendab väga kasvatajaid vanematega ja lastega, valmistab lastele palju rõõmu ja lõbu. Vanemaile antakse nõu, kuidas paremini

ja huvitavamalt korraldada perekonnas näärikuuske ja muid pidustusi. Muusikaõpetaja õpetab vanemaile laule. Vanemate nurgas korraldatakse näitus pidustuste ilustuste, raamatute, mänguasjade ja muude asjade kohta, mida soovitatakse lastele kinkida.

Vahel kasvatajad külastavad mõningaid perekondi ja abistavad vanemaid näärikuuse ja muude pidustuste korraldamisel.

Vanemate ringid.

Vanemate jaoks kogutakse kasvatusküsimustesse puutuvat kirjandust, organiseeritakse selle lugemist järgnevate läbirääkimistega.

Selleks et vanemad võiksid oma lastega paremini tegelda, neile rohkem anda, organiseeritakse vanemaile õpinguid ilulugemise ja jutustamise, näärikuuse-ehete ja mänguasjade valmistamise jms. alal. Muusikaõpetaja juhtimisel õpivad vanemad laule. Õpitakse laste poolt armastatud ja neile kasulike toitude valmistamist jne.

Vanemate aktiiv ja vanemate komitee töö.

Kui lasteaed perekonnaga hästi töötab, siis grupeerub tema ümber alati vanemate aktiiv. Vanemate aktiiv osutab lasteaiale suurt abi remontide tegemisel, varustuse muretsemisel, krundi seadistamisel ja korraldamisel, mänguasjade valmistamisel, pidustuste korraldamisel, ekskursioonide teostamisel jne.

Ustjugi rajooni kolhoosi lasteaia eesrindlik kasvataja jutustab, et vanemate aktiivi abiga tehti juurdeehitis, värviti lasteaia ruumides põrandad, ümbritseti krunt taraga, istutati 20 akaatsiapõõsast, valmistati 20 tooli, 36 voodit, liivakastid, pildiraamid, õmmeldi 32 lapsemütsi, 35 käterätikut ja palju muud.

Vanemad aitavad koostada ja kinnitada eelarvet.

Vanemate aktiiv annab eeskuju oma laste õige kasvatamisega, esimesena täidab kõik lasteaia ettepanekud ja abistab lasteaeda teiste laste kasvatamisel.

Lasteaias, kus töötab seltsimees Golosnitskaja, on vanemad üksmeelsed, tunnevad hästi kõiki lapsi ja nende elamistingimusi. Kui ema töötab ja ei ole kedagi, kes tuleks lapse järele, saadab keegi vanemate aktiivist lapse koju. Ühe lapse ema oli $1^1/_2$ kuud haiglas, teda külastasid lasteaia juhataja ja vanemad, teatasid talle pojakese tervisest, kes jäi täielikult lasteaia hooldamisele.

Üldkoosolekul valitakse vanemate hulgast komitee. Vanemate komitee organiseeritakse lasteaia abistamiseks tema töö mitmesuguseil aladel, ettevõtete teostamiseks, mis taotlevad töö kvaliteedi kindlustamist ja tõstmist.

Vanemate komitee tööle kutsutakse sõltuvalt lahendatavaist küsimustest esindajad käitise partei-, kommunistlike noorte ja ametiühingulisest organisatsioonist jt.

Vanemate komitee aitab korraldada asutise majanduslikku külge, teostada remonte jne.

Vanemate komitee seob lasteaeda vanematega, aitab lasteaiale kaasa tema töös laste koduse kasvatuse parandamisel. Vanemate komitee töö korraldatakse kava järgi, mis on seotud asutise aastatöökavaga ja mis detailiseeritakse veerandaastate kaupa või iga kuu kohta.

Vanemate komitee töö organiseeritakse nõnda, et aasta algul jagatakse ülesanded kõigi komitee liikmete vahel ära ja pannakse igaühele isiklik vastutus mõne ülesande teostamise eest.

Vanemate komitee võtab osa majanduslikest ja pedagoogilistest nõupidamistest.

Vanemate komitee hästi korraldatud aktiivse tegevuse näitena võib tuua Tomski linna 10. lasteaia vanemate komitee töökogemusi.

10. lasteaia vanemate komiteel on oma töökava. Iga komitee liige vastutab ühe või teise ülesande teostamise eest.

Nõnda näiteks, ühenduses sõiduga suvituskohta, võttis vanemate komitee esimees endale kohustuse aidata majanduslikes asjus (suvila remont jm.). Tänu tema abile sai lasteaed õigel ajal maale sõita.

Teine komitee liige aitas kunstiliselt kujundada suvila platsi. Kolmas komitee liige organiseeris vanemate abi laste maalesõidul, juhtis vanemate korrapidamist.

Vanemate komitee liikmed võtavad sageli osa menüü koostamisest. Nad on huvitatud kasvatuslikust tööst. Mõnikord nad võtavad osa laste jalutus- ja õppekäikudest. Nad viibivad laste töötundidel, jälgivad lastemänge, lapsed avaldavad neile suurt usaldust. Nii näiteks valisid lapsed vanemate komitee esimehe sms B. „komandöriks", kui nad korra mängisid „Järvetaguse kõrgustiku" vallutamist.

Vanemate komitee liikmed võtavad aktiivselt osa pidustuste ettevalmistamisest.

Nad on eeskujuks oma laste õige kasvatusega. Nii näiteks korraldas komitee liige sms K. oma pojale kodus nurga, mis vastas kõigile lasteaia nõudeile. Isa pühendab poja kasvatamisele palju tähelepanu. Ta sageli meisterdab pojaga midagi, loeb talle raamatut jne.

Vanemate komitee liikmed tutvuvad lasteaias käivate laste koduste elutingimustega ja aitavad kaasa nende parandamiseks. Nad võtavad aktiivselt osa vanemate koosolekuist, teevad kaastööd seinalehele.

Selleks et paremini mõista lasteaia kasvatustööd, loevad nad kirjandust, saavad nõuandeid metoodiliselt kabinetilt, vestlevad kasvatajate ja juhatajaga.

Lasteaia side ühiskonnaga.

Kogu koolieelse töö praktika näitab, et ainult siis luuakse lasteaia pedagoogiliseks tööks normaalsed tingimused, kindel materiaalne alus, kui ta töötab tihedas seoses ühiskonnaga.

Lasteaed peab olema seotud selle käitisega, mida ta teenindab, käitise komiteega (vabriku komiteega, kohaliku komiteega), antud käitise partei-, kommunistlike noorte ja ametiühinguliste organisatsioonidega, kes on huvitatud lasteaia korraldusest ja tööst. Lasteaed annab järjekindlalt oma tööst aru.

Ühiskondlike organisatsioonide esindajad külastavad lasteaeda, jälgivad ta tööd, aitavad kaasa tähtsamate ettevõtete läbiviimisel, mida lasteaed organiseerib, võtavad osa lasteaia poolt korraldatud pidustustest. Selleks et huvi lasteaia vastu ülal hoida, avaldavad juhataja ja kasvatajad kirjutusi ajakirjanduses, esinevad pidulikel koosolekuil, korraldavad näitusi ja laialdasi vanemate konverentse, kus ühineb mitu lasteaeda. Vanemate konverentsid on koolieelse kasvatuse ideede propagandaks, selleks, et vanemad näitaksid lasteaedade töö saavutusi ja puudusi ja aitaksid viimaseid kõrvaldada. Konverentsil organiseeritakse näitus lapse kodusesse ja lasteaia kasvatusse puutuvate küsimuste kohta, esitatakse ettekandeid tähtsamaist kasvatusküsimustest: „Kommunistlik laste kasvatus", „Füüsiline kasvatus", „Ennekooliealiste laste mängud", „Pidustused ja lõbustused lastele lasteaias ja kodus" jne.

Vanemad avaldavad suurt huvi konverentside vastu ja arutavad aktiivselt lasteaedade tööd, jagavad vastastikku oma laste kasvatamisel saadud kogemusi, avastavad raskusi, nõuavad vastuseid neid erutavaile küsimustele.

Koolieelne kasvatus kapitalistlikes maades.

FRIEDRICH FRÖBEL (1782—1852).

Koolieelse kasvatuse arengule kõigis maades on avaldanud määratu suurt mõju Fröbeli süsteem.

Nimetusegi „lasteaed" andis Fröbel. Tema nimi on nii tihedasti seotud koolieelse kasvatusega, et lasteaednikke sageli nimetatakse фребеличка'deks", ja kursusi ning instituute, kus lasteaednikke ette valmistati, — „fröbeli"-kursusteks ja -instituutideks. Selles pole midagi imelikku. Fröbel töötas välja koolieelse kasvatuse detailse süsteemi ja rakendas seda praktikas.

Friedrich Fröbel sündis Saksamaal (Tüüringis) a. 1782 pastori perekonnas. Ta koges rasket lapsepõlve, sest juba aastasena ta kaotas ema. Nooruses õppis Fröbel metsandust, loodusteadust, maamõõtmist, ehitustöid. Ta ei leidnud kaua aega oma kutsumust, kuni hakkas õpetajaks koolis. „Mul oli nii hea nagu kalal vees," rääkis ta ise sellest oma tööst. Ta asus pedagoogikat õppima. Kaks aastat töötas Fröbel Pestalozzi instituudis. Pestalozzi ideed avaldasid Fröbelile suurt mõju. Hiljem ta asus juhatama kasvatusasutisi Saksamaal ja Šveitsis. 1837. aastal avas ta erilise kooli, mille hiljem nimetas „lasteaiaks". Ta peamine teos on — „Inimesekasvatus".

Fröbeli pedagoogilises süsteemis kajastub see rahulolematus ja pettumus, mis valdas Saksa kodanlust ja eriti kodanlikku haritlaskonda XIX saj. esimesel poolel. Kodanlus unistas Saksamaal ühtse rahvusriigi loomisest, mis oli vajalik rahvusliku tööstuse ja kaubanduse tõusuks. Ent Saksamaa jäi edasi feodaalselt killustatuks väikesteks vürstiriikideks, millede suletus takistas majanduslikku ja poliitilist arengut. Kasvav töölisliikumine hirmutas Saksa kodanlust. Kodanlus ei julgenud avalikult ja otsustavalt tegutseda feodaalmõisnike-junkrute vastu, eelistades tegutseda „haridustööga", ideedega, mitte relvade

jõuga, mitte poliitiliste vahenditega. Isegi tema liberaalsemad esindajad kardavad rahvamasse, nende revolutsioonilisust. Poliitika, reaalne tõelisus paistab neile olevat täis lahendamatuid vastuolusid, mille ees nad lasksid käed longu.

Need pettumusmeeleolud poliitika alal haarasid ka Fröbelit. „Meie sõnad, meie kõned on ühiskondlikus elus surnud, sisuta kestad, eluta marionetid, . . . See, mis meid ümbritseb, see, mida me näeme ja tajume, — on surnud, see on mingi mass, mis enam rõhub kui ülendab." Mitte nähes mingeid ajendavaid, progressiivseid jõude ümbritsevas reaalsuses, otsekui pettudes omas sugupõlves, Fröbel otsustas mõjuda hariduse, kasvatuse kaudu, lootes luua uue inimese, kes oleks vaba temale kaasaegse inetu reaalsuse joontest.

Ja ta kutsub oma sugupõlve kindlustama lastele seda paremat tulevikku:

„Isad, lastevanemad, korvame selle, mis meil endil on puudu, anname selle, korraldame selle oma lastele; selle, mida meil enam ei ole, — kõikeelustava, kõikekujundava lapseliku elujõu — toome selle uuesti laste kaudu meie ellu. Elagem oma lastele!" Viimatitoodud lause on graveeritud Fröbeli hauamonumendilegi.

Fröbel arvas, et kasvatuse teel võib luua uue ühiskonna. Ta andus tervenisti väikelastekasvatusele. Selles töös tahtis ta leida rahu ja reaalse tõelikkuse unustust.

Fröbel oli idealist, müstik. Ta pedagoogilised vaated kujunesid XIX saj. alguse saksa idealistliku filosoofia mõju all. Kõige olemasoleva aluseks on, Fröbeli arvates, ainus jumalik alge, kõikjal kehtib, kõikjal valitseb ainus seadus — jumal. Inimese ülesandeks on väljendada temas kätketud jumalikku alget. Selle teenistuses peab seisma kasvatuski.

Kasvatus aitab, Fröbeli arvates, inimesse kätketud jumalikul olul väljenduda, soodustab isiksuse loovat eneseteostust, lapses peituvate instinktide ja võimete arengut.

Kasvatus, Fröbeli arvates, ei määra lapse arengut, vaid ainult soodustab seda.

Juba enne Fröbelit paljud pedagoogid rääkisid lapse loomingu arendamise vajadusest. Fröbel laiendas ja arendas seda printsiipi edasi, juhtides tähelepanu lapse loova isetegevuse arendamise tarvilikkusele.

Fröbel näitas, kui suur pedagoogiline tähtsus on mängul, kunstilisel kasvatusel jm. Tõsi küll, Fröbel rajas omad printsiibid udusele, idealistlikule filosoofiale. Täiesti õigeid väiteid mängu ja töö tähtsusest ta põhjendab valesti, idealistlikult — mingi inimesele omase „tegevustungi" arendamise tarvidusega, kunstilise kasvatuse vajadust — iluinstinkti arendamisega, intellektuaalset kasvatust — tunnetamisinstinkti arendamisega. Kuid müstiliste, uduste targutuste hulgas leiame Fröbeli juures palju huvitavaid mõtteid, mis on avaldanud suurt mõju väikelapse-pedagoogika arengule.

Ta omistab koolieelsele kasvatusele määratu suurt tähtsust. „Sellest (koolieelsest) east algab tõeline inimesekasvatus, mitte vähendatud füüsilise arengu, vaid suurendatud vaimse hoolitsuse ja järelevalve teel." Fröbel ei eitanud füüsilise kasvatuse tähtsust koolieelses eas. Ent selles eas astub tema arvates oma õigustesse ka lapse vaimne areng, mille eest on vaja hoolitseda.

Fröbel vaatleb last kui pidevalt, taimetaoliselt arenevat olendit. Sellest ka nimetus „lasteaed". Ta näitab õigesti, et inimese areng toimub kogu ta elu jooksul, et inimene võib pidevalt täieneda.

Fröbel omistab suurt tähtsust kunstilisele kasvatusele. Kuulmine ja hääl, kunstimaitse ja kunsti mõistmine — see kõik on Fröbeli arvates lapses sisemiste algete näol juba olemas ja vajab ainult ilmutamist. Kunstilise kasvatuse vahendeiks on tema arvates muusika ja laul, joonistamine ja voolimine, tegevus liivaga, kuubikutega ja muu materjaliga, ornamentide kujutamine, mis annaksid värvide, joonte, tasapindade ilusa kooskõla. Neid ornamente nimetab ta „iluvormideks".

Fröbel arvab, et lapse mõistuse kasvatamine peab algama väga varakult.

Kõike seda, mis laps teeb, millega ta tegeleb, mis ta näeb ja leiab, tuleb „tähistada" — nimetada. Last tuleb õpetada kõike õigesti tajuma, ta meeleelundeid tuleb arendada, ta kujutluste tagavara kogunemisele ja keele arengule kaasa aidata. Laps tutvub esmalt oma kehaga, pärast seda ümbritsevate asjadega, nende omaduste, vormi, suuruse, värvi ja arvuga. Lapse vaimseks arendamiseks soovitab Fröbel tegelemist mitmesuguste materjalidega, mis aitavad peamiselt tutvuda arvu ja vormiga. Lastega tuleb korraldada jalutuskäike, vaatlusi, jutustamist.

Fröbel tõendab, et mäng ei ole tühine lõbu. „Mängud," ütleb ta, „on otsekui kogu tulevase elu pungad." — „Mäng ergutab last mõtlema, paneb tööle ta meeled, tahte, mõjutab ta iseloomu, mõistust, tegusid."

Fröbel esimesena lõi mängude süsteemi kui kasvatustöö aluse.

Ta esitas laste mängude jaoks mänguasjade süsteemi, mida ta nimetas „annetisteks". Annetised peavad aitama lapsel maailma tundma õppida, andma talle kunstilist ja füüsilist kasvatust, arendama meeleelundeid. Esimene annetis on — 7 värvilist palli. Teine annetis — kera, kuup ja silinder, mis on riputatud vastavale alusele kinnitatud nööri otsa. Kolmas annetis — 8 väikest kuubikut, mis moodustavad kokku kuubi. Neljas annetis — 8 tahukat, mis samuti moodustavad kuubi. Viies annetis — 27 kuubikut, nendest 21 tervet, 3 jaotatud diagonaali mööda ja 3 — kaht diagonaali mööda neljaks osaks (püstprismad). Kuues annetis — 27 tahukat, nendest 21 tervet, 3 jaotatud pooleks pikuti ja 3 põiki.

Fröbel annab mänguasjale filosoofilise mõtte. Tema annetised on sümbolid, mis kehastavad filosoofilisi kategooriaid. Hoolimata metafüüsilisest põhjendusest hindas Fröbel õigesti mänguasja tähtsust ja näitas, milline peab mänguasi olema.

„. . . Kõigist lapse mänguasjadest, milline olekski nende välimus, pakub lapsele suurimat lõbu see, mille abil ta võib luua ja realiseerida suurima arvu kujusid." Fröbel seletab õigesti,

miks hoolikalt viimisteldud mänguasjad lastele sageli palju vähem meeldivad kui lihtsad ja vähe töödeldud.

Pall on lapse esimene mänguasi. Fröbel annab pallile kõigepealt müstilise tähenduse. Ta arvab, et pall väljendab „rahu ja liikumist", „kõiksust ja ühtsust", „igakülgsust ja pinna ühetaolisust" jne. Samal ajal hindab Fröbel palli pedagoogilist tähtsust; palli abil loob laps hulga mänge, tutvub välismaailmaga, matkib selle nähtusi.

Teise annetise (kera, kuubik ja silinder-rull) põhjendus on samuti müstiline. Ka siin võib, ainult kõrvale heites reaktsioonilise filosoofia kesta, leida pedagoogiliselt kaine mõtte teri. Kera on Fröbeli arvates iga iseendas suletud üksikeseme sümbol. Kuubis „laps aimab iga mitmekesisuse aluseks olevat ühtsust, millest see mitmekesisus lähtub". Mängud selle annetisega aitavad lapsel tutvuda kehade omadustega, liikumisega. Kera ja kuubikud kõlbavad samuti teiste esemete kujutamiseks. Mänge saadavad laulukesed.

Kolmas ja neljas annetis juhivad Fröbeli arvates last terviku tükeldamisele osadeks. Nende mänguasjade abil koostab laps mitmesuguseid ümbritsevaid esemeid: „elulised vormid" — trepp, kaev, tool, leentool jm.; ilusad kujundid — „iluvormid" — kuubikute või tahukate kombinatsioonid, mis annavad ilusa vormi; „tunnetusvormid" — kuubikute ja tahukeste kombinatsioonid, mis tutvustavad last suuruse, vormi ja asendiga.

Viienda ja kuuenda annetise abil lapsed püstitavad keerulisi ehitisi. Nad ehitavad maju, turuplatsi, linnavärava, raekoja, mälestussamba, tulitorni jm. Niihästi ilu- kui ka tunnetusvormid muutuvad keerulisemaks. Ehitusmänge saadavad laulud.

Mängud ja neid saatvad laulud peavad Fröbeli arvates aitama kaasa usulis-müstilisele ja truualamlikule kasvatusele. Muude ehitiste hulgas esinevad sageli ristide, kirikute, kloostrite, losside, troonide kujutused, mida saadavad vastava tekstiga laulud. See Fröbeli õpetuse sügavasti reaktsiooniline külg teeb kogu ta süsteemi tervikuna meile vaenuliseks.

Pall ja ehitusmaterjal on lastele kasulikeks ja huvitavaiks mänguasjadeks, sõltumatult nende vajalikkuse põhjendamiseks ettetoodud uduseist filosoofilistest tõestustest. Ka meie lasteaedades mängitakse ehitusmaterjaliga. Ent Fröbeli mängud erinevad teravasti ehitusmängudest meie lasteaedades. Meil on ehitamine — loov tegevus, Fröbeli juures, vastupidi, ehitab laps kindlaksmääratud järjekorras kasvataja näpunäidete järgi. Tulemuseks on tugev šabloon, lapse fantaasia piiramine.

Kuupidega võib võtta ette hulga kombinatsioone, mis arendavad laste fantaasiat ja mõtlemist ja on nendele huvitavamad kui need, mis paneb ette lasteaednik. Fröbeli ehitusmaterjal ja pallid ei ole täiesti sobivad ka oma mõõteilt — nad on liiga väikesed. Nii näiteks on palli läbimõõt 40 mm, ühe kuubi suurus kolmandast annetisest — 25 mm^3. Lapsel aga on peened liigutused alles nõrgalt arenenud.

Peale mängude annetistega lõi Fröbel ka liikumismängude süsteemi. Neid mänge saadavad laul, jutustamine. Nendes mängudes kujutavad lapsed imiteerivate liigutuste abil „reisu", „oja", „tigu", „veskit" jne. Mängitakse palliga. On palju ringmänge, mänge tantsu saatel. Liikumismängud arendavad Fröbeli arvates lapse keha ja ta liigutusi, aitavad kaasa kõlbelisele kasvatusele, rahuldavad lapse vajadust tegutseda ja imiteerida.

See Fröbeli idee osutus erakordselt viljakaks ja leidis edasiarendamist. Fröbeli mõtted liikumismängude tähtsusest lapse füüsilisele ja intellektuaalsele arengule säilitavad oma tähtsuse ka nüüdisajal. Siiamaani rakendatakse eduga mõningaid tema poolt loodud mängutüüpe, näit. pallimänge, laulumänge. Ent nende mängude sisu ei ole meile vastuvõetav. Peale selle, Fröbeli mängudes on liikumised valitud ilma vanust arvestamata, nad on lastele sageli liiga rasked, üksluised, ei anna tarvilikke harjutusi ega arenda lapse loomingut ja kujutlusvõimet.

Ent peamiselt just tänu sellele, et Fröbel lõi kasvatuslike mängude süsteemi, kuulub temale tähtis koht koolieelse kasvatuse meetodite loomise ajaloos.

Kõrvuti mänguga omistas Fröbel määratu suurt tähtsust nn. k ä s i t ö ö l e. Fröbel ütles: „Ei tohiks olla ühtki last, ja hiljem ühtki noorukit, olgu ta millisest seisusest või seisundist tahes, kes vähemalt kaheks tunniks ei pühenduks tõsisele tegevusele teatud väliste saaduste tootmiseks."

Fröbel arvas, et niisugune tegevus avardab laste silmaringi, aitab lastel leida vastuseid nendel tekkinud küsimustele. Fröbel töötas välja ka tegevuste konkreetse sisu, mida lasteaedades kaua aega rakendati ja osalt veel praegugi rakendatakse. On tuntud fröbeli-tööd mosaiigiga, paberivoltimine, tikkudepanemine, väljaõmblemine, punumine, helmeste nöörile lükkimine, joonistamine jne. Kõrvuti seda laadi tegevusega soovitas ta lapsi kutsuda täiskasvanute tööd pealt vaatama ja sellest jõudu mööda osa võtma. Ta pidas kasvatuslikult väga tähtsaks laste tööd väikeses laste aias ja lillepeenrail.

Kui pall, kera, kuup jt. annetiste vormid tutvustavad last geomeetriliste kehadega, siis järgnevad tööd annavad ettekujutuse tasapinnast, joonest, punktist ja näitavad, kuidas nendest osadest luuakse tervik. Lastele antakse järjekorras järgmisi töid:

1) töö mosaiigiga, mis koosneb neli- ja kolmnurkseist kahelt poolt värvitud plaadikestest;
2) pirdudest punumine;
3) kepikeste (tikkude) seadmine;
4) rõngaste ja poolrõngaste kokkuseadmine;
5) helmeste, õlekõrte nöörile lükkimine;
6) töö hernestega;
7) joonistamine;
8) paberivoltimine;
9) paberiribadest punumine paberist alusel;
10) paberi lõikamine ja väljalõikamine;
11) aukude torkimine ja väljaõmblemine (aukude torkimine kartongi sisse võrgu järgi ja valmisaukude järgi õmblemine).

Iga tööliigi alalt on ette nähtud rida tegevusi, mis muutuvad järjest keerulisemaks. Fröbel arvas, et lapsed peavad õppima

joonistama, välja õmblema, punuma jne., alustades lihtsate elementidega ja üle minnes järjest keerulisemaile vormidele.

Vaatame, kuidas lapsed Fröbeli süsteemi järgi õpivad joonistama. Lineeritud paberil nad teevad algul punkte, siis tõmbavad vertikaalseid jooni, siis horisontaalseid jooni, längjooni, nende joonte mitmesuguseid kombinatsioone, ja alles pärast seda lähevad lapsed üle pitside ja ornamentide joonistamisele ning asjade kujutamisele. Niisamuti väljaõmblemises. Algul lapsed õmblevad jooni mitmesugustes kombinatsioonides, siis lihtsamaid geomeetrilisi vorme ja siis juba asju. Ka siin — range järjekindlus, kasvataja võtete mehaaniline kordamine.

Võtame osa tunnist „kepikeste seadmine".

Algul lapsed seadsid kahest kepist mitmesuguseid esemeid (küünlajalg, kaks redelit, puur, tangid, vasar). Seejärel ütleb lasteaednik (nõnda nimetab Fröbel lasteaia kasvatajat) lastele: „Et teie täna seadsite ilusaid asju, siis ma tahan teile midagi õpetada: väikest nurka nimetatakse terav-, suurt — nürinurgaks, aga seda, mis kunagi ei muutu — täisnurgaks (näitab sõrmede kokkupaneku teel). Kas teil on olemas nimetissõrm? Kas teie võite niisamuti teha nurga? Noh, siis tehke teravnurk. Nii. Nüüd täis- ja nürinurk. Ent nüüd vaadake: ma võin nurga seada kahest kepikesest. „Millise nurga ma seadsin?" — „Terava." Lasteaednik näitab, kuidas seada täis- ja nürinurka. Seejärel hakkavad lapsed seadma mitmesuguseid nurki, lasteaednik aga laulab laule. Ja lõpuks, et kinnistada nurkade tundmist, laseb ta lastel koostada kepikestest söekandja onni, sirkli, silla, frontooni, kaks keerlevat risti, puki, aia tara, ja iga kujutuse aluseks on mingi nurk.

Teoreetiliselt Fröbel nagu oleks kaitsnud loomingu ja isetegevuse arendamise printsiipe. Ent tõeliselt on tema poolt koostatud metoodika pedantsusest läbi imbunud ja jätab laste loomingule ning isetegevusele vähe ruumi.

Õpetamise süsteem, mille esitas Fröbel, on abstraktne ja liialt süstematiseeritud. Laps tõeliselt ei taju asju osadeks liigestatult, nagu näis Fröbelile. Seepärast on lapsel raske ja igav

käia seda Fröbeli näidatud õpetuse teed (punkt, joon, geomeetrilised vormid ja asjad).

Fröbeli metoodilised võtted kannatavad pedantsuse all, nõuavad mehaanilist imiteerimist, loovad šablooni, piiravad laste iseseisvust, initsiatiivi ja loomingut, nendes ei ole mängu elemente.

Tööd, nagu mängudki, viivad selleni, et — nagu õigesti ütleb Fröbeli järelkäija Klein — „kui lapsele töö lõpul lubatakse vabalt mängida, siis ta ise püüab ohjendada oma fantaasiat ja hoida vaos oma esimesed loovad sammud. Mida paremat me veel võiksime distsipliini ja tähelepanu seisukohalt soovida[1]".

Fröbeli-tööde tagajärjel õpivad lapsed kätte keerulised tehnilised oskused, kuid neil ei arene iseseisev, loov tegevus. Niisugused fröbeli-tööd, nagu punumine, väljaõmblemine, helmeste nöörile lükkimine, töö hernestega jm. arvestavad peopesa ja sõrmede peente lihaste tööd, nõuavad suurt silmade pingutust, püsivat tähelepanu, liikumatut paigalistumist. See kõik on väikesele lapsele raske ja isegi kahjulik.

Hoolimata kõigist neist fröbeli-tööde ilmseist puudustest leiavad nad veel praegugi paljudes kodanlikes maades, nagu Saksamaal, Šveitsis, muudetud kujul laialdast tarvitamist. Kodanlik pedagoogika hindab neid seepärast, et nad arendavad käsitööharjumusi, täpsust, sõnakuulmist, juhivad lapsi eemale ümbritsevast elust. Detailse fröbeli koolieelse kasvatuse metoodika kättesaadavus oli üks tema laia populaarsuse põhjusi.

„Kirjeldatud tööde paremus seisneb selles, et nad omalt iseloomult sarnanevad enam õppetööga kui mänguga ja et nad vahenditult valmistavad ette elulistele töödele ja käsitööle[2]." Nõnda hinnatakse fröbeli-töid kodanlikus pedagoogikas.

Fröbeli ideed avaldasid koolieelse kasvatuse arengule suurt mõju.

Fröbeli teeneks on see, et ta juhtis tähelepanu kasvatuse tähtsusele, ennekooliealise lapse õpetamise tarvilikkusele. Ta andis oma praktikaga, oma süsteemiga põhjenduse mängude ja töö pedagoogilisele tähtsusele, töötas välja mängude ja töö

detailse süsteemi. Oma teoreetilistes vaadetes rõhutas ta lakkamatult laste loomingu arendamise tarvidust, tõstis kõrgele ja kinnitas muusika, laulmise, kõne arendamise, joonistamise ja voolimise tähtsust lapse kasvatamisel.

Fröbeli isiksus, ta pedagoogiline tegevus võivad olla lastearmastuse ja nende tähelepaneliku tundmaõppimise eeskujuks. Fröbel propageeris vaimustatult sellal alles uut koolieelse kasvatuse asja ja valmistas lasteaednikke ette.

Reaktsiooni saabudes (pärast 1848. a. revolutsiooni mahasurumist) suleti Preisimaal kõik lasteaiad. Neid süüdistati ateistlike ideede levitamises. Alles pärast Fröbeli surma see keeld kaotati.

Fröbel organiseeris enda ümber õpilasi ja poolehoidjaid, kes tema ideid edasi arendasid ja neid ellu rakendasid. Ent Fröbeli järelkäijad sageli võtsid üle tema õpetuse reaktsioonilise külje, muutsid ta printsiibid dogmadeks, sellega moonutades tema vaateid.

Mõned kodanlikud pedagoogid jutlustavad hoolega Fröbeli õpetuse reaktsioonilisi külgi, neid metafüüsilisi aganaid, mis me kõrvale heidame, ja ignoreerivad täiesti seda väärtuslikku, mis Fröbel lõi. Niisugused fröbeli-lasteaiad üllatavad oma kuivusega, sellega, et seal puuduvad rõõm ja looming, millest nii palju ja hästi kirjutas Fröbel.

MARIA MONTESSORI (SÜND. 1870).

Fröbeli süsteem valitses täieliselt koolieelses kasvatuses mitme aastakümne kestel, kuni tekkis uus suund kodanlikus koolieelses kasvatuses, mille väljatöötajaks oli itaalia pedagoog Maria Montessori.

M. Montessori sündis a. 1870. Ta lõpetas Rooma ülikooli arstiteaduskonna ja oli esimene naisarst Itaalias. Töötades psühhiaatria alal (assistendina vaimuhaigetekliinikus Roomas)

hakkas Montessori huvi tundma defektsete laste (nõrgamõistuslikud, kurttummad jne.) kasvatuse vastu ja oskas tuua palju uut nende õpetamise süsteemi ja meetodeisse. Töö defektsete laste koolis viis Montessori mõttele, et selle kooli meetodeid võiks rakendada ka normaalsete laste kasvatamisel. Ta hakkas oma ideid teostama enda poolt avatud asutises, mida ta nimetas „lastemajaks" [casa dei bambini].

Montessori peab perekonda, kodukollet, kodust kasvatust pühaks. Kuid ta kurdab, et „niisuguste ühiskondlik-majanduslike tingimuste arenedes, mis naist sunnivad oma jõu ja aja andma teenistustööle", kodu ja perekonda ähvardab lagunemine. Seepärast kutsub Montessori üles „sotsialiseerima" ema funktsioone, korraldama ühiskondlikku kasvatust. „Lastemajade" organiseerimine, kõrvuti söögimajade, haiglate, klubide korraldamise nõudega, muutub tüübiliseks filantroopilise iseloomuga nõudeks, vahendiks, mis pidavat leevendama „ühiskondlik-majanduslike tingimuste" hävitavat mõju, klassidevahelisi vastuolusid kinni katma. Lastemajad — nagu kinnitab Montessori — ei püüdvat lastele anda klassipärast kasvatust. Nende ülesanded on „üldinimlikud". „Meid huvitavad inimkonna ja kultuuri huvid, mille kodumaaks on kogu maailm," ütleb Montessori. See kodanlikule pedagoogikale tüübiline kinnitus on valelik ja reaktsiooniline. Ta peab maskeerima töölisklassi laste kasvatust kodanluse poolt kapitali truudeks teenriteks.

Montessori vaated lapsele on läbi imbunud idealismist ja müstitsismist. Laps on tema arvates ürgelise, salapärase elujõu kandja.

Lapse areng — see on Montessori arvates puhtbioloogiline protsess. Väike laps oma elu algul on Montessori arvates olend, kes elab ainult vegetatiivset elu. Seepärast „on tarvis suurem osa kasvatuslikest ülesandeist jätta looduse enda hooleks." „Me ei tohi lämmatada ega moonutada salapäraseid jõude, mis peituvad lapses, me peame ootama nende ilmnemist, mis, nagu teame, loomulikult tuleb," kuulutab Montessori. Montes-

sori vaadete aluseks on kodanlikule maailmavaatele tüübiline kujutlus looduse poolt inimesse istutatud omaduste muutumatusest, kõikumatusest, niisamuti kui ka kehtiva korra muutumatusest ja kõikumatusest. Sellest oleneb ühiskonna ja üksikisiku ajaloolise arengukäigu mittemõistmine, s. o. mittearusaamine sellest, et need muutuvad seoses majanduslike ja poliitiliste elutingimuste ning kasvatuse muutumisega. Pedagoogikas see avaldub veendumuses, et inimese loomus on igavene, mille muutmiseks kasvatus olevat võimetu, ja lapse looduslikele jõududele vaba arenguvõimaluse nõudmises. Sellest sõltub hoopis väär arusaamine kasvataja osast. Montessori nõuab, et kasvataja oleks passiivne, et ta aukartusega jälgiks „looduse tarka tööd" ja võimalikult vähe end segaks lapse arengusse.

Montessori kaitseb „vaba kasvatuse" ja individualiseerimise printsiipe, nõuab iga lapse individuaalsete algete arendamist, austust ta isiksuse ja selle avalduste vastu. Ent vabadust mõistab Montessori niisamuti müstiliselt, seades poliitilisele ja sotsiaalsele vabadusmõistele vastu indiviidi mingi universaalse bioloogilise vabaduse, „jumaliku" elujõu ilmnemise vabaduse. Montessori püüab lapsi kasvatada äärmise individualismi vaimus. Kogu „lastemaja" sisustus on korraldatud individuaalseks tegutsemiseks; tegutseda võib ainult individuaalselt, väikeste laudade taga; juhataja tegeleb iga lapsega üksikult. Nagu kõik kodanlikud kasvatussüsteemid, nõnda on ka Montessori süsteem kahepaikne ja võlts. Niipea kui Montessori läheb üle kasvatuse meetodite juurde, muutub „vaba" ja „individuaalse" kasvatuse printsiip tema juures ootamatult dressuuri, laste pimeda sõnakuulmise kujundamise nõudmiseks. Montessori tõendab, et kuna inimese vabadus ja ta individuaalsus on mitte ühiskondlikud, vaid bioloogilised omadused, siis võiksid vabadus ja individualism avalduda ainult siis, kui inimene oleks ühiskonnast sõltumatu. Et aga inimene peab elama ühiskonnas, siis ühiskond piirab tema vabadust ja individuaalsust. Seepärast tuleb ka lastes arendada kuulekust, distsiplineeritust. Montessori arvab, et tsivilisatsioon liigub edasi kuule-

kuse najal. „Lastemajades" valitseb erakordne vaikus, ja lapsed näivad, Montessori enda sõnade järgi, „väikeste täiskasvanud inimestena".

Juba Rousseau ja Fröbel pidasid meeleelundite kasvatamist algõpetuse aluseks. Montessori arendas selle idee lõpuni, koostas peenelt väljatöötatud ja täpse harjutuste süsteemi meeleelundite ja liigutuste arendamiseks. Ta näitab, et meeleelundite kasvatamine soodustab tähelepanelikkuse arengut, valmistab ette praktilisele tegevusele. Iga elukutse on Montessori arvates seotud võimega eraldada üksteisest meelelisi stiimuleid. Meeleelundite peenus peenendab ka inimese üldist tundlikkust. Montessori süsteem vastab kahtlematult kaasaegse suurtööstuse vajadusele kvalifitseeritud kaadrite järele, kes paistavad silma täpse, teritatud oskusega eritella kaasaegse tööstuse keerulise sisseseade ja materjalide omadusi, kaadrite järele, kes on distsiplineeritud oma tajumustes ja liigutustes. Peenendatud meeleelundite arendamise nõude kodanlikku klassipärasust püüab Montessori varjata sõnade taha sellest, et peenendatud tajumisvõimega inimesele on kättesaadav „looduse ja kunsti harmoonia".

Välismeelte arendamisel on peatähtsus oskusel eraldada sarnasust ja erinevusi asjade vahel. See oskus saavutatakse Montessori arvates harjutamise teel. Seejuures ta arvab, et meeleelundite suurema teravuse saavutamiseks tuleb harjutamise juures iga meel võimalikult isoleerida. Näiteks, kui laps harjutab asjade eraldamist kompimise teel (taktiilne meel), seotakse tal silmad kinni. „Lastemajas" on igal lapsel oma side. Montessori kasutab meeleelundite arendamiseks kogu seda materjali, mida ta rakendas defektsete lastega tegutsedes. Ent kui viimatimainituid tuli õpetada, siis normaalseile lastele see materjal on tema arvates „enesekasvatuse" vahendiks.

Kasvataja jääb niiviisi suurel määral eemale. Teda asendab didaktiline materjal.

Üksikute meeleelundite teravama vastuvõtlikkuse kasvatamiseks Montessori koostas komplekti spetsiaalseid didaktilisi

vahendeid ja materjale. Nii näit. taktiilse meele (kompimismeele) kasvatamiseks ta annab siledad, poleeritud liistud, karedad liistud, milledele on kleebitud liivapaber, ja niisugused liistud, milledele on kleebitud 6 kareduselt erinevat pabeririba — jämedast liivapaberist kuni atlass-siledani. Samasse komplekti kuuluvad ka karbikesed igasugusest paberist kaardikestega, kummutike mitmesuguste riidesortidega jne.

Raskustunde (asjade eraldamine nende kaalu järgi) arendamiseks antakse kast vormilt ühetaoliste liistukestega, mis on valmistatud erinevaist puusortidest. Lapsed harjutavad end eristama 6—8-grammist raskuse vahet kahe naaberliistu vahel.

Nägemismeele arendamiseks on spetsiaalsed komplektid.

A. Suuruse eritlemiseks — 3 puust liistu (pikkus 55 cm, kõrgus 6 cm, laius 8 cm). Esimene liist on selleks, et harjutada asju jämeduse järgi eritlema — selles on kümme ühekõrgust, kuid erineva läbimõõduga silindrit (kõige peenema läbimõõt on 1 cm, teiste läbimõõt tõuseb järjekindlalt $^1/_2$ cm võrra).

Teine liist on selleks, et harjutada asju eritlema kõrguse järgi.

Kolmanda liistu varal on võimalik harjutada asjade eritlemist mahu järgi.

Kaks seeriat prismasid on määratud selleks, et harjutada asju hindama jämeduse järgi.

Seeria prismasid on kohandatud asjade eritlemisega kõrguse järgi. Kaks seeriat kuupe — asjade eritlemiseks mahu järgi. Kolm seeriat keppe — asjade eritlemiseks pikkuse järgi.

B. Vormide eritlemist nägemise ja kompimise teel harjutatakse teise komplekti abil. Siia kuuluvad tasapinnalised geomeetrilised panused — kapike 6-e puust kastikesega (suurus 30×20 cm). Igas kastikeses on 6 ruutu eri vormi auguga, kuhu tuleb asetada vastavad geomeetrilised vormid.

C. Värvide eritlemiseks (kromaatiline meel) tarvitatakse kaht kasti 64 värvilise liistukesega kummaski (8 värvi, igaüks 8 varjundis) jt.

D. Helide äratundmiseks on 6 paari silindrikujulisi karbikesi, mis on täiesti kinnikleebitud ja täidetud erineva sisuga: ühes on suuremad kivikesed, teises — haavlid, edasi — peened oad, väikesed puutükid, riis, mannakruubid jms.

Muusikaliste helide eritlemiseks annab Montessori väikese metallofoni, trummi, klaveri, komplekti kellukesi.

Montessori kinnitab, et laps kujutleb välist keskkonda kaosena, lapse sisemised jõud on samuti alles korrastamata. Seepärast on elumuljed lapsele liiga keerulised, ta vajab erilist didaktilist materjali. See aitab Montessori arvates lapsel maailma tunnetada, on peamiseks vahendiks lapse arenemisel, tema tajumuste korrastamisel ja säästab psüühilist energiat. Ennekõike õpib laps asju eritlema nende heli, värvi, suuruse, kaalu jms. järgi, pärast harjub ta nende asjade tajumusi siduma teatud nimetustega, hiljem õpib ta asju tundma ja meeles pidama nimetuste järgi. Asjade ja nende omaduste täpseile nimetustele annab Montessori määratu suure tähtsuse.

Kasvataja õpib iga last tundma, määrab kindlaks ta „enesekasvatuse" piirid, märkides ära selle momendi, mil laps on väsinud ega suuda lahendada raskusi. Ainult neid piire tundes on kasvataja võimeline õigel ajal abistama last, andma lapsele individuaalse, üsna lühikese õppetunni kokkusurutud ja täpses vormis. Toome näiteks ühe säärase tunni kirjelduse Montessori järgi:

„Õpetajanna tahab last õpetada eristama kaht värvi — punast ja sinist. Algul, et äratada lapse tähelepanu, ta ütleb: „Vaata siia!" Pärast, et õpetada teda värve eritlema, ütleb ta, näidates punasele: „See on punane" (seejuures veidi kõrgendades häält ja hääldab sõna „punane" aeglaselt ning selgesti), ja näidates teisele, ütleb: „See on sinine." Et vaadata, kas laps sai temast õigesti aru, ütleb ta temale: „Anna mulle punane! Anna mulle sinine!" Oletame, et laps eksis. Õpetaja ei korda ega sunni end peale. Ta naeratab, hellitab last ja paneb „värvid" ära."

Me peame Montessori meeleelundite kasvatamise süsteemi võtma valju arvustuse alla. Montessori arvab, et arvuline mul-

jete kuhjumine viib lapse üldistuste tegemisele, abstraktsele mõtlemisele. Didaktiline materjal on aistingute arendamiseks, harjutamiseks tema abil — gümnastika üksikute mõtlemisfunktsioonide arendamiseks. Ent mõtlemine on keeruline protsess, mida ei saa võtta aistingute summana. Lapse mõtlemine areneb tema keerulise, omapärase loova tegevuse käigus mängu ja töö juures. Montessori käsitab mõtlemisprotsessi mehhanistlikult ja suhtub seepärast lapse fantaasiasse ning loomingusse alahindavalt.

Montessori paneb ette arendada meeleelundeid üksteisest isoleeritult ja peamiselt spetsiaalsete sisutute, ümbritseva elu muljeid mittekajastavate harjutuste teel kunstlikul materjalil. Ent laps tajub üheaegselt niihästi eseme värvi, vormi, ta suurust, kaalu, mahtu ja materjali, millest ta on tehtud. Lapsele on meeleelundite loomulikud harjutused mängus ja tegevuses palju huvitavamad ja kättesaadavamad. Meeleelundite arendamise liialdatud tähtsus ja laste tegevuse ühekülgsus „lastemajades" viib lapse elava fantaasia mahasurumisele, s. o. olemuselt ta arengu pidurdamisele. Normaalsele lapsele ei ole vaja nii suurt hulka meeleelundite harjutusi. Tõsi küll, lastel „lastemajas" on vabadus materjali valikul oma töödeks, ent olemasolev piiratud materjal määrab nende valiku ette ära. Laps saab ju valida ainult selle või teise didaktiliste vahendite sarja.

Me aga omistame suurt tähtsust niisuguste mängude ja tegevuste mitmekesisusele, milles kajastuks last ümbritsev elu.

Kuid Montessori didaktilisel materjalil on ka mõningaid positiivseid külgi, mida võib kriitiliselt ära kasutada meie nõukogude laste didaktiliste vahendite loomisel. Nii on osa Montessori didaktilist materjali niisugune, et viib last ennast oma vigade parandamisele. Kui laps tahab ellipsi asetada kolmnurga auku, siis avastab ta ise väga kergesti oma vea ja võib ise seda parandada (endakontroll). Didaktiline materjal on täpselt astmestatud (tuletagem meelde, et iga järgnev silinder on eelmisest $^1/_2$ cm võrra jämedam). See loob harjutuste tagajärjel tajumuste täpsuse. Didaktiliste vahendite iga sari tõstab esile

asjade mingi omaduse (värv, vorm, maht, pikkus, kõrgus jne.).

Laste mängudesse, muinasjuttudesse, loovasse tegevusse suhtub Montessori eitavalt. Loovat mängu Montessori süsteemis ei ole. „Lastemaja" päevakavas jäetakse küll teatud aeg loovaiks mängudeks, kuid need mängud ei ole kasvatustöö meetodiks, vaid pigemini pealesunnitud järeleandmiseks laste mängutarbele. Vabade mängude tähtsust näeb Montessori ainult liigutuste arendamises. Ta loob mängud võimlemiseks ja annab nende jaoks ainult sääraseid mänguasju, nagu pallid, vankrikesed, kärud. Montessori väljendub suure halvakspanuga mängudest, pidades neid „tühiseks ja alandavaks tegevuseks". Didaktiline materjal, mis on Montessori süsteemi aluseks, on määratud mitte mängudeks, vaid kindlaiks harjutusteks.

Montessori tunnustab ainult niisuguseid mänge ja mänguasju, mis peavad ikkagi meeleelundeid arendama. Nõnda näit. soovitab ta „pimeda-mängu" (kompimismeele arendamiseks), „vaikuse-mängu" (kuulmise ja tähelepanu arendamiseks). Kunstilisi puust tasapinnalisi mänguasju — inimese, loomade, majade, puude kujusid — ta kasutab selleks, et õpetada lapsi vaatlema raamatuid ja piltidel kujutatud figuure. Ta tarvitab geomeetrilistest kehadest koosnevaid karikatuurseid inimese figuure (poiss, kellel peaks on — kera, kehaks — tömpkoonus, jalgadeks kaks silindrit) selleks, et harjutada lapsi vorme eritlema, mänguvahendeid — nurga, keskpunkti ja servaga tutvustamiseks; värvilisest villast tehtud nukke — värvide eritlemiseks jne.

Kõik need mänguasjad on head. Kuid Montessori kasutab neid ühekülgselt, sellal kui neis peitub võimalusi laste isetegevuse, loomingu, aktiivsuse arendamiseks.

„Lastemajas" tegelevad lapsed ka käsitööga. Montessori arvab, et käsitöös lapsed kordavad ürginimese kõiki tähtsamaid töid, kui ta, „üle minnes rändavalt eluviisilt püsivale, võttis maalt tema vilju, ehitas endale maja ja leiutas nõud söögi keet-

miseks". Seepärast ta soovitab lastele niisuguseid tööliike nagu savitöö: telliskivide, sööginõude tegemine ja nende põletamine.

Niiviisi Montessori lähtub nn. biogeneetilisest seadusest, mis oli toeks reaktsioonilistele pedagoogilistele väljamõeldistele.

Montessori peab tingimata vajalikuks lapsi õpetada ise ennast teenima. Lapsed hoolitsevad puhtuse eest (puhastavad riideid, jalanõusid, õpivad pesema, pühivad põrandaid, tolmu, kraamivad), nad valmistavad hommikueine, katavad laua, pesevad nõud jne. Montessori nimetab seda tegevust igapäevase elu harjutusteks. Ta peab neid tegevusi väga tähtsaks lapse iseseisvuse, aktiivsuse arendamiseks, selleks, et harjutada teda distsipliiniga, arendada tähelepanu, liigutuste koordinatsiooni. Tõepoolest on laste eneseteenimise elementide kasvatuslik tähtsus suur, kuid „lastemajades" on lapsed üle koormatud igasuguste koduste töödega.

Montessori süsteemis ilmnevad reaktsioonilised motiivid üsna avalikult. Töö looduses, hoolitsemine taimede ja loomade eest — need on laste armsad tegevused. „Lastemajas" need tööd kasutatakse väga osavasti ära usulis-kõlbeliseks kasvatuseks. „Vahe looduse ja tööstuse saaduste — jumalike ja inimlike saaduste vahel — just see peab tahtmatult tekkima lapse teadvuses kui kõigutamatu tõsiasi", kinnitab Montessori.

Kõik tegevused „lastemajas" ja eriti harjutused didaktilise materjaliga soodustavad distsipliini kasvatamist, mida Montessori hindab väga kõrgelt.

Ent meetodid, mida rakendatakse „lastemajades", erinevad sügavasti meie meetodeist. Distsipliin meie vaatekohalt on suunatud lastes kommunistliku moraali kasvatamisele. Ta põhjeneb lapse järk-järgulisel teadlikuks muutumisel nende nõudmiste suhtes, mis kasvataja temale esitab, lapse sügaval kiindumusel kasvatajasse ja oma seltsimeestesse, täiskasvanute ja laste käitumise-eeskujudel, eredail, kaasakiskuvail kujudel ilukirjandusest. „Lastemajas" aga põhjeneb distsipliin „sõnakuulmise instinktil", ta areneb dresseerimise ilmet kandvate

harjutuste tagajärjel didaktilise materjaliga. Teda toetavad müstika küllastatud meeleolud, vaikuse tunnid, mil suletakse luugid, tuba tehakse poolpimedaks, lapsed sulevad silmad ja nende keskel valitseb niisugune vaikus, „nagu elu hääbuks pikkamööda täiesti ja tuba muutuks vähehaaval tühjaks, otsekui poleks sinna kedagi jäänud."

Montessori süsteem on ilmsesti kodanlik, klassipärane. Ta täidab kodanluse tellimust, soodustades varasest lapseeast peale alandlikkuse, kannatlikkuse, usutunde kasvatamist, surudes maha laste loomingut ja initsiatiivi, kuigi ta varjab end individuaalsuse arendamise loosungitega. Ja seepärast see ongi levinud kapitalistlikes maades.

KOOLIEELNE KASVATUS USA-s.

Laste koolieelsete asutiste loomise idee Ameerikas tekkis XIX saj. esimesel veerandil teadete mõjul R. Owen'i poolt New Lanark'is (Šotimaal) asutatud väikelaste kooli kohta.

Koole väikelastele hakati organiseerima kui täiendust üldisele ühiskondlikule koolisüsteemile. Neid nimetati „eelkoolideks". Neisse koolidesse võeti vastu lapsi 4 a. vanusest peale. Koolid olid avatud kogu aasta. Nende otstarve oli lapsi linnaalgkoolile ette valmistada. Hiljem „eelkoolid" liideti algkoolidega.

„Eelkoolide" kõrval levisid erilise asutuste tüübina koolid 2- kuni 4-aastastele lastele.

XIX saj. lõpul laieneb USA-s koolieelsete asutiste arv tunduvalt. Sel ajal avaldas töö metoodikale tugevat mõju Fröbeli süsteem, mida harilikult rakendati täpselt ilma muutusteta. Kuid XX saj. algul võeti Fröbeli süsteem revideerimisele. Tekkis liikumine, mida nimetati „uusfröbelismiks", mis taotles uuendada Fröbeli ideid, neid kohandada kaasaja vaimuga, uute teaduslike andmetega lapse arengust.

Uusfröbelismi esindajad Ameerikas kritiseerisid Fröbeli süsteemi ja esitasid omi kasvatusprintsiipe. Kasvatuse aluseks pidasid nad lapse uurimist. Nad süüdistasid Fröbelit ja ta järelkäijaid teaduslike teadmiste puudumises lapse suhtes, selles, et Fröbeli lasteaedades ei ole kohta lapse vaatlemisel ja tundmaõppimisel. Nad võtsid arvustuse alla Fröbeli annetuste sümboolse mõistmise, arvates, et nendega tegelemine ei ole lastele huvitav, ei vasta nende iseärasustele. Nad arvustasid Fröbeli mänge ja laule ka seepärast, et nad on meieaegse lapse hingele võõrad ega vasta kunstilise kasvatuse nõudeile. Nad näitasid, et Fröbeli järelkäijad moonutasid õpetaja ideid, omandasid temalt surnud vormi, mitte aga elavad printsiibid, ja kutsusid üles puhastama koolieelset kasvatust skolastikast, sümbolismist ja sentimentaalsusest. Ja tuleb tunnustada, et selles Fröbeli süsteemi kriitikas oli uusfröbelismil põhimiselt õigus.

Ameerikas leidis pedagoogikas rakendamist nn. geneetiline meetod, sügavalt reaktsiooniline, oma olemuselt vaenuline töötava klassi laste kasvatamise huvidele. Seda meetodit püüdis ebateadus pedoloogia tuua nõukogude pedagoogikasse. Selle meetodi rajaja oli pedoloogia esiisa Stanley Hall (1846—1924). Stanley Hall võttis Fröbeli süsteemi terava kriitika alla ja esitas oma koolieelse kasvatuse „teooria".

Stanley Hall'i arvates on instinktid arengut ajendav jõud. Pedagoogika tähtsaimaks printsiibiks ta kuulutas geneetilise meetodi, mis lähtub sellest, et laps kordab oma arengus sugukonna arengut. Stanley Hall kinnitas, et laps teeb järk-järgult läbi perioodid, mille tegi läbi inimkond, — metsikuse, jahi ja saagi haaramise ning karjapidamise perioodid, põllutöö ja kaubandus-tööstusliku perioodi. Ennekooliealine laps on peamiselt metslane ja jahimees, ta harrastab maakaevamist, tuhnimist; kõik, mis talle kätte satub, pistab ta suhu. Teda iseloomustavad kartus võõraste ees, julmus, lapsed moodustavad jõuke, mängivad vangistamist, varitsemist, lühidalt, otsekui seaduspäraselt vallandavad neid käitumise instinkte ja omadusi, millele tugi-

neb inimese rõhumine inimese poolt. Neisse ebateaduslikesse põhjendustesse me peame suhtuma eriti kriitiliselt.

Biogeneetilist seadust, mis on teaduslikult põhjendatud bioloogias, võib üldjoontes rakendada lapse embrüonaalse arengu kohta.

Biogeneetilise seaduse rakendamine lapse sündimisele järgneva arengu suhtes on ebateaduslik, reaktsiooniline ja meelevaldne. Biogeneetiline seadus annab lapse arengu eranditult bioloogiliste faktorite, instinktide — seejuures kõige vanaaegsemate — võimu alla.

Ometi muutuvad instinktid ise vastastikuste kokkupuudete mõjul keskkonnaga, lapse arengule aga avaldab otsustavat mõju kasvatus.

Ebateaduslik „geneetiline" meetod iseloomustab Stanley Hall'i kui kodanluse ideoloogi — niisuguse klassi ideoloogi, kes on huvitatud kodanlikus ühiskonnas esineva majandusliku ja poliitilise ebavõrdsuse kõikumatuse õigustamisest ja põhjendamisest, sest see olla tingitud loodusest endast, inimese bioloogilisest olemusest, mitte aga ühiskondlikest tingimustest, mida võib muuta revolutsioonilisel teel.

Stanley Hall'i pedagoogilise süsteemi analüüs näitab silmanähtavalt, et pedoloogia loodi eranditult kodanluse klassihuvide teenimiseks ja et ta eriti püüdis „tõendada", nagu seisaksid tööliste laste vaimsed võimed madalamal kodanluse laste vaimseist võimeist.

Stanley Hall'i ja ta järelkäijate õpetus viib sel viisil otseselt töötava rahva laimamisele.

Hoolimata Fröbeli ja ta järelkäijate arvustamisest, ei ole Stanley Hall ise võõras müstikale ja sümbolismile, milles ta süüdistab fröbelismi. Ta ideed on mähitud samasugusesse müstilisse vormi, ta otsib laste harilikes avaldustes salapärast mõtet. Ta tunnustab jumaliku jõu olemasolu, räägib salapäraseist ja mõistatuslikest imedest.

Nii näiteks seletab ta kartust vee ees lapse mälestustega ta üleminekust (evolutsioonilises reas) veeloomadest kuivamaa-

loomade hulka. Stanley Hall'i teooria on nõukogude pedagoogikale sügavasti vaenuline.

Kaasaegse Ameerika lasteaia meetodeis on väärtuslik laste huvide tunnustamine, suur tähelepanu loovaile mängudele ja töödele. Kuid ameerika pedagoogide vaated laste huvide ja tegevuse kohta on täiesti ekslikud. Nende arvates ei sea kasvatus oma ülesandeks uute huvide arendamist, vaid seisneb sünnipäraste huvide piiramises ja soodustamises. Ameerika pedagoogid arvavad, et lapsed saavad teadmisi ainult praktilisest tegevusest; mitte teadmised ei ole niivõrd tähtsad kui oskus tegutseda. Kasvatuse ülesanne on luua eeldusi laste tegevuseks.

Need vaated on aluseks kurikuulsale projektide meetodile, mis on mõnedes Ameerika koolides ja lasteaedades tarvitusel. Katse seda meetodit Nõukogude kooli ja koolieelseisse asutustesse üle tuua tõi suurt kahju nõukogude pedagoogika arengule.

Väide, et laps saab teadmised ainult „tegemise" kaudu, piirab lapse vaimset arengut, alandab kasvatuse ja kasvataja osa: „Tegemine" — ei ole kaugeltki ainuke lapse arenemise allikas.

Ameerika pedagoogid omistavad suurt tähtsust „dramaatilistele" või, nagu neid meie juures nimetatakse, „loovaile" laste mängudele.

„Ajajärk 4 kuni 8 aastani — see on lapse vahenditule loovale fantaasiale kuldne ajastu," tähendatakse ameerika lasteaia juhendis. Oma teoreetilistes juhtlausetes ameerika pedagoogid tõlgitsevad mängu kui „vaba", vabatahtlikku, instinktiivset tegevust.

Kuid ameerika lasteaedades lastele ei anta vabadust nende instinktide ilmutamiseks ja arendamiseks. Vastupidi, seal teostatakse laste mängude juhtimist hoolikalt ja osavasti. Kasvataja mõjutab ka mängu sisu ja arengut.

Mängude ainestiku valikul on lähtepunktiks puhtbioloogiline laste huvide kui instinktiivsete vajaduste mõistmine. Lapsele lähedaseks ja huvitavaks loetakse peamiselt seda, mis on seotud ta isikliku heaoluga, — toit, riietus, elumaja. Sellest

seisukohast lähtudes omistavad ameerika pedagoogid kõige tähtsama koha mängudele, mis kujutavad kodust majapidamist, toitlustamise, riietuse jne. eest hoolitsemist.

„Väike arv hästi väljavalitud mänguasju, voodi, laste köök, luud, pang ja mõned nukud — äratavad soovi koduse majapidamise mängimiseks. Lauaotsi võib voodite, ahju või pliidi valmistamiseks ära kasutada. Savist võib valmistada leiba, pirukaid, keeksi ja muid küpsiseid. Vanemad lapsed võivad valmistada oma nukkudele voodipesu. Niisuguseiks mängudeks ehitatakse toa nurka eriline majake[3]."

Mäng on samuti vahendiks laste tutvumisel ühiskondliku eluga, kusjuures laste huvi ümbritseva elu vastu niisamuti seotakse instinktiivsete vajadustega. „Pere"-mängu otseseks jätkuks on rohkearvulised „poe"-mängud, milles lapsed kujutavad toiduainete, riiete jne. ostmist ja müümist.

Edasi ilmuvad niisugused mängud nagu „külaskäimine", „kirikuskäimine", „politsei", „kirjakandja", „liikumisvahendid", „tuletõrjujad", „post" jne.

Vahel võetakse mängu sisu muinasjutust või jutustusest. Näiteks, jõuludeks ette valmistades lavastavad lapsed jutustusi „pühast Nikolausest", „kingsepast ja haldjaist". 6—7-aastased lapsed mängivad „india lapse elu".

Mängude sisu räägib kujukalt sellest, et nad on klassipärase kasvatuse abinõuks, et nad kujundavad laste huve, emotsioone, vaateid kindlas suunas: arendavad usklikkust, truudust olemasolevale korrale.

Lastele antakse mängimiseks valmis-mänguasjad — nukud, mänguvahendid, loomad, rongid, autod jne. ja samuti ehitusmaterjal, konstruktorid, liiv. Mänguasjade hea kvaliteet, vastupidavus ja meeldiv välimus teevad nendega tutvumise meile kasulikuks.

Eriti tähtsaks lapse arengule peetakse ehitusmaterjali. Ehitusmaterjal koosneb mitmesuguseist vormidest, mis on osalt laenatud Fröbelilt, kuid on tunduvalt suuremad. Ameerika ehitusmaterjal on väga hoolikalt välja töötatud ja on suure

väärtusega: oma mõõtudelt ja vormide mitmekesisuselt ta vastab täielikult laste mängu iseloomule ja annab palju lapse arenguks. Nõukogude koolieelne pedagoogika on seda materjali kasutanud.

Mängude jaoks väljakul soovitatakse õõnsaid „blokke" (nii nimetatakse ehitusmaterjali) suurtes mõõtudes ja mitmesuguses vormis. Oma kerge kaalu tõttu on nad eriti kohased nooremaile lastele.

Ehituste jaoks väljakul tarvitatakse samuti tühje kaste mitmesuguses suuruses ja mitmet värvi. Kummagi kasti otsa puuritakse kaks auku, kust nöör läbi aetakse. Seetõttu muutuvad kastid kergesti rongideks, autodeks jms.

Väga huvitavad on mitmesugused konstruktorid. Näiteks „Lincolni palke" võib tarvitada suure, akende ja ustega maja ehitamiseks, kuhu mahub mitu last. Peale majade võib sellest materjalist ehitada mööblit, kaste, tarasid jms.

Tähelepanu väärivad samuti ameerika lastemajade didaktilised mänguasjad, mida seal nimetatakse „käelise tegevuse riistadeks". Nende mänguasjade peamine otstarve on juhtida „lapsi uurimisele". Nende mänguasjade hulka kuuluvad näiteks lauad pulkadega, mis on sarnased Montessori mänguasjadega, kuid selle vahega, et ei muutu pulkade suurus, vaid nende värv. Lapsed väga armastavad suuri puust mitmevärvilisi ja -vormilisi helmeid. Lapsed lükivad neid nöörile ja seejuures neil areneb huvi värviliste ja arvuliste kombinatsioonide vastu.

Vanemate laste jaoks soovitatakse kivist plaate. Kast viiesaja niisuguse mitmevärvilise plaadiga (1—4 tolli suuruses) on suurepärane materjal mitmesuguste mustrite koostamiseks. Nendele mängudele omistatakse suurt tähtsust, sest nad arendavad kunstilist maitset.

Ameerika lasteaedades on palju ka niisuguseid mänge, mis meiegi juures on laialt levinud, nagu kuubikud piltidega, väljalõigatavad pildid jne.

Ameerika lasteaia tegevuses on tähtsal kohal *majapidamise töö*.

Ameerika lasteaedades on välja töötatud terve majapidamistööde süsteem. See peegeldub ka lasteaedade programmides. Nii näiteks tuntud ameerika pedagoog Smith Hill osutab oma oskuste kavas nende tegevuste jaoks tarvilike mitmekesiste materjalide ja riistade vajalikkusele. Siin on mitmesugused luuad, harjad, kühvlid toa koristamiseks; tõrred, pressid, pesemislauad, triikrauad, triikimislauad pesemiseks ja triikimiseks; köögiriistad, võimasinad, jäätismasinad, pannid, kandmikud toidu valmistamiseks ja ettekandmiseks.

Mudilased pühivad põrandat, koristavad laudu, katavad laua eineks. Keskmises grupis — pesevad nõusid, nukupesu, küpsetavad kooke. Kasvataja pöörab suurt tähelepanu sellele, et lapsed töötaksid korralikult, jälgiksid tervishoiureegleid. Vanemas grupis lapsed triigivad, segavad tainast, keedavad moosi, puhastavad puuvilja, teevad võid, jäätist. Lapsi õpetatakse „toiduaineid kokkuhoidlikult tarvitama", teadma „puhtuse tähtsust toidu valmistamisel", „tundma vastutust koduse tegevuse eest". Materjali mitmekesisus nende tööde jaoks, suurepärane varustus, avarus mängude jaoks teeb need tööd ülimal määral huvitavaks.

Sellest hoolimata on tarvilik kriitiliselt suhtuda nende tööde tähtsuse liialdatud hindamisele ameerika lasteaedades; need tööd on seotud kasvatuse kodanliku iseloomuga, püüdega laste huve piirata perekondliku elu-olu kitsa ringiga.

Vaja tähelepanu pöörata ka sellele, et lasteaedades kriipsutatakse alla vahet poiste ja tüdrukute vahel.

Nii näiteks majapidamistöödes tütarlapsed pesevad, õmblevad, triigivad pesu, aga poisid kannavad vett, teevad tuld pliidi alla jne.

KOOLIEELNE KASVATUS PRANTSUSMAAL.

Prantsusmaal kannavad 2- kuni 6-aastaste ennekooliealiste laste kasvatusasutised e m a k o o l i d e (école maternelle) ni-

metust. Emakoolid on Prantsusmaal välja kasvanud heategevaist päevaseist ennekooliealiste laste varjupaikadest. Emakoolid on määratud peamiselt kehva rahva lastele. See määrab nende asutuste iseloomu ja praktilise töö. Kodanluse lastele on olemas lasteaiad — võrratult paremini varustatud ja kõrgematasemelise kasvatustööga.

1935. a. oli registreeritud kogusummas 3 828 emakooli ja nendes 407 000 last. On iseloomulik, et nende koolide võrk paljude aastate jooksul enam oluliselt ei ole laienenud. Riigi kulul peetakse ülal osa koole. On olemas maksulisi kui ka heategevaid emakoole.

Prantsusmaal on vähe emakoole, mis asuksid valgeis ruumides. Enamik emakoole ei vasta kaasaja nõudeile, mis esitatakse koolieelseile asutustele. Ainult mõnedes leidub siseruumides riidevarn, pesemisnõu.

Igas emakooli klassis on mitte vähem kui 50 last. Lapsed ei saa koolis toitu, vaid toovad selle kotikestes või korvikestes kodunt kaasa või lähevad vaheajal koju einestama. Emakoolide ülesanne on järelevalve laste üle, nende füüsiline kasvatamine, vaimse alghariduse andmine ja laste kasvatamine kodanliku moraali vaimus.

Emakoolide tekkimine päevasist varjupaikadest on pikema aja jooksul avaldanud mõju nende asutiste tööle. Laste kasvatamine nendes kandis lausa dressuuri iseloomu ja kujutas sageli lihtsat algkooli koopiat, ilma vanuseliste erinevuste arvestamiseta. Lapsed ei käinud meeleldi nendes koolides. N. K. Krupskaja kirjutab, et sellal, kui ta V. I. Leniniga elas Pariisis (1908—1912), oli tal seal juhus tähele panna emakoole, kuhu töölisnaised, kogu linna kehvikud andsid omad lapsed. „Meil käis," kirjutab N. K. Krupskaja, „majapidamise alal abiks üks „majaabiline" — töölise naine. Hommikul viis ta oma mudilased „emakooli". Kord ma küsisin temalt, mida teevad lapsed „emakoolis"? Mis neile seal õpetatakse?" — „Neid õpetatakse seal ahvima." — Ma imestasin. Küsisin: „See on kuidas? Mis te tahate ütelda?" — Ta vastas: „Näete, õpetaja tõstab käe — ja

ka nemad peavad tõstma; tema ütleb lause, nemad peavad seda kooris kordama[4]."

Õppemeetodite iseloomustamiseks on tüübiline üks tund, mida kirjeldatakse ühes raamatus Pariisi lasteaedadest. Tunnis peavad lapsed tutvuma vee omadustega. „Õpetaja võttis taskust väikese veega täidetud pudelikese ja näitas seda klassile. „Mis see on?" küsis ta. Keegi vastas esimesest pingist: „Vesi..." — „Mis värvi on vesi?" Keegi vastas: „Ta on valge." — „Ei, vaadake hästi, ta on värvitu; korrake minu järele: ta on värvitu. Mis see tähendab — värvitu? See tähendab, et tal ei ole teatud värvi. Mispärast on kalad vees näha?" Vaikus. „Seepärast, et ta on läbi . . . ?" Üks vigurivänt vastas: „. . . paistev." Ja õpetajanna, uhke sellele edule, laskis kõigil korrata, et vesi on läbipaistev. „Mis maik on tal?" oli järgmine küsimus, millele taas järgnes hauavaikus. „Tal ei ole maiku, ta on ilma maiguta, seepärast on tal selle aine maik, mis temasse pannakse. Korrake minuga: ta on ilma maiguta." Lapsed kordavad: „Ilma maiguta." Samasugusel teel said lapsed teada, et vesi on vedel, et teda tarvitatakse pesemiseks, pesupesemiseks, toiduvalmistamiseks, et ta kannab laevu ja paneb liikuma veskiratta, ja veel palju muid andmeid vee kohta said lapsed teada sel väsitaval tunnil, kusjuures nad ise olid passiivsed[5]. Ometi veega mängides, nukupesu, nõusid pestes lapsed saavad teadmisi vee omaduste kohta loomulikult ja sundimatult.

Nüüdisajal tegevused emakoolis koosnevad:

1) Füüsilistest harjutustest, hingamiselundite harjutamisest — laulu saatel.

2) Meeleelundite, käsitöö ja joonistamise harjutusest.

3) Kõneharjutustest ja päheõppimisest, juttude ja muinasjuttude kuulamisest.

4) Lapsele tuntud loomade ja esemete vaatlusharjutusest.

5) Harjutustest, mille eesmärgiks on „elementaarsete kõlbeliste harjumuste kasvatamine.

6) Vanemas osakonnas tegelevad lapsed esimeste lugemis-, kirjutamis- ja joonistamisharjutustega.

Füüsilise kasvatuse seisund on emakoolides madalal tasemel. Eriline ringkiri (1908) näeb ette tervishoiunõuete miinimumi, mis emakoolidele on kohuslik, kuid see miinimum ei kindlusta kõiki tingimusi laste heaks füüsiliseks arenguks.

Vaimsel kasvatusel on emakoolides tähtis koht. Ent ta kannab formaalset iseloomu, vanuse iseärasusi arvestamata.

Laste meelte kasvatamist peetakse vajalikuks tulevastele töölistele ja käsitöölistele. Oskusel eritella asjade põhiomadusi on suur tähtsus mitmesuguste tööliikide juures.

Meeleelundid arenevad kõigis tegevustes. Ent peale selle teostatakse süstemaatiliselt spetsiaalseid harjutusi. Nii näiteks selleks, et tutvustada last mitmesuguste vormidega, näidatakse talle muna, sidrunit, kõrvitsaseemneid (ovaal). Et teda tutvustada ringiga, näidatakse talle igasuguseid palle, rõngaid, seebimulle.

Paljud meeleelundite kasvatamise harjutused kannavad mängude iseloomu; näit. värvide eritlemiseks võetakse ette mäng kääride ja nööriga. Nööri otsa seotakse mitut värvi asju. Laps peab lõikama maha eseme, mis on seda värvi, mida nimetas õpetaja.

Välismeeli harjutab ka käsitöö. Lastele antakse paber, puu, linane riie, savi, käärid, õmblusnõel, naaskel, peitel. Lapsed teevad mitmesuguseid töid, kusjuures neid õpetatakse tegema ilusaid asju mängu jaoks. Õpetuse kunstlikkus ilmneb tugevasti joonistamises. Lapsed joonistavad asju, mis nad tegid keppidest ja geomeetrilistest figuuridest, nad joonistavad „dikteerimise" ja mälu järgi.

Õpetajanna õpetab lastele luuletust, milles antakse mõne looma kirjeldus. Ta seletab lastele luuletust, annab täiendavaid seletusi selle kohta, kui pikad peavad olema looma käpad, kõrvad, mis lapsed peavad joonistama; mis värvi kriite tuleb tarvitada. Või õpetajanna dikteerib aeglaselt, mida joonistada, millest alustada; lapsed teevad, mis ta käsib.

Niisuguse joonistamise juures ei arene laste loovad võimed, nende fantaasia, initsiatiiv.

Kogu töö allub emakoolis püüdele istutada lastesse kodanliku ideoloogia aluseid. Nii näiteks laulmine, jutustused ja pildid on seotud patriootiliste tseremooniatega, usuliste pidustustega.

Lastele sisendatakse kaks „tõde": „Me ise ei suuda midagi saavutada ilma korra ja püsivuseta" ja „Meie kohus on alistuda nagu päike jumala poolt antud seadustele[6]".

Lastes kasvatatakse „kõlbelisi harjumusi". Nende hulgast tõstetakse välja sõnakuulmist ja vagadust, tööarmastust, suurmeelsust ja armastust — omadusi, mis on tarvilikud tulevastele töölistele ja käsitöölistele.

Omistatakse tähelepanu seltsimehelike suhete, täiskasvanute austamise kasvatamisele, viisakusele tegudes ja sõnades. Laste juures arendatakse külmaverelisust ja kohkumatust, korralikkust, oskust taluda valu ilma pisarateta, hinnata enese eest hoolitsemist.

Oli aeg, mil kogu kõlbeline kasvatus emakoolis piirdus moraliseerivate jutustuste ja vestlustega. Nüüdisajal on kasvatus muutunud. Kõlbelist kasvatust teostatakse kõigis töödes. Käsitöös lapsed abistavad üksteist, teevad kasulikke asju, valmistavad üksteisele kingitusi.

Õpetajanna kasvatab lapsi heade eeskujude najal, tõstes oma jutustustes esikohale häid tegusid. See on õige, ent prantsuse lasteaedades tarvitatakse ka liiga kunstlikke kasvatusvõtteid. Õpetajanna räägib: „Nüüd ma näitan teile, kuidas kõnnib hea laps. Ma hakkan heaks lapseks. Vaadake, kuidas ma kõnnin." — „Kes veel tahab olla hea laps?" Mitu last järgemööda näitavad, kuidas kõnnib, kõneleb ja sööb hea laps.

Mängud muutuvad dressuuriks. Nii näiteks reprodutseerivad lapsed mängides.

A. Hea lapse žestid.

1) Lapsed laskuvad põlvedele ja heidavad lindudele teri.
2) Nad kummarduvad ja kuivatavad seltsimehel pisaraid.
3) Nad võtavad endal osa riideid seljast, et anda kerjusele.

B. Abivalmis lapse žestid.

1) Laps tõstab vanamehe kepi üles ja ulatab talle kätte.
2) Ta aitab pimedat, juhib teda heale teele.
3) Ta avab raamatu ja ulatab selle vanaemale jne.

C. Viisakuse žestid.

1) Laps toob lilli, hoolitsedes enne selle eest, et neid okkaist puhastada, varsi kuivatada, lilli puhtasse paberisse mähkida.
2) Ulatab viisakusreeglite kohaselt nööpnõelu, käärid, noa.
3) Tuleb visiidile, kummardub, istub kärata, käitub hästi lauas, läheb kärata minema.

D. Žestid, mis on korda saadetud käsu peale.

1) Asjad ilusasti toa nurka seada, lilled lauale panna, toolid korralikult omale kohale asetada.
2) Lauda katta.
3) Korraldada asju, mis seisavad hunnikus.

Kõik need harjumused võivad lapsed omandada igapäevases elus. Eriline harjutamine teeb nende harjumuste kasvatamise formaalseks, mehaaniliseks, kunstlikuks. Niisugused harjutused on lastele igavad ja peavad möödapääsmatult lastes esile kutsuma vastikustunde nendelt nõutavate „vooruste" suhtes. Karistused, mis lapsed kannavad oma halva käitumise pärast, on kunstlikud. Nõutakse, et laste tegude üle mõistaks kohut mitte õpetajanna, vaid laste seltskond. Muidugi dikteerib „seltskonna arvamuse" sama õpetajanna. Seltsimehe halva teo hukkamõistmine laste poolt kutsub samuti kahtlusi esile. Lõppude-lõpuks tuleb karistus õpetajannalt, sest et lapsed võivad ainult fakti nentida, ei suuda oma seltsimehe halva teo põhjustest aru saada ega tema üle õigesti kohut mõista.

Paremad prantsuse pedagoogid astuvad üles drilli, dressuuri vastu, mis valitsevad emakoolides. Nad kaitsevad uusi kasva-

tusmeetodeid, mis avardavad lapse aktiivsust, loomingut, mis arendavad lapse kõiki andeid.

Paljud õpetajannad töötavad ennastsalgavalt emakoolides, ilmutades suurt hoolt kehvikute laste vastu, püüdes tuua nende ellu rõõmu.

Kuid veel 1934. a. oli inspektor Bessaidge sunnitud kongressi lõpetamisel Dijon'is avameelselt ütlema, et „emakoolide õpilased liiga harva naeratavad, et neil on liiga väsinud näod, et emakoolis on palju tööd, mis ei ole antud eale jõukohane, ja liiga vähe laste vaba mängu."

KOOLIEELNE KASVATUS INGLISMAAL.

Inglismaal tekkisid koolieelsed asutised XIX saj. algul. Nagu eespool tähendatud, tuleb nende esiisaks pidada Robert Owen'it. Tema poolt loodud mängumuru otstarbeks oli kergendada naise osa, kes töötab tehases ja on sunnitud oma lapsi kogu päevaks koju jätma, ja parandada laste kasvatamist.

Owen'i kogemuste mõjul tekkisid koolieelse kasvatuse edendamise ühingud. Need ühingud organiseerisid esimesed lastekoolid [infants-schools] (ennekooliealiste laste asutised) Londonis ja teistes linnades. Need levisid Inglismaal väga visalt. 1931. a. kriis ja depressioon tõid teravasti esile küsimuse laste kohutavast seisukorrast ja väikelaste-koolide vajadusest. Nende koolide jaoks ehitati uusi hooneid töötute abil, kes vabatahtlikult andsid selleks oma tööjõudu. 1933. a. lõpul oli juba palju väikelaste-koole. Viimaseil aastail avatakse lastekoolide asemele „lasteklassid". Neid organiseeritakse kriisiaastail koondatud kooliklasside tühjades ruumides. Neis töötavad töötud õpetajad. Lasteklasside paremuseks on: suhteline odavus, suurema lastearvu teenindamise võimalus. Nende klasside vastu on olemas tõsiseid vastuväiteid. Mahutada väikesi lapsi vana tüüpi elementaarkooli, kus ei ole küllalt värsket

õhku ega laste füüsiliseks ja vaimseks arenemiseks tarvilikku sisustust — see on ilmselt ebaotstarbekohane.

Koolieelsed asutised Inglismaal, mis on töötanud üle saja aasta, arenesid üle poole sellest ajast eranditult tänu eraalgatusele. Ainult kõige hilisemal ajal nad muutusid riigi elementaar-kasvatuse süsteemi osaks ja peetakse ülal riigi kulul.

Oma olemasolu algul kujutas lastekool üht tuba, kuhu kogunes suur arv lapsi. Lapsed istusid pikkadel pinkidel, õppisid ühe või kahe õpetaja juhtimisel. Väikelaste füüsilise ja vaimse arengu iseärasustele ei pööratud tähelepanu. Lapsi tutvustati keeruliste geomeetriliste kujudega, neile õpetati kaalumist ja mõõtmist, arvutamist ja muid tarkusi, mis ületasid laste võimeid. Neile õpetati sama, mis elementaarkoolis, ainult väiksemate annustega, kuid samade meetoditega. Neis koolides lapsed ainult kuulasid pealt ega rääkinud ise. Neid õpetati vaikselt istuma. Kaua aega olid suured klassid täidetud vaeste lastega, väikeste automaatidega, kes istusid sirgelt, käed seljal, ja liikusid ainult komando järgi. Tänu Fröbeli ja hiljem Montessori ideedele, tegi kasvatussüsteem Inglismaal läbi tähtsaid muutusi. Fröbeli ja Montessori printsiibid muutusid inglise lasteaedades omapäraselt ja koolieelse kasvatuse süsteemi Inglismaal võib pidada originaalseks. Inglismaa koolieelse kasvatuse põhimisi ülesandeid võib sõnastada järgmiselt: 1) soodustada laste tervet vaimset ja füüsilist arengut; 2) arendada häid harjumusi; 3) luua soodsat suhtumist kooli korrasse ja koolitöösse; 4) panna alus nendele teadmisaladele, mis enam süstemaatilisel kujul jätkuvad elementaarkoolis.

Kasvatuse ülesanded on sõnastatud näivalt apoliitiliselt, väikelaste kasvatuse kodanlik klassipärane olemus on nendes maskeeritud.

Kasvatuse aluseks on seatud bioloogiline arusaamine lapse kasvatusest. Kasvatus peab lähtuma sünnipärastest huvidest ja instinktidest. Teadmishimu ja huvi tegutsemise vastu, mida on tingimata tarvis laste juures arendada, samuti kui hirmutunne ja julmus, millega tuleb võidelda, loetakse sünnipäras-

teks instinktideks. Ümbruse loomine ja ruumi korraldamine, mänguasjade, jutustuste, muinasjuttude, laulude valik — kõige selle peaks nagu laste huvid kindlaks määrama. Kuid on täiesti selge, et koolieelse kasvatuse süsteem Inglismaal juhib kunstlikult laste huve. Lastes kasvatatakse usutunnet, šovinismi, sõnakuulmist ja muid kodanlikke voorusi.

Inglise lasteaiad laenasid Fröbelilt 3 printsiipi: 1) Täiskasvanute tegevuse järeleaimamise teel ühiskondliku elu tundmaõppimise, mis lastele annab palju kasulikke mõtteid ja harjumusi. Lapsed vaatlevad kauplusi, mitmesuguseid tööliike. Jäetakse palju aega kõnelusteks ja vestlusteks nähtu üle ja laste tähelepanekute reprodutseerimiseks. Lapsed ehitavad kauplusi, maju, mängivad raudteerongi, perekonda ja muid mänge. 2) Õppimine tegutsemise kaudu. Väikelapsi huvitab eriti ehitamine, modelleerimine, voolimine ja joonistamine. Sel teel areneb laste vaatlemisvõime, nad õpivad palju kasulikku, tutvuvad sellega, mis on kaunis. Kuid Fröbeli-materjali peetakse Inglismaal suuremalt osalt iganenuks, välja arvatud savi, liiv ja mõned muud. Materjali, mida Fröbel esitab, kritiseeritakse õigustatult. 3) Pallimängude ja muude liikumismängude kasvatuslik tähtsus.

Kõik need Fröbeli põhilaused määravad mängu kui kasvatuse peamise vahendi laialdast rakendamist. Lastele antakse võimalus mängus reprodutseerida tüübilist tegevust, selle ühiskonna elukutseid, milles nad edaspidi hakkavad elama. Kasvataja juhib neid mänge, varustab neid vajaliku materjaliga.

Need mängud iseloomustavad laste huvide piiratust. Neis peegeldub väikekodanlase (poemehe, farmeri) elu konservatiivsus. Lastel areneb silmanähtavalt püüd niisuguse elu poole, see saab neile ideaaliks.

Nii esineb tüübiline mäng, mis ühes lasteaias kestab pikemat aega. Juhataja valmistas suure nuku, mis kujutab isa. Lapsed nimetasid seda „härra Burd'iks". Varsti anti veel nukke — „proua Burd", „tütarlaps" ja „väike laps". Lapsed ehitasid perekond Burd'ile korteri, sisustasid selle mööbliga. Nad otsustasid, et härra Burd peab millegagi tegelema. Talle valmistati vürtspood ja temast sai kaupmees. Arvete pidamiseks sai ta tinti. Ta käis

iga päev kaupluses ja proua Burd valmistas talle einet. Mängus kajastus perekond Burd'i elu, nende igapäevane olu, koristamine, külaskäimine, minek suvitama kevadel. Vanemas grupis sai „härra Burd" farmeriks. Ta kirjutas kirju, tegi arvestusi, sai renti, müüs leiba, vedas vilja veskile, ostis turult lehma, palkas töölisi. Jõulude ajal korraldati Burd'i perekonnas pidu, küpsetati pirukaid, millega kostitati külalisi ja töölisi. „Härra Burd'i" — farmeri — tegevus muutus vastavalt aastaaegadele.

Teises lasteaias hakkasid lapsed mängima raudteed, ehitasid jaama, tunnelid. Kuid varsti see mäng samuti muutus perekonnamänguks. Lapsed olid isaks, emaks, tädiks, lapsehoidjaks. Nukud olid lasteks. Nad kujutasid uuesti perekondliku elu pilte: söömist, magamist, külalisi jms.

Pedagoogid tähendavad ise, et laste mängud on ühetoonilised, et neis liiga tähtsal kohal on söömine, toidu valmistamine, tortide küpsetamine jms.

Lapse tung tegevuse järele leiab väljenduse joonistamises, konstruktiivses tegevuses. Lastele õpetatakse esialgne kava, mõte kätte, kuid antakse avarust selle väljendamiseks, mida laps tahab joonistada, ehitada. Ehitamiseks antakse liiva, sammalt, kive, ehitusmaterjali. Tikutoosidest, riidetükkidest, lauatükkidest, õlest jms. äravisatud materjalist lapsed valmistavad mänguasju. Arvatakse, et viimased on eriti tähtsad vaestele lastele, kel puuduvad ostetud mänguasjad.

Lapsed võtavad osa toiduvalmistamisest. Isegi kolmeaastased lapsed aitavad toite valmistada, küpsetada. Lapsed teevad võid, juustu, keedist, pudingut, keedavad kartuleid, küpsetavad pirukaid, kooke. Need tegevused on peamiselt tütarlastele. Poisid valmistavad puust mänguasju, püstitavad ehitusmaterjalist ehitusi. Iseloomustav on niisugune juhtum — tütarlaps küsib kasvatajalt: „Kas ma võin midagi puust teha, nii kuidas teevad poisid?"

Keel areneb luuletuste õppimisel, jutustuste, muinasjuttude kuulamisel. Jutustamist peetakse tähtsaks kõlbelise kasvatuse vahendiks. Valitakse välja jutud, muinasjutud, millest lapsed peavad võtma „eneseohverdamise ideaali", vahvuse, õigluse, truuduse ideaali. Kõik need tunded, muidugi, on suunatud truuduse kasvatamisele valitseva klassi — kodanluse suhtes. Jutustuste alusel juhitakse lapsi kõlbelistele arutlustele, nad teevad

järeldusi sellest, mis on hea ja mis on halb, — muidugi kooskõlas kodanliku moraali reeglitega.

Lastele jutustatakse palju fantastilisi muinasjutte, kuna arvatakse, et neil on suur tähtsus usutunde kasvatamisel.

Usulise kasvatuse saavad lapsed samuti loodusega tutvumise teel. Lapsed oskavad näha ja tunda looduse, tähtede, pilvede, taeva, lillede ilu. Nelja-aastane laps ülistab nendes „jumala toredust", kirjutab üks inglise pedagoogidest. Lapsed kuulavad palveid, käivad kirikus, kuulavad orelimängu, õpivad kirikulaule, olgugi et nende sõnad on neile arusaamatud.

Inglise koolieelsele kasvatusele avaldasid mõju individuaalse töö ja „vaba distsipliini" printsiibid, mis on võetud Montessori süsteemist. Umbes 12 aasta jooksul need ideed inglise pedagoogide arvates revolutsioneerisid inglise lastekoole. See ilmnes ka lastekoolide välises korralduses. Pikkade pinkide ja liikumatute laudade asemele ilmusid väikesed lauad ja toolid, vaibakesed. Põhjalikult muutus ka õpetamise meetod. Suurt tähelepanu hakati pöörama laste loovale tegevusele.

Laenates Montessorilt individuaalse õppimise meetodi, ei loobu inglise pedagoogid ka grupitöödest.

KOOLIEELNE KASVATUS TSAARI-VENEMAAL.

Varjupaigad.

Koolieelsed kasvatusasutised ilmusid Venemaal XIX saj. 60-ndail aastail. Enne seda leidus seal ainult „kasvatusmaju", hiljem „varjupaiku" orbude ja hüljatud laste kasvatamiseks, õigemini hooldamiseks. Mingit kavakindlat kasvatustööd nendes majades ei teostatud, ei olnud isegi küllaldast füüsilist hoolitsust laste eest. Enamik lapsi suri enne aastaseks saamist. Peamiseks ülesandeks oli sisendada ellujäänud kasvandikesse usu reegleid ja alandlikkust vanemate ning ülemuse ees. Lastele

õpetati mõnevõrra käsitööd — varjupaigad olid omamoodi varustajaiks odava tööjõuga. Iseloomulik loosung, mis rippus Nižni-Novgorodi varjupaigas — „Palveta, paastu, tööta", oleks võinud täie õigusega olla kirjutatud iga varjupaiga ukse kohale.

Esimeste lasteaedade organiseerimine.

Kultuurilise elu elavnemine ja ühiskondliku pedagoogilise mõtte kasv tõid enesega kaasa olemasoleva perekondliku ja ühiskondliku kasvatuse terava arvustuse. Hakatakse nõudma perekondliku ja ühiskondliku kasvatuse reformi, rahvakooli loomist, naishariduse arendamist, elementaarset kasvatust lastele.

Fröbeli süsteemiga ja lasteaedade tööga tutvustas vene pedagooge V. I. Vodovozov 1857. a. Sellest ajast peale hakkavad paljud vene pedagoogid lasteaedade teooriat ja praktikat tundma õppima, sõidavad eriti selleks Saksamaale. Venemaal hakkab arenema Fröbeli-liikumine.

Tolle aja suurimad pedagoogid (Pirogov, Ušinski, L. N. Tolstoi, Leshaft) võtsid Fröbeli süsteemi valju kriitika alla ja avaldasid väärtuslikke mõtteid ennekooliealiste laste kasvatuse kohta. Need mõtted panid aluse koolieelse kasvatuse süsteemile Venemaal.

Esimesed Fröbeli-liikumise tegelased — abielupaar A. S. Simonovitš ja J. Simonovitš asutasid ajakirja „Lasteaed". Reas kirjutustes, analüüsides maa sotsiaal-ökonoomilist elu ja naise asendit, nad juhtisid tähelepanu lasteaedade asutamise vajadusele, et abistada perekonda.

Nad tõestasid, et „jõukama" ja „keskmise" kihi vanemad ei tegele laste kasvatamisega: ühed seepärast, et ei taha, teised, et ei oska. Seepärast on lasteaed niisuguste vanemate lastele tingimata tarvilik.

Lastele, kelle emad peavad jätma kodu, et töötada käitises, on lasteaed hädavajalik, sest et need lapsed on ilma järele-

valveta, toiduta, värske õhuta, ilma igasuguse füüsilise hoolitsuseta ja vaimse arenemiseta.

Ometi kõige enam tunnustamist leiab lasteaia tarvilikkuse idee kõrgema ja keskmise kihi lastele. Leitakse, et lasteaiad valmistavad lapsi paremini koolile ette, mõjuvad hästi nende üldisele arenemisele, on üheks vahendiks, et vältida nende kihtide väljasuremist.

Lasteaedade asutamist laiade töötavate hulkade lastele, eriti talupoegade lastele, peeti ebaotstarbekohaseks ja ebareaalseks aineliste võimaluste ja ettevalmistatud kasvatajate puudusel ning rahva umbusu tõttu nende asutiste vastu jne.

Algul avati eranditult maksulisi lasteaedu. Neid peeti „seisustevahelisteks" ja nad teenisid aadli, ametnike, kaupmeeste ja teiste kihtide lapsi. (Esimene lasteaed avati Helsingis 1857. a., teine Peterburis 1860. a., kolmas Peterburis 1866. a. A. S. Simonovitši poolt.)

Esimene maksuta lasteaed „rahva" lastele avati Peterburis alles 1894. a. Seda peeti ülal heategevuse summadega. Lasteaedade korraldamine oli tsaari-Venemaal eranditult era- ja seltskondliku algatuse asjaks. Asutati ühinguid koolieelse kasvatuse edendamiseks. Nende hulgas sooritasid eriti suure töö Peterburi ja Kiievi Fröbeli-ühingud ning ühing „Töö ja puhkus" Moskvas. Lasteaedade asutamisest võtsid osa ka mõned zemstvod (Vjätka, Perm).

Lasteaedu asutasid ka vaeste eest hoolitsemise ühingud. Riik lasteaedade asutamisest mingil kujul osa ei võtnud. Avalikud tegelased koolieelse kasvatuse alal esitasid korduvalt rahvahariduse ministeeriumile ja isegi III-le Riigivolikogule (1908. a.) märgukirja riiklike sammude vajalikkusest koolieelse kasvatuse alal. Kuid neil ei olnud mingeid tagajärgi. Tsaarivalitsus andis koolieelsele kasvatusele armetult vähe toetust — 0,3% üldistest, erakordselt nappidest summadest rahvaharidusele, nii et kogu riigis tuli keskmiselt 1 kop. aastas lapse kohta. Jäetud ilma majanduslikust toetusest, levisid lasteaiad isegi suurtes linnades visalt.

Lasteaedade arv ja nende iseloom.

Lasteaedade arv oli äärmiselt väike. 1896. a. töötas 60 maksulist lasteaeda. 1907. a. oli ainult 10 „rahva"-lasteaeda, sel ajal kui Ameerikas 1898. a. oli 4363 lasteaeda, Ungaris 1903. a. 2742, Šveitsis 1905. a. 887, Prantsusmaal 1906. a. 2405 lasteaeda jne.

Esimese imperialistliku sõja ajal lasteaedade arvu natuke suurendati, kuid suure sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni alguseks oli siiski ühes maksuliste lasteaedadega kokku ainult vähe üle 200 koolieelse asutise. Ent tarvidus nende järgi oli väga suur.

Olemasolevate koolieelsete asutiste ilme oli mitmekesine. Intelligentsed lastevanemad, enamasti isikud vabade elukutsete alalt, asutasid „koduseid" lasteaedu. Niisugusel lasteaial ei olnud alalist ruumi. Lapsed kogunesid kordamööda eri kortereis. Nendes lasteaedades käisid lapsed 4.—10. eluaastani. Lapsed viibisid seal 2—4 tundi päevas. Nende lasteaedade peamiseks ülesandeks oli abistada perekondlikku kasvatust ja valmistada lapsi koolile ette.

Maksulistesse eralasteaedadesse astusid lapsed 4—8 aasta vanuses. Nendel lasteaedadel olid oma ruumid ja eri kasvatajad. Ettevalmistusklassid koolides olid niisamuti maksulised.

Suviti avati mängumurusid vabas õhus. Mängumurudel käisid lapsed mitmes vanuses (2.—15. eluaastani).

Rahvalasteaedu kõige kehvemate vanemate lastele 4—8 a. vanuses peeti terveni ülal heategevuse summadega. Kodanluse laste lasteaedadesse töölislapsi harilikult ei võetud.

Enamikul rahvalasteaedadel ei olnud eriti selleks varustatud ruume. Paljud nendest leidsid ulualust klubide juures, rahvamajades, ruumides, mis ei vastanud tervishoiu nõudeile. Rahvalasteaia olukord sarnanes pigemini käratseva klassiga. Kasvataja kohta tuli kuni 40 last. Perekondlikud ja maksulised lasteaiad olid paremais tingimustes, kasvataja kohta tuli mitte üle 15 lapse. Niisuguse lasteaia tuba meenutas mugavat pere-

konna-lastetuba. Ent ka maksulised lasteaiad, eriti perekondlikud, ei vastanud pedagoogika nõudeile. Mööbel ei olnud kohandatud lastele. Ei olnud küllalt töövahendeid, mänguasju, raamatuid. Rahvalasteaedade eesmärk oli valmistada ette kodanluse truid teenreid, anda teadmisi, mis on seotud peamiselt käsitööga. Töö tõrjus kõik muud tegevusliigid välja. Tal oli sageli utilitaarne ilme (roguski ja korvide punumine jne.).

Lapsi kasvatati usulis-patriootilises vaimus. Loeti palveid, eriti pidulikke juhtumeid tähistati palvetundidega. Lasteraamatud ja -ajakirjad olid täis usulist vaimu, tsaariarmastust, alandlikkuse ja kannatlikkuse propagandat.

Fröbelism kui esimeste lasteaedade põhisuund.

Esialgu kopeeriti kõigis Vene lasteaedades üsna täpselt Fröbeli süsteemi. Nendes valitsesid tegevuste range süsteemikindlus, metoodika mehaanilisus ja pedantsus. Lauldi laule ja mängiti mänge, mida soovitanud Fröbel, kuigi nad olid võõrad vene laste huvidele. Lasteaed töötas range tunnikava alusel.

Tunnikava nooremale rühmale (Kiievi rahvalasteaias).

Ent Fröbeli süsteem võeti silmapaistvamate vene pedagoogide poolt varsti arvustuse alla.

Arvustus* märkis ära fröbelismi eitavad küljed: metafüüsilised põhjendused, sentimentaalsuse, süsteemi mittevastavuse lapse psüühilistele iseärasustele. Esitati nõudmisi, et lasteaed muudetaks rahvuslikule vaimule ja vene lapse iseärasustele vastavamaks, vähem rõhutataks süstematiseeritud tegevust, antaks lastele enam võimalusi töö ja mängude vabaks valikuks, toodaks lasteaeda vene rahvalaulud ja -mängud, seotaks lasteaed ümbritseva eluga.

Suurimate vene mõtlejate väljendusi koolieelsest kasvatusest.

Koolieelsele kasvatusele Venemaal avaldasid kahtlemata määratu suurt mõju XIX saj. 40-ndate ja 60-ndate aastate revolutsioonilise demokraatia pedagoogilised vaated. Eriti lähedale astusid koolieelse kasvatuse küsimustele V. G. Belinski (1811—1848) ja N. A. Dobroljubov (1836—1861).

V. G. B e l i n s k i on XIX saj. suurim vene kriitik. Ta avaldas hulga väärtuslikemaid mõtteid kasvatusküsimustest. Laiahaardelises uue inimese kasvatamise kavas, mille ta koostas, on palju tähelepanu pööratud ennekoolieaeliste laste kasvatamisele.

Belinski nõudis laste õiget kasvatamist varasest lapseeast peale. Ta mõistis teravasti hukka „kasvatuse", mis seisneb paljas laste toitmises, samuti kui niisugusegi kasvatuse, mis poogib lastele külge välist lihvi ega puuduta lapse sisemaailma, arendades tühjust, kõrkust ja valet.

Belinski jutlustas palavalt r a h v a l i k k u s t. Ta pidas tõeliselt rahvalikuks kõike seda, mis vastab laiade rahvahulkade huvidele, aitab kaasa nende harimisele ja vabanemisele ekspluatatsiooni ikkest. Rahvalikkuse kasvatamise põhivahendeiks laste juures pidas ta rahva loomingut — muinasjutte, kangelaslugulaule, laule, ning emakeele, kirjanduse ja ajaloo tundmaõppimist. Belinski kuulutas palavalt lapse õiguste kaitset, nõudes inimisiksuse austamist temas. Ta omistas määratu suurt tähtsust kasvatusele, mis määrab inimese saatuse. Samal ajal ta pidas tarvilikuks, et kasvataja õpiks tundma lapse loomust, ta huve, iseloomu, kalduvusi, arvestaks neid, oskaks leida individuaalse käsituse iga lapse suhtes. Ta nõudis lapse igakülgset arendamist. Eriti suurt tähtsust omistas ta koolieelses eas kõlbelisele kasvatusele, mille eesmärgiks on kasvatada „inimeses inimsust", sügavat austust inimväärtuste vastu, vendluse tunnet kõigi vastu, kes kannavad inimese nime, armastust oma rahva ja kodumaa vastu. Belinski nõudis ausa, õiglase, õilsa inimese kasvatamist, kes oleks vaba eelarvamustest ja usulisest udust. Esialgses kõlbelises kasvatuses Belinski omistas suurt

tähtsust perekonna mõjule. Vanemate inimlik suhtumine lastesse, mis põhjeneb armastusel ja usaldusel — see on kõlbelise kasvatuse tarvilik eeldus. Kui vanemad suhtuvad lastesse mõistlikult ja lahkesti, siis ei ole vaja alandavaid karistusi. Ta astus välja terava protestiga drilli ja kehaliste karistuste vastu, mille tagajärjel laps muutub tuimaks, tooreks ja häbematuks. Ta pidas küllaldasteks karistusvahenditeks — karmi pilku, viisakas-jahedat suhtumist, etteheidet, delikaatset vihjet, keeldu kuulata muinasjuttu, kui need tulevad hellalt armastatud vanemailt. Ennekoolieaiste laste kõlbelises kasvatuses on suure tähtsusega kogu ümbritsev olukord, milles ei tohi olla midagi jämedat ega labast. Koolieelses eas tuleb kasvatada peamiselt kõlbelisi harjumusi, õpetada lapsele häid tundmusi, kalduvusi, kombeid. Seepärast pidas Belinski tarvilikuks, et last kasvatataks eeskujude najal. Ta astus palavalt üles iga moraliseerimise, igavate moraaliõpetuste vastu. „Ülendage nende hingi endaohverdamise ja kõrgete tegude eeskujudega ja ärge tüüdake neid labase moraaliga. Ärge rääkige neile: „See on hea ja see on halb sellepärast ja sellepärast," vaid näidake neile head, seda isegi heaks nimetamata, ent nõnda, et lapsed oma tundmusega ise aru saaksid, et see on hea; esitage neile halba, ka mitte nimetades seda halvaks, aga nõnda, et nad oma tundmusega vihkaksid seda halba[8]."

Belinski kutsus vanemaid üles hoolitsema laste mõistliku füüsilise ja vaimse kasvatuse eest. Õigeks vaimseks ja füüsiliseks arenguks on ta arvates tähtis mäng. Kuni 7. eluaastani, arvas ta, peavad lapsed peamiselt mängima ja vallatlema. Mänguasjade abil omandab laps palju kasulikke ja vajalikke teadmisi ning harjumusi. Suurt tähtsust omistas Belinski ka laste esteetilisele kasvatusele, ilutunde arendamisele varasest lapsepõlvest peale. Kõige mõjuvamaiks kasvatusvahendeiks pidas ta muusikat, muinasjuttu, lastekirjandust. Belinski vaated avaldasid suurt mõju Dobroljubovi ja Ušinski pedagoogilistele ideedele ja, kahtlemata, aitasid palju kaasa vene koolieelse pedagoogika loomisele.

N. A. Dobroljubov omistas niisamuti määratu suurt tähtsust laste kasvatamisele varasest lapseeast peale. Ta pidas lapseiga mitte vähem tähtsaks etapiks inimese elus kui küpse iga. Varase lapsepõlve muljed, ütles ta, on erakordselt tugevad, nad jätavad jäädavad jäljed kogu pärastisele elule. Kasvataja ülesanne on, ütleb Dobroljubov, aidata kaasa vabale, normaalsele arengule, sisendada lapsesse õigeid mõisteid asjadest, kasvatada elavaid ja kindlaid veendumusi, arendada isiklikku iseseisvust ja kõiki vaimseid jõude, mis peituvad ta loomuses. Nagu Belinski, nii esines ka Dobroljubov lapse õiguste kaitse kuulutajana. Ta mõistis teravasti hukka kasvatust, mis põhjeneb sõnakuulmisel. Ta kirjutas, et tingimata ja pime alistumine vanemate inimeste arvamustele hävitab lapse iseseisva arenemise, vägistab ta loomust, tapab temas usu endasse, julguse ja mõistuse iseseisvuse. Laps, kes on harjunud alati sõna kuulma, muutub süngeks ja tigedaks, loiuks ja elutuks, langeb madalate tundmuste ohvriks. Lapsel paralüseerub aegamööda tahe, ta harjub tegema kõike paljalt käsu peale, ilma kaalumata, ilma veendumuseta selle õigsuses, mis ta teeb. Dobroljubov nõuab austust lapse isiku vastu, usaldust ta mõistuse vastu, temas teadliku suhtumise arendamist kõige selle täitmisesse, mis temalt nõutakse. Ta juhib tähelepanu sellele, et lapsel on mõistust ja läbinägelikkust enam kui arvatakse. Tõsi küll, laps ei saa järjekindlalt arutella ega oma mõtteid selgesti väljendada, ent tal on oma primitiivne loogika, teatud arusaamine sidemest põhjuse ja järelduse vahel. Lapsed oskavad juba varakult moodustada mõisteid. Kõik see näitab, et last võib veenda, et pole tarvet dressuuri, hirmutamise, pettuse järele.

Arendades lapse mõistust tuleb meeles pidada, et laps ei oska veel mõtelda abstraktseist asjust. Dobroljubov on väljendanud suurepäraseid mõtteid lastekirjandusest, lasteraamatuist ja -piltidest. Ta kirjutas, et lasteraamat peab ennekõike kaasa kiskuma lapse fantaasiat, andma toitu ta mõistusele, äratama teadmishimu, tutvustama ümbritseva maailmaga, rikastama ta muljeid maailmast, kinnitama lapses kõlbelisi tundmusi.

K. Ušinski.

Vene koolieelse kasvatuse mõtte kujundamisel oli määratu suur tähtsus suure vene pedagoogi K. Ušinski (1824—1870) vaateil.

K. Ušinski armastas palavalt kodumaad ja rahvast. Ta uskus vene rahva rikkalikesse võimeisse. Ta pooldas kasvatuse rahvalikkust, pidades selle allikaks lihtsat vene rahvast. Ehkki Ušinski ühendas rahvalike joontega ka säärased, nagu „õigeusk", oli see ometi teatud määral ohver ajale, kuna tervikuna on tema kasvatuse rahvalikkuse idee sügavasti progressiivne. Kasvatuse rahvalikkuse seisukohalt võttis Ušinski fröbelismi arvustuse alla. Ta ei eitanud Fröbeli-töid, pidas neid mitmes suhtes positiivseks, ent võitles paljude tööde üleliigse kunstlikkuse, skemaatilisuse, talumatu didaktismi ja ebakunstipärasuse vastu. Ušinski kujutles last kui arenevat isiksust ja omistas kasvatusele koolieelses eas suurt tähtsust. Selles eas kujuneb tema arvates inimese iseloom, muljed jätavad sügavama jälje ja mälu omandab rohkem kui ühelgi teisel perioodil. Kasvatust kujutles ta kui lapse aktiivset mõjutamist. Ušinski pooldas perekondlikku, emakasvatust, oletades, et ema võib lapsele „rahvaliku iseloomu" külge pookida. Selleks et last hästi kasvatada, peab ema olema haritud. Ta arvas, et lasteaed on küll soovitav, ent vene rahvale vähe kättesaadav luksus. Lasteaia tähtsust nägi ta selles, et ta harjutab lapsi elama ühiskonnas, „silub nurgad" laste iseloomudes, toob selget harmooniat nende tegudesse ja vaateisse.

Koduse ja ühiskondliku kasvatuse põhisisu nägi Ušinski täiesti õigesti mängus. „Mäng on põhimine ja peamine tegevuse liik." Ta andis mängu tähtsusele väga sügava seletuse.

Ušinski näitas täiesti õigesti, et eksivad need, kes lapse fantaasiat peavad tugevaks, rikkalikuks ja võimsaks. Tegelikult on see vaesem, üksluisem ja nõrgem kui täiskasvanul. Ent lapse alles kindlakskujunemata hinge üle on fantaasial suur võim. Mängus väljendub tema arvates tulevase täiskasvanud inimese

tegevuse suund. Mängu kaudu võib seda suunda ja lapse iseloomu mõjutada. Niiviisi ta selgitas mängu ülisuurt tähtsust tulevasele elule ettevalmistamisel. „Lapsele on mäng tõelisus, ja palju huvitavam tõelisus kui see, mis teda ümbritseb." Ta peab mängu huvitavaks seepärast, et mäng on lapsele arusaadavam, osaliselt „tema oma looming". Ümbritsev tõelisus avaldab samal ajal tugevaimat mõju laste mängudele, „ta annab nendele materjali, palju mitmekesisemat ja tõelisemat kui see, mida pakub mänguasjade-kauplus". Lapse fantaasias näeb Ušinski „teda ümbritseva tõelise elu kajastust". „Oleme võinud näha poisikesi, kellel prääniku ist inimesed juba said aukraade ja võtsid altkäemaksu," kirjutab Ušinski. Ta väljendab suurepäraseid mõtteid mänguasjade kohta. „Parim mänguasi lapsele on see, mida ta võib muuta kõige mitmekesisemal viisil." Kõrvuti loova mänguga omistab Ušinski suurt tähtsust võimlemismängudele, mis säilitavad ja karastavad tervist, arendavad tähelepanu, ergutavad reipust.

Määratu suurt tähtsust omistas Ušinski meeleelundite kasvamisele, sest „meeled annavad teadvusele materjali kogu tema mõistusetegevuseks". Meeleelundite kasvamiseks ta soovitab fröbeli-töid ja looduslikku materjali.

Ušinski mõtted kõne arengust säilitavad kuni praeguse ajani oma tähtsuse. Ta pidas vajalikuks arendada laste kõnet, oskust oma mõtteid vabalt väljendada („keeleanne"), juhtida lapsi emakeele varasalvede juurde, omandada keele loogikat (grammatikaõpingute abil vanemas eas). Ta vaatles kõne arengut lahutamatus seoses mõtlemise arenguga. Ta nõudis näitlikku õpetust juba enne, kui laps hakkab õppima lugema, sest lapse mõtlemine on piltlik, konkreetne, laps mõtleb värvide, vormide, helide ja aistingutega. Ta töötas välja näitliku õpetuse konkreetse metoodika, kasutades laialt vaatlusi ja pilte kui mõtlemise, kõne ja kujutlemise vahendeid. Ta hindas kõrgesti muinasjuttu, eriti rahvamuinasjuttu. Ta nõudis kunstnikelt, luuletajailt, pedagoogidelt kõrge kunstiväärtusega piltide, laulude, jutustuste väljatöötamist, mis on vajalikud laste näitlikuks õpe-

tamiseks. Ta kutsus üles ära kasutama rahvalaule ja rahvamängude varasalvi.

Ušinski ideed avaldasid määratu suurt mõju koolieelsele kasvatusele Venemaal. Nad olid aluseks Fröbeli süsteemi revideerimisel, tõid värske vooluse lasteaedade töösse — lähendasid neid loodusele ja ümbritsevale elule, teritasid tähelepanu kasvatustöö vastu.

P. F. Leshaft koolieelsest kasvatusest.

P. F. Leshaft (1837—1909), tuntud anatoom ja bioloog, suur õpetlane, kes lõi kehalise kasvatuse teooria, pühendas palju tähelepanu koolieelsele kasvatusele.

Leshaft arvas, et esimesed seitse eluaastat tuleb last kasvatada kodus, et juba selles eas on tarvis kaasa aidata inimese igakülgsele arenemisele, on tarvis õpetada last armastama vabadust, võitlema vägivalla ja omavoliga, austama inimesi; ta nõudis lapses isetegevuse, loomingu, initsiatiivi arendamist.

Lapse põhiliseks kasvatuseks selles eas on hoolikas hügieeniline hoolitsemine tema eest; omavoli puudumine kasvataja tegevuses; järjekindlus sõnas ja teos lapse kohtlemisel. Leshaft oli igasuguste karistuste vastane. Ta nõudis humaanset, armastavat, usaldusel ja austusel põhjenevat suhtumist lapsesse.

Leshaft hindas kõrgelt mängude kui lapse igakülgse arengu vahendite kasvatuslikku tähtsust. Ta nõudis laste tundmaõppimist, nende individuaalsuse tundmist, juhtides tähelepanu lapse suurele tundelisusele ja vastuvõtlikkusele, ta tähelepanelikkusele ja aktiivsusele. Samal ajal Leshaft nõudis, et lapses arendataks teadlikku suhtumist oma sammudesse, oskust oma tegusid kaaluda ja nende üle järele mõtelda.

P. F. Leshaft astus tuliselt üles füüsilise kasvatuse kaitseks, ilma milleta ei ole võimalik inimese igakülgne harmooniline arenemine. Ta näitas, et „vaimne kasv ja areng nõuavad vastavat füüsilist arengut[9]". „Füüsilise kasvatuse ülesanded," kirjutas

P. F. Leshaft, „seisnevad oskuses isoleerida üksikuid liigutusi ja võrrelda neid isekeskis, teadlikult juhtida neid ja rakendada takistuste võitmiseks suurima kerguse ja püsivusega. Teiste sõnadega: õpetada võimalikult vähese vaevaga, võimalikult vähese ajaga teadlikult sooritama suurimat füüsilist tööd, või tegutsema kaunilt ja energiliselt[10]."

P. F. Leshaft võttis olemasolevad füüsilise kasvatuse süsteemid, nende hulgas ka Fröbeli süsteemi, arvustuse alla. Ta juhtis õigusega tähelepanu seda süsteemi iseloomustavale šabloonsusele ja liigsele pedantsusele, väikestele lastele teatud mänguasjade ja pedagoogi poolt väljamõeldud liigutuste pealesundimisele. Tema füüsilise kasvatuse teooria põhialused on: füüsiline kasvatus peab toimuma tihedas seoses vaimse ja esteetilise kasvatusega, see peab algama varases lapsepõlves. Seepärast on vanemail tarvis hoolitseda korrapärase toitmise, une, puhta õhu, keha puhtuse jms. eest. Füüsiline kasvatus nõuab süstemaatilist õpetamist, füüsilisi harjutusi kõndimises, jooksus, viskeis.

Füüsilise kasvatuse tähtsaimaks vahendiks pidas ta mänge, millede süsteemi ta ka välja töötas.

E. I. Tihhejeva.

Fröbeli ideede revideerimisel ja uute teede otsimisel laste kasvatamises etendas teatud osa andekas pedagoog E. I. Tihhejeva.

E. I. Tihhejeva algas oma pedagoogilist tegevust XIX saj. 80-ndail aastail. Algul ta töötab algõpetuse alal. Ta koostab rea õppevahendeid emakeele õpetamiseks, mis põhjenevad vene suurima pedagoogi Ušinski juhtmõtteil. 1907. aastast peale on ta koolieelse kasvatuse edendamise ühingu aktiivseks organisaatoriks Peterburis ja saab varsti selle ühingu esimeheks. Ta organiseerib lasteaedu algul intelligentsi lastele, aga 1908. aastast peale — rahvalasteaedu. Tema juhtimisel korral-

dati lasteaedade raamatukogu ja töövahendite näitus-muuseum. Nõukogude võimu sisseseadmise momendist peale töötab E. I. Tihhejeva Hariduse Rahvakomissariaadi koolieelses osakonnas (Vene NFSV-s). Ta koostas normid lasteaedade varustamiseks ja kirjutas raamatuid koolieelsest kasvatusest.

Kooskõlas Ušinski ideedega propageeris ta mõtet keele kui rahva suurima kasvataja kohta, pidades keelt peamiseks inimese sotsiaalse kasvatuse teguriks. Järgides printsiibile, et „keel areneb näitlikul teel ja läbikäimises inimestega[11]", ta koostas kõne arendamise detailse metoodika. E. I. Tihhejeva töötab kuni praeguse ajani selle metoodika viimistlemise kallal.

Tähtsa koha annab E. I. Tihhejeva vabale, loovale mängule, milles laps kajastab ümbritsevat elu. Lapse mängud nukunurgas on seotud tööga. Lapsed küürivad, keedavad nukkudele, õmblevad neile riideid, ehitavad maju, koostavad mööblit jms. Mängudes nukuga lapsed omandavad vajalikke elulisi oskusi ja kasulikke teadmisi.

E. I. Tihhejeva on välja töötanud omapärase meetodi meeleelundite arendamiseks igapäevases elus looduse vaatlemise ja erilise didaktilise materjali abil. E. I. Tihhejeva didaktiline materjal erineb Fröbeli ja Montessori omast seega, et ta koosneb mitmesuguseist esemeist ja mängudest, mis on lapsele huvitavad ja lähedased. Tegevusi selle didaktilise materjaliga on soovitav teostada *huvitavate mängude kujul*.

Suurt tähtsust omistab ta kasvataja aktiivsele osale. Ta arvab, et isikust, „kes juhib ja suunab tööd", sõltub kasvatuse põhialuste teostamine.

Lasteaia juhataja (kasvataja) peab olema elu organiseerijaks ja ta peab ise sellest aktiivselt osa võtma, olema osaline laste mängudes, tegevustes, elamustes.

E. I. Tihhejeva pidas otsustavat võitlust Fröbeli süsteemi fanaatiliste pooldajatega ja astus otsustavalt üles Montessori süsteemi vastu ja „vaba" kasvatuse teooria ning praktika vastu. Ta võttis tuliselt ja põhjendatult sõna niihästi valju reglemen-

tatsiooni kui ka nn. „vaba" kasvatuse kaose vastu lapse tegevuses.

Tihhejeva pedagoogilistes vaadetes oli palju vigu. Nii näiteks kirjutas ta korduvalt lapse arengust kui sünnipäraste võimete spontaansest avanemisest, kuigi see väide sugugi ei vasta tema loodud metoodikale, mis on suunatud lapse arenemise aktiivsele juhtimisele. Ta pidas ühiskondlikku kasvatust suurel määral paratamatuks paheks. Perekond on tema arvates ainuke organisatsioon, mis võib kindlustada lapse ideaalse kasvatuse. Ta kartis lapsi kasvatada poliitiliste ideaalide vaimus ja püüdis oma metoodikas lapsi ühiskondlikust elust eemal hoida. Niisamuti kaitses ta laste usulist kasvatust. Hiljem, pärast sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni, muutis E. I. Tihhejeva neid oma vaateid ja tegi palju tööd nõukogude koolieelse kasvatuse loomisel ning kaadrite ettevalmistamisel.

Moskva ühingu „Töö ja puhkus" tegevus koolieelse kasvatuse alal. L. K. Šleger.

Alates 1905. aastast ühendab ühing „Lapse töö ja puhkus" pedagoogilise tööga tegelevat liberaalset üliõpilasnoorsugu. Ühingu juhiks ja hingeks oli S. T. Šatski (1878—1934), silmapaistev pedagoog, kes kogu oma elu pühendas rahva harimisele, laste kasvatamisele. Tsaari-Venemaa tingimustes ei saanud ühingu tegevus võtta suuremat hoogu, sest tsaarivalitsus kiusas teda korduvalt taga. Alles Nõukogude Liidus said S. T. Šatski ja ta kaastöölised kõik eeldused viljakaks loovaks tööks. S. T. Šatski töötas väsimatult rahvahariduse alal. Aastal 1927 astus ta kommunistliku partei ridadesse.

Ühingu liikmed võtsid ennerevolutsiooniaegse kooli ja kasvatussüsteemi valju arvustuse alla. Ühing arendas oma tegevust lihtrahva laste keskel, Moskva aguleis ja külades. Tema poolt organiseeriti kool, lasteklubid, töökojad, töökoloonia. Olulisema osa ühingu tööst moodustas koolieelne kasvatus.

Algul töötati ennekooliealiste lastega lasteklubides, pärast hakati organiseerima alalisi lasteaedu. Koolieelset kasvatust juhtis L. K. Šleger. Šleger algas oma pedagoogilist tegevust 1906. a. ja jagas Šatskiga kogu tema loovate otsingute teed. Ta töötas välja koolieelse kasvatuse meetodid, mis ta tegelikult võttis tarvitusele lasteaia töös ja mida ta levitas noorte pedagoogide keskel. L. K. Šleger on kõrgesti haritud pedagoog. Ta õppis järelemõtlikult tundma kõike silmapaistvat koolieelse kasvatuse alal, võttis üldtunnustatud Fröbeli ja Montessori süsteemi kriitilise analüüsi alla. Ta püüdis luua kasvatussüsteemi, mis paremini täidaks lasteaia põhiülesannet. L. K. Šleger formuleeris ülesande, mis lasteaed endale seab, järgmiselt: „Luua säärane väline ja sisemine olukord, kus laps igas vanuses võiks rahulikult elada oma elu, füüsiliselt, vaimselt ja kõlbeliselt normaalselt areneda, kus ta tunneks end vabalt, kergelt ja rõõmsana ja leiaks vastukõla kõigile oma vajadustele ning huvidele, mis vastavad ta eale[12]."

L. K. Šleger juhtis tähelepanu järgmistele lasteaia töö printsiipidele: laste elu vaatlemine; lapse tundmaõppimine; elu korraldamine laste aktiivse tegevuse alusel; fantaasia ja loovate võimete arendamine; saadud muljeist arusaamine, nende korrastamine laste poolt.

Lapse vaimse elu olemus ilmneb mängus. Seepärast tuleb mängusse suhtuda suurima tähelepanu ja tõsidusega.

L. K. Šleger annab tähtsa koha laste kasvatamisel käsitööle. Ta kriipsutab seejuures alla, et see peab olema loovaks tegevuseks — ta on mehaanilise töö vastu, mis ei puuduta lapse mõtet, ei arenda tema fantaasiat. Fröbeli ja Montessori didaktilise materjali asemel ta soovitab lastele anda igasuguseid esemeid ja mänguasju mängudeks ja tööks. Suurt tähtsust omistab ta ehitusmaterjalile, savile, liivale ja nn. „jääkmaterjalidele", mis moodustavad avara välja loomingu arenemiseks.

Vastukaaluks „vaba" kasvatuse teooriale L. K. Šleger kaitseb pedagoogi aktiivset osa. Ta arvab, et pedagoog peab, laste

isetegevust maha surumata, lastega koos mängima ja töötama, abistama neid nõu ja teoga.

Nagu teisedki ühingu liikmed, nii kaitses L. K. Šleger ka ebaõigeid vaateid. Kuni suure sotsialistliku Oktoobrirevolutsioonini keeldusid ühingu liikmed poliitilisest kasvatusest. Sellal see oli tunduval määral protestiks, näitas leppimatut suhtumist kehtivasse korrasse. Kasvatuse „apoliitilisuse" kaitsmine pärast revolutsiooni tähendas mittearusaamist selle nõude reaktsioonilisusest sotsialistliku elu raamides, mis kindlustab inimese igakülgset arenemist.

L. K. Šleger võttis pärast suurt sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni aktiivselt osa kaadrite ettevalmistamisest, esines kongressidel, nõupidamistel ja konverentsidel, andes edasi omandatud rikkalikke kogemusi ja aidates kaasa nõukogude koolieelse kasvatuse süsteemi arendamisele.

Vaba kasvatus.

Koolieelsele pedagoogikale avaldas XX saj. algul suurt mõju „vaba kasvatuse" teooria. Ennekooliealiste laste „vaba ja harmoonilise kasvatuse" idee levis osalt protestina lapse loomingut tapva kasvatussüsteemi vastu Fröbeli-lasteaedades. Ent „isiksuse vaba harmoonilise arengu" nõue jääb kodanlikus pedagoogikas paljalt ilusaks ning igal juhul võltsiks fraasiks. Oma olemuselt see „vaba kasvatuse" nõue võttis reaktsioonilise iseloomu. Ta maskeerib ülespuhutud fraasidega kodanliku maailmavaate kasvatamise programmi — usutunde ja rahvusluse kasvatamist, kiindumuse kasvatamist eraomandisse, õigustab vahetegemist poiste ja tüdrukute kasvatuses, viib pedagoogi osa alahindamisele.

„Vaba kasvatuse" ideed vastavad täiesti kodanlikele idealistlikele vaateile lapse arengus ja ta kasvatuses. Väide, et lapse areng ja kasvatus on tingitud ainuüksi instinktidest, lapse sünnipäraseist võimeist, ei ole mitte midagi muud kui ebatea-

duslik, tüübiliselt kodanlik teooria selle kohta, et inimese kasvatus kodanlikus ühiskonnas ei ole klassipärane, vaid olevat üldinimlik, väljaspool ajalugu seisev kasvatus.

„Vaba kasvatuse" teooriat põhjendatakse nende kodanlike, reaktsiooniliste pedoloogiliste valeteooriatega, mis peavad pärivust põhimiseks faktoriks lapse arenemisel.

Need valeteooriad väidavad, et kasvatuse eesmärgid määrab see bioloogilise arengu aste, millel laps on antud eas. Lapse huvid, mõtlemine, kõne olla tingitud ainult ta spontaansest, seestpoolt lähtuvast bioloogilisest arengust.

Paljud „vaba kasvatuse" pooldajad tunnustavad koolieelsete asutiste positiivset tähtsust. Kuid nad näevad lasteaia ülesannet ainult selles, et luua lapse loovate jõudude vabaks väljaarenemiseks, „enesearenemiseks" paremaid eeldusi. Kasvatuse osa on ainult selles, et jälgida lapse arengu loomulikku käiku ja abistada seda arengut. Kasvatuse aktiivne kavakindel mõju lapse arenemisele tunnistatakse mitte ainult üleliigseks, vaid isegi kahjulikuks. On silmanähtav, et niisugune arusaamine kasvatuse tähtsusest on sügavasti ekslik, ebateaduslik, reaktsiooniline.

Kõigile „vaba kasvatuse" esindajaile oli ühine spetsiifiline idealistlik „rahvavalgustamise püüd" (mis pole mingil määral sarnane niisuguste suurte revolutsionääride-demokraatide rahvavalgustamistööga nagu Tšernõševski ja Dobroljubov), tahe lappida kodanliku ühiskonna puudusi kasvatuse teel, lasteaedade kaudu uue põlvkonna loomise teel. Sellest ka võlts „vabaduse nõue lapsele ta loomingu arenemises", enesekasvatuse loosungid, lapse loomuse idealiseerimine.

V e n t z e l oli „vaba kasvatuse" teooria äärmise „vasakpoolse" voolu esindaja.

Ventzel arvas, et kasvatus — see on tee maakera uuendamisele, „lapse vabanemine võib päästa inimkonna". Kool, nagu ta ülespuhutult kinnitas, peab jätma lapsele „vabaduse", vabastama lapse „rõhumise" alt. Laps sünnib täiuslikuna, „lapse kuju — see on ilu ja harmoonia algkuju", lapse areng toimub

„seest väljapoole" ja põhjeneb tema isiklikul kogemusel. Seepärast tuleb luua eeldused lapse jõudude vabaks avanemiseks. Lapsed peavad õppima iseseisvalt, mida ja kuidas nad tahavad, nad peavad ise kindlaks määrama töökava, oma elukorra. Pedagoog ei juhi kasvatust, vaid annab vastuseid laste järelepärimistele. „Vaba lapse majas" pole midagi valmis, keegi ei anna käske, keegi ei allu.

Lasteaias „vaba kasvatuse" süsteemi kohaselt ümbritsetakse laps mitmekesise materjaliga mängudeks ja tööks. Talle jäetakse täielik vabadus materjali valikul ja selle kasutamisel.

Laps esineb seejuures otsekui uurijana. Ta ise „otsib kõik üles ja vallutab kõik". Lapse „looming" tehakse mingiks ebajumalaks. Kasvataja ei õpeta lapsele töövõtteid, ei näita, kuidas rakendada vahendeid ja riistu, kartes suruda maha tema initsiatiivi ja loomingut.

Ventzel peab ennekoolieälise lapse põhitegevuseks mängu. See iseendast õige väide moonutatakse ära. Ventzel põhjendab mängu tähtsust ja selle juhtimise meetodeid lapse arenemisprotsessi eksliku, idealistliku käsitusega. „Mäng on see liigkülluses kogunenud elujõu vaba tegevusväli, üks paremaid lapse loovate võimete harjutamise vorme[13]."

Erinevalt Fröbeli süsteemist peab Ventzel eriti tähtsaks vabu mänge, milles lapsed ilmutavat iseseisvat loomingut. Et anda lastele täielikku vabadust oma individuaalsuse väljendamiseks, ei tohi kasvataja, Ventzeli arvates, püüda mängu mõjutada, juhtida; ta võib vahele segada ainult sel juhul, kui esineb konflikte laste vahel.

Ka nõukogude pedagoogika tunnustab laste loovate mängude suurt tähtsust. Kuid kasvataja mitte ainult ei valva mängude järele, vaid juhib neid aktiivselt. „Vaba kasvatuse" teoreetikud aga peavad mängu ainult „enesekasvatuse" vahendiks ja nõuavad seepärast mittevahelesegamist lapse mängusse.

1912. aastast alates hakkasid Venemaale tungima M. Montessori ideed. Montessori süsteem kutsus esile suurt teoreetilist huvi. Paljud pedagoogid läksid Itaaliasse, et koha peal tutvuda ja uurida Montessori kogemusi. Ühed, õppinud süsteemi tundma, taunisid selle teravasti (E. I. Tihhejeva), teised laenasid üksikuid väiteid, materjale ja tegevusi, kolmandad esinesid uue süsteemi tuliste kaitsjate ja propageerijatena. Esimese, Peterburis avatud Montessori süsteemi järgi töötava lasteaia juhatajaks oli J. I. Faussek. Ta õppis hoolikalt tundma Montessori süsteemi ja teostas seda vahenditult oma praktilises töös lasteaias. Ta süvendas seda süsteemi, konkretiseeris paljusid ta väiteid kohandatult vene kasvatuse tingimustega, muutis ja täiendas Montessori didaktilist materjali. Ta esines propagandaga Montessori süsteemi kasuks, kaitstes seda vastaste kallaletungide vastu.

Lõppsõna.

Imperialistliku sõja ajal (1914) tekkinud olukord nõudis koolieelse töö arendamist. Neil aastail hakati Venemaal märksa laiemalt kasutama naiste tööd. Sõda põhjustas laste kodutuse määratut kasvu. Seoses sellega hakkas tekkima lasteaedu, -kodusid, eeskätt põgenikele sõjatallermaaks muutunud aladelt. Loodi uusi ühinguid koolieelse töö soodustamiseks. Ometi oli tsaristliku režiimi tingimustes koolieelsete asutiste kasv häbistavalt väike — revolutsiooni alguses oli Venemaal ainult 287 lasteasutist, mis teenindasid ennekooliealisi lapsi.

Veebruarirevolutsioon ei teinud midagi koolieelseks kasvatuseks, nagu ka rahvahariduse jaoks tervikuna. Riikliku rahvahariduse komitee juures loodi koolieelne komisjon, mille tööd ei toonud midagi uut koolieelse töö teooriasse, praktikasse ega organisatsiooni. Koolieelset kasvatust ei võetud rahvahariduse

süsteemi ja ta jäi endiselt tuginema ainult ühiskondlikule algatusele.

Alles suur sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon lõi kindla aluse koolieelsete asutiste määratu suure võrgu laiaks arenemiseks.

[1] Клейн, Парижские детские сады, lk. 93. [2] Samas. [3] „Методы работы американского детского сада", пер. Федяевской. [4] Н. К. Крупская, Воспитание ребенка-дошкольника. Учпедгиз, 1939. [5] Клейн, Парижские детские сады. 1916. [6] Samas. [7] Красногорская, Очерки развития дошкольного воспитания, lk 12. [8] Белинский, Полное собр. соч., под ред. Венгерова, lk. 447—448. „Сказки дедушки Иринея". [9] Лесгафт, Руководство по физическому образованию детей школьного возраста, I osa, СПБ. 1888. lk. 286. [10] Samas, lk. 266. [11] Е. И. Тихеева, „Детский сад", 1930. [12] Шлегер, Практическая работа в детском саду, Гиз, 1922, lk.11. [13] Вентцель, Теория свободного воспитания и идеальный детский сад.

Koolieelne kasvatus Eestis*.

Kuni 1917. a. oli koolieelse kasvatuse seisukord Eesti maa-alal niisama vilets kui mujalgi tsaari-Venemaal. Koolieelseid asutisi oli äärmiselt vähe, need vähesed mis tegutsesid, olid määratud kas ülemkihi kitsale ringile või pakkusid ainult kõige hädapärasemat peavarju töölislastele, kõnelemata mingist suuremaile nõudeile vastavast kasvatusest. Nende ülalpidajaiks olid enamasti mitmesugused heategevad seltsid, mis kandsid sageli kiriklikku ilmet.

Esimene koolieelne asutis Eesti maa-alal asutati siiani teada olevail andmeil 1860. a. diakonisside** seltsi poolt Tallinnas „väikelastekooli" nime all. Sinna võeti lapsi 6—10 a. vanuseni. Jõukamailt vanemailt võeti laste õpetamise eest maksu, vaesemailt mitte. Laste arv asutises oli 75—120. Kogu „kasvatustöö" oli rajatud piibli alusele ja seisnes piiblilugude, katekismuse ja vaimulike laulude tuupimises; õpetati lugemist ja kirjutamist. Käsitöö seisnes jõukaile linnaprouadele sulgede noppimises, riidelappide näppimises jms.

Oli ka nn. „vaba mängu aeg", millal mindi õue jalutama; kasvataja kõndis ees, lugedes takti — üks, kaks, kolm, ja lapsed korralikult reas järel. Igasugune muugi tegevus (nagu kätepesemine, söömine) toimus komando järgi. Lastele anti asutises ka süüa (2 korda päevas). Aastal 1863 asutas sama diakonisside selts ka „väikelaste õpetajate kooli".

See „väikelastekool" töötas kuni 1917. a.; 1919. a. võttis Tallinna linnavalitsus asutise üle ja muutis linna lastepäevakoduks.

1865. a. asutas Saksa Evangeeliumi Selts Tallinnas koolieelse asutise, nn. „lastehoiu". Tööaeg kestis kella 8—17. Lapsed said 2 korda päevas süüa. Ka siin toimus kogu töö kristlikul alusel ja seisnes peamiselt usulise sisuga tekstide pähetuupimises. Asutis lõpetas tegevuse esimese imperialistliku sõja puhkemisel (1914).

Mõningail andmeil on 1878. aastast alates ka Pärnus tegutsenud koolieelne asutis järelevalveta lastele.

1880. a. asutati Tallinnas „Väikelaste Hoiu Selts", mis asus koolieelset asutist ülal pidama. Hiljem asutatakse niisuguseid asutisi töölislastele mõnede vabrikute juurde (Sindis 1894) ja mõnes mõisas (Koigis 1901 jm.).

Suurem populaarsus oli Tartu Lasteaia Seltsi poolt 1905. a. Tartus asutatud lasteaial. Siin leiab juba rakendamist „lasteaia" nimetus. Kuigi asutis

---

* Käesoleva lõike on kirjutanud A. Elango, kasutades peamiselt E. Järvekülg'i kirjutust „Lasteaiad ja päevakodud Eestis". („Eesti Kool" 1940, nr. 4).

** Diakonisside seltsid koondavad kristliku maailmavaatega tütarlapsi ja naisi kristlikuks heategevuseks. Liikmed elavad üheskoos ja saavad asutise poolt ülalpidamise, tehes selle eest asutise heaks tasuta tööd.

oli mõeldud peamiselt kehvemaile lastele, oli see, vähesed erandid välja arvatud, maksuline. Kasvatustöös esines siin kristliku maailmavaate kõrval ka ilmalikke kodanlik-rahvuslikke sugemeid. Käesoleval (1941. a.) talvel muudeti asutis Tartu linna V lasteaiaks.

Analoogilise rahvusliku lasteaia asutas Tallinna Eesti Hariduse Selts Tallinnas 1911. a.

Kodanliku vabariigi päevil kasvas lasteaedade arv tunduvalt. Mõned linnad (Tallinn, Pärnu jt.) avasid avalikud lasteaiad, kus lapsed said ka toitu (neid nimetati lastepäevakodudeks). Kehvemate vanemate lastele olid nad maksuta avatud. Enamik lasteaedu aga jäi eraisikute ja -seltside ülalpidamisele, saades riigilt ainult vähesel määral toetust. Enamiku kulusid pidid kandma lastevanemad. Arusaadavalt ei saanud need asutised säärases olukorras tõusta kuigi kõrgele tasemele. Töölislastele, kes neid eriti oleksid vajanud, jäid nad kõrge maksu tõttu kättesaamatuks. Hoolimata suurtest sõnadest, mis kodanlikud riigimehed tegid laste eest hoolitsemisest ja steriilse kodanliku „koorekihi" edvistamisest laste nimel, ei saanud lasteaiad kodanlikus vabariigis kunagi õieti jalgu alla. Kodanlikud valitsused ei jõudnud isegi nii kaugele, et oleksid välja andnud lasteaedade seaduse, kuigi seda korduvalt lubati. Nii olid lasteaiad jäetud saatuse hoolde ja lasteaednike palga- ning töötingimused täiesti korraldamata. Ka oli lasteaedade arv liiga väike, et rahuldada meie rahva normaalseid tarvidusi sel alal. Ametlikel andmeil oli 1937./38. kooliaastal (uuemad andmed puuduvad) ainult 78 lasteaeda 3961 lapsega, neist eralasteaedu 60, omavalitsuste omi 18.

Nõukogude korra teostamine tõi sellelgi alal sügava murrangu meie ellu. Juba esimestel Nõukogude võimu kuudel avati hulk uusi lasteaedu, võeti ametisse riiklik lasteaedade inspektor, loodi Hariduse Rahvakomissariaadi juurde koolieelse kasvatuse osakond, lahendati lasteaednike tööja palgatingimused, asuti lasteaednike ettevalmistust kavakindlalt teostama jne. 1. jaan. 1941 oli ENSV-s juba 90 riiklikku lasteaeda 4300 lapsega. Lasteaedade võrgukavas on üldse lähemaks ajaks ette nähtud 200 lasteaeda 7000 kohaga.

SISUKORD.

		Lk.
I PEATUKK.	Koolieelne kasvatus NSVL-s	5
II „	Lasteaia kasvatustöö ülesanded ja põhiprintsiibid . .	22
III „	Nõukogude lasteaia kasvataja	48
IV „	Mäng	61
V „	Füüsiline kasvatus	116
VI „	Laste kasvatamine kommunistliku moraali vaimus	148
VII „	Kunstiline kasvatus	196
VIII „	Kõne arenemine	228
IX „	Matemaatiliste algmõistete arenemine ennekooli-ealiste laste juures	264
X „	Tegevuse organiseerimine lasteaedades	315
XI „	Koolieelsete asutiste valitsemine ja juhtimine . . .	336
XII „	Lasteaed ja perekond	349
XIII „	Koolieelne kasvatus kapitalistlikes maades	371

Originaali tiitel:

Ф. С. Левин-Щирина и Д. В. Менджерицкая. Дошкольное воспитание. Москва 1939.

Vastutav toimetaja J. Käis. Korrektor B. Vahi. Tehniline toimetaja H. Treumann. Laduda antud: 11. IV 1941. Trükki antud: 18. VI 1941. Trükitähtede arv trükipoognas: 34 160. Trükipoognate arv: 26¾. Autori arvutuspoognate arv: 21,47. Kirjastuse arvutuspoognate arv: 21,94. Trükiarv: 2650 eksemplari. Kaust: A5. Paber: 61:86 cm 1/32. Trükikoja tellimise nr. 609. MB-6091. Trükikoda: „Punane Täht", Tallinn, Pikk t. 54/58.

Печатано на эстонском языке.

ГИЗ Педагогическая Литература, Таллинн. Типография „Пунане Тэхт", Таллинн, улица Пикк 54/58.

RBL. 10.—

A-12840